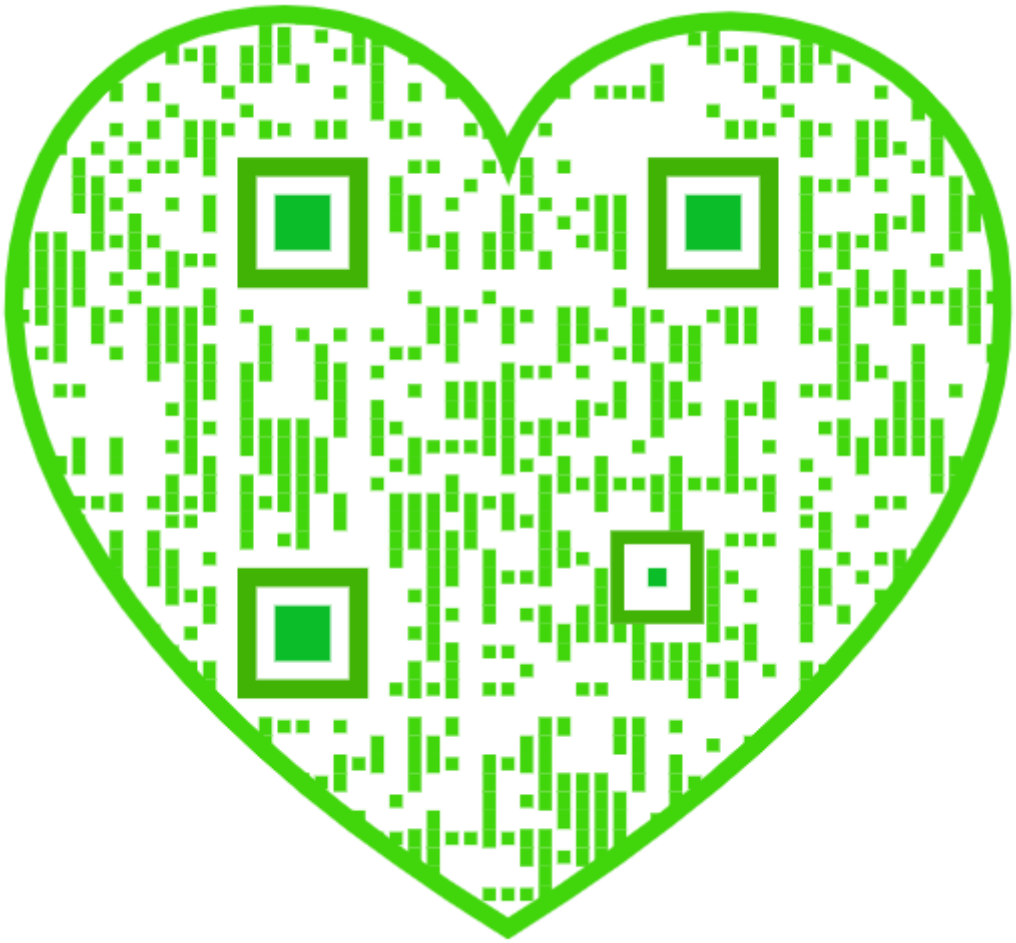
De Denker. Deel 10 (1772)

bron
De Denker. Deel 10. De erven van F. Houttuyn, Amsterdam 1773

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_den001denk10_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

De Denker.

N°. 471. *Den* 6 January 1772.

[De *beste Keur*, voorgesteld in een Dichtstukje.]

O Te beatum, purus & integer
Legum sacrarum qui teris orbitam,
Qui mente tota sempiterni
Jussa sequi satagis parentis.
Qui liber omni flagitio, vitam
Insistis illam, quam pede fervido
Calcare jussit, qui supremo
Imperio moderatur orbem.

JONSTON ad Ps. CXIX.

Dit Dichtstukje, gevonden onder oude papieren, zonder den naam van den Maaker, of den tyd, waarin het opgesteld is, te kunnen ontdekken, biede ik heden, niet ontydig in den aanvang deezes nieuwen jaars, met eenige veranderingen en kleine verbeteringen, mynen Leezeren aan.

Beste keur.

Is 't by u ernst, Vriendin! voor God
Te leeven? vreest gy niet voor 't lot,
Dat u dan zeker zal ontmoeten!
Zit neêr, eer gy uw' keur bepaalt:
Die al te haastig kiest, verdwaalt
En moet te laat zyn dwaasheid boeten.

Denk eens, in welk gevaar g' u steekt,
Indien gy met de waereld breekt
Een vriendschap, zo lang onderhouwen,
En God verkiest tot uwen Heer:
Nog eens, zit toch bedagtzaam neêr,
Op dat uw keur u nooit mag rouwen.

Hoor eens, wat u de waereld biedt,
Goed, Vrienden, Eer en wat al niet,
Daar duizenden zich meê vernoegen.
Is 't dan geen loutre onzinnigheid,
Dat gy u van de waereld scheidt
Om u by 't vroome volk te voegen?

Wat eer is aan die naarheid vast?
Zich zelv' en and'ren wordt m' een last,
Men moet al 't zoet van 't leven derven.
Het zuchten past niet aan de jeugd,
Deez' is geschaapen tot de vreugd,
Maar vroom te zyn is leevend sterven.

Weg, weg men 't vrolyk tydverdryf
Van Kaart of Dans, werp fluks van 't lyf
Het weidsche kleed met uw juweelen;
Die vroom wil zyn, moet stemmig gaan,
Daar zal dat volkje meest op staan,
Dat sieraad zou hun oog verveelen.

Stel ook het trouwen uit uw zin;
De Godsdienst voegt niet by de Min;
De Mans zyn schuuw van vroome Juffers:
Of zo gy ooit ten echte treedt,
Zo trouwt ge een eeuwig kruis en leed:
Dat 's 't Huwlyks goed van zulke Suffers.

Bespotting staat u voor de deur
Op zulk een' zinnelooze keur:
Uw Vrienden zullen u verachten,
En van dat laf gefymel moê,
Keert yder u den nek haast toe,
Dat 's 't voordeel; welk u staat te wachten.

'T zal by geen spotten blyven, neen!
Men zal al uw Godsdienstigheên
Steeds enkele geveinsdheid noemen,
En lastren, wat gy doet of laat,
Ja rokkenen u alle kwaad
En u als een' scheinheil'gen doemen.

Wat dunkt u? grilt het hart u niet
Als gy uw naakend lot beziet?
Kiest gy niet liever weêr te keeren?
Want raakt gy eenmaal op de tong,
Gy wordt een spot van oud en jong;
Dat zult gy, als 't te laat is, leeren.

Vreest God, dat wordt u niet ontraân,
Maar laat die naauwgezetheid staan;
Uitwendig vroom maakt niemand heilig,
Als 't hart slegts goed is, is 't al wel,
'T is nutteloos, dat men zich kwel';
Dan blyft men voor bespotting veilig.

Maar komt de lastige Ouderdom,
Dan zal 't eerst regt de tyd zyn om
Vermaak en vreugd te laaten vaaren.
Stel in uw Godsdienstplichten eer:
De blyde jeugd keert nimmer weêr,
De Godsdienst past aan gryze hairen.

Zo spreekt de waereld, myn Vriendin!
Maar Jesus doemt de waereldmin,
Die moet men om zyn dienst verlaaten:
God en de waereld te gelyk
Te dienen, neemt hy als een blyk
Van zielen, die haar Schepper haaten.

Laat, zegt hy, in uw jongen tyd
Uw kragten Gode zyn gewyd,
Eer nocb de kwaade jaaren nad'ren
Die, vast aan ongemak en pyn,
Den mensch zich zelfs een last doen zyn,
Als 't bloed bevriest in stervende ad'ren.

'K blede u myn heil, den grootsten schat,
Die op het enge levens-pad
En nergens anders is te vinden:
Daar kunt gy meê voor God bestaan,
Hoe zeer met vuile schuld belaân:
Laat u door wellust niet verblinden.

Men heeft geen ydel tydverdryf,
Wanneer men God met ziel en lyf,
Ootmoedig dient; men kan zyn uuren
Met vry meer nut voor God besteên
In zamenkomsten of alleen,
Daar nooit de tyd te lang zal duuren.

Verzaakt men hier in zyne jeugd
Zich zelf, en 't wuft vermaak; de vreugd,
Die God geeft in zyn dienst te smaaken,
Wordt van de waereld niet gekend,
Maar die zich hier aan God gewend,
Zal dartle vreugd van zelf haast wraaken.

't Gewaad doet niets tot ons geluk,
Of 't weidsch of stemmig zy, de druk
Wykt niet van 't bange harte;
Geen paarlesnoer, of hals karkant,
Of borstsieraad van diamant,
Vermind'ren koorts of lighaams smarte.

Maar die een nedrig Koning dient,
Moet, wil hy blyyen Konings-Vriend,
Alzins de nedrigheid vertoonen:
Het witte heilkleed siert hem meer,
Dien God verwaardigt tot die eer,
Dan praal-gewaad of Vorsten kroonen.

Men derft ook veilig, wil het God
D'onzekre vreugd van 't Huwlyks lot,
Daar zoet en bitter zaâm vergaâren:
Men mist nog veiliger de trouw
Van zulk een Echt, daar man of vrouw
Zich tegen 's Heeren dienst verklaaren.

Dan 't onbevlekte Huwlyks bed
Strydt niet met Jezus liefde-wet:
Het strekt een print der zuivre liefde,
Die Kristus aan zyn Kerkbruid bindt,
Die Haaren Bruidegom wedermint
Die eerst haar ziel zo teder griefde.

Gelukkig! die op vasten grond
Mag roemen in dat Echt verbond,
Van Godes Zoon, des Hemels Heere,
Die 't bitter nooit mengt onder 't zoet,
Maar steeds de ziel in liefde ontmoet.
O alleronbegryplykste Eere!

Geen grooter wellust in den Egt,
Dan daar de man en vrouw opregt
Den regel van Gods wet beleeven,
Daar elk in God gerust en bly
In zuívre liefde en dienstvaardy
Zyn Ega wil te boven streeven.

't Is waar, die hier den dienst. van God
Verkiest, stelt zich ten schimp en spot
Der waereld; maar hier spot te draagen
Om 's Heeren naam, verstrekt een kroon
Van eere voor Gods Volk, wiens loon
Uit gunste, in 't eind eens op zal dagen.

Geen lastertong kan vroomen schaan,
Is maar hun werk in God gedaan,
Zyn oog doorziet het al met klaarheid.
Geen nood dan, of 't de waereld doemt,
En schyndeugd of geveindsheid noemt,
Gods oordeel blyft altyd naar waarheid,

De vrede Gods in 't stil gemoed
Verstrekt het heuchelykste goed,
Dat alle kennis gaat te boven:
De waereld kent dien vrede niet,
Om dat ze uit vleeschlyke oogen ziet;
Ook kan geen lasteraar dien rooven.

Maar die zyn jeugd, zyn tyd, zyn kragt
In ydelheid heeft doorgebragt,
Dien zal God op zyn beurt verachten,
Dit 't kranke en kreupele offer haat;
Bekeering komt doorgaans te laat,
Als 't kwaad doen ophoudt met de krachten.

Noem dat te regt een kwaaden dag
Gevolgd van jammer, wee en ach,
Hoe naar valt die den waereldlingen!
Terwyl een ziel aan God gewend,
Kan, midden in haar grootst ellend,
Voor God noch dankbre Psalmen zingen.

Hy vreez' den dood, die hier zyn tyd
In 't ydele buiten God verslyt:
Gods volk telt dien by hunne goed'ren.
En wie meldt, wat het weezen zal,
Wanneer God eens zyn kindren al
In 's Vaders huis brengt by hun Broed'ren.

Ziet daar, dat alles pleit voor God
En zynen dienst: dat heerlyk lot
Is 't eige deel van die hem vreezen.
Ziet daar, Vriendin! weeg nu bedaard.
Eer gy uw groote keur verklaart,
Wiens eigendom gy wenscht te weezen.

Kiest, wien 't u lust, maar kies opregt,
Of hebt gy God reeds toegezegd,
Datge in zyn kracht voor hem wilt leeven?
Hink op geen twee gedagten meer:
Hy is naaryvrig van zyne Eer,
Dien gy hem onverdeeld moet geeven.

Zo zal hy U ter hulpe staan,
En briescht de waereld U ooit aan,
Hy kan en zal haar woede teug'len,
Die met u is, is zeker meer
Dan die u tegen zyn, de Heer
Bedekt zyn volk met liefde vleug'len.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 472. *Den* 13 January 1772.

[De *Vrouwen*, beter tot de *Huishouding* dan tot de *Studiën* geschikt.]

Et vires natura negat.

OVIDIUS.

Ik verzoek myne Lezers en byzonder de Vrouwelyke, hun oordeel over den volgenden brief op te schorten, tot dat zy de daar agter gevogde redenvoering, dewelke tot eene bylage van den brief diend, zullen gelezen hebben.

Myn Heer!

Onlangs bevond ik my in een gezelschap van beide de kunnen, zo gehuwde als ongehuwde personen, alwaar de tyd niet zo als gemeenlyk geschied met het beschouwen schikken en herschikken van eenige geschilderde papiertjes, of met ieder een over den hekel te halen wierd besteed. Ene aangename redenwisseling, zo wel tot nut als vermaak, strekte ons tot onderhoud. Een van de Heren haalde uw Vertoog over de Huishouding der Vrouwtjes uit zyn' zak, en verzogt hetzelve aan het gezelschap te mogen voorlezen. Na het lezen bragt ieder hier over zyn gevoelen voort, en dit gaf aanleiding tot een gesprek over de wyze, op welke ene jonge Juffer behoort opgevoed te worden, ten einde dezelve in tyd en wylen, by het aangaan van een huwlyk, een braaf man waardig te maken. Het gemeen gevoelen was, dat zy behoorde onderwezen te wor-

den in de Huishoudingen in die wetenschappen, waar door zy als vrouw in staat kan zyn haren man ene verstandige mergezellin te zyn, en als moeder hare kindeten de eerste gronden van den Godsdienst en gezonde zedekunde inteboezemen. Ik druk dit slegts algemeen uit, dewyl gy voorheen uitvoeriger in uwe vertogen hebt aangetoont, welke eigenlyk de wetenschappen zyn, waarin vrouwen behoren onderwezen te worden. En uwe Hamburgsche voorganger DE PATRIOT heeft dit Stuk by zyn frai ontwerp van een *Juffren Academie* geheel uitgewerkt. Een van de Heren vroeg, om het gezelschap te vervrolyken, aan welke wyze van opvoeding men den voorrang zoude moeten geven, of aan die, dewelke de vrouwen alleen bekwaam zoude maken tot de Huishouding, met uitsluiting van alle Studiën, of aan die, de welke Vrouwen onwetende latende van de Huishouding, dezelven alleenlyk zoude bepalen tot de studien; de noodzakelyksheid, om van deze twee uiterstens te moeten kiezen, ondersteld zynde. Hoe, myn Heer! riep een Jongman, die zeer veel verstand bezit, en zig overal bemint weet te maken, is deze vraag der moeite waardig, om in geschil gebragt te worden! De natuur zelf heeft het vrouwlyk lighaam tot de huislyke bezigheden geschikt en beslist dus deze vraag. De dagelyksche ondervinding, die trouwe leermeestres, toont, dat de vrouwen de nodige begaafd heden tot de studien ontberen. Het is derhalven ontwyffelbaar, dat zy zig op het Huishouden moeten toeleggen. Wat my belangt, indien ik oit kom te trouwen, mag ik wel lyden, dat myne vrouw buiten staat is, om den inhoud van een minne-briefje te verstaan. Het spinnen en diergelyke oeffeningen zyn alleen tot der vrouwen bezigheden en tydverdryf geschikt. Spint dan, Mejuffers! en laat de wetenschappen voor de Mannen!

Straks was 'er een verward geschreuw onder de vrouwen, en met een was by haar besloten om den uitvinder van deze fraie redenering, als schuldig aan hoog verraad, te straffen, en hem geen de minste genade te bewyzen. Eer dit vonnis noch ter uitvoer weird gebragt, nam een der Dames het woord op, en was van gevoelen, dat men alvorens den misdadigen moest horen; dat hy zig nader moest verklaren; en dat men hem met reden moest tragten te overtuigen van zyne dwaling en overtehalen, om van zyn gevoelen af te zien. Een zodanig verhaast vonnis, zeide zy, zoude de gegrondheid van onze goede zaak in agterdenken kunnen brengen. Ik neem op my dezelve te verdedigen, en ik meen, dat dezelve zo gegrond is, dat 'er gene welsprekendheid vereischt word, om ten dezen de overwinning te behalen, dewyl het regt op onze zyde is. Deze voorslag wierd goedgekeurt, en op dat alles in orde mogte worden verrigt, wierd de misdadiger in het midden van den kring der Dames op een stoof geplaatst, en ieder derzelven moeste een lint geven om hem te binden.

Wanneer hy in dezen staat was, verwagtten de Dames, dat hy zyne gezegden zoude herroepen; maar hy verklaarde zyn gevoelen staande te willen houden, en der waarheid hulde te doen, schoon hy verwagtte veroordeeld te zullen worden, dewyl hy zyne regters in zyne beschuldigers vond.

Hem wierd gevraagt, wat hy wilde te kennen geven, door op ene kwaadaartige en schandelyke wyze te zeggen, *dat de natuur, door de begaaftheden der vrouwen te bepalen tot de opvoeding der kinderen, en de zorg over het huishouden, en de dienstboden, haar scheen te kennen te geven, dat*

zy naar gene verhevener bezigheden konden staan, zonder zig in groot gevaar te stellen.

De misdadige zig enigen tyd bedagt hebbende, antwoordde: Mejuffers! dewyl ik niet lang meer te leven heb, is het geen tyd van veinzen, en ik houde derhalven staande, het geen ik gezegt heb; vooreerst: *Dat het de raad der wysheid is, de vrouwen de studie te ontzeggen, dewyl de natuur haar de kragt van Geest, daartoe nodig, heeft onthouden*; *ik beken wel, dat hare levendige en vlugge verbeeldings kragt schielyk bevat, maar alleen oppervlakkig. Hier van daan komt het, of dat zy zig te vreden houden met het geen zy by den eersten opslag van het oog bevatten, of dat zy die waarheden, dewelke zy even gezien hebben, willen doorgronden. In het eerste geval bederven zy haren Geest, in het twede verliezen zy dien, en worden zot*. Ten anderen. *Dat de natuur met wysheid aan de vrouwen die zinttuigen geweigert heeft, dewelke tot de studien noodzakelyk zyn, dewyl de wetenschap volstrekt onnodig is tot het einde, waartoe dezelve haar geschikt heeft*. Dit is myn gevoelen, Mejuffers! Onderzoekt ernstig, zonder vooringenomen te zyn met de aanstotelykheid, het geen myn gevoelen omtrent ulieden in zig schynt te behelzen, of het niet meer tot uw voor- dan nadeel bewyst. Gy acht my misdadig, en als zodanig een ben ik gebonden. Verleent my een vierendeel uurs, dan maak ik my niet alleen sterk, om myne onschuld te bewyzen, maar ben verzekert, dat dezelve handen, die my geboeit hebben, my met bloemen zullen kronen. Het verzogte uitstel hem toe gestaan zynde, deed hy ene redenvoering, dewelke de goedkeuring van de Dames zodanig wegdroeg, dat zy hem aanstonds

wilden ontbinden; maar de Jongman eischte vergoeding voor den hoon en smaad hem aangedaan. Met wederzydscn goedvinden wierd dit geschil aan de verdere Heren overgelaten, en de Dames wierden door dezelven verklaart, gehouden te zyn, den onschuldigen te ontbinden, en hem ieder drie zoentjes te geven.

De Dames voldeeden, na een weinig tegenzeggen, aan het vonnis, en de Jongman bragt op ons verzoek ten eersten het zakelyke van zyne reden voering op het papier, dewelke ik u hier nevens zende.

Ik blyve

Uw volstandige Lezer.
PHILOGUNUS.
LEIDEN den 26 November. 1771.

Redenvoering tot betoog van de noodzakekheid, om de Vrouwelyke Kunne vooral bekwaam te maken tot de Huishouding.

De wyze en voorzigtige natuur heeft alle schepzelen tot zekere einden geschapen, en aan hun dat geen verleent, het geen noodzakelyk is om die einden te be reiken. De vogels hebben vlerken en de visschen vinnen, dewelke zy aan de eersten niet heeft geschonken, om dat zy hun onnuttig zyn zouden en belemmeren. Laat ons nu zien, tot wat einde de vrouwen geschapen zyn! of zy reden hebben om te klagen over dat einde, en over de middelen die haar gegeven zyn om daar toe te geraken. De natuur, die goede moeder, medelyden hebbende met de kwalen, die de mannen van alle zyden omringen, heeft in ulieden die bekoorlykheden gelegt, dewelke noodzakelyk zyn, om hun die kwalen te doen vergeeten. Aan uwe voeten vinden wy troost in onze rampen. Gy verjaagt uit onzen

geest het herdenken van onze geledene ongelukken, doet ons de tegenwoordige vergeten, en laat ons geen ogenblik, om te denken aan de aanstaande, die onvermydelyk zyn. Wy zyn ulieden het leven en het aangename van het leven verschuld. Zonder u zoude de man, van natuur styf en plomp, het zoete en het bekoorlyke van de zamenleving niet hebben gezogt, en wilder dan zyne medeburgers, de dieren des wouds, zoude hy de fraie kunsten en wetenschappen en de vermaken niet hebben gekent. Dit is weinig; maar wy zyn u boven dien onze deugden verschuld, en dit volmaakt uwen roem. Konde de natuur u tot een edeler einde scheppen, en zoudt gy zonder groot verlies tot een ander einde kunnen overgaan? Neen zekerlyk. Maar of de natuur u begaaft heeft met al wat nodig is, om de harten der mannen in te nemen, en om hun daarin hun geluk te doen vinden, is het geen overwogen moet worden. Indien wy het maakzel van het vrouwelyk lighaam beschouwen, zullen wy de einden, tot welken de natuur haar geschikt heeft, daar in vinden; als zynde het zelve volgens het gevoelen en de aanmerking van de hedendaa gsche ontleedkundigen geheel en al van dat der mannen onderscheiden. De man roemt dikwerf de sterkte tot zyn voordeel te hebben, en stelt dit tot een teken van zyne meerderheid boven de Vrouw. Maar de onverstandige trekt voordeel uit het geen hem moest vernederen; de Natuur doet niets vergeefsch; zy heeft alleen het elendig voordeel, van zig te doen vrezen, gegeven aan die, dewelke zig niet kunnen doen beminnen; en terwyl zy de Vrouwen de kragt en sterkte van het Lighaam heeft geweigert, heeft zy dezelve magtiger wapens gegeven om aan te vallen en zig te beschermen. *Ompbale* deed *den overwinnaar van de Hydra* beven, ja zelfs spinnen, en de sterkte van *Samson* konde hem tegen *Delila* niet beschermen. Twee schoone oogen wierpen *Polyphemus* ter aarde, en de aanminnigheid van *Armida* lokte *Reinoud* uit den stryd. Te regt mag men dan zeggen, dat uwe kragt in uwe zwakheid gelegen is. De tederheid van uw gestel weerhoud U van het zwaar en lastig werk, het welk ras de levendigheid van uw

fris gelaat zoude uitwisschen, en in de plaats van die geschikte goelykheid, eene afzienlyke magerheid veroorzaken. Daar de geregeldheid van uwe trekken ons gezigt bekoord, verrukt uwe zoet vloeiende stem onze oren. In een woord, van welke zyde men u beschouwt met opzigt tot het lighaam, men ontdekt altoos, dat Gy gemaakt zyt om te behagen. Maar het doeleinde der natuur ontdekt zig nog duidelyker, indien men u beschouwt met opzigt tot den geest en het hart. De zagtmoedigheid gepaard met zedigheid en schaamte, schynen uw byzonder karakter uittemaken. De zintuigen van uw lighaam zyn juist vatbaar voor den geest, dien gy nodig hebt om te behagen; uw hersengestel zagter, dan dat der mannen, is wel vatbaar voor de voorwerpen, maar dezelven worden 'er zo sterk en vast niet ingedrukt. Dan dit is juist een der grootste vermaken, dewelke men in uw byzyn geniet. Aan dat gelukkig gebrek zyn wy de vlugheid, de bekoorlykheid en de gedurige verandering van uw gezelschap verschuld. Wat zouden 'er van de mannen worden, indien zy by eene bemminlyke vrouw verkwikking van hunnen lasttigen arbeid komende zoeken, dezelve gedompeld vonden in de overpeinzing van een wiskundig voorstel, van eene algebraische rekening, of het bepalen van den *excentriquen* loop der *Planeten*. Verbeeld u een lief schepseltje van twintig jaren, onbeweeglyk zittende of schielyk heen en weder wandelende, met donkere of ver wilderde ogen, gevestigd op een voorwerp, het geen zy niet ziet, op de nagels knabbelende, en rimpels in het voorhoofd trekkende. Een vermaakelyk schouspel, waarlyk! Ondervraagt dat schepsel, spreekt haar van den toestand van u hart, zy zal u antwoordent, dat het onmogelyk is, dat een lighaam negen evengelyke en evenredige oppervlaktens kan hebben. Om kort te zyn, of gy zoudt in haare vervoering deel moeten neemen, of haar kwaad humeur ondervinden. De vrouwen derhalven moeten de ongelukkige onbekwaamheid tot de wetenschappen, waarmede zy geboren worden, als een groot voordeel aanmerken, dewyl zy die bezitten, dewelke haar in staat stellen om te behagen, dewelke zy niet kunnen behouden

zonder de begeerte om door andere uittemunten, daar aan opteöfferen; en ver van zig over de wetten, dewelke haar de studien verbieden, te beklagen, moeten zy dezelve beschouwen als wys en gegrond in de natuur, dewelke haar in de uitdeling van hare weldaden zo voordelig van de mannen heeft onderscheiden. De aangename uren, dewelke ik voorheen te meermalen in ulieder gezelschap heb doorgebragt; de zoetigheden der zamenleeving, dewelke ik by u dikwerf heb gesmaakt; en de achting, dewelke ik aan zulke lieftalige Dames altoos zal toedragen, zyn getuigen, dat dit myn gevoelen overeenkomstig myn hert is.

* * *

Ik heb den brief juist zo geplaatst als ik hem ontvangen heb. Ondertusschen store zig niemand myner Lezeren aan het woord *natuur*, het geen hier voor den *Schepper* gebezigt is, dewyl die redenvoering op eenen vrolyken trant en voor een vrolyk gezelschap gedaan is, alwaar het niet te pas kwam den hoogen en heiligen naam van GOD te gebruiken, dewelke in diergelyke gevallen al te dikwerf ydelyk misbruikt word. Om die zelve reden zal waarschynlyk de verstandige Jongman zig niet beroepen hebben op het *laatste Hoofdstuk der* SPREUKEN *van den wysten der Koningen*, alwaar ene deugdzame Huisvrouw word beschreven, en de meeste hoedanigheden, dewelke aan haar worden toegekent, tot het Huishouden behoren.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 473. *Den* 20 January 1772.

[De Gewoonte der Vrouwen van zich met de *Vacatuuren* van *Predikanten* te bemoeien gegispt.]

Quantus adest mulieribus *sudor!*

HORATIUS.

MYN HEER!

Al ben ik van uwe Kerk niet, en onder eene andere Gezindte thuis thuis hoore, gy moogt raden onder welke, heb ik egter uw 452 Vertoog met veel genoegen geleezen, om dat gy eenige misbruiken en gebreken hebt aangeroerd, die wel verbetering noodig hebben. By ons gaat het ook niet toe, zo als het wel behoorde. Als gy wat kundig zyt in de gevoelens der Gezindten buiten de publyke Kerk, zult gy ook wel weeten, dat zy onder elkanderen niet eenstemmig denken, en uit dien hoofde yvert doorgaans, by het beroepen van een Leeraar, de een en ander uit onderscheide inzigt en grondbeginsel, voor deezen en geenen, maar wie

weet, of 'er mogelyk wel één van alle die stemmende Vrienden uit dat grondbeginsel werkt, het welk hem alleen diende aantespooren, naamelyk de diere verpligting, dewelke uit hoofde van hunne bediening op hun legt, om aan de Gemeente eenen Herder en Leeraar te bezorgen, dewelke haar het nuttigst en voordeeligst kan zyn. Hier toe zyn ook de Leden van onzen Kerkenraad alleen niet gehouden uit hoofde van het vertrouwen, 't geen de Gemeente in hun stelt, door hare belangen in hunne handen overtegeven; maar ook verbonden door die belosten by hunne aanstelling, zo dierbaar aan God en de Gemeente gedaan. Wie nu van deeze Vrienden kan zonder deze kragtige beloften en verbindtenissen te schenden en te verbreken, aan een' te beroepenen Leeraar zyne stem geven, als alleen, om dat hy in gemoede denkt, dat dezelve het meeste nut en stichting aan de Gemeente zal kunnen geven? Ik zal u zeggen, hoe ik denk, dat men onder ons by het beroepen van een Leeraar diende te werk te gaan, ten einde zo veel mogelyk alle de stem hebbende Leden te bewaren om niet te vervallen tot vooroordeelen of verkeerde inzigten. In de eerste plaats dan, moest yder der stem hebbende Leden zich verbinden, om geduurende het openstaan van het te vervullene Leeraarsamt malkanders stem niet voor den een of anderen Herder te zullen vraagen, zelf om niet aan malkanderen gedurende dien tyd te kennen te zullen geven, welken zy voor zig zouden verkiezen. Maar yder der Leden moest geduurende dien tyd zo veele Leeraars horen prediken, als hem zou goed dunken, daaruit 'er een voor zig verkiezen, en wel naukeurig zig van deszelfs gedrag doen onderrigten, waarop het by my

al zeer op aankomt, en dan by het beroep yder den naam van dien Leeraar, welken hy uitgekoren hadde, op een briefje geschreven, in een hoed of busse werpen, wanneer die briefjes geopend zynde, die geen beroepen zoude worden, welke de meeste stemmen of briefjes voor zig had. Schoon 'er nu sommige Leden wierden gevonden, dewelke zig hiertoe niet verbinden, zouden dezelve egter niets kunnen uitvoeren, indien de meeste het beroep maar op die onzydige wyze wilden doen, dewyl alle die verbondene Leden, by het openen der briefjes, hunne stemmen zouden moeten voegen by de meerderheid. Ten tweeden, zouden tot dat einde alle die Leden moeten tragten zig van alle vooroordeelen te ontdoen, en byzonder van die omtrent de verscheide studien, welke men onder ons telt, en hunne stem geven dien, dewelke door zyne predikaatien meest zoude kunnen onderwyzen en stichten, mits dat hy van een onbesproken wandel was. Tot welk einde zy zig zouden moeten wagten van alle verzoeken, vooral van de vrouwelyke sexe om de Stem te geven voor den eenen of anderen Leeraar. Geen Vacatuur valt 'er by ons, of de Vrouwen bemoeien 'er zich mede, en het spyt my, dat ik het zeggen moet, myn eigen wyf mengt 'er zich altoos in. Ik heb alles beproesd om haar daarvan aftebrengen; maar het lukt tot nog toe niet. Allerlei middelen stelt zy, en andere vrouwen onzer Gemeente met haar in het werk, om een Leeraar naar haar zin te krygen, dat is, van die denkwyze, als zy toegedaan is, en te vuur en te zwaard voorstaan en beschermen. 'T is even eens, als of zy alleen kennis hebben om over de fynste geschillen, en de bekwaamheden der Leeraaren, trots de beste Geleerde, te kunnen oordee-

len, al verstaan zy naulyks haar vrageboekje, Zomtyds vindt men nog wel andere redenen, waarom zy voor deezen en niet een anderen Leeraar yveren. De eene vrouw heeft zin in een' Man, die zyn eigen hair draagt, vooral als het niet gepoederd is; dat stemt best overeen met de oude eenvoudigheid; eene andere kan dat weer niet dulden; en zo zyn 'er duizend grillen, die myn bestek niet toelaat alle optehaalen. Ik zou dan 'er allereerst voor zyn, dat de invloed der vrouwen tegen gegaan wierd. Ik beken, dat het vele hinderpalen ontmoeten zal, dewyl veele mannen geen rust nog duur in hun huis hebben, als zy naar de pypen van hunne wyfjes in deezen niet dansen; maar yder zoeke dezen hinderpaal te boven te komen door de mannelyke achtbaarheid voor zig te behouden. Ten einde Leden in den Kerkenraad te krygen, ik doele op plaatsen daar die zyn, want men vindt ze overal in onze gezindte niet, zou ik, zullenze aan deze twee voorgaande poincten kunnen voldoen, in de derde plaats aanraaden om zeer voorzigtig te werk te gaan by het verkiezen van die Leden. Vooral zouden niet verkoren mogen worden personen, dewelke men konde denken enigzins aan vooroordeelen onderhevig te zyn. Iemand, dewelke, het zy uit hoofde van bloedverwantschap, vriendschap of belang, te veel verbonden was aan personen van zodanige partydige denkwyze, byzonder aan den een of anderen Leeraar, zoude onverkiesbaar zyn, gelyk ook zulken, die men voorheen uit enkele wraaklust anderen had zien dwarsboomen. Eindelyk zou ik denken, dat, vooral op plaatsen, alwaar meer dan een Leeraar staat, gelyk wy zulken onder ons ook hebben, by het beroepen van

een nieuwen Leeraar, aan de andere Leeraaren diende geweigert te worden om mede te stemmen, dewyl dezelve als dan partyen en niet onzvdig zyn. Deeze Artikel staat myne Vrouw ook zeer wel aan, om dat ze in haar kraam dient, en voerde men dien in, zy zou nog meer gezags naar hare gedagten krygen. Indien de beroepingen alleen van de Leeraaren, zegt zy onbeschaamdelyk, op de plaatsen, alwaar 'er meer dan een zyn, afhingen, dan ben, ik verzekerd, dat de beste op hunne standplaatsen zouden blyven, en de slegste beroepen worden. Zy zien hun licht niet gaarne betimmerd, en hebben gaarn iemand, wiens gaven minder zyn, en over wien zy kunnen heerschen: om de bovegemelde reden dan dienden de Leeraars gene Stem te hebben by de beroeping, 't geen ook met de eigeschap der zake overeenstemt, dewyl, 'er geen nieuwe Leeraar beroepen wordt voor den Leeraar of de Leeraars van de plaats, alwaar de vacatuur is, maar voor de Gemeente, dewelke haare belangen in handen van den Kerkenraad hebben vetrouwt, en dus moeten deze ook alleen Stem hebben in het beroepen van een Predikant.

Indien deze regels by het beroepen van eenen Leeraar wierden in agt genomen, vermeen ik, dat het by ons met veel meer orde en betamelykheid zoude toegaan, en dat men wel ras Predikanten, dewelke hun leven op geringe plaatsen verslyten, in talryker Gemeenten zoude zien overgaan. Niet dat ik denk, dat een edelmoedig deugdzaam Leeraar meer genoegen zoude vinden in een grote dan in een kleine Gemeente, maark ik vermeen, dat die gaven, welke vereischt worden om de leer in het hart van de Gemeente te kunnen

voortplanten, gepaard met eenen voorbeeldigen wandel, van meer nut kunnen zyn in een talryke, dan in een kleine. Ik ben

Uw Dienaar.
SINCEER ONGEVEINST.

Myn Heer!

Myn Man, uitgaande om eenige zaaken te doen, stak de meid deezen bovenstaanden brief in de hand met bevel om dien stil te bestellen. Zo dra hy buiten 't huis was, riep ik, die iets had horen mompelen, haar by my, en vraagde op een styven toon, wat orders zy gekregen had? Zy liet men hier op den brief zien. Ik dat adres, my geheel vreemd, alzo ik niet weet, dat hy ooit meer aan UEd. geschreeven heeft, ziende dagt, dat er verraad onder schuilde, en maakte dan ook geen zwarigheid om dien open te breken, en te zien, wat hy toch aan UEd., dien hy nog ik kenne, te schryven had. Dien in groote drift doorleezen hebbende, raakte ik eerst in nog sterker aandoening; doch daarna wat bedaarende, dagt ik hem voort te zenden, wel weetende dat gy 'er geen kwaad mede zult kunnen doen. Myn Man wil niet, dat ik my met beroepingen zal bemoeien; maar waar bemoeid hy zig mede? - Wat heeft hy dingen te openbaaren van onze gezindte, die UEd niet raaken? - gaat het by ons niet in order toe, wat raakt dat een ander? - Wat wil hy onze kleine gezindte gaan hervormen, hy moest zich zelven maar hervormen, dan deedt hy beter. - Wie heeft van al zyn dagen van zulk een plan gehoord, als die onnoosele bloed UEd. durft voorslaan! wat zal hy daar mede uit-

doen? niemand van ons zal 'er naar luisteren, dat durf ik hem beloven: ik althans zal 'er my met al myn magt tegen verzetten. Ziet hy zo veele gebreken in onze beroepingen, die zo zelden gebeuren, wy zullen ze voor hem wel doen: laat hy zyne handen maar thuis houden. Dat wy vrouwen ons gaarne daarin steeken, is waar, dat doen duizenden gaarne, wy veinsen niet; en dat komt daarvan daan, om dat wy het kuipen wel verstaan, en de Mans gek genoeg zynde om het oor aan ons te leenen, waarom zouden wy ons niet bedienen van het veld, dat we ingekreegen hebben? Zy belachen ons klein verstand, maar hebben wy zo weinig van de garsten brooden gegeten, als wy ons oogmerk in die dingen, doorgaans, wanneer wy het 'er op zetten willen, bereiken? Myn Man beschimpt ons, als wy op ongepoederd hair en zulke fraaiheden meer letten, en ons daar door bekooren laaten; maar dit moet hy bewyzen. En zo 'er al een dutsel onder ons loopt, dat moet niet staan op de algemeene rekening. Met een woord, doet met myns Mans en myn brief, wat je wilt, wy willen kuipen, want waarom zouden we zo wel als anderen onzen zin niet hebben? Nu weetje myn sentiment. Ik blyve:

UEd Dienaares
SIBILLE HOEPEL.

Antwoord.

JUFFROUW HOEPEL!

De gedagten van uwen Man, zo zedig in zynen brief uitgedrukt, dagt ik mynen Leezeren mede te deelen, en hun daarover te laaten oordeelen.

Indien de Leden zyner Gezindte die wettig keuren; zullen zy wel beraamen, in hoe verre die gevolgd moeten worden. Met uwen brief was ik meer verlegen. Gy sart my, om dien al of niet uittegeven. Tot het eerste kon ik in 't begin niet wel overgaan. Ik meende, dat gy 'er weinig eers mede in zoudt leggen; doch om niet voor partydig by UEd. te boek te staan, nog het verwyt te draagen, dat ik al mede te inschikkelyk ben voor.de sexe, ten minsten voor u, ziet daar uwen brief in de waereld. Maar wagt nu handen op uw hoofd. Gy zyt de aanvoerdster, zo 't schynt, van eene bende, die eene andere Leidsvrouw noodig hadt. Uwe nieuwsgierigheid in 't openbreeken van uws Mans brief; uw inmengen in zaaken, daartoe gy niet geroepen wordt; het scherp doorhaalen van Uws Echtgenoots schryven; uw onverzettelyk voorneemen van voort te zullen gaan in een gedrag, dat de gansche waereld laaken zal, zyn dingen, die mogelyk iemand zullen aanspooren eene scherpe pen in den inkt tegen u te doopen. Ik wil ditmaal alleen u eenen raad geeven: gaa meer by de pot zitten, dan eiders Stemmen op loopen.

* * *

De Denker berigt, dat het Dichtstukje, den 6. January medegedeeld, ten Autheur heeft, volgens de ontvange opgave van een onbekenden Heer, waarvoor wy zyn Ed. danken, den beroemden BODDAERT, 't geen wy en eenige onzer Vrienden, te vooren daar over geraadpleegd, niet hebben kunnen ontdekken. Men denke niet, dat wy het Werk van dien Man, maar wel ons zeer gebrekkig gevonden Afschrift hebben willen verbeteren: desniettegenstaande is bladz. 5 regel 9 het Woord *daarom* uitgebleeven. Men leeze dan: *wykt daarom niet van &c*. Elders hebben wy een Coupletje 'er ingevoegd.

De Denker.

N°. 474. *Den* 27 January 1772.

[De Karakters van menschen te beschouwen om 'er uit te leeren. Een Vrouw door den naam van *Juffrouw* beledigd.]

Onderzoek alle dingen, behoud het goede.

APOSTEL PAULUS.

Myn Vriend Justus is een Man in 't best van zyn leeven, tusschen de veertig, en vyftig Jaaren oud. Nooit gehuwt geweest zynde, is het niet te denken, dat hy nu noch in dit opzicht, van staat verwisselen zal. Op een aangenaam Buitengoed in Gelderland, leest hy van zyne Inkomsten, die zeer groot zyn, op eene maatige wyze. Voor allerlei Menschen is hy nuttig. De Armen vinden in hem een' standvastigen verligter van hunne elenden. De Ryken komen dikwerf tot hem, om raad; en aan niemand aanzienlyk, of gering, mag gewygerd worden, om in de aangenaamheden van zynen Hof te deelen. Braave Lieden mogen 'er zelfs eenige dagen doorbrengen. Zyne Gastvryheid is zeer groot. Dus kan 't niet missen, of hy word dikwerf bezogt van Menschen, die verschillend van Godsdienst zyn; doch Spotters met de Goddelyke Openbaaring, en Vrygeesten, kan hy

niet dulden; en zo die eens by hem geweest zyn, alvoorens hy hun bestaan kende, tracht hy in 't vervolg zorge te draagen, dat zy niet weder komen, zo zy zodanig blyven willen. Onverschilligheid in eene zaak van 't hoogste belang, als de Godsdienst is, is by hem ook zeer haatelyk. Hy houd eene standvastige gewoonte van altoos, voor en na den maaltyd, te bidden, en te danken; terwyl hy de heerschende mode van in deezen schuldigen plicht nalaatig te zyn, uit grond van zyn hart versoeit; en het daar voor houd, dat het redelyk Schepsel voor alles dat het is, en heeft, altoos verplicht is, deszelfs grooten Maaker te verheerlyken. Myn Vriend is steeds bezig om de *Caracters* van zyne Gasten, en Vrienden te beschouwen, en zo verre hem mooglyk is, te leeren kennen. Dit doet hy met dat oogmerk om voor zich zelfs, en voor anderen nuttig te weezen. Tot dat einde beschryft hy onder verbloemde naamen, deezen of geenen; leest dat zyne gemeenzaamste Vrienden voor, en maakt tusschen beide gepaste aanmerkingen, haar opzicht hebbende op het betrachten der Deugd, en het vlieden der Ondeugd. Deezen Zoomer by hem zynde, toonde hy aan my, en andere Lieden, eenige zyner opgemaakte *Caracters*. Ik oordeelde, dat iets van dien aart, niet ongepast zoude zyn voor myn Werk. Op myn verzoek stond hy my toe 'er een afschrift van te schryven, en 'er verder gebruik van te mogen maken. Zie hier dan Leezer eenige *Caracters*, beschouw dezelven, en doe 'er uw voordeel mede.

De Heer *Waarmond* is een zeer voorbeeldig Evangeliedienaar. Hy tracht zo wel in zyne verkeering, als op den Predikstoel, altoos nuttig voor zyn' Medemensch te weezen. Zyne gesprekken zyn doorgaans stichtelyk en leerzaam. Hy is gemaatigd en verdraagzaam; zo verre het met een eerlyk bestaan niet stryd. Doch nimmer zal hy de belangen van die Godsdienst,

dien hy aan anderen predikt, verraaden. Hy staat pal voor dat geene; dat hem met volle overreding, waarheid blykt te weezen, en onverschilligheid in gewichtige Leerstukken, versoeit hy, met al zyn hart. Hy heeft het geluk kleine gedachten van zich zelven te hebben, en sonbon gewettigd om anderen te leeren, is hy echter altoos gereed om geleerd te worden. In verschillen tracht hy altoos bedaard te blyven, en wanneer hy merkt, dat de driften in zyne tegenparty gaande worden, vind hy altoos goed, het gesprek af te breeken, en tot iets anders te bepaalen.

Mejuffrouw *Clarinde* is van eene deftige Familie, daar zy by verscheidene gelegenheden, zeer veel roem op draagt. Haar Vader bekleedde nochtans een ampt, dat niet aanzienlyk was. Andere, schoon braave lieden, doch die juist niet met haar in dat zelve geluk deelen, beschouwt zy veeläl met verächtig; zonder te denken dat iets, daar zy zo veel mede op heeft, volstrekt niet van eenig Mensch, maar van de Hemelsche Voorzienigheid afhangkelyk is, en dat 'er onder haare Medemenschen, (die zy om derzelver geringer afkomst minder acht dan zich zelve) veele zyn, die deugdzaame lieden, schoon in 't oog der waereld zo aanzienlyk niet, tot hunne Ouders en Vooröuders rekenen mogen. Het *Caracter* van deeze Juffrouw is zeer onëenpaarig. Nu eens is zy in den hoosten graad, *Godvruchtig*, en zeer *stichtelyk*; en dan weder *vrolyk*, ja zelfs *dartel*. Nu hoord men niets dan allernuttigste gesprekken uit haaren mond, en of men 'er toe geschikt is (gelyk dit op den eenen tyd meer plaats heeft dan op den anderen) of niet, men moet met haar voort redeneeren: Maar morgen, by voorbeeld, al is de gelegenheid noch zo gunstig om over iets goeds te handelen, heeft Juffer *Clarinde* 'er geene de minste neiging toe; praat wat gy wild, zy rede-

neerd over iets anders, al is ze zo uit de Kerk gekomen.

De Heer *Belang* is op het stuk van zyn intrest in den hoogsten graad, uitnemend gevat. Niemant overtreft hem hierin. Of hy in alles eerlyk handeld, durf ik niet verzekeren; want een *Sluikwerkje* is by hem geen misdaad. Uit eene geduurige beschouwing van 's Mans *Caracter*, heb ik opgemerkt, dat hy buiten het gezegde, een ligchaam zonder ziel is. Hy heeft volstrekt tot iets, wat buiten zyn beroep is, en geen tydlyk voordeel aanbrengt, geenen den minsten lust; in goede Boeken te leezen, doet hy nooit. Hy is ook buiten staat om over iets wezenlykst te redeneeren, 't zy dat het tot den *Godsdienst*, 't zy tot de *Natuurkunde*, of de *Geschiedenissen* van zyn eigen Land, betrekking heeft. Zyne onkunde in zaaken die buiten zynen handel zyn, gaat zo verre, dat ik hem eens eene afbeelding van een *Polipus* liet zien; hem tevens vraagende, wat dat was? waar op hy my tot antwoord gaf; *Een Mikroskoop*.

De Heer *Vriendelykheid* is een allerbeminnelykst Mensch. Hy heeft meermaalen een aanzienelyk ampt, in eene der voornaamste Steden onzes Lands, bekleed. Zyne *minzaamheid* is onbepaald uitgestrekt tegen allen die met hem verkeeeren, of hem spreeken moeten Altoos is hy geneigt tot weldoen. Een waardige Zoon van eenen Godvruchtigen Vader, zynde, (die als Leeräar met Leer en Wandel stichtte) maakt hy getrouw gebruik van de lesse, die deeze aan zyne Kinderen gaf; *gedraagt u altoos nederig*: *dit voegt ons als Menschen, en vooräl als Christenen*

Mejuffrouw *Hoogmoedig* spreekt veel, en vertelt u aanëengeschakelde Historien: Maar het *liegen* is haar zo zeer eigen, dat twee derde der verhaalen die

ze u doet, onwaarheid behelzen; haare kwaadspreekenheid kend geene paalen: De Mode is haar speelpop; haar opschik toond dit in den hoogsten graad: klederen die haar niet passen, draagt zy; zy leeft ook vry *galant*. Ik zoude met zo veel vrymoedigheid, haar *Caracter* aldus niet opgeeven, zo de ondervinding my haar niet, zedert een geruimen tyd, hadde leeren kenne; terwyl ik wel eens genoodzaakt worde, haar gezelschap bytewoonen, anders word het van my nooit gezogt; net ergste is, dat het my toeschynt, dat deeze Juffer *onverbeterlyk* is: is dit zo? dan strekke deeze tekening tot verbetering van anderen, die haar of ten deele, of geheel gelyk zyn.

De Heer *Ernestus* is een Man, wiens *Caracter* hem de achting van eenen ieder waardig maakt. Altoos *Bescheiden* en *Vriendelyk* zynde, ontgaaf hy langs deezen weg, veele onäangenaamheden, daar een korsel en onvriendelyk Mensch steeds voor is bloot gesteld. Vooräl munt hy uit in een allery verigste Voorstander van den Geopenbaarden Godsdienst te weezen. Het is voor em onbegrypelyk, hoe iemand, die zegt de Goddelykheid der Openbaaringe te gelooven, haare *noodzaakelykheid* ontkennen kan. Den Deïsten heeft hy, zo lang zy Deïsten blyven willen, eenen eeuwigen haat gezwooren, om dat hy ze als pesten van den Burgerstaat beschouwt. Als men hen naar hunne verdiensten behandelen zou, (zegt hy) zoude ik 'er zeer voor weezen, dat men hen in een' afgelegen hoek des Aardbodems bande; in een Oord althans, daar de Natuur niets dat aangenaam is, verspreid, en daar altoos duisternis heerscht; geevende hier van deeze reden: *om dat zy de duisternis liever gehad hebben, dan het licht*.

De volgende Brief, die ook het Caracter van eene zekere Dame opgeeft, zal zeer gevoeglyk op het voorige volgen moogen.

Wel-Edele Heer Denker!

Ik ben eene Dame van zeer groot fatsoen. Myne verkeering is met vercheidene aanzienelyke Lieden; onder anderen houde ik *Salet* met de Welëdele Mevrouwen *Ongemeen, Goede Smaak, Nimmernederig*, en noch anderen. Maar dat my 't meeste spyt, is, dat ik van 't gemeene Volk onder de Burgerlieden, geduurig *Juffrouw*, in plaats van *Meuvrouw*, genoemd worde. 't Is wel zo, dat myn Man juist geen Ampt bekleed, dat ny het recht geeft om Mevrouw te heeten; Maar 't is ook waar, dat men my, *Juffrouw* noemoende, gelyk steld met de Vrouw van myn Ryglyfmaaker, en de Vrouwen van andere Ambagtslieden. Ik wenschte wel, dat U WelEd. hier omtrent iets wist uittevinden, waardoor in 't vervolg belet wierd, dat zulke boven het gemeen, en den Burgerstand verhevene Dames, als de genoemde Mevrouwen en ik zyn, tegen den hoon beveiligd bleeven, van ooit met den naam van *Juffrouw* begroet te worden. Kan UWelEd. dit doen? en heeft UWel Ed. voorstel een gelukkig gevolg, welk een genoegen zal 't voor U WelEd. zyn, zo veel aanzienelyke Lieden te verplichten! myn belang, en dat van zo veel anderen, U WelEd. uit grond van myn hart beveelende, blyve ik met de uiterste hoogächting voor U Wel Ed. verdiensten:
Wel Edele Heer!

U WelEd. dienstwillige Dienaresse, SOPHIA HOOGHART.

Rotterdam den 12 Octob. 1771.

Antwoord van den Denker.

Wel Edele Mevrouw!

Ik vinde my zeer verëerd met U WelEd. allervriendelykste Lettren, en neeme zeer veel deel in 't ongelyk dat men U WelEd. zo dikwils aandoet, als men U WelEd. den Naam van *Juffrouw* geeft. Ik vinde my daarom opgewekt, om iets te doen, waar door zulk eene bestraffens waardige misdaad, zo 't mooglyk is, voor altoos mag geweerd worden. Ik hoope maar de eere te hebben, dat myne voorstelling, U WelEd. hooge goedkeuring, en die van de Wel Edele Mevrouwen, met welke U WelEd. *Salet* houd, zal weg draagen: Ik ben dan van gedagten, dat U WelEd. en alle Dames, die (en dat niet zonder gewichtige redenen) meenen, dat haar WelEd. den Naam van *Mevrouw* toekomt, voortaan een zeker *teken* behoorden te vertoonen, dat algemeen bekond gemaakt wierd, en voor ieder tot waarschouwing strekken kon, om alle met dit *teken* pronkende Dames, nooit anders als *Mevrouw* te noemen. Want zonder dat dit geschied, vrees ik dat U WelEd. en zo veele andere Mevrouwen van U WelEd. *Caracter*, noch dikwils met den Naam van *Juffrouw geaffronteert* zullen worden. Zo ik my vleijen mag, dat myn voorstel tot hier toe U WelEd. niet geheel mishaagd, zal ik de vryheid gebruiken, om verder myne gedachten (onder verbetering echter) aan U WelEd. voortestellen. U WelEd. zal zekerlyk verlangen te verneemen, waar ik dat *teken* gaarne geplaatst zoude zien: ik zal my de eere geeven, U WelEd. dit te melden: De Dames van *fatsoen*, hebben nu reeds eenigen tyd alle oogen naar zich getrokken, door haar WelEdele hooguitsteekende *Capzels*. Nu zoude allervoeglykst in die *Coeffures* zeker *teken* konnen gedraagen worden; by voorbeeld, een *aigret* van

nieuwen smaak, of eenig ander *hoofdcieraad*, dat zo sterk in de oogen blinkt, dat het van ieder, zonder onderscheid, moet gezien worden; Doch dan moet men tevens in alle de Nieuwspapieren, het *Publiek adverteeren*, dat de aanzienelykste Dames, om verdere *affronten* voortekomen, eenpaarig besloten hebben, dat zodanig een *teken* (eene af beelding 'er van behoord vooräl niet vergeeten te worden) voortaan tot een kenmerk van onderscheid tusschen den Naam van *Mevrouw*, en dien van *Juffrouw* strekken zal; zo dat de Dames, met dit *teken* pronkende, volstrekt nooit anders als met den tytel van *Mevrouw* zullen mogen aangesprooken worden; indien dit geschied dan twyffele ik geen oogenblik, of U WelEd. en andere Dames van fatsoen, zullen nooit meer reden van billyke klagten in dit opzicht gegeeven worden. Hier mede aan U WelEd. intentie, zo ik hoope, voldaan te hebben, betuig ik, na recommandatie van myn Persoon en Werk, in U WelEd. gunste, dat ik het my tot geen geringe eere rekene te mogen schryven, dat ik in waarheid ben:

WelEdele Mevrouw!

UWelEd. Dienstw. Dienaar, D E D E N K E R .

P.S. Ik heb de vryheid genomen U WelEd. Brief wat te beschaven ten opzichte van *Taal* en *Spelling*. Ook heb ik 'er de *onduitsche* Woorden uitgelaaten, en anderen in derzelver plaats gevoegt. U WelEd. verschoone deeze myne vrypostigheid. Het strekt U Wel Ed. tot geen schande, onbedreven in 't Nederduitsch te weezen. Die *Taal* is tog voor beschaaf de Lieden van de Mode, veel te *lomp*. Ik twyffel niet of U Wel Ed. zoude zich in 't bekoorlyk *Fransch* veel beter hebben kunnen uitdrukken. Maar niet weetende, of ik in 't zelve wel bedreven was, heeft U WelEd. zekerlyk zich liever in gebrekkig Duitsch tot my willen vervoegen. Ik danke U WelEd. voor deeze inschikkelykheid.

De Denker.

N°. 475. *Den* 3 February 1772.

[Overdenking by het oprichten van her *Grafteken* voor *J. van den Vondel* in de nieuwe Kerk te *Amsterdam*, den 1. Febr. 1772.]

- Hac Naso situ est, hac Flaccus arena;
Hoc tegitur magnus marmore Virgilius.

Franc. Epigr. lib. 2.

Overdenking By het oprichten van het Grafteken voor Joost van den Vondel.

In de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Den 1ste February 1772.

De beschermgeesten der dooden, zweeven er anders Wezens van onstoffelyken oorsprong over of rondom de Slaapsteden onzer afgestorven Voorouderen en Natuurgenooten, zullen ons, die den dood slechts by naam kennen, geenzins weigeren het ryk der verslinding in te treeden, en die donkere en zwarte heerschappy van geweld en verdelging, by het oprichten van stoute gedenktekenen, door verwondering te beschouwen, schoon wy het gebied van eenen Koning genaaken, die het leeven aangrypt en deszelfs sterkste Zuilen omverrukt.

Hoe doodelyk ook deze verblyfplaats der dooden, in haaren eigen en angstvalligen omtrek, ten behoeve

haarer sluimerende gemeente, zyn moge, zy besluit nochthans een leevenwekkend vermogen voor den geenen, die het geheim der voorgaande en toekomende tyden, terwyl hy onder de leevendigen wandelt, in haare ingewanden wil opzoeken en door kracht van beschouwing en aandacht het segel der wezentlyke verborgenheden losbreekt....

Dan, hoewel wy deze eenzaame plaats naderen en, onder eene lieffelyke overtuiging, dat bondig onderwys in dezen het deel onzer onderneeming zyn kan, mogen beschouwen, vorderen echter eerbied en ootmoed voor het oogmerk der Bouwheeren en de natuur van het ryk der dooden, dat wy met eenen langzaamen tred naderen.

Deze toch is de plaats, waar Godsvrucht en Liefde de hoope der onsterffelykheid voor den dag der OPSTANDING - den dag des OORDEELS versegelen.. Hier toch liggen de voorwerpen des eeuwigen leevens en als zodanigen de schatten des doods - de geheimen der natuur. Zy liggen op één bed, terwyl één dak hun onderling Vaderland beschaduwt - terwyl eensgezindheid, stilte en vrede de banden van hoogmoed, zonder eenige beweeging, van eenscheuren - de schaduwachtige onderscheiding van het noodlot wegneemen en het gestoelte der eere omverstorten.

En nademaal voorbaarigheid onze nieuwsgiere overdenkingen noch aanzet, noch voortdryft - Nademaal achting en eerbied door welken wakkere en vlytige MANNEN, die van de onsterffelykheid eene proef neemen, voor dat zy dezelve intreeden, werden aangespoord, om den DICHTER der voorgaande euwe boven de groeve der vergangbaarheid te plaatsen, nademaal deze achting en eerbied ons, door eene stilzwygende welspreekendheid (het Grafteken, der aandenking) noodigen en uitlokken, om onzen weetlust te versadigen en onze verwondering te streelen, zullen wy ons ook van dien algemeenen en magtigen schrik, die de stoutste gemoederen, by het bespiegelen van Lyken en Lykbusschen, kan schudden, verlaaten en gemyd zien.

Welke stille en staatige *indrukselen* echter openen

ons de deuren van dit geëerbiedigd Paleis, en geleiden ons door den geheiligden omtrek!

Wy staan hier op den grondslag van ons eigen bestaan! Onze voeten drukken de Ligchaamen, waarin wy te voren waren opgerold of met welken wy, ten gelyken tyde, uit het ryk der oprichting voortkwamen! Wy wandelen over de schatten van onze eige nieren, of de gebuuren van ons eigen bloed.... Hier zouden wy eenen voetstap of Heerscher, Held en Overwinnaar - daar op Muiter, Bedelaar en Slaaf - elders op Moeders. - Dochters en Minnaressen, en, over het geheel, op alle de deelen der tydelyke of ligchaamelyke onderscheiding zetten, indien stof met stof en asch met asch niet dermaate vriendelyk en ten naauwsten vereenigd - niet der maate door elkanderen geschud en met elkanderen vermengd ware, dat 'er eene nieuwe Schepping moet voor handen zyn, zo 'er oit weder eene voorige onderscheiding zal plaats hebben!.... Hier staan wy op de grensen van beide de Waerelden! Het leeven boven onze verbeeldinge, - den dood onder onze voeten - den tyd binnen onzen stoffelyken omtrek, en de euwigheid voor het oog onzer onversaadelyke en onvermoeide begeerte geplaatst zynde. De graven, die geene geschenken van bergen of duinen behoeven, dewyl verouderde jeugdige lyken bedekken, offeren aan onze overdenkingen de natuur des doods, om ons te doen hoopen, dat de dood zelfs de weg zy ten leeven. De Lyken schilderen ons de EERSTGEBORENEN des doods - dezen den tyd af; terwyl de tyd zelfs, door den omzwai van euwe door euwe, de voorechten eener eindelooze beweeging beminnelyk en begeerelyk kan maaken aan onze bepaalde en donkere vooruitzichten. Hier staan wy op eenen vruchtbaaren akker, op welken de Heer van Hemel en Aarde de zaaden zyner Almacht gestort heeft, om dezelven tot eenen onsterffelyken oegst, dien geene anderen dan zoonen des lichts en des leevens, onder het geschal der bazuinen zullen wegmaren te doen opgroeien..... Hier staan wy op een onzondig gedeelte der Schepping - op een geslacht, dat geen bynaam behoeft om uit te munten - op een

geslacht niet vatbaarer voor lof als laster, en ongevoorlig voor beide. Vergeefsch toch, vyandin der deugd en bekwaamheid - vergeefsch toch rustelooze en woelige afgunst, zoudt gy uwe pylen schieten door deze waarachtige Maatschappy; want, door het hart boorende, zoudt gy 't gevoel niet raaken - 't gevoel niet aandoen... En vruchteloos - vruchteloos zouden ook uwe oogmerken afstroomen - langs deeze echte steenen afstroomen, ô Zoonen der dankbaarheid, die de panden der wysheid, dapperheid en eere gedenktekenen opricht, indien gy, overtuigd zynde, dat het vereuwigen van naamen niets meer dan het vereuwigen van NAAMEN betekent, niet voor hadt den naam alleenelyk, zo onstoffelyk als de Ziel zelve, in de gedenkboeken der gedachten, door een teken, dat worm noch roest kan wegknaagen, te versegelen!...

Gedenktekenen! - Pracht en beeldspraake doen ons op de zelven verlieven!....

Hier toch zien wy de naamen van dapperheid en wysheid vereuwigd - de RUITER en van GALEN met bloedige - de HAZE, zo wy onze leideressen gelooven, met kraakende lauweren omvlochten.

Hoe keurig en kunstig:.... maar zeldzaamer voorval rukt onze verbeelding van algemeene lyken en deze beroemde heiligdommen der aandenking, nademaal zich een byzonder voorwerp op alle de voorigen indringt, op dat zich onze beschouwingen, naar den regel der indrukselen, in het lot onzer tegenswoordige tyden verlustigen en de koude loftuitingen, welken wy gaerne den man by uitneemendheid toestaan, mogen verwarmen.

Te weeten; in Sprokkelmaand van het negen en zeventigste Jaar der voorgaande euwe bragten veertien dichters hunnen algemeenen Leeraar en Vader, onder eenen rouwstoet van weenende en besluierde zangeressen, hier ter plaatse, ten grave. Behoeven wy te zeggen, dat zy *Vondel*, te *Keulen* geboren en onder den Amsterdamschen Hemel ontslapen, begroeven?.. Hier, niet verre van dit staatelyk en prachtig koor. - Hier niet verre van den algemeenen ingang (: zo

kon men der dichtkunde gevoegelyk voor alle andere kunsten den tol der verwondering aanbieden,) stelde men het mergeloos gebeente te ruste - zonder gedenkteken - zonder eerzuil. De grootmoedige en verstandige SIX ondertusschen, des tydes met Burgemeesterlyke waerdigheid omhangen, trok zich dit verzuim edelaartig ter harte, en liet drie jaaren na 's mans uitgang, op dat de naam van Vondel in dezen tempel niet gelyk het lyk vergaan zou, met de taal der Latynen, op den zark der groeve uitslaan: ‘dat ter dezer plaatse het overblyfsel van den man rustte, zo aangenaam aan Febus en de zanggodinnen, terwyl *Brandt*, meer dan iemant geschikt om het vereuwigen van naamen eenen waerdigen luister by te zetten, den leevenswandel van dit uitgescheenen licht der dichtkunde den nakomelingen edelmoedig aanboodt en dus de waereld toereikte wat de kundige SIX aan dit heiligdom vereerd hadt.’

Om dit verhaal nu door eenen afloop van jaaren te leiden, zou een te ruim veld geeven aan onze verbeeldingen ep ons oogmerk. Weinig minder dan eene geheele euw konden wy afzweeven - de natuur der toenmaalige vernuften leeren kennen en by die der tegenswoordigen vergelyken; dan terwyl ons aan den eenen kant, voorzichtigheid in toom houdt - menschenliefde en vergenoeging, aan de andere zyde, onze overdenkingen op het zeldzaam voorval, waar van wy met eerbied gewaagden, op het geleide der ontfangen indrukselen, meer bepaaldelyk doen stil staan, zullen wy de zorgeloosheid en onlust der voorige jaaren vergeeten en den mannen van smaak begroeten, die ons heden in 't gemoet treeden, en, om VONDEL, dien naam by uitneemendheid, na dat drie en negentig jaaren over den zelven waren afgewenteld, door een bevallig gedenkteken, vry van zwierige verwarring, te bewaaren, en hier te bewaaren, daar de hutte, waar in het leeven, dat wy onder dien naam kennen, gewoond heeft, gesloopt, vervormd of vergaan is.

Laster van slordige baatzuchtige en schraale gemoederen is eene lostuiting voor de verhevendste

bedryven. Ondeugd dienshalven moge op deugd - eigenbaat op edelmoedigheid - kleinachting voor weetenschappen en kunsten op het gedrag der geenen, die den rang der weetenschappen en kunsten stutten, zonder ophouden, smaalen. Die smaaling zal het bewys zyn voor de waarachtige verdiensten der zaaken, die het voorwerp worden dier oneerwaerdige belaagers, welken het verstandig deel der menschen verheffen, schoon zy het zelve met alle magt poogen te vernederen of uit den staat zyner verhevenheid te rukken.

En of ook dezen u zullen aanvallen, wettige Zoonen van rechtvaerdigheid en kunde, die het gevolg uwer dankbaare overdenking aan den grootsten dichter zyner euwe, boven deszelfs lykbed, of dat ten minsten deszelfs lykbed geweest is, doet uitblinken-doet uitblinken met eene edele eenvouwdigheid die het kenmerk van oordeelkundige volmaaktheid oplevert, zullen wy, by dezen uwen staatelyken optogt, niet onderzoeken; dewyl wy vaststelden, dat ook uwe welverdiende toejuiching van deze donkerezyde zou kunnen opdaagen, en die stille en staatelyke indrukselen, welken ons dit heiligdom der dooden ontslooten - door het zelve geleid en tot dit voorval gebragt hebben, over het voorwerp, dat gy indraagt, dat nog nieuw is en, hoe spade, toch tydig wordt voorgesteld, dryvende, dat voorwerp in ons geheugen drukken en deszelfs oorsprong en gedaante, lang de waarneemingen van het oordeel, onder het gevoel van ons hart brengen.

't Was u niet vergeeten, hoe men oulings de gedachtenis der doorluchtige Mannen vierde. - Op wat wyze men die der vergetelheid ontrukte en wat men toevoerde, om, in dit opzicht, tegens den tyd te vechten. 't Was u ook niet vergeeten (en waarlyk, aan Dichtkunst denkende, kon het uw geheugen niet ontvallen) hoe VONDEL, na het ontfangen der burgemeesterlyke aandacht, - de trekken van BRANDTS meesterlyke Veder en onder het omzwerven zyner eigene gedenkboeken, tot op uwen tyd toe, zonder eenig praalend teken van aandenking, blootelyk in den klank der benoeming bestaan hadt, en echter onder

die geenen behoorde, dien men eertyds gedenktekenen oprichtte. Gy wist, hoe men hier in den nederduitschen Virgilius voorbygegaan, schoon verplicht was. Het geheugen zekerlyk hier van - het gedenken hier aan drongen dien yver te voorschyn, door welken eerbied en hoogachting voor den ontslaapen DICHTER in uwe onbekrompen gemoederen werden opgewekt; terwyl verstand en oordeel deze aangeblazen vlammen rechtvaerdigden en beschermden, en daarna toestonden, dat men (voorbeelden hier van kunnen ons de Romeinsche Legioenen opleveren) door een deftig gedenkteken eenen naam zou huldigen, die zich langer dan honderd jaaren in het Gemeenebest der letteren hadt doen gelden.

Zyt welkom dierhalven edelmoedige Mannen, - Zyt welkom in dit huis der verslinding. - Hangt hier het gedenkteken voor Vondel, en sticht, op deze wyze, uw eigen grafnaald. Verrykt dezen Tempel met eene gifte, die op den grondslag eener dubbele vereuwiging, op de verdiensten van Vondel en op uwe eigene verdiensten, gewoud is. De naam toch van dien Man die de euwigheid verdiend heeft en dien van eenen anderen vereuwigt, verdubbelt de kracht des bedryfs door zyne eigene waarde - door zyn eigen rang... Wanneer dit staatelyk gebouw (en laat dit - laat dit uwe verwachting, zo al niet uw loon zyn) door den tyd verouderd en van zyne zuilen geworpen, zynen gestruikelden luister op bekkeneelen, - doodbeenen of de asch der lyken zal hebben nedergeworpen, en laatere geslachten, die de aêloudheid lief hebben, als dan willen opkomen - door dak en grondvest heen booren en dit gedenteken opgraaven, zullen deze, geslachten mogelyk uitroepen ‘toen stierf VONDEL en omtrent honderd jaaren laater kwamen zyne aanbidders en navolgers eerst te voorschyn’.

Dus verbeelden wy ons den oortsprong van dit gedenkteken, zonder toeleg op het navorschen van verborgen oogmerken, en op deze wyze meenden wy verplicht te zyn, het zelve in deze statige rustplaats der stilzwygendheid te moeten inhaalen; terwyl ons harte, gevoelig voor de eere aan den naam des mans, dien wy hoogschatten, beweezen, u, braave voorstanders van

weetenschappen en kunsten, durft verzekeren, dat wy uwe naamen nimmer dan met dankbaarheid zullen noemen; en daar wy het gedenkteken thans zien opgericht, willen wy, deszelfs gedaante in ons geheugen bewaarende, met deze indrukselen den dampkring der dooden, zo dit tydelyk bestaan niet altyd van den dood omringd is, verlaaten en van hier gaan.

'Eerbied en hoogachting voor Weetenschappen en Kunsten, of liever, deze Weetenschappen en Kunsten, yverzuchtig en verheven van natuur en afkomst, wilden den ROEM des Nederduitschen Zangsbergs, na dat de tyd zelf beproefd hadt, of wezenlyke verdiensten den tyd konden verduuren, eenig gedenkteken oprichten, en zich zelven dus eene kroon op het hopfd zetten. Het vernuft, zo daadvaerdig in dezen, pleegde raad met het oordeel, en men gaf het gedenkteken deze gedaante, te weeten, den luister eener bevallige *eenvouwdigheid* door den sluier van *eenpaarigheid* beschaduwd.

'Zo groots - zo treffelyk - zo op den duur behaagelyk, kwam nimmer eenig voorwerp te voorschyn, dat niet eenpaarig en over het geheel bewees, dat eenvouwdigheid deszelfs natuurelyke behoefte - deszelfs nooddruft geweest ware. Eenvouwdig is de natuur der schepping - eenvouwdig de omloop der tyden en zaaken - eenvouwdig het leeven - eenvouwdig de dood en eenvouwdig de wezenlyke schoonheid, nademaal eenvouwdigheid zelfs de natuur is der GODHEID.'

Vreemdelingen en Landgenooten dierhalven zullen dit gedenkteken, zo onze stelling doorga, den naam van *eenpaarige eenvouwdigheid* niet kunnen weigeren.... Maar schoon zy al weigerden, onze verwachting te doen gelden, wat zou het ons raaken, die dit gedenkteken, op het gezag onzer verbeelding, doopen en gaerne dulden, dat een ander het zelve naar zynen naam noeme?

De Denker.
N°. 476. *Den* 10 February 1772.
[De nuttigheid des *Winters*.]

Laddibus in coelum coelestem tollite Regem
Hoc juvat, haec nimium cura decoris habet.
Ille jubet; jussis tellus obtempèrat ultro,
Principis imperio obsequiosa sui
Nunc nive velantur, ceu molli vellere, colles,
Pascua nunc cinerum more pruina tegit
Densantur liquidae crustis glacialibus undae,
Praeque gelu nimio vix toleratur hiems.
Mox uhi rerum opifex aspirat lenibus auris
Bruma fugit, glacies liquitur, unda fluit.

JONSTON *ad Ps CXLVII.*

De norsche onhandelbaare Winter, die den veeltyds stillen, gemaatigden en voorraadryken Herfst zo spoedig opvolgt, schynt veelen niets aangenaams of nuttigs te bezitten, alzo hy, gelyk deeze, geene voordeelige schatten uit zynen harden bevroozen schoot te voorschyn brengt; maar veel eer den honger scherpende, de wel voorziene Spyskameren en gevulde Voorraadschuuren rasser doet ledigen. Hy rekt de donkere nagten uit, als of zy Eeuwen, en verkort de ligte dagen, als of zy oogenblikken moesten worden. Daar hy den wyden dampkring, waarin anders de warmte de verdunde uitwaassemingen opwaards stygen doet, en in dryvende wolken verandert, door zyne koude verdikt, en de weinig opgaande vogten in de laage luchtstreek zo zwaar opeengepakt doet hangen, dat geen zagt windje die doorbooren of verdryven kan, is de laag opklimmende Zon tevets onmagtig met haare schynende straalen ruimer opening te maaken, en aan ons verlangend oog een helderen hemel te vertoonen. Is 'er

minder dan een storm noodig, om de logge nevels, die Oceaanen van water, in elkander te perssen, te verzwaaren, in plasregens los te maaken, en onder het rykelyk uitstorten van dikke droppelen, van boven myn hoofd naar andere Oorden door zyn voortdruischend geweld, te vervoeren? Dan wordt het helder; dan vertoont zich een zuivere hemel; dan blinkt de Zon, maar hoe kort? De Natuurkundigen onzes Vaderlands, leeze ik, hebben opgemerkt, dat de middagzon, nu en dan eens blinkende in Winterdagen, een voorboode is van stormen en onweder. Zy zien dezelve liever niet, zullen ze op bedaard weder hoopen. Dan hoe dit zy, want myne ervarenis strekt zo ver niet, haar schynzel duurt zo kort, dat de avond my, eer ik het weet, overvalt - die lange winteravonden, waar voor veelen zo bang zyn, die hun verdriet baaren, en welke zy niet weeten, hoe ten einde te brengen. Van nog langer nagten worden deeze gevolgd. Die zo lang op het zagte dons niet rusten kan, en wiens lighaam door zulk lang nederliggen vadzig wordt, moet het warme bed, by 't kaarslicht verlaaten, en aan zyn werk gaande, indien de koude dat toelaat, den dageraad met lydzaamheid afwagten. Maar waar blyft deeze? hoe vertoeft hy zo lang? zo spaade komt hy met ongemerkte schemeringen, als of hy altoos dagt agter te blyven. Nadert de dag, en meende men eene heldere lucht, door den in den nagt gewaaid hebbenden Stormwind gevaagd, en vry van dikke nevels te zullen zien: men vindt het luchtooneel geheel veranderd. Huilende hagelbuien, van verre ons reeds van haare aankomst verwittigende, rennen door de lugt, en dreigen, durst men het waagen tusschen beide de door het zitten verstyfde Leden daar buiten te leenigen door eene wandeling, in 't volgende oogenblik ons te overrompelen, handen en aangezigt te geesselen, en met verhaaste schreeden naar huis te jaagen.

Bedaard vindt men dikwils de natuur der volgenden morgenstond; doch welk eene nieuwe vertooning doet zich dan aan 't oog op? De velden zyn met een nieuw kleed overtrokken, de takken der boomen, zelfs het fynste spinrag, is met witten ryp gepoederd: hoe stil is het in de Wouden? het vrolyk gekwinkeleer der Vogelen verneemt men nergens: alleen hoort men hier en daar het geschreeuw van een hongerigen raven of bontekraai: de huisvogeltjes, die als goede vrienden steeds by ons blyven, schuilen alleen onder onze daken, huppelen digt in een gedooken, rondom onze wooningen, om de overgeschooten, daar buiten geworpen kruimkens onzer tafel op te pikken. Dan de heldere lucht is van korten duur: de Noord-Oosten-Wind bezet haar met een droevige grysheid als met een dik kleed, welk wel dra zich ontlast in vlokken, ligter dan dons, witter dan de witste vederen: ze bedekken algemeen den grond, en laaten voor den reiziger geen gebaand spoor over; ligt doet hem dat doolen langs onbekende paden, daar hy van koude klappertandt, en byster verlegen naar boerenhutten omziet om te schuillen tegen het guure weder, zyne verstyfde leden te verwarmen, en gunstiger stonden tot voortzetting van zynen togt aftewagten.

Dan, dan is het, dat de zelden vergenoegde mensch op deeze wyze over den norschen en onhandelbaaren winter klaagt en kermt. Zy, die altoos van vroolyke en verkwikkelyke daagen droomen, wilden de natuur altoos daaraan dienstbaar hebben: maar moet dan de Schepper der natuur hun altoos te wille staan, en de natuurwetten naar den zin van dwaaze stervelingen schikken? Wat is, zegt men, het weder ongestadig! hoe ongezond zulke groote verwisselingen! wat is het guur en koud! hoe scherp en bytend is het nu, hoe vogtig en stormagtig op andere tyden!

Dit is de schildery, die zulken van den winter op-

hangen: zullen wy die goedkeuren! neen - staak veel eer uwe klagten; klagen voegt u niet, onvergenoegd, bedilziek schepsel! wat druischt gy aan tegen uwen Maaker? is de Regeerder der waereld niet wys en goed, of zyt gy boven hem in wysheid verheeven? - De kinders der weelde, in huizen met dubbele glasvensteren gezeeten, niet uitgaande, dan uitgedoscht in Pelsen, om dat hun levensvuur eenige jaaren vroeger begint uit te gaan, dan dat des gemeenen Volks of harden Landmans, mogen zulke klagten aanheffen, dan is dat regt? - Neen, ik wil dan heden een Voorspraak des Winters zyn.

Nooit dunkt my, betaamt het ons, over wind en weder, over koude en barheid te kermen; dan wanneer we duidelyk zien, dat de Schepper der natuur ons daar door den oorlog aandoet; maar wat klagen wy dan noch over onschuldige middelen, die ter onzer bestraffing gebruikt worden? Wat klaagt een levendig mensch? een yder klage van wege zyne zonden. Een gehoorzaam kind, van zynen liefhebbenden Vader gekastyd, grimt niet tegen de roede, maar geeft de schuld aan, en weent over zyne ongehoorzaamheid.

Dan stellen wy ooit de regte prys op voorspoed, wanneer wy geene tegenspoed kennen? zou de zagtheid der Lente ons bekooren; de lieflykheid des Zomers ons streelen; de aangenaamheid des Herfst ons zo bevallen; wanneer wy de gestrengheid des Winters niet gevoelden?

Wat klaagt men over lange winteravonden? moet het juist dag zyn om alleen eenig genoegen te proeven? Kan een stigtend gezelschap, kan een goed boek, kan een handwerk den langen avond niet doen voorbygaan, eer ik het weete? moet ik juist dan ledig zitten? ledigheid verveelt den vlytigen altoos, zowel in den Zomer als in den Winter? - Zal ik onvergenoegd zyn, als ik stil aan myne haardstede gezeten, de win-

den daar buiten hoor huilen, hoor bulderen? als de Zee my spyze geeft, die ik in den Zomer niet vinden kan; als de barre grond my zelfs kruiden verschaft, die de Zomer niet op myne tafel kan brengen; als ik planten zie bloeien, die nooit dan in guure tyden open gaan? hoe veele armen hebben dan nog vuur, nog dekzel, nog voedzel? - hoe zuur heeft het de visschende Zeeman die zelfs dan zyne netten uitwerpt, zal hy zyn brood hebben, en my de gezondste spyze bezorgen!

Ontvalt ons ooit in den Winter de gelegenheid en het genoegen om de groote werken van den almagtigen Schepper te bespiegelen? - Wat verschil is 'er in de aankomst der Saisoenen! De Winter is vast, en bezoekt altoos onze Gewesten; maar hoe verschillend? dan vroeg dan laat, nu zagter dan feller: hoe veel geregeldheid in deeze ongeregeldheid? - welke anders dan eene magtige hand bestiert deezen loop? - Nu zie ik dingen, waar van de Indiaan, de Lybier, de Egyptenaar en anderen geen denkbeeld maaken kunnen, waarvan zy nooit gedroomd hebben. - De Hoofdstof die ik heden Water noem, draagt de zwaarste gelaaden Schepen ligtelyk, en wykt egter voor de aanraking myns vingers, zelfs voor dien van den nog kragteloozen zuigeling: dan morgen is ze van gedaante geheel veranderd: de koude, nog onbekend aan den besten Natuurkundigen, heeft haar dermaate gestold en verstyfd, dat ze als Ys het geweld van eenen Kanons-kogel tarten kan. - Dat heden Water of Ys is, vertoont zich op eenen anderen dag in de gedaante van eenen ligten dunnen Nevel, die in de lucht zweeft, en niet dan door het oog ontdekt kan worden. - Dezelfde Hoofdstof, die zich nu aan myn oog opdoet in den vorm van Wolken aan den Hemel, neemt morgen den gedaante aan van Hagel, op een anderen dag van Rym. - Dat heden

in de gedaante van zwaare droppelen op aarde wordt uitgegooten, en Regen heet, laat zich morgen als een dikke Mist zien, die ons het uitzigt op den afstand van eenige treden bepaalt. - Nog eens, dat heden als een onzigtbaare Daauw op het kruid valt, en in byzondere droppelen de verrukkelyke kleuren van den Regenboog op de planten vertoont, is morgen omgekeerd in de gedaante van witte Sneeuwvlokjes, regelmaatiger gevormd in allerlei figuuren, dan de tekenpen ons kan verbeelden.

Ziet daar ééne Hoofdstof, die wy des winters in *tien* verschillende gedaanten kunnen beschouwen. Welk ander geschaapen ding zien wy in den Zomer zo dikwils in gedaante verwandelen? Deeze wonderbaare verwisseling is alleen een voorregt des Winters. En waar over moet ik my meer verwonderen, over meer dan vier honderd verschillende Sneeuwfiguuren, zo egt en net door den Geleerden Waarneemer ENGELMAN uitgebeeld, over de keurig gevormde Hagelbolletjes, over den witheid van den Rym, over de vastheid van het Ys, of over de oneindig kleine Water-bolletjes, die den Nevel en Mist vormen? welk eene magtige Hand ziet men in deezen dingen?

Spoor ik de nuttigheden, de vriendelyke diensten, die de Schepper door deeze gedaante-veranderingen aan de aarde doet, na; ik kan, hoe zeer zyne oogmerken hierin veeltyds diep verborgen zyn, eenigen ontdekken. - Hoe verlicht de witte Sneeuw de lange donkere nagten? De Volken van het Noorden trekken daar uit geen klein gewin. Hoe akelig zou zich het gelaat des aardryks vertoonen, indien God eene zwarte kleur aan denzelven gegeeven hadt? hy valt op kruiden en planten, die zorgvuldig en zagt dekkende tegen de wreede verscheurende ysdeelen der lucht. God geeft den Sneeuw

als wolle, zegt de heilige Dichter: hadt ze de zwaarte van water of ys, en was ze niet zo konstig uitgebreid en gevormd, zo gelykvormig aan wolle, ze vernielde onze jonge plantsoenen, ze verbrak onze veel beloovende boomknoppen, ze verbryzelde de tedere planten: nu dekt ze als zagte en verwarmende wolle rondom de planten, en dringt tot in de kleinste hoekjes in, om ze geheel tegen den Vorst te beschutten. Dezelfde diensten doet zy aan het opgeschooten Wintergraan, en rykelyk met falpeteragtige deelen bezwangerd, maakt zy de velden, door het gewas des voorigen jaars uitgemergeld, op nieuws vrugtbaar.

Werpt de Landman nergens mist en assche, dan op zyne akkers en graslanden; zo zegt de natuurkundige Psalmist, die in deeze waarnemingen niet onbedreeven was, strooit God den Rym als assche, niet op den blooten grond, niet op steenen, wyl deeze geen schaade door den vorst kunnen lyden, maar juist en alleen op het veldgewas, om het tegen de ysdeelen, die de vaten der planten scheuren, te beveiligen. Dus doet ze dezelfde diensten als de Sneeuw. Wy zien dan in deeze nette uitstrooying des ryms, dat de Schepper niet overdaadig is in zyne werken, zelfs dat nog wonderlyker is, hy spaart en strooit den Rym niet uit, als de Sneeuw de planten reeds bedekt heeft.

Meer minnelyke diensten doet ons de Winter. Laat ik met één woord nog eenigen, ons bekend, optellen, meer anderen zyn ons noch verborgen.

De Winter doet eene vreezelyke nuttige slagting onder het ongedierte, waar van velden en hoven krielen; Zo gunt de aarde tyd om haare vrugtbaarheid te hervatten; geeft den in den oogst afgematten Landman en zelfs zyn ploegenden Os gelegenheid om nieuwe kragten te krygen in de rust, welke zy thans genieten; leenigt de lynmagtige klaai-

akkers, en geeft ze nieuwe vrugtbaarheid; reinigt de lucht, die verzamelplaats van allerlei onreinigheeden, van alle schadelyke uitwaassemingen, welke de najaars regenen niet afgespoeld of de stormen verdreeven hebben; zy herstelt de veerkragt onzer lighaamen; sterkt onze zenuwen, ontspannen door de warmte van den zomer, of verslapt door het vogtig weder van den Herfst; en veele krankheden komt hy voor, en geneest zelfs veelen, waartoe de zomer geheel onmagtig was; de pest onder ons vee mindert zelfs, wanneer de koude vermeerdert, en wat heeft de pest onder de inwooners van Polen meer gestuit, dan de laatste winter?

Daar dan dit jaarzaisoen nieuwe stof tot godvrugtige bespiegelingen aanbiedt, zulke zegeningen aanvoert, en meer anderen ons bereidt, laaten we Hem eerbiedigen, die ons, zyn we waanwys en onvergenoegd, met al zo veel regt als den Aartsvader ter beschaminge vraagen mag: zyt gy gekomen tot de schatkameren van den sneeuw, en hebt gy de schatkameren des hagels gezien? Verstaan wy dit niet, hoe zullen wy ons onderwinden om andere dingen te bedillen, of te morren over zyne regeering in de natuur? Bestelt hy, die wys en goed is, niet altyd het beste? volg den heiligen Dichter, als hy in heiligen zang, Gode ter eere, u dus voorgaat: ‘Looft den Heere van der aarde, gy walvisschen, en alle afgronden, vuur en hagel, sneeuw en damp: gy stormwind, die zyn woord doet, gy bergen en alle heuvelen, vrugtboomen en alle cederboomen. Gy Koningen der aarde en alle volken; gy Vorsten en alle Richters der aarde; Jongelingen en ook Maagden: gy oude met de jonge. Datze den Naam des Heeren loven; want zyn Naam alleen is hoog verheeven: zyne Majesteit is over de Aarde en den Hemel!’

De Denker.

N°. 477. *Den* 17 February 1772.

[Beklag over de weinige *verbeteringen*, die na den gevierden Bededag gezien worden.]

Majore sese alacritate suscitet
Virtutis ardor. Quisque defectus suos
Resarciamus: *splendeant mores novi*
Post expiatum temporis contagium,
Quod nunc dolemus, sera poenitentia
Ne nos fatiget irritis doloribus.

D. HOOGSTRATANUS.

Eene staatelyke voorbereiding tot het vieren van een plegtigen DANK-VAST en BEDEDAG oordeelen wy van zo veel gewigts, dat men daar omtrent niet te veel kan doen. Uit dien hoofde hebben wy in de drie laatste jaaren, by zulke gelegenheid, telkens onze Landsgenooten onder het oog gebragt, wat van ons geeischt wierdt†, en dus getragt iets toetebrengen om hen tot eene plegtige viering van dien gewigtigen dag aantespooren. Op welk eene onwaardige en schandelyke wyze sommigen zich op dien dag zelve gedraagen, hebben wy al mede onzen Leezeren getoond*, waarmede wy hoopen eenige vrugt gedaan te hebben. Wy kunnen omtrent dit stuk aanmerken, dat genoegzaame opwekkingen tot dien dag zelden ontbreeken. Wy zyn reeds zo gewoon zulk eenen in den aanvang des jaars te vieren, dat het gemeen reeds daarvan praat, eer dezelve uitgeschreeven is. Eene ingewortelde overtuiging van deszelfs noodzaaklykheid en nuttigheid schynt allen aantekleeven, en hen ter vieringe voortebereiden. De openbaare Bekendmaaking in de Nieuwspapieren; de Publicatien van de Puyen der Raadhuizen; de afleezing deezer Brieven in de Kerken; de Vermaaningen der Leeraaren, eenige dagen te vooren gedaan tot het volk; eenige Schrif-

† In ons 320, 376, 422 Vertoog.
* In ons 423 Vertoog.

ten door welmeenenden ter handleidinge des volks voorheen geschreeven, nu op nieuws verlevendigd en aangekondigd, werken alle te zaamen mede om onze Vaderlanders te schikken tot eene deftige en godvrugtige waarneeming van dien gewenschten plegtigen Dag.

Men geeve ons toe, dat die dag vry algemeen door de Protestanten van Nederland met uiterlyke stigting, aandagt, stilte en demoedigheid gehouden werdt: wie is 'er egter, die roemen durft op eene volgende zigtbaare verbeetering des volks aan ééne, ik zwyge aan veele plaatzen? Vrugten, goede Vrugten komen 'er van voort, dat zal niemand ontkennen: doch wie ziet die vrugten, welke men billyk van zo groote algemeene voorbereidingen, en voornamelyk van zulke treffelyke en aandoenlyke Leerredenen, als 'er ten dien dage door allerlei Leeraaren gedaan worden, verwagten zou? Hoe weinige wy ten minsten op het vieren der voorige Bededagen vernomen hebben, blykt uit die aanmerkelyke woorden, welken de STAATEN van HOLLAND in hunnen Brief van deeze jaare gebruikt hebben. Onze Leezers hebben ze reeds geleezen, en ongetwyffeld veele nuttige aanmerkingen daarover hooren maaken door onze Predikanten: maar zy draagen in ons, dat wy ze nog eens herhaalen. *Dezelve klagten*, zeggen die Vaders des Vaderlands, *die de meenigvuldige zonden en ongeregtigheden, de algemeene geest van ydelheid en losbandigheid, de verderfelyke weelde en overdaad, waaraan de duurte der tyden nauwlyks eenige paalen stelt, en vooral de heillooze ondermyning van alle gronden van Godsdienst en Zedelykheid, ons sedert zo veele jaaren hebben afgeperst, zyn en blyven in dezelve kragt. Eene overweeging*, voegen zy 'en by, *die moeijelyk en bedroevende is*; welke, dit mogen wy 'er by doen, onze gezegden ten vollen staast, en elk regtschaapen Vaderlander treffen en bedroeven moet; want spreeken dus de Hoofden des volks, hoedanig moeten Onderdaanen,

zulk een nadrukkelyk verwyt hoorende, te moede zyn? Hy behoort van schaamte te bloozen, dat een zo getrouwe als vaderlyke raad der Overheeden geen meer invloeds op de harten der ingezetenen gehad hebbe.

Men zegt mogelyk daarop: de geest der bekeeringe ontbreekt; het Vaderland is dien onwaardig; veeler harten zyn tot de verharding vervallen, en by gevolg heeft men niet anders te wagten. Dan in dier voege spreekt men wel, maar niet voldoende. By wien ligt de schuld van de sobere vrugten, die men na 't houden der Bededagen verneemt? wil God den Geest der bekeering terughouden? wil hy het onwaardig Vaderland uit dien hoofde geheel verlaaten? zyn allen verhard? Men hoore, op dat wy niet meer zeggen, andermaal de taal onzer Bestierderen: *wy durven*, zeggen ze, *egter nogmaals onze hoop en vertrouwen stellen in de goedertierenheden van den barmhertigen God, die zich tot hier toe over ons heeft ontfermt, en die ons verder genadig kan weezen, indien wy ons met een waarachtige boetvaardigheid, met afstand onzer zonden, en met een ongeveinsde bekeering tot hem wederkeeren*. Men leert dan hier, volgens de gronden van den zuiveren Godsdienst, in den mond onzer Overheden gevonden, by wien men de oorzaak der agterblyvende bekeering zoeken, en wat 'er gedaan moet worden, zal men die overvloedig zien voortkoomen.

Om dan nader ter zaake te koomen: men erkenne, dat by den mensch de schuld van de onbereikte gevolgen der verbeetering na 't vieren van zulken grooten dag ligt. Dit dringt ons te vraagen: hoe zyn dan de meesten daarna gesteld? wat is hunne nabetragting? hoedanig hunne werken?

Algemeen moet men beweenen, dat zulk een dag zeer schielyk vergeeten zy. Hy is gevierd, hy is voorby, nu is alles wel. De zorgeloosheid is eene der zonden, welke mogelyk het felste is aangetast door

onze Leeraaren, en zy is mogelyk de eerste, waartoe men wederkeert. Dus berust den mensch in den uiterlyk gehouden Bededag, en denkt niet, dat in de volgende dagen zyn werk tot verbeetering in kragt te werk gesteld moet worden. Hoe spyt het my, dat ik dit getuigenis van zo veelen myner Landsgenooten geeven moet! Zy zyn op den laatsten Boetdag te Kerke geweest, zy zyn vermaand, gebeeden, en bezwooren van *de ondankbaarheid tegen God, het misbruik zyner zegeningen, hunne zorgeloosheid en onopmerkzaamheid op zyne oordeelen, de menigvuldige zonden en ongeregtigheden, den geest van ydelheid en losbandigheid, de verderfelyke weelde en overdaad, waar aan de duurte der tyden naauwlyds paalen stelt*, te verlaaten *en vooral van de heillooze ondermyning van alle gronden van Godsdienst en Zedelykheid*, waardoor men zich zelven en anderen eindeloos bederft, een afgryzen te krygen: dan wat invloed hebben deeze vermaaningen, gebeden en bezweeringen gehad? - waar ziet gy, geliefde Vaderlanders! die de stem uwer Overheden eerbiedigt, die stem allerwege gehoorzaamd? waar is de ondankbaare Burger tegen God, thans dankbaar geworden? waar waardeert hy regt onze *Burgerlyke en Godsdienstige Vryheden, onwaardeerlyke weldaaden van de Voorzienigheid, die nog in haar geheel zyn, zonder de harde hand van den onderdrukker te gevoelen of te vreezen*? waar keert hy zich met lof en zang om den grooten Bestierder der Waereld te danken voor onzen vreede, de vryheid, en den Godsdienst? waar treedt hy vlytiger dan voorheen ter heilige Kerke in, om het dierbaar Woord van den magtigen Verlosser aandagtiger en vlytiger te hooren? waar bidt hy demoediger om den zegen der genade? waar gaat hy met het gehoorde vermaan in zyn hart weg, om zyne wegen daarnaar interigten? - waar verlaat hy de misbruiken van Gods zegeningen, van zynen kostlyken tyd, van zyne

goederen, van zyne vermaaken, van zyne uitspanningen? - waar ziet gy hem de zorgeloosheid volkomen uitschudden, en bedenken, dat de tyd kort is, en de dagen boos; dat de levens dagen weinig zyn, maar veel daarin te doen; dat niets gevaarlyker is dan te slaapen, als men tot waaken en bidden geroepen wordt; dat niemand, die wys is, zich met beuzelingen ophoudt, en de verbetering der ziele tot den laatsten dag zyns levens uitstelt? - waar ziet gy den onagtzaamen Burger uwes Vaderlands agt geeven op de zigtbaare en gedugte oordeelen Gods; op de veepest, die thans drie jaaren onafgebrooken in onze gewesten heeft gewoed, en met nieuwe hevigheid zich op veele plaatsen hervat; op de duurte, die de prys veeler eetwaaren meer dan de helft heeft verhoogd; op de schaarscheid der noodzaakelykste dingen, waar over men algemeen klaagt; op den langen tyd, die 'er verloopen zal, eer alles op den oude prys daalt? men mag hier over kermen; dan met kermen vordert men niet, wanneer men de oorzaak der oordeelen en derzelver goedertierene oogmerken nalaat intezien. Oordeelen zyn wel verdiende straffen op der menschen zonden; maar tevens genadige middelen ter hunner behoudenis, wanneer zy goeden raad lang verworpen hebben. Wie dan ziet in deezer voege de wegen der aanbiddelyke Regeeringe des Allerhoogsten in, en doet waaragtig voordeel met deeze tugtroeden? – maar laat ik voortgaan en vraagen: waar verneemt men den ydelen en losbandigen mensch, na den geëindigden verbodsdag, vernederd, ingetogen en bedagtzaam geworden? beteugelt de vloeker, de misbruiker van Gods naam, de leugenaar, de lasteraar zyne tonge? Heeft het ontzag voor den hoogen Rigter van Hemel en Aarde zyne ziel ingenoomen? schaamt hy zich nu kwaad te doen? merkt hy op, dat deeze zonde het minste vermaak niet aanbrengt, en dus ongelyk snooder dan an-

dere misdaaden moet aangemerkt worden? – waar hebben daadelyke overtuigingen voor altoos en niet de duurte, alleen voor eenen tyd, paalen gezet aan de verderfelyke weelde en pragt? wie heeft berouw over het misbruik van Gods beste gaaven, over al te ruime vertooningen, waar door men wars van den arbeid, aan de vermaaken gewoon, onagtzaam omtrent zyn' tyd en beroep, zich zelven te gronde helpt, en naakte kinders nalaat, die nooit aan hunne Ouderen dan met inwendig hartseer en veroordeelinge zullen gedenken? - eindelyk, waar ziet gy den heilloozen ondermyner van den zuiveren Godsdienst en Zedekunde de helsche kwaataardigheid van zyn gedrag, het nadeel, zich zelven en den naasten toegebragt, zyne ongehoorzaamheid tegen den Hemel, en zyn stout boosaartig aandruisschen tegen zyne Overheden erkennen en bejammeren? waar weent de spotter? Waar veroordeelt hy zyne tonge? waar aanbidt hy het Evangelie! Waar zoekt hy vergoeding te doen voor het nadeel aan de waereld gedaan? - Open uwe oogen, Lands genooten! ziet rondom, geef op elk agt, en zeg ons, waar zyn de heilige gevolgen van den plegtig gevierden dag, zo vuurig van den Opregten begeerd, zo vaderlyk van Overheden en Leeraaren beoogd, zo billyk van den hooge God geëischt?

Aan een volgende verbetering werdt dan weinig gedagt; men berust by het volbragte werk desBededags, dat is, men is ter Kerke geweest, en dat is genoeg. God, dus waant de ydele mensch, zal nu te vreede zyn, en zulk een Land niet verderven, waar men zo plegtig hem heeft aangeroepen; het zal met ons zo slegt niet afloopen als met anderen: wy zullen niet gelyk worden aan de *Bengalers*, gebrek lydende door een mislukten oogst, hun vaderland verlieten, by troepen naar de groote rivier de *Ganges* trokken om onderhoud te vinden, toen de kinderziekte onder weg hen aanviel,

en duizenden wegrukte; wanneer de volgende troepen, volks, laater optrekkende, en dus meer uitgehongerd, niets vindende op den weg ten spyze dan de lyken hunner vroeg opgetrokken Landsgenooten, reeds rottende, op deeze aanvielen door den woedenden honger raazende, en het stinkend vleesch met de tanden van de lyken scheurden: dit ontvonkte wel dra de pest, die eenige honderd duizenden allerelendigst uit het leeven rukte, - Wy hebben niet te schroomen, dat de geweldige overstroomingen, die zo veele Landen van Duitschland, in 't midden des laatsten Zomers, verwoest, en den verwagten oogst vernield hebben, na vyf maanden ons in een gelyk lot zullen storten. - Wy vreezen niet, dat de Pest van Polen, die 40 Steden en 500 Dorpen verwoestte, tot ons, gelyk in *Moscou*, zal overgebragt worden. - Wy wagten niet dat de Zee den gewigtigen en noodzaakelyken hoek van Noordholland geheel zal inslokken, of de onnoemlyke in Duitschland gevallen sneeuw, smeltende, onze rivieren zal doen wassen, en gelyke overstroomingen als in de twee laatste winters veroorzaaken.- Wy bekommeren ons niet, dat de tegenwoordige winter, gelyk de voorige, vier maanden zal duuren en een natte zomer den oogst andermaal verderven. - Wy zien wel het vee op veele plaatsen sterven; maar die pest zal wel ten eenigen tyde ophouden. - 't zal met ons niet gaan, gelyk met andere landen, daar grooter schaarsheid heerscht; want wy hebben nog credit en geld. - De Hongersnood zal ons den oorlog niet op 't lyf jaagen, maar veel eer het zwaard doen opsteeken, en den algemeenen vreede weêrgeeven. - Wy hebben geen verlaaging van intresten, geen vernietiging van Parlementen, geen inbreuk op de Vaderlandsche Wetten te wagten; neen, alles zal beter gaan, dan men denkt, God zal ons wel behoeden. Dus denkt, spreekt en vleit men zich: op dien ydelen

grond bouwt de zorgelooze, stelt den dag des kwaads verre, en vergeet de geëischte bekeering, een zo billyk gevolg op den laatsten Bededag.

Daar men dan dus denkt, en hoe algemeen is dit? daar men goede nagedagten vaaren laat; daar men thans uit den zin zet, het geen pas gehoord, en nu begonnen moest worden, wat zal men zeggen van den geest dier menschen? hebben zy ontzag voor God, eerbied voor Overheeden, agting voor Leeraren, liefde voor zig zelven, zugt voor het Vaderland? - is dit de weg tot wegneeming der oordeelen, tot 's naastens geluk, tot eigen behoudenis! of is dit niet den Hemel sarren, deOverheden hoonen, de Leeraars beschimpen,de liefde voor het Vaderland verzaaken, en zich allermoedwilligst in een rampzalig bederf storten? helaas! waar toe en hoe ververvalt de mensch? wat zal, wat kan 'er meer gedaan worden ter zyner reddinge?

Deeze droevige beschouwing moest de zulken treffen; zo niet, laatze ons gevoelig maaken omtrent hen en ons zelven. Dat wy het voetspoor onzer Overheeden en Leeraren volgen, en vlytig agt geeven op den zinneloozen zorgeloozen naasten. Gaan we hem voor door eene zigtbaare verbetering van het geen in ons gedrag en hart berispelyk geweest is, en kantten wy ons aan met vereenigde kragten tegen den voortgang zyner zonden. Laaten wy met vrindelyke woorden het redenlooze van het ongodsdienstig leven dagelyks onder zyn oog brengen; laaten wy hem doen bloozen van schaamte door vertoogen over het ondank baare van zyn gedrag; laaten wy hem den nood des vaderlands levendig afschilderen, en het gevaar verbeelden, waar aan hy ziel en lighaam bloot stelt Bovenal verzetten wy ons moedig tegen de ondermyners van Godsdienst en Zedelykheid, als menschen, die, terwyl zy zelven geen voordeel uit hunne pogingen kunnen erlangen, de gevaarlykste en schadelykste voor anderen zyn. Met één woord, de waare liefde, die edele liefde, die de vervulling der wet is, herleeve, en wy zullen voor de eere van God en zyn Woord yveren, onzer Overheeden pogingen ondersteunen, het vermaan onzer Leeraaren aanbinden, en des Naastens toeneemend bederf voorkomen, terwyl het onze de hartader afgesneeden wordt. Vereenigen wy ons daartoe algemeen in vuurige gebeden; weeren wyde voorige verzuimenissenweg; beginnen wy met een kloeken moed: de Godsdienst zal bloeien het Vaderland behouden blyven, en wy eeuwig gezegend zyn.

De Denker.
N°. 478. *Den* 24 February 1772.
[Eigen geluk gebiedt de *Dankbaarheid*.]

Nam recte fecisse bonis in parte lucrorum est?

CATO.

Ik heb myne Lezeren by een vorig vertoog N° 459 tragten aan te tonen, dat wy ons eigen geluk bevorderen door alle menschen, zelf onze vyanden, wel te doen. Ene drangreden dewelke ieder mensch moet aanzetten, om niet alleen deze pryzenswaarde Deugd te ooffenen, zo dra 'er zig gelegenheid toe opdoet, maar zelf om naar die gelegenheid reik halzende uittezien. Indien myne Lezers zig de gronden, waar op ik myn voorstel by dat vertoog gevestigd heb, gelieven te herinneren, zal ik hier niet veel bewyzen nodig hebben, om te betogen, dat die geen, dewelke ene weldaad ontvangen heeft, veel sterker verpligt is, om die zelve, ene soortgelyke, of zelf ene meerdere weldaad, by de eerst voorkomende gelegenheid aan zynen weldoender te bewyzen, en in het vervolg geene gelegenheid om hem weltedoen, te laten voorbygaan, dan deze tot de bewezene weldaad gehouden was. De weldoender wierd hier toe bewogen door de twee drangredenen, dewelke ik aldaar opgegeven heb, namenlyk, vooreerst, om zo te leven met onze vrienden, dat wy dezelve meer en meer aan ons verbinden, en met onze vyanden, dat zy hunnen haat laten varen, en ons tot vrienden worden; ten anderen, om dat ons geweten ons telkens op het herdenken van iemand welgedaan te hebben, met ene aangename bewustheid zal kittelen, maar op het herdenken van iemand niet te hebben byge-

staan of te hulp gekomen, wanneer het in onze magt was, het zelve ons met naberouw zal kwellen en overtuigen, dat wy kwalyk gedaan hebben. Deze drangredenen werken te sterker op dien genen, dewelke de weldaad ontvangen heeft, dewyl deze verzekert is, die zyn weldoender zodanig een vriend van hem is, die tot zyn welzyn mede werkt, en denwelken hy derhalven op allerhande wyze aan zig moet tragten te verbinden. Den weldoender kan men dus vergelyken by iemand, die zaad zait in eenen grond, den welken hy niet weet of vrugtbaar dan onvrugtbaar zal zyn; maar dien, dewelke de weldaad heeft ontvangen by iemand, die enen vrugtbaren grond heeft uitgevonden, venzekert zynde, dat het zaad, het welk hy daar in werpt, ter zyner tyd enen overvloedigen oogst zal geeven. Dat die geen, dewelke van de vrugtbaarheid des lands verzekertis, veel meer reden om te zaien heeft dan die, de welke van de vrugtbaarheid of onvrugtbaarheid van den grond gene de minste zekerheid heeft, en zelf byna het laatste moet denken, zal niemand tegenspreken. De tweede drangreden om wel te doen, namenlyk, de aangename zelfbewustheid of naberouw, dewelken het geweten ons verwekt, naar mate wy deze deugd hebben betragt of verzuimt, werkt ook veel sterker op dien genen, dewelke ene weldaad ontvangen heeft, dan op den weldoender, want de wroeging waar mede het geweten iemand pynigt, dewelke zynen evennaasten niet weldoet of bystaat, wanneer het in zyne magt is, telkens zo dikwerf hy 'er aan gedenkt, moet feller knagingen verwekken by den geenen, die de gelegenheid om ene ontvangene weldaad te belonen of zynen weldoender goed te doen, heeft laten voorby gaan; en gelyk het geweten ons ene begane misdaad gedurig voor ogen stelt, zo zullen ook de ogenblikken van naberouw

menigvuldiger zyn by den laastgenoemden dan by den weldoener. Het betragten van ons eigen geiuk (wat ik hier door versta, kan men in het vooraangehaalde vertoog zien) spoort ons derhalven aan tot de *Dankbaarheid*, dewelke men op twederlye wyze kan beschouwen of in enen bepaalden of in enen uitgestrekten zin. In enen bepaalden zin bestaat de *Dankbaarheid* alleen in ene evenredige beloning voor ene ontvangene weldaad, door dien genen, dewelke de weldaad ontvangen heeft, aan zyne weldoender te bewyzen. Deze evenredigheid moet gerekend worden in de betrekking van de magt of rykdom der persoonen van den weldoender en van den ontvanger van de weldaad. By voorbeeld, iemand dewelke duizend guldens bezit, heeft aan een ander, wiens rykdom slegts in hondert guldens bestaat, ene weldaad bewezen, dewelke op hondert gulden kan gewaardeerd worden; dan is de ontvanger van de weldaad gehouden tot ene beloning, welke op tien guldén kan geschat worden. Dus is het ook in tegenoverstelling, wanneer namenlyk die, welke hondert gulden bezit, ene weldaad, tien gulden waardig heeft bewezen aan dien wiens bezittingen diuzend gulden belopen, in welk geval dees tot ene beloning van hondert gulden is gehouden. Dan 'er zyn weidaden, dewelke niet kunnen gewaardeerd, maar met ene gelyke weldaad beloont moeten worden, en waar omtrent deze betrekking ophoud. Ik zal de zaak wederom met een voorbeeld ophelderen. Iemand valt in het water en kan zig zelf niet redden, maar word door een ander dewelke zyn eigen leven in gevaar stelt, geholpen. Deze bewezene weldaad is niet te waarderen en kan niet volkomen beloont worden dan in een diergelyk geval, wanneer de geredde gehouden is zynen helper insgelyks met gevaar van zyn eigen leven by te staan, zonder aanzien van personen van den geredden en den helper. Deze *Dank*-

baarheid kan byna geene deugd genoemd worden, dewyl wy daar door niet anders verrichten, dan het voldoen aan de verpligting, die op ons ligt uit hoofde van de maatschappye, dewelke wy met onze medemenschen tot het bevorderen van het gemeene welzyn hebben aangegaan, en welk welzyn niet kan bereikt worden, indien wy deze verpligting wegnemen, waardoor de gansche maatschappye zoude kwynen en allengskens tot haaren val gebragt worden.

De *Dankbaarheid*, in enen uitgestrekten zin, en dewelke ik by dit vertoog eigenlyk bedoele, heeft plaats, wanneer iemand, die ene weldaad genoten heeft, niet alleen zynen weldoender door ene evenredige weldaad beloont, maar gene gelegenheden, om hem wel te doen laat voorby gaan zo dikwerf hy daar toe instaat is. Deze *Dankbaarheid* is die pryzenswaarde Deugd, waar door wy niet alleen het gemene welzyn der maatschappye, zo veel in onze magt is, bevorderen, maar teffens aan de verpligting, die op ons legt, voldoen, ons geweten alle sporen tot naberouw ontweldigen en ons eige welzyn op vaste en zekere gronden bevorderen. De *Engelsche Spectator*, dewelke ik niet weet dat uitvoerig over de *Dankbaarheid* geschreeven heeft, zegt 'er in het voorbygaan van ‘ons gemoed kent gene aangenamer oeffening, dan die der *Dankbaarheid*; het vind zo een groot genoegen in het beoeffenen van die pligt, dat het hem een genoezaam loon strekt. Zy gelykt niet naar de oeffening van veele andere deugden, die moeilyk zyn, maar zy is verzeld van zo veel vermaak, dat, schoon zy ons niet uitdrukkelyk bevolen, en niet ondersteunt ware van ene belofte van vergelding in het toekomende, een edelaartig gemoed egter niet na zoude laten, dezelve aantekleeven, alleen om het tegenswoordig genoegen dat 'er in te vinden is.’ Indien de *Dankbaarheid* in dezen uitgestrek-

ten zin geoeffend en betragt weird, dan zoude ieder een nog te meer tot weldoen worden aangespoort, dewyl als dan de weldaden niet onbeloont zouden blyven, maar ruim tienvoudig vergolden worden. Al zyn de voorwerpen, aan dewelke wy onze weldaden besteden, nog zo gering, en al schynen zy buiten staat om ons te kunnen belonen, kunnen 'er zig egter gelegenheden opdoen, om die weldaaden oneindig boven derzelver waardye te vergelden; ja zelf indien de ontvanger van de weldaad een opregt dankbaar gemoed bezit, zal 'er gene gelegenheid ontbreken, om ons vroeg of laat diensten van meerder of minder gewigt te bewyzen. De schrandere ESOPUS heeft deze zedeleer kunstig bedekt onder de schors van de geestryke Fabel van den *Leuw* en het *Muisje*; dit den slaapenden *Leuw* wakker gemaakt hebbende, wierd door denzelven met den ontzaggelyken klauw gegrepen, doch op de herhaalde smeekingen vrygelaaten. Kort daar na raakte de *Leuw* in de netten der jaagers verward en vervulde het woud met zyn vreeslyk brullen. Het *Muisje* den *Leuw* hier aan erkennende en der genotene weldaad indagtig, verzamelde ene menigte zyne medemakkers, dewelken de netten aan stukken beten en den *Leuw* verlosten, De geschiedenissen zouden mynen stelregel met menigvuldige bewyzen kunnen staven; dan ik zal my alleen beroepen op het geval van ANDRODUS, dewelke enen *Leuw* een splinter uit den klaauw gehaald en genezen hebbende, niet alleen door den *Leuw* wierd gevoed, maar zelf naderhand van enen afgryzelyken dood verlost. Ieder zal ligt hier uit zien, hoe zeer de *Dankbaarheid* aan te pryzen is, en hoe nuttig aan het doeleinde van ene geregelde maatschappye. De geringste weldaad derhalven aan ons bewezen heeft regt op onze *Dankbaarheid*, hoe veel te meer dan zodanige weldaden,

waar door wy onze bezittingen, gezondheid en leven hebben behouden, wanneer wy die, zonder dezelven, zoude hebben moeten verliezen? Maar welke Dankbaarheid zyn wy dan niet schuldig aan het Opperwezen, van het welk wy leven, gezondheid, goederen en al wat wy bezitten, ontvangen hebben? Deeze *Dankbaarheid* moet alle palen te buiten gaan, zo dra wy bezeffen, dat de oneindige en onbegrypelyke *Goedheid* en *Barmhertigheid* van dat Opperwezen ons, indien wy naar ons vermogen voor dien weldaaden tragten dankbaar te zyn, want aan de verschulde *Dankbaarheid*, zelf in enen bepaalden zin genomen, kunnen wy niet voldoen, hier namaals een euwig gelukkig en volzalig leven aanbiedt door het geloof in zynen Zoon, het welke hy ons wil schenken. Kunnen 'er sterkere beweegredenen, om ons tot het voldoen van onze schuld[(a)] aantesporen, uitgevonden worden, dan wanneer de schuldeisser ons alleen voor de pogingen, tot het voldoen van onze schuld, niet alleen kwytschelding van die schuld, maar zelf ene beloning, dewelke niet gewaardeert kan worden, als alle waardye overtreffende, toezegt? Die, welke nalaat om tot de voldoening van zyne schuld mede te werken, moet van verstand berooft zyn. De dagelykse ondervinding egter leert, dat de meeste menschen niet alleen in gebreken blyven, om aan dien God, door welke zy zyn, en zonder wiens gedurigen bystand zy geen ogenblik kunnen bestaan, hunne *Dankbaarheid* te tonen en opteöfferen, maar zelf zig niet verwaardigen hun oog op die uitnemende weldaden te slaan. Al wie by het einde des afgeloopen jaars zig in zyne eenzaamheid zal begeven en overwogen hebben, de menigvuldige en dagelykse weldaaden, dewelke hy alleen gedurende

(a) Ik doele hier op de Dankbaarhied, dewelke wy God schuldig zyn.

dat jaar van zynen Schepper ontvangen heeft, zal in ootmoed hebben moeten wegzinken, op de beschouwing van de uitgestrektheid van de *Dankbaarheid*, dewelke hy Hem daar voor schuldig is, en van de volstrekte ommogelykheid waarin hy is, om aan die verschulde *Dankbaarheid* te kunnen voldoen. Maar hy zal teffens met ene onuitsprekelyke vreugde zyn aangedaan geworden op het herdenken van de heerlyke beloning, dewelke die God, door de verzoeninge in zynen Zoon, toelegt aan die genen, dewelke naar hun vermogen hunne *Dankbaarheid* tragten te betoonen. Indien dit vertoog slegts zo veel vermogt op het harte myner Lezeren, dat zy maar een ogenblik bleven stilstaan by de overdenking van de weldaden, dewelke zy gedurende het voorleden jaar, of maar alleen in den voorleden dag van de milde hand hunnes Scheppers hebben genoten, dan ben ik verzekert, dat verre de meeste tot de *Dankbaarheid* worden aangespoort. Wenschelyk ware het, dat ik hun tot deze overdenking konde bewegen, op dat zy konden voldoen aan dien duren doch aangenamen pligt, den welken God van ons vergt, en van welken den bevordering van ons geluk voor tyd en euwigheid afhangt. Ieder ramp, dewelke uwen evenmensch treft, geeft uw nieuwe stof tot Dankbaarheid; die God immers, die alles bestuurt, heeft uw hier van bevryd. Ieder weldaad, dewelke gy ontvangt, vordert den Lof en Eer voor den milden Gever, die u daar mede, met uitsluiting van zo vele andere, heeft begenadigd. Indien wy ons dagelyks maar enen zeer korten tyd in de eenzaamheid afzonderen, en de weldaden in den vorigen dag ontvangen overwegen, zullen wy meer dan overvloedig dankens stof vinden. Daar door zullen wy meer en meer een gezigt krygen van onze afhankelykheid van het Opperweezen, en van de *Dankbaarheid*, welke

wy schuldig zyn. Die aan deze verpligting jegens God tragt te voldoen, zal ook nimmer in gebreken blyven om zynen evenmensch voor ene genotene weldaad waarlyk dankbaar te zyn, en om daar door zyn tydlyk welzyn te bevorderen.

De twee eerste vaerzen uit den 103 Psalm, zo als dezelve in Digtmaat zyn gebragt door het Genootschap LAUS DEO, SALUS POPULO, komen my zeer gepast voor om dit vertoog te sluiten.

Op, op, myn ziel! verheerlykt 't Opperwezen!
Loof zynen Naam, die alle Volken vrezen;
Hem die U redd' uit allen nood en pyn!
Wat in my leeft, heff juichend zig naar boven.
Op, op, myn ziel! wil 's Heren weldaân loven!
Vergeet 'er geen, of schoon z' ontelbaar zyn.

Roem d'Oppermagt, die eindloos hoog verheven,
Uit loutre gunst, uw zond' u wil vergeven;
Die u geneest, als g' op het krankbed schreit;
Die voor 't verderf uw leven wil behoeden;
Die u beschermt in bange tegenspoeden;
En u bekroont met haar barmhartigheid.

In 't Latynsche vaers van FRANCIUS boven ons Vertoog van den 3 Febr. staat in den eersten regel *Situ*, lees *situs*.

Deze Vertoogten worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 479. *Den* 2 Maart 1772.

[De *Schadelykheid der Weelde* voor Burgeren en Staatendommen beweezen in eene vertaalde redenvoering van den Hoogleeraar Tydeman.]

Stulta canunt stulti, sed docti docta loquuntur.

J. DE BISSCHOP.

Wanneer de Hooggeleerde Heer, MEINARD TYDEMAN, Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid te *Utrecht*, het bestier der Academie, in den voorleden Jaare, nederleide, deedt hy, gedreeven door een' waaren patriottischen geest, eene Redevoering over de *schaadelykheid der Weelde voor Burgeren en Staatendommen*[*], van welk voortreffelyk stuk, uitgesprooken en gedrukt in eene geleerde Taal, niemand der Tydschryveren, zo veel ons bekend is, eenige schets, 't geen ons verwondert, aan onze Landsgenooten tot hier toe gegeeven heeft. Daar het dan schynt, dat de aandagt min daarop gevallen zynde, men ons dat overgelaaten heeft, het welk ons geen leed doet, willen wy, die de Weelde zo dikwils nu boertende, dan ernstig aangetast hebben, thans ten nutte van hun die of daar voor nog pleiten, of op welken onze Vertoogen weinig klems gehad hebben, gelegenheid geeven, eenen weldenkenden Hoogleeraar daar over te hooren, of zyne schoone Aanmerkingen, ten voordeele onzes Vaderlands gedaan, hunne verblinde oogen mogten openen, en hen tot inkeer brengen.

* MEINARDI TYDEMAN *Oratio de Luxu*; *civibus et civitati noxio: dicta publice die* XI. *Aprilis* CIↃIↃCCLXXI, *cum annuo Rectoris Academici munere decederet, Traj. ad Rhenum ex Officina J. Broedelet, Academicae Typographi*, 1771.

Wy hebben den gemelden Heer geen oorlof daartoe vooraf gevraagd, ten vollen vertrouwende, dat zulks onnoodig ware. Een Man van dat loflyk Karakter, 't welk veelen en wy byzonder kennen, dagten wy, zal niet dan met genoegen zien, dat wy deeze pogingen doen, om zynen arbeid van uitgestrekter nuttigheid te maaken; daar anderzins dezelve alleen den Geleerden bekend blyft, en vreemd by de zulken, voor welken die allernuttigst kan worden.

Tot eene woordelyke Vertaaling ons overal niet verpligt oordeelende, uit hoofde van den aart onzes Werks, hebben wy een vryen trant gekoozen, en zullen ons voornaamelyk van de Hoofdzaaken, in die Reedevoering vervat, bedienen, als voldoende aan ons oogmerk, hoewel wy Hem ook veeltyds naauwkeurig zullen volgen.

Men telle nooit onder de *Weelde* (*Luxe*), dus vangt, na eene welgeschikte Inleiding, onze groote Redenaar aan, wanneer een Vorst, een Lid der Regeeringe, of een ryk Man zich deftig uitdoscht, zyn huis met kostbaar huissieraad opschikt, een sleep van Dienstboden houdt, Buitenplaatsen bezit, of zyne Vrienden op pragtige Maaltyden onthaalt: want, indien de Schepper den Hemel met Starren heeft versierd, de Aarde met Bloemen, de Vogelen met keurlyke schoone Vederen, de Dieren met kostbaare Pelsen, de Visschen met fraaie gekleurde Schubben, niet min tot sieraad als tot gebruik, waarom zal de Mensch zich moeten hoeden voor goederen, die eene schitterende vertooning maaken? waarom van keur van Spyzen, van optooing van klederen, en van gemakkelyke en welgebouwde Wooningen afkeerig zyn? of moeten wy tot de oude woestheid vervallen, in hutten gaan woonen, van wortels en ekels leeven, en op den blooten grond ten slaap ons nederleggen? - Zulk een harde Zedemeester wil Hy niet zyn. - Die dit pryst, is, vreest hy, zyner zinnen niet magtig, of hy omhelst Schyndeugd voor waare Godsvrugt, en zal deswege van de geheele waereld bespot worden. Indien men een Volk gelukkiger houdt, als het in menigte van vernuftige Geesten en in de bezitting van waare Goederen overvloeit; wat zal, eilieve! de Vreemde-

lingen tot ons Land, wat Kooplieden tot ons lokken? wat zal het gemak en de zoetigheid van het leven ons verschaffen, wanneer wy alle die dingen zorgvuldig zulllen myden? - Hoe zullen wy onze overvloedige Waaren met andere verruilen; hoe onze Werklieden den kost geeven; welke aanmoedigingen zullen Kunsten en Weetenschappen genieten; welk omloop, welke nuttigheid, welke aanwas is 'er te hoopen? Dit zal een Politiek vraagen. - Een Wysgeer daartegen zal gansch anders redeneeren: zult gy, zal hy zeggen, dus overeenkomstig met de orde, zamenstemming en oogmerk der dingen in 't Heelal, uwe daaden betamelyk inrigten, want terwyl gy de vlyt aanpryst, versmaadt gy dezelve? Zult gy, wat de vrugtbaare Natuur u lieflyks baart, en in maatige overvloed u verleent, met dartelen voet verre wegschoppen? Zult gy uwe en de volmaaktheid van 't Heelal bevorderen, indien gy, in plaats van veele dingen, gelyk gy zoudt kunnen, maar zeer weinige ter bereiking der beste einden wilt aanwenden? Zult gy dus het Opperweezen behaagen, wanneer gy mildlyk gegeeven goederen van u wegstoot? enz.

Dan om op vaster voet te gaan en alle struikelblokken en uittersten te myden, om dan eene gelukkige haven te kunnen bezeilen, zullen wy eerst eene beschryving der Weelde geeven.

'De *Weelde* is die Zielsbegeerte, welke in het gebruik der dingen, die buiten ons zyn, zich meer toegeeft, dan de waare Reden veroorlooft, en door haate schadelyke gevolgen zich aan elk een openbaart.' - De goederen der ziel zyn alleen de onzen: de overige dingen hangen niet af van ons welgevallen. De Reden verbiedt deswege in het bezit en 't gebruik van lighaamelyke dingen, die niet ligt te verkrygen zyn, zodanig behagen te scheppen, dat men waant zonder dezelve niet gelukkig te kunnen leeven; en zo lang 'er eenige hoop overblyft, dat men die elders verkrygen kan, niets onbezogt laat om ze magtig te worden; zo dat het iemand dezelfde zaak zy, of hy de geschapen dingen misbruikt, of den staat waar in hy gesteld is, overtreedt, of de regtvaerdige bezittingen van anderen, op dat hy ze, al is 't maar voor een korten tyd, bezitte, vermindert. - Dus ziet men, dat, schoon de uiter-

ste grenspaalen van deugd en ondeugd zich genoeg ontdekken, egter de uiterste einden van beiden zo na, by veelen, aan elkander schynen te loopen, dat ze in een gesmolten worden. - Ook is het niet duister, dat een wellustige van een spaarzaamen, hoewel weldadig en edelmoedig, genoeg kan onderscheiden worden, en hoe naauwer men op deeze kenmerken let, hoe duidelyker de schadelykheid deezer ondeugd openbaar zal worden. Dus is dan de *Weelde* schaadelyk voor elk een, gelyk nu betoogd moet worden.

Verbeeldt u dan den Geest van een Mensch, (van hoedanigen aart 'er veelen zyn, dewyl ze hun aangebooren is) die door den schyn der uiterlyke dingen, door overvloed, schoonheid, glans, trotschheid en luiheid ingenoomen, alle voorspoed geniet, waar door hy zich meer mag inwilligen, om het begeerde te verkrygen, en de eene hoop na de andere te vervullen. Die Mensch verlange, dat niemand zal veragten, te leeven van zyn eigen goed; hy werde een Koopman, trouwe een Vrouw, kryge kinderen, huizen, overvloedigen leeftogt, knegten, meiden enz. hier in is nog geene misdaad gelegen, niets valt hierin te berispen - maar hy begeere zyne goederen te vermeerderen, en de vrees voor laagen staat en rampen verder van zich te weeren; hy scherpe dan zyn verstand; spanne alle kragten in; de inkomsten vermeerden, de huizen werden grooter getimmerd, meer dienstboden gehuurd, kostbaarer klederen voor zich en de zynen gemaakt, pragtiger huisraad en een gouden *servies* aangekogt - dezelfde vlyt wende deeze aan gelyk te vooren; hy scheppe in dit alles zulk een behagen niet, dat hy zich eindelyk door dezelve groot en gelukkig agt, en boven andere verheft; hy beminne God en de menschen, leeve maatig, schryve de verkregen rykdommen dankbaar aan de Godlyke Goedheid toe, besteede die ten gemeenen nutte, ter opvoeding van kinderen en tot troost den elendigen; hy geeve, die hem ontnoomen wordende, met dezelfde gemakkelykheid wederom, bedekke zich met zyne deugd, en stelle een gemoed, van geen kwaad bewust, verre boven alle tydelyke

dingen: zo zal hy een sterk bolwerk in zyn hart hebben, vaster dan koper, waar door hy alle toevallen en rampen, als met een sterk schild kan afweeren: Zulk eenen Koopman zal ik ontkennen ooit aan de weelde overgegeeven of verslaafd te zyn geweest: neen, ik wil hem noemen een zuinigen huisvader, een zeer nuttigen borger, een grootmoedig man. Dan hy kent weinig der Menschen harten, die hen oordeelt gemeenlyk dus gesteld te zyn. - Laaten wy eenen man bezien, die even zeer jaagt naar winst, voorspoed en heerlykheid; maar niet bezield is met dezelfde Liefde voor God en den Naasten: - nu, wat is gereeder te wagten en te vreezen, dan dat deeze door de streelende ondeugd der *Weelde* zal ten onder gaan, en gelyk de menschen geneigd zyn, van den arbeid tot de wellust vervallen; zyner wenschen magtig geworden zynde, langzaamerhand zyne naarstigheid zal laaten zakken, en den eenen en anderen dag op zyne buitenplaats slyten, welken hy in zyn huis of op de beurs hadt moeten doorbrengen. Hy beginne nu meer tyds te besteeden in het gezelschap van Vrienden, dan wel zyne bezigheden toelaaten, zich hier in meer toetegeeven, en het gemoed dikwyler te ontspannen: hy beginne lief te krygen, te beminnen en te branden naar den wyn, naar kostbaare Gastmaalen, Huizen, Buitenplaatsen, Paarden, Rytuigen, Klederen, en zyn Huissieraad naar den nieuwsten zwier te veranderen, en den Lieden van den eersten rang niets toetegeeven: wat zal 'er van zulk eenen worden? - Hier kome een nypende ramp by, 't zy dat veele schepen in Zee vergaan, of de een of ander schuldenaar bankerot speele; of de prys der goederen buiten zyne kennis daale: dan verminderen de inkomsten, maar hy zal de uitgiften niet verminderen: dermaate is hy reeds aan zyne lusten verslaafd, dermaate gewoon in vermaaken zynen tyd te slyten, dat hy nergens minder aan denkt, dan den opgezwollen hoogmoed te laaten vaaren: eindelyk, tot engten gebragt, als uit den allerdiepsten slaap opgewekt, volgt hy de snoode praktyken der Bankerottieren, sluit zynen Winkel of Comptoir tot schaade van anderen, begeeft zich elders, en leeft daar lui en gemakkelyk van an-

dermans goederen. Dus gaat het 'er toe: de een al erger dan de ander. - Dan laaten we eenen beteren uitslag van een' Man, met betere zinnen voorzien, eens uittekenen. Schoon ryker geworden, volge hy de eerste naarstigheid, zo dat hy in zyne zaaken blyve toezien, met een hart, dat egter aan de weelde verslaafd is: hy leeve dus, zo lang hy kan: dat nadeel zal 'er evenwel uit voortkomen, dat zyne kinders dus opgetrokken zullen worden, als ware in de bezitting der uitwendige dingen en wellusten al het waaragtig geluk gelegen, en men eer het leeven dan deszelfs hulpmiddelen missen kan. Zy, dus gewoon, en erger dan de Ouders, zullen de luiheid lief hebben, vlyt en arbeid haaten, hunne inkomsten en goederen verteeren, en onnut voor zich zelven en 't Vaderland zyn, dat eindelyk hunnen ondergang en die hunner ontaarte kinderen, indien de dartelheid hun eenigen heeft laaten winnen, ten nasleepe zal hebben. - En zo dit den noesten en schranderen Kooplieden ligtlyk kan overkomen, wat hebben zy te wagten, die, schoon van doorluchtige geboorte, niets belast zyn te leeren of hebben willen leeren, dan verteeringen te maaken? Ook deeze, wenschen zy niet anders dan het geen in 't gebruik der ydele dingen, en streelingen der zinnen gelegen is, zullen zulk een ongevormd hart hebben, dat 'er niets goeds; maar wel veel kwaads zo voor haar geslagt, als 't gemeene best uit op zal wellen.

Klaarder zal ons dit onder het oog komen, wanneer wy de voornaamste uitwerksels der *Weelde*, die haar meestal verzellen, beschouwd zullen hebben.

De menschen zyn zo gesteld, dat zy, eens van den regten weg dwaalende, niet gemakkelyk bestaan, en daarna de maat weeten te houden. Noodwendig moet het dan ten gevolge hebben, na dat zy tot deeze ondeugd vervallen zyn, dat zy, gelyk een modderige bron, de vuile springaders van allerleie andere ondeugden in zich bevatten, en dus niet anders dan bittere en beroerde wateren op kunnen geeven. - zodanig een kwaad is de *Weelde*, die uit verkeerde eigenliefde gebooren, in wellust, trotschheid, en gierigheid opwast, en in de gevolgen van alle deeze

ongeregtigheden deel krygt. Een weelderig mensch houdt zich niet altoos by het maatig gebruik der goederen, hem van het Opperwezen vergund; integendeel slaat hy dikwils tot het misbruik derzelver over, beteugelt zich niet, nog is te vreede, indien hy dezelve alleen bezit, en ze zyn leeven gemakkelyker, zagter en aangenaamer kunnen maaken: maar zodanig wordt hy in de wellust en luiheid gedompeld, dat hy aan de gulzigheden der keele, nog lusten des vleesch paal of perk stelt; dat hy aan ontugt en brasseryen zich zo veel en zo lang overgeeft, als kragten en leeven, doch meer dan goederen en Reden veroorlooven; eindelyk dat hy rykhalst naar al wat eene ongeregelde begeerte en streeling der zinnen voldoet, en zich niet gelukkig oordeelt, als hy het niet verkrygt. Dus blaakt en brandt zulk een gemoed, begeert altoos wat nieuws, rust nooit, en is dus verre van gelukkig te zyn; maar nooit zal het gelukkig worden: want daar de Allerwyste Bestierder der Waereld niet gezegd kan worden eenige geschaapene dingen zonder zeker bepaald oogmerk op het tooneel deezer waereld geplaatst of onder de menschen uitgedeeld te hebben, zo kan Hy, die tevens allerheiligst en allermagtigst is, nimmer voor goed keuren nog ongestraft laaten, wanneer deeze dingen op eene wyze strydig met de natuur en zelfs schaadelyk voor den mensch, die Gode lief is, gebruikt worden: het lydt dan geen twyfel, of hy zal al het misbruik dier dingen, welke op zich zelven beschouwd, wenschelyk en zeer goed zyn, met uitgezogten straffen betaald zetten. Want byaldien een wys en milddadig mensch met ongenoegen zal aanzien, dat eenig geld aan eenen armen, dien hy voor vlytig aanzag en ook zo behoorde te zyn, toevertrouwd, door deezen niet in de aarde begraaven maar in den diepsten poel gesmeeten wordt: hoe zullen we, eilieve! meenen, dat God zal dulden, wanneer wy, zo veel in ons is, zyne weldaaden verkwisten, en zo tot ons nadeel als verderf van anderen verkeeren? Waarlyk, indien eene verheeven Wysheid de Goddelyke goedheid bestiert, die wandaad blyft niet ongewrooken; zulk een mensch zal beroofd worden van het gebruik der dingen, welke hy misbruikt heeft: wellustige Ouders zo

wel als hunne Kinders hebben niet anders te wagten dan smerten en veelerlei krankheden: zieklyke Kinders, van zwakke Vaderen voortgekomen, zullen geweerd worden van de borsten der Moederen, door haarer eigen Ouderen misbedryf zwak, en zelve aan de dartelheid overgegeeven: de meer volwassenen, van gemoede ontaard, aan de ledigheid gewoon, en aan wellusten verslaafd, zullen hunne erfgoederen ondeugend verspillen, grievende smerte den Ouderen in plaats van vreugde vergelden, en derzelver zo wel als hunnen eigen dood vervroegen. - Zo zal de ongelukkige ziel wel de waereld, maar niet haar godloos leven verlaaten, en wie kan gelooven, wie durft hoopen, dat God haar een genadig Richter zal zyn? Dan indien beter gemanierde, beter opgevoede Burgers, van ingetoogener leeven, en afkeeriger van deeze ondeugden, elk regtschapen mensch zo zeer onwaardig, geleerd hebben zich te maatigen; ik zal hen egter niet geheel van alle misdaad der *Weelde* vryspreeken, wanneer zy hun hart alleen aan het genot der uiterlyke dingen overgegeeven hebben, of zich tegen de gevolgen, die wy zullen opgeeven, niet hoeden, en by de openbaare rampen der hunnen, voortgaan dezelfde vermaaken, waaraan zy gewoon zyn, intewilligen, want ook juist dit zelve, al is men van eerlyken afkomste, en al kan men die uitgiften draagen, moet egter zeer vreemd geagt worden van den Godlyken wil en den pligt van een braaven Burger, die toch niet anders dan met heete traanen het ongeluk van zyn Vaderland beweenen kan.

Het Vervolg hierna.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 480. *Den* 9 Maart 1772.

[De *Schadelykheid der Weelde* voor Burgeren en Staatendommen beweezen in eene vertaalde redenvoering van den Hoogleeraar Tydeman.]

Quam brevis est luxus; luxus sed denique luctus
Procreat: heu, nunquam sera ruina venit!

J. DE BISSCHOP.

(*Vervolg van No.* 479.)

Wy gaan over, dus vervolgt de welspreekende Hoogleeraar TYDEMAN, tot het tweede vrugtgevolg der Ondeugd, welke wy bestryden: zy is deeze. Menschen, der *Weelde* toegedaan, letten niet op den staat, waarin zy gesteld zyn; zy verheffen zich hoe langs hoe meer; zy gedraagen zich trotschlyk; zien andere burgers met den nek aan, en maaken geen onderscheid tusschen zich zelven en Lieden van den eersten rang. Dus zullen zy, 't zy Kooplieden, 't zy Renteniers, gemeene Burgers zynde, altoos over hun lot klagen, en dagelyks tegen het alvoorziende Opperwezen morren, dat zy in geen hooger staat gesteld zyn, waarin zy met grooter zwier hunne mildaadigheid vertoonen, en de minderen met weldaaden overlaaden kunnen. Dan, terwyl zy dus behaagen scheppen in dien overvloed van uiterlyke dingen, inderdaad niet weldaadig maar verkwistend zynde, door trotschheid opgeblaazen, houden zy de geenen, die in dat slag van leeven geen genoegen scheppen, niet alleen voor gierige, slordige en veragtelyke menschen; maar verheffen zich zelven zo hoog, dat ze naar de aanzienlykste Eerampten durven staan, en houden voorts die geenen voor onwaardigen, die hen door 't geen de oogen streelt, niet kunnen te boven streeven. Hier uit volgt, dat niet alleen zy, die voorouderlyk goed genoeg hebben tot onderhoud, die op braave afkomst

kunnen roemen, en, heeft de Weelde hen niet bedorven, dezelfde braave voetstappen staan na te volgen, min geagt worden dan deeze aterlingen, maar ook die eer, en uitneemendheid van gezag en eertytels boven anderen ten onregte geoordeeld worden te bezitten, hoewel zy wettig en zonder snoode konstenaryen verheeven zyn: dit baart den nydigen wellustigen spyt, als zy, onbedreeven in de regeering der Burgerlyke zaaken, by hen gevoegd worden, en hoe veel verwarring dit in een gemeenebest baart, is ten overvloede bekend.

En niet min is het derde gevolg, het geen ik 'er nuzal by doen, te vreezen en te verfoeien. Die door lange gewoonte in de vermaaken opgevoed is, heeft lang geleerd die zodanig te beminnen, dat hy liever alles ondergaat te doen en te lyden, dan by tyds zyne verteeringen te maatigen, of van zyne kostbaare levenswyze af te laaten. Dit is eigen aan de gewoonte, die tweede natuur, dat zy, die eenmaal aan een zekeren trant overgegeeven en verslaafd zyn, als niet schynen te leeven, wanneer ze op den zelfden voet niet kunnen voortgaan. Ontydige schaamte en snoode eerzugt is oorzaak, dat zy, wanneer zy eens begonnen hebben zich onder Lieden van den eersten rang te mengen, of zich met hen gelyk te rekenen, niets minder kunnen doen, dan van dien glibberigen eertrap aftestygen. De agting van anderen, die niet meer de regte reden tot geleide volgen, maakt, dat zuinigen en spaarzaamen, en zelfs zy, die door toeval als van den hemel vermaand zyn om in 't vervolg naauwkeuriger op hunne zaaken te letten, gesmaad worden, daar men ze eene onderscheide eer behoorde te bewyzen. Zodanig is het nogthans met alle menschelyke zaaken, en uitwendige dingen, die zo veel vermaaks den weelderigen geeven, geleegen, dat ze, terwyl zy broos en vergankelyk zyn, niet alleen op veelerlei wyze als met arends vleugelen wegvliegen, maar ook, lighaam en zinnen alleen streelende, de waare rust en gelukzaligheid aan de redelyke en onsterfelyke ziel niet kunnen aanbrengen. Indien 'er dan eenige ramp, gelyk op duizend wyzen kan en plagt te gebeuren, waar de menschen van hunnen pligt wyken,

hen treft, die ze niet verwagten; indien door jaarlyksch meer uittegeeven dan 'er ontvangen wordt, de geldkisten eindelyk geheel leedig raaken; wat zullen zy doen, die alleen aan het zigtbaare kleeven, die het leven zelve gewoon zyn daarin te zoeken? Vlytig te arbeiden verbiedt de onervarenheid, of de langzaam verkreege weekheid, luiheld of dwaaze schaamte, niet minder dan het bedelen. Zy leggen zich dan alleen 'er op toe, zo lang zy nog *credit* vinden, dat ze, als de allergierigsten, overal geld byeenschrapen; de werklieden van den loon versteeken; andere menschen, die van het hunne, door zuuren arbeid gewonnen, en op renten uitgezet, leeven, uitzuigen; de schuldenaaren of niets, of maar ten deele, na hun boedel *insolvent* verklaard te hebben, betaalen: en, zo lang zy hun voorig leeven kunnen leiden, liever van eens anders dan van hun eigen goed teeren, of geld tet leen neemen, schoon vooraf bewust, dat zy het nimmer zullen kunnen wedergeeven. Langs dien weg komt men eindelyk zo verre, dat zy of zich zelven of hunne kinderen tot den bedelsak brengen: of zyn ze doortrapter en snooder, bankerot speelen, de schuldenaars laaten toekyken, en van eens anders goed door vuile praktyken zo veel overhouden, dat ze elders gerust en ledig leeven kunnen. Wie kan, dit beschouwende, dan nog twyfelen, of deeze zyn de slegtste Burgers, trouwlooze medegezellen in de zamenleeving, erger zelfs en gevaarelyker dan dieven en straatschenders, daar men voor deeze met wel te sluiten zyn huis kan beveiligen, of met geweld afkeeren; maar geene bedriegelyke vrienden, onder de gedaante van ryk te zyn, elk misleidende, bedrog op bedrog stapelende, en de minste zwarigheid niet maakende om met eens anders goed hunne lusten en trotschheid te voldoen, kan men gemeenlyk niet kennen of zich voor hun hoeden. By aldien dan steelen, straatschenden, reizigers te berooven, en vee weg te dryven snood en schelmsch is; wat moet men zeggen van een wellustig leeven, zo dra men om het voort te zetten meer uitgiften doet, dan men inkomsten heeft?

Andere nadeelen komen hier noch by. Wy leeven in deeze waereld niet zo langen tyd. De dag van

gen kan mogelyk de laatste zyn. Wat kan dan kostelyker dan de tyd uitgedagt worden? welk verlies is zwaarer, dan die des tyds? Maar onze Lieden zyn gewoon dien doortebrengen met beuzelingen, met moeilyke zorgen en angstvalligheden omtrent vergankelyke en ydele dingen, omtrent klederen, *coëffures*, dansseryen, spelen, schouwtooneelen, oppronking van huizen, tafelen, gastmaalen, enz. en zo te leeven, als of zy nooit sterven, nooit oud zouden worden. Dan, indien een van beiden eens gebeure, helaas! welk elendige toestand is het, alle die dingen, met welke men het leven doorgebragt heeft, te moeten verlaaten, en eeuwige rampen te vreezen? - Wy hebben aangemerkt, dat de goederen der ziele alleen de onze zyn: wie dan nagelaaten heeft zich deeze te bezorgen, zal van alle waare goed versteeken zyn: niets dan het geen waarlyk kwaad is, zal hy bezitten: des is het noodzaakelyk, dat hy ook alle waare vermaak, alle zoetigheid, die uit de kennis van konsten en weetenschappen, en goederen door dezelve aan anderen bezorgd, gebooren worden, gelyk zy proeven, die hun leeven daarin slyten, missen.

De rykdommen zyn egter geenszins te veragten; maar ze moeten naar het voorschrift der Reden gebruikt, en het waar geluk daar door vermeerderd worden; gelyk ten hoogsten geschieden zal, wanneer wy aan zeer veelen weldoen, het hartzeer van anderen verminderen, en de elende der gebreklydenden wegneemen. Hier door, hoewel een dankbaar gemoed niet altoos volgt op de verpligting, wordt gerustheid in de ziel en goedkeuring, die verheeve wellust, welke men behoort te ondervinden, zal men ze kennen, gebooren. Dan van die vermaaken, welke hunnen oorsprong neemen uit een gelukkig Huwelyk en voorspoed van Kinderen, zyn de verkwisters versteeken, als die alleen gewoon zyn alle inkomsten tot voeding hunner praalvertooninge te besteden, te diep verzonken in de wellusten, dan dat ze met hun geld den naasten zouden helpen, of eene vrouwe trouwen willen Zy ondervinden daarvandaan die ziekten, die vuile hoerery ten gevolge hebben: zy worden door de zielsangsten gefolterd, welke de overspelige Vrouwen hun-

ner Vrienden, de geschonde Maagden zulke gemoeden, van alle deugd ontaard, steeds verwyten; of zo zy al eene Vrouw genomen hebben, zal het wroegend geweeten hen in het aangezicht vliegen, dat ze deeze, zich zelve en hunne kinders in het gebrek gestort, en anderen van hunne regtvaerdige bezittingen ontvreemd hebben.

Dus hebben we gezien, dat een wellustig mensch nog voor zich zelven gelukkig is, nog anderen gelukkig maaken kan: in tegendeel, dat hy zich zelven, den zynen, en zynen medeburgeren nadeelig is. Byaldien dan eenige of zeer veele Leden van den Staat in die ondeugden gedompeld, aan deeze zo schandelyke als gevaarlyke ziekte krank liggen, hoe zal men dan, daar zulk een Gemeenebest in dier voege niet kan staande blyven, genoeglyk in het zelve kunnen leeven? is ons dus gebleeken, dat de wellust en het misbruik der beste dingen, pragt, hoogmoed, bedrog, dievery, luiheid, gierigheid, overspel, hoerery, zeldzaamheid van Huwelyken allerzeerst te schromen zyn: waar dan deeze heerschen, wie kan 'er gelukkig of zeker zyn?

Dan indien wy eenen wel geregelden Staat beschouwen, zullen wy dit als een noodwendig stuk in denzelven bevinden, dat, naamlyk, wat zo tot beveiliging der gerustheid, als tot vermeerdering van deszelfs geluk kan dienen, daar in gevonden werden, en aller burgeren geneigdheeden en kragten tot dat einde zaamenstemmen. Bygevolg moet elke Staat des te beter en volmaakter zyn, hoe veel meer ze naar dit rigtsnoer geschikt zy, en des te erger en onvolmaakter, hoe meer ze van hetzelve afwykt. Vertegenwoordigen wy ons nu dien Staat, welks burgers vernuftig, godsdienstig, spaarzaam, liefhebbers van goede orde en der betamelykheid zyn, te gelyk ook mildadig, herbergzaam, begunstigers van beschaafdheid en beleefdheid: zo zal daar alles, gelyk in een wel geregeld Huisgezin van een wyzen Vader, wel en vlytiglyk verrigt worden, de goedwilligen zullen het algemeen welzyn boven het byzonder voordeel en gemak stellen, en niets van het geen tot aangenaamheid en overvloed dienen kan, zal in tyd van vrede, nog dat tot bescher-

ming des Lands en ter verwinning van vyanden ten tyde van oorlog vereischt wordt, ontbreeken. Maar stel u voor eenen Staat, waarin de burgers, zelfs niet zeer veele, in *Weelde* leeven, en in vermaaklykheden gedompeld zyn, nuttig voor zo ver zy verteringen maaken, doch voor het overige onnut en door hun voorbeeld schaadelyk; zy zullen, hoe meer medgezellen en navolgers hunner ontmaatigheid zy gevonden hebben, des te meer nadeel aan dien Staat toebrengen, des te meer van deszelfs volkomenheid, orde, en zamenstemming afbrengen, en oorzaak zyn, dat die nog in vrede nog in oorlog gerust en gelukkig kunne zyn. En hoe vryer de menschen tot ledigheid en vadzigheid overhellen, des te gemakkelyker zullen eenige weinige kwaade voorbeelden andere burgers, als een invreetende kanker, besmetten: het kwaad zal men ook geen weerstand kunnen bieden, voor dat het alle rangen der burgeren zal doorkroopen, en eindelyk de grootste wanorde en tweedragt voortgebragt hebben, welke in den volkomen ondergang des Gemeenebests zal eindigen, of aankondigen, dat men, schoon laat en naauwlyks by tyds, de zeden te veranderen hebbe. Want die schaadelyke gevolgen der *Weelde*, te vooren van ons gemeld, zullen den behoeftigen geen overvloedigen leeftogt, geen onderlinge volkomen onderwerping onder de rangen der Burgeren, nog voor elk eene geruste bezitting zyner goederen overlaaten; maar zo tot ledigheid en weekhartigheid, als tot gierigheid en allerlei onwaardige schraapzugt hen aanzetten. Voeg hier by, daar 'er gewis zwaare onkosten zullen noodig zyn, om, zelfs in den laagen stand, het Huisgezin te voeden, en zeer veelen van het eerlyke Huwelyksbedde en wettige voortteeling van Kinderen te rug zullen gehouden worden. Nog eens, voeg hierby, dat vreemde koopgoederen gezogt, het gereede geld naar buitenlanders zullen gezonden worden, de schuldenaars niets minder dan ryk zullen zyn, en hier door eindelyk trouwloos worden. De werklieden, van den kost versteeken, om dat zy geene leevensmiddelen voor eene maatige prys kunnen krygen, en zo veel niet kunnende winnen, als 'er noodig is om dien te krygen, zullen zich naar elders begeeven, of op gemeene kosten on-

derhouden moeten worden. Dus zullen ook de Konsten en Weetenschappen, in geene agting gehouden, nog aan haare beoefenaaren eenigen loon beloovende, verwaarloosd worden, de jeugd zal zich aan de ledigheid en vermaaken gewennen, en alles zal met verhaaste schreeden tot onbedreevenheid en voorige barbaarscheid wederkeeren. Gaat het 'er zo toe in vrede, hoedanig meenen wy, zullen onze krygsknegten in den kryg, onze zeelieden ter zee zyn? De *Weelde* heeft het menschdom zeer verdund, en die zy dan overig zal hebben laaten blyven, zullen vadzig, ledigloopers, week, eer der bloode wyven dan mannen gelyk zyn, veel bekwamer, om dansereyen te geleiden dan het Vaderland te verdedigen: dus zal men de overwonnen handen den vyand toe steeken; dus zal de zoete vryheid, welk geen wys mensch dan met zyn leeven verlooren heeft, verlooren gaan; dus zullen, in stede van geluk en veiligheid, welke men hadt kunnen hebben, dagelyksche verdrieten, geduurige elenden zyn; niets zal meer veilig zyn, nergens de vreede. Deze kortlyk opgetelde dingen, gelyk ze uit de *Weelde*, een meenigvuldig en verscheidenerlei gebrek, voortvloeien; zo lydt het geen twyfel, ofze benadeelt grootelyks eenen Staat. En indien deeze dingen uit den aart der *Weelde* en des Staats volgen, wat zal men dan oordeelen, dat van ons lieve Vaderland worden zal, zo niet de Burgers, ik zal niet zeggen, zich tegen deeze ondeugd niet behoeden, maar by tyds daarvan geen afstand gedaan hebben? Want gelyk die dingen niet kunnen nalaaten ons Nederland te beschadigen, die andere Staatendommen ten ondergang gestrekt hebben; zo zyn 'er byzondere redenen, die veel meer hier dan elders, die onzinnige begeerlykheid naar overvloedige dingen te vreezen maaken. Onze Gewesten zyn door spaarzaamheid, ingetoogenheid, trouw, Godsdienst, en goede zeden groot geworden: zy kunnen niet anders blyven staan dan door dezelfde middelen, waardoor zy het hoofd hebben opgestooken. - Zy zyn groot geworden, en bestaan nog door den koophandel en vlyt: en vallen deeze, gelyk de Handteeringen op de meeste Plaatsen al vervallen zyn, gelyk de *Weelde* meer dan te veel ons Vaderland en Indische Volkplantingen besmet heeft; wat

is 'er overig, dan dat ons geluk en veiligheid verminderd wordt; dat onze gemeene zaak niet meer op vasten voet staat; dat zy wankelt, waggelt, en eindelyk ter neer zal ploffen? worden onze Landeryen, ryk van inkomsten, ryk van vee, gewoon het aangenaamste voedzel den inwooneren overvloedig aantebieden, door over, stroomingen der rivieren en vee-ziekte verwoest, terwyl de burgers niets van hunne weelde aflaaten; wat kan er anders verwagt worden dan schrik, ongedaanheid, magerheid en hongersnood, waardoor de gelukkige gesteldheid van onzen grond verdordt, de inwooners vertrekken, en voor de overige Burgeren, in tyd van Vreede en Oorlog, dat God behoede! geene goede verwagting meer overig blyve? - 't Zy egter verre, dat ik my hier opwerpe tot een strengen berisper onzer Overheden en Wetgeeveren, en hen gispe over een gebrek of ver, zuim van wetten tegen de verteeringen: ik heb dit geens. zins in den zin, en de nuttigheid dier wetten blykt niet genoeg: dan ik wil yder vermaand hebben, dat, wil hy zyne zeden veranderen, en beginnen zich ten voordeele van zyn Geslagt en Vaderland te schikken, niets 'er is, dat ons gebiedt te wanhoopen ontrent onze welvaart en behoudenis.

Het Slot hierna.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 481. *Den* 16 Maart 1772.

[De *Schadelykheid der Weelde* voor Burgeren en Staatendommen beweezen in eene vertaalde redenvoering van den Hoogleeraar Tydeman.]

Multarum proles lacrymarum est blanda voluptas:
Laetitiae mater soholem parit una dolorem:
Mille voluptates animo dolor attulit ille:
Gaudia sic lacrymas, lacrymae sic gaudia gignunt:
Sic sibi dissimilem mater parit utraque foetum.

J. DE BISSCHOP.

(*Vervolg van* No. 480.)

Dan, eer ik myne Redenvoering sluite, dus gaat de treffelyke Hoogleeraar voort, moet men eenige zwaarigheden, die buiten twyfel eenigen schyn hebben, en veeler gemoeden in een tegenovergesteld gevoelen zouden kunnen wegrukken, oplossen. Naamelyk indien gy, zegt men, alle *Weelde* uit den Staat verbandt, wat zal 'er eindelyk van denzelven worden? Indien deeze geheel wordt weggenoomen, zal ten zelfden oogenblikke alle vlyt, alle kloekheid, alle beoeffening van Weetenschappen en Konsten, en zelfs de Koophandel, die van zo veel gewigts is, weggenomen worden: want zyn zy 'er niet, die

overtollige dingen willen koopen, en in derzelven bezitting zich gelukkig rekenen; dan zal men 'er ook niet vinden, die ons van hunne overvloed zullen willen verzorgen, ons daar door verligten, en hunne koopwaaren, welken ons ontbreeken, tot ons overvoeren; dan zullen handwerkslieden en konstenaars, die met onnoodige dingen toetestellen de kost kunnen winnen, gemist worden. - Edog wy vorderen geenszins, dat alle Burgers Landbouwers zullen zyn, zich binnen hunne landpaalen opsluiten, en alle uitlanders voor vyanden houden; maar begeeren veel eer deezen handel met Vreemden, en dat alles, dat den leeftogt en omzetting des gelds vermeerdert, op allerlei wyze te bevorderen, en zelfs de openbaare heerlykheid voortestaan, hoewel nogthans zonder alle vuurigheid en drift, die de goede orde verstoort, boven elks jaarlyksche inkomsten gaat, of het misbruik der onnoodige zaaken toelaat, dan wy ontkennen, terwyl men tegen zulke gevolgen, die karacters der *Weelde* zyn, voorziet, dat zy 'er zelve tegenwoordig is; en dus willen wy niet zo zeer met hen in het strydperk treeden, die eene maatige *Weelde*, door den handel ondersteund, noodzaakelyk oordeelen; doch tevens toegeeven, dat eene al te groote ontvlugt moet worden, van welken wy erkennen eer in woorden dan in de zaak zelve te verschillen, doch in dier voege, dat onze bepaaling en gevoelen veel duidelyker en min gevaarlyk schynt te zyn: want, indien men het stuk, volgens die dingen, welke voorgesteld zyn, bepaalt, zal men naauwlyks die bekwaame en noodzaakelyke grenspaalen kunnen aanstippen, binnen welke de pryslyke *Weelde* bestaat, en welke zy te buiten gaande, schaadelyk en verwerpelyk wordt. – Dan een zwaarer on weer door een ander slag van valsche Staatkundigen schynt ons te dreigen van de zulken naamelyk, die zeggen, dat de *Weelde* niet alleen noodzaakelyk en nogthans onder de gebreeken te tellen is; maar ook, dat hoe verre zy mag uitspatten zy geenszins voor schadelyk moet gohouden worden. Deeze, alhoewel zy dus

redeneren, dat zy eene andere Staatkundige dan Godgeleerde waarheid uitduiden willen, of liever dat die valsch is, welke men doorgaans voor de waare houdt, zyn des te gevaarlyker menschen, hoe meer nadeels en onheils deeze besmettelyke soort van lieden, die door hunne dwaasheid den Hemel zelve bestormen, allen Staaten dreigt. Zy kunnen immers niet ontkennen, dat de *Weelde* voor 't algemeen en byzondere menschen zeer dikwils schaadelyk is: en indien zy zo is, zal men te regt besluiten, dat het niet anders kan zyn, of zy zelve moet een Gemeenebest beschadigen: want hoe zal de gantsche Maatschappy kunnen bloeien en aanwassen, dan door de welvaart der byzondere Leden? En waarom eindelyk zu len moordenaars, straatroovers en dieven gestraft worden, dan om dat zy, eenige byzondere persoonen beledigende, aldus den geheelen Staat verongelyken? Dan, wie zou gelooven? die anders, gelyk zy waanen, schrander genoeg redeneren, houden vast, dat deeze ondergang van byzondere persoonen den Staat geen nadeel toebrengt, wyl het dezelfde zaak zy, of *Titius* dan wel *Maevius* akkers, hoeven, en geld bezitte, naardien alle deeze dingen uit den Staat niet wyken, maar daarin blyven, en niet min in 's Lands schatkist wederkeeren; ja dat des te meer de rykdommen verdeeld worden, en rond loopen, 't welk voor 't Algemeen heilzaamer is, dan wanneer de penningen op een gestapeld, en in de koffers als begraaven werden. - Wel aan, laaten we elk deezer stukken eens overweegen. Wy bekennen, dat de Gierigheid de schandelykste ondeugd is, gelyksoortig als de *Weelde*, of nog erger; een soort van Afgodery, niet min voor een Gemeenebest als voor elk in 't byzonder te vreezen, dan eenige andere bron van schelmstukken. Dit is nogthans zeker, dat, schoon een overgroote gelddorst de gierigen bezet, zy egter niet kunnen beletten, dat hunne wel bewaarde schatten hen niet overleeven, nog in de waereld, of in dien Staat, welken zy al te lang van derzelver gebruik beroofd hebben, vroeg of laat wederkeeren. - Maar wat doedt de

Weelde? Deeze doet nadeel door haar voorbeeld, bederft de zeden, versmaadt den Landbouw, zet geldsommen elders uit, welke in een vreemden Staat zullen begraaven worden, en nimmer tot onze burgers wederkeeren. Doch byaldien de wellustigen hunne voorouderlyke goederen niet doorbrengen, maar door der Ouderen vlye zulke onnoemlyke sommen hebben, dat zy al hun leeven den ruimen teugel aan de *Weelde* vieren kunnen, zy zullen egter niet minder door eene onverdraaglyke trotschheid, verkwisting van tyd, misbruik van ziels en lighaams kragten, ledigheid, en verzuim, zich zelven, de hunnen, en het Vaderland nadeelig zyn; en hoe veel meer dit slag van leeven in alle rangen van burgeren ingekroopen is, des te minder deugd zal 'er in dien Staat blyven, en des te minder zal 'er van de Goddelyke gunst in denzelven neêrdaalen. En zo zy, of ten minsten hunne kinders en naneeven, mogelyk talryker, dan dat ze van het ouderlyk erfgoed, niet in denzelfden, maar in nog hooger trap van weelde, leeven kunnen, eindelyk het verlies hunner goederen, door buitenlandsche bankerotten ondergaaan, wat moet 'er gebeuren? - Dus zal nog in onzen Staat dezelfde hoeveelheid gelds blyven waarvan men de jaarlyksche renten ontving, nog ze zal onder de overigen verdeeld kunnen schynen, wyl het grootste gedeelte der rykdommen niet zo zeer in de penningen, dan wel in 't *credit* bestaat. Dan by deeze omkeeringen der rykste Huizen, welker puinhoopen binnen onzen Staat ter neêr storten, hoeveel nadeels zal niet daarvan op andere burgers reeds neêrgedaald zyn? Hoe onagtzaam, of onder welk eene foltering der boeren de akkers gebouwd zullen zyn, des te erger zullen de uitgepynigde Landen gemaakt zyn. Daarenboven zal het altoos dezelfde zaak zyn, wie in het Gemeenebest boven anderen uitmunt? Zo doende zal 'er niet aan geleegen zyn, of de luister der oude Geslagten opgehouden worde, en de nakomelingen, door voorouderlyke voorbeelden aangemoedigd, den Vaderlande en den burgeren door deugd, voorzigtigheid en dapperheid

nuttig zyn, en in weezen blyven; dan of duisterlingen, door den roof der edelen verrykt, ja vreemdelingen en uitlanders, laagen in de hoogte opklimmende in de voornaamste ampten van 't Gemeenebest gesteld worden? - Eindelyk zal niet op eene andere, veel zekerder, onschaadelyker en nuttiger wyze het geld in omloop gebragt kunnen worden? Zyn 'er geene elendigen te ondersteunen, nooddruftigen uit te trouwen, maagden eenen bruidschat te geeven, weesen op te voeden, weduwen te onderhouden, openbaare gebouwen te vernieuwen, wegen te herstellen, dyken te versterken, bezoldingen aan krygs-knegten en zeelieden te geeven, belooningen aan de beoeffenaaren van Weetenschappen en Konsten uit te deelen, armen aan handteeringen te helpen, Leeraars naar de Indien te zenden? moet de Godtsdienst niet voortgeplant, nieuwe Landen ontdekt, en braaklanden gebouwd worden? Moet 'er niet gezorgd worden op gemeene kosten voor de gezondheid der burgeren en der beesten, zelfs ook voor 't onheil, dat door verliezen, stranden en schipbreuken te vreezen is? Dan zo deeze dingen mishaagen, en men waant, dat zy alleen door de *Weelde* verkreegen kunnen worden; dan zar 'er ook geene misdaad geleegen zyn in de brasseryen der dronkaarts, in de bedriegeryen der liefhebberen van 't spel, in de dolle onzinnigheeden der dobbelaaren, in het onteeren der dochteren, ja in de stoutheid der straatrooveren, brandstigting der steden, dood der gierigaarts, door zwaard of vergift toegebragt: en niet minder zullen alle deeze dingen het geld van den eenen tot den anderen overbrengen, en doen omloopen.

In deezer voege zyn de voornaamste pylen onzer vyanden verstompt; dus schynt onze zaak genoeg verdeedigd te zyn, welke wy zeer ligtlyk, wilden wy, door getui-genissen en voorbeelden van allerleie verstandigen van alle Eeuwen, konden bevestigen: Ik zou 'er kunnen bydoen, dat zelfs onlangs de Franschen, door eene uitgeloofde prys, de Dichters en Wysgeeren tot

derzelver verdeediging uitgenoodigd hebben: dat onze Voorouders ook eertyds de *Weelde* door wetten omtrent de verteeringen hebben getragt te stuiten: dat de Algemeene Staaten van ons Vaderland hunne burgers nog onlangs in den Bededags brief daarvan afgemaand hebben: dan deeze dingen zyn te ovebrekend, en min noodig te zeggen. De Voorstanders der *Weelde* bekennen, dat de ouden en byzonder onze Voorouders dus gebeuzeld hebben, of dat de zaaken nu eene geheele andere gedaante verkreegen hebben, hoewel deze gedaante nogthans ontkent, dat er een eeuwige onderscheid van een regtvaerdigen of onregtvaerdigen zo gemaakt kan worden, dat ooit een mensch, een Huisgezin of Staat gelukkig door ondeugd, ongelukkig door deugd worde. En schoon de Godlyke barmhartigheid aan byzonderen dikwils in dit leeven de verdiende straf niet toedeelt; duldt egter de hoogste regtvaerdigheid niet, dat een volk, het geen aan zulke misdaaden overgeeven is geweest, ongestraft blyve. Al wat derhalven in een gemeenebest losse zeden, al wat een verzuim der heilige wetten, al wat eene versmading van den waaren Godtsdienst en Godsvrugt aanmoedigt of voedt, dat kan niet anders dan de felste wonden den Staat toebrengen; welke zo verre zyn van door de strengste wetten geneezen te kunnen worden, dat 'er integendeel niets zo kragtig is om alle kragt der wetten te ontzenuwen. Hier toe leidt de *Weelde* op, en dit is ons gebleeken zo uit de gevolgen, boven van ons gemeld, naamelyk het misbruik der beste dingen; uit de trotsheid en verstooring der burgerlyke orde; uit de nadeelen en verongelykingen, waardoor de regten en bezittingen van anderen worden geschonden; uit de gierigheid; uit het verminderd getal der menschen, en de verwaarloozing van den Landbouw en goede konsten; als uit den aart zelve van den waaren Godsdienst. Deeze toch, gelyk ze niemand gebied zich van Bruiloftsmaaltyden en andere gastmaalen te onthouden, maar alle goede van God geschaapen dingen doet hoogagten, wanneer men ze volgens de Godlyke oogmerken aanlegt; zo gaat zy niemand inder-

daad ter harte, die de pligten, zich selve en zynen medeburgeren verschuldigd, verwaarloost. Zy eischt van ons dezelfde deugden, welke de Reden elk braaven burger en mensch voorschryft, niet min ernstig, en veel nadrukkelyker zelfs, van een gemoed, door den Geest van Kristus vernieuwd. Zy maant ons zo te leeven, dat wy aan het oordeel gedenken, het geen we over alle onze daaden, woorden en gedagten, voor het aller heiligst Opperweezen eens zulen ondergaan; dat wy alle menschen door den naauwsten band aan ons verbonden rekenen; dat wy anderen uitneemender dan ons zelven agten; dat wy de eerste beginselen der boose begeerlykheid uit onze harten uitrooden; dat wy voor het lighaam niet eer en meer bezorgd zullen zyn dan voor de ziel; dat wy ons aan brasseryen, dronkenschap en onmaatigheid niet overgeeven; dat we den arbeidsman zynen loon niet ontsteelen; dat wy ons tegen allen schyn des kwaads zorgvuldig hoeden; dat we volmaakt zyn, gelyk onze Vader, die in de hemelen is, volmaakt is; dat wy het beeld van KRISTUS, heilig en nederig leevende, door onze daaden zullen uitdrukken; dat wy niet hooger dan hy begeeren te zyn; dat wy al wat pryselyk is, behartigen; dat wy deeze waereld niet misbruiken; dat wy openbaar toonen een ander leeven na dit leeven, het waar en hemelsch vaderland, te zoeken, en ons deel op deeze aarde, waar we als vreemdelingen omzwerven, niet te verlangen: met één woord, dat wy God met alle ziels en lighaams kragten, en de menschen als ons zelven beminnen. En hoeveel deeze dingen, ons van alle *Weelde* zullen afmaanen, ziet elk ligtlyk; een verder betoog duldt tyd en plaats niet.

Ten einde dan spoedende, wil ik, dat men dit besluit opmaake, hoe eene volle overreeding, dat de *Weelde* allerschaadelykst is voor een ygelyken, voor elken Staat, en byzonder voor ons Vaderland, onzen burgeren nuttiger zal zyn dan eenige wet, tegen Verteeringen gemaakt, welke toch de ryken ligtlyk weeten te verydelen; dat dezelfde overreeding veel

heilzaamer zal zyn voor het algemeen welzyn: ja dat geen sterker middel ter beteugelinge der *Weelde* kan uitgedagt worden, dan de onbedorven Leer van den zuiversten en heiligsten Kristelyken Godsdienst, en een hier aan beantwoordend leevensgedrag, enz.

Uit deeze edele proeve, ons gegeeven door den Vaderlandlievenden oordeelkundigen Heere TYDEMAN, leere men, wat men onbevooroordeeld van de *Weelde* denken moet: en is haar nadeel dus voldongen, de woorden des wysen Mans hebben zulke indrukken op de harten myner Landsgenooten, dat deeze nieuw gegeeven lessen, meer dan alle onze voorige, ter algemeene stuitinge van dat ingekroopen kwaad mogen uitrigten!

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolssen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage, *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 482. *Den* 23 Maart 1772.

[De *Bouworde* des Dorps *Molquerums* verdeedigd, en de *nieuwsgierigheid* in kleine plaatzen aangetoond.]

- - jam tibi debitum
Solvunt tributum; jam tibi debitos
Reddunt honores. - -

FRANCIUS.

MYN HEER!

De onregelmaatige plaatzing der huizen onzes Dorps *Molquerum*, heeft, ik weet niet, in welke eene veragting het zelve gebragt, en daar uit spreek woorden, die my zeer onregtmaatig voorkomen, doen gebooren worden. Als men eene beschryving onzer plaatze geeven wil, zegt men, de huizen staan 'er, als of zy van boven uit eenen zak geschud en zo verward neêrgekomen waren, als men ze nu vindt: wil men eenen Man, die altyd dwars in den wagen gaat, uitdrukken, men zegt van hem, hy handelt *Molquerums*: als men hoort van een verwarden boedel of vertiste zaaken, dan is het: 't is 'er *Molquerum*: als men het dambord op tafel ziet komen, den gewoonen trant van speelen niet houden wil, of dien eenigen tyd gevolgd hebbende naar eene geregelde orde, begeert te veranderen, dan vraagt men: willenwe *Molquerums* speelen? alleen om een verward spel door dit zeggen uit te drukken: als Reizigers ons *Friesland* zullen bezoeken, onderrigt men hun alvoorens, dat ze vooral niet moeten vergeeten *Molquerum* te zien; als of wy het agtste wonder der waereld waren, en geen dorp van dergelyken aart ergens meer te vinden was. Alle deeze dingen vallen ons, daar wy ze gewoon zyn geworden, thans vry draaglyk; spot men met ons, wy vinden zelden gebrek om ook op onze beurt met anderen te spotten; geen plaats is 'er, of men vindt op derzelver *situatie* wat te zeggen: uw *Amsterdam* plagt ook in zeer kwaaden reuk te staan,

gy weet, hoe KAREL de V. 'er van dagt, en 'er ontbreeken zekerlyk nog niet, die te *Molquerum* liever dan in uwe Stad zouden woonen Doch om hierin niet te treeden, en luchtige harten vryheid te geeven van de lever eens te schudden, als zy van ons Dorp hooren of zien; kan ik egter niet wel verdraagen, dat men uit den verwarden stand onzer huizen redeneert tot onze of liever onzer Vaderen denkbeelden, en daar uit besluit, dat derzelver herssenen vry schots by de bouwinge moeten geplaatst zyn geweest: - ik zeg onzer Vaderen denkbeelden; want het is zeker, dat men thans, wanneer men hier in plaats der ouden, nieuwe wooningen timmert, dezelven op eene geregelder wyze dan voorheen bouwt, het geen my zeer aan het harte gaat; niet om dat ik 'er zeer voor ben, dat men alle oude paalen moet laaten staan, daar zy staan, en niets van oude kwaade gewoonten laaten vaaren; maar om dat ik van oordeel ben, dat onze Voorvaders de beste manier van een Dorp aan te leggen uitgedagt en gevolgd hebben, zelfs dat 'er geen in de waereld is, dat by het onze in nuttigheid haalen kan, het geen ik U nu bewyzen zal.

Wy hebben geene gragten in ons Dorp, gelyk in sommige anderen, om dat wy, schoon aan de zee, doch aan de binnenzyde des dyks gelegen, by mangel van zwaare zeesluizen, geen haven nog gragten noodig hebben: onze plaats, niet aangelegd zynde tot een Zee-dorp, moest dan eene andere gedaante dan andere Zeeplaatzen hebben. Onze Vaders hadden geen voorneemen om ons Dorp tot eene Plaats van Koophandel te maaken, en oordeelden dus, dat wy lynregte straaten, zo noodig in groote Steden om van het eene einde spoedig tot het andere te kunnen koomen, konden missen: wy hebben dan alleen kleine kromme smalle paaden tusschen onze huizen, het geen dit voordeel geeft, dat we, als goede vrienden, zeer digt by elkanderen woonen, en geen half uur gaans behoeven te verspillen, wanneer de een den ander wil bezoeken. Onze Vaders stigtten hun Dorp voor hunne Kinderen, en niet voor vreemden; zy oordeelden dan best hetzelve dien

uiterlyken smaak van nette geregeldheid niet te geeven, welke Vreemdelingen kon uitlokken om zich hier ter neêr te zetten: zy wilden, dat ons Dorp alleen bewoond zou worden door eigen Burgeren, en beloofden zich daaruit meer eendragts, dan wanneer Vreemdelingen, zich onder ons mengende, onze jonge Lieden door vreemde zeden van den ouden levenstrant afleidden. Aan de eene zyde onzes Dorps de Zee, en aan de andere het vaste Land hebbende, zagen onze Voorouders, hoe zeer zy bloot lagen voor Vrybuiteren, Zeeschuimeren, Rooveren en dergelyken, die men niet kon afkeeren, dan met zwaare muuren rondom ons Dorp te bouwen; doch hoe groote onkosten werden daar toe vereischt? en dan wierdt *Molquerum* eene Stad, die het niet moest worden, het moest maar een Dorp zyn. Ter afkeeringe van een groot leger, wilden zy derhalven geen muuren bouwen, weetende, dat niet alleen geen Dorp, maar zelfs geen groote en sterke Stad daartegen kan uithouden voor den inval ééner bende alleen, al waare zy vry sterk, wilden zy niet te vreezen hebben: men timmerde dan de huizen zeer ongeregeld; men zette hier het eene huis agter het ander; men plantte daar den voorgevel van het eene tegen den zymuur des anderen; men bouwde het agterhuis tegen den hoek des vierden, met één woord, men bedagt de grootste onregelmaatigheid in deezen bouwtrant, die 'er bedagt kon worden, geevende dus onze Vaders proeven, hoe regelmaatig zy hier in deeze onregelmatigheid dagten: daar van daan dan dat de spotters nu zeggen, dat onze huizen staan, als of ze van den hemel uit eenen zak gestort, en zo verward ter neêrgekoomen waren, als men ze nu ziet. Zeker deeze lieden zyn niet sneedig genoeg geweest om onzer Vaderen oogmerk te kunnen ontdekken. Door deezen verwarden stand der huizen, kon eene geregelde vyandlyke bende, in geslooten gelederen, in ons Dorp niet inrukken, nog het zelve inneemen. Wilde zy zich verdeelen om door de smalle paden in het binnenste in te dringen, weinige gewapende burgers konden deeze verdeelde krygsknegten tusschen de huizen gemakkelyk afmaa-

ken. Gelukte het iemand deezer, onvoorziens, in het middenpunt onzer plaatze te geraaken, wilde hy, daar aangevallen zynde, vlugten, werwaards zou hy zich wenden? Ons Dorp, een waar doolhof van huizen zynde, kon hy onmooglyk den zelfden weg vinden, langs welken hy eerst veilig was binnen geraakt, en moest dus daar sneuvelen. Ziet daar dan een openliggend Dorp, doch wel verschanst tegen onverwagte overrompelingen van vyanden, zonder muuren, zonder gragten, zonder *Bastions* of *Retranchementen*. Onze Vaders, daarenboven, stil willende leeven, en geen dagelyks gehots van paarden en wagenen der Vreemdelingen op hunne straaten dulden, als die niet anders doen dan lieden, die aan hun werk zyn, daar van aftrekken, de zinnen der Kinderen op den hol helpen, en begeerig maaken om ook de Landen en wooningen dier Vreemdelingen te gaan bezien, bedagten niets slegts die smalle voetpaaden tusschen de huizen te maaken; maar ook ons Dorp af te snyden van den gewoonen rydyk, over welken men uit *Overyssel* naar *Friesland* komt, door het graaven van een enkelen sloot, waar door wy van al dat gewoel vry zouden zyn: zelfs niet willende, dat Vreemdelingen eenen toer met hunne rytuigen rondom ons Dorp zouden doen, en het zelve van buiten bespieden, maakten zy eene wet, dat over den gemelden sloot geen brug ooit gelegd zou worden, en ik kan u verzekeren, dat 'er sedert nooit eene daar over gelegd is. Willen nieuwsgierige *Aagjes* ons dan begluuren, gelyk dikwils gebeurt, zy moeten met hunne rytuigen op den gezegden Zeedyk van verre blyven staan; doch kunnen van daar de waare gelegenheid onzer plaatze niet ontdekken, by gevolg hebben ze geen sier aan al hun loeren. 't Is waar, over den genoemden sloot ligt eene plank, volgens besluit onzer Wetgeeveren, op dat wy, van anderen niet geheel asgesneeden, ter vervullinge van onze nooddruft, zouden kunnen haalen, wat ons ontbrak: maar die plank is 'er voor Ons gelegd, en niet voor Buitenlanderen om onzen leeftrant hier te komen bespieden; want al heeft iemand lust om daar over te treeden, en in ons Dorp te komen, hoe

komt hy, zo hy het laatste bestaat, daar weêr uit? Ons Dorp, gelyk ik u gezegd heb, is eene waar Doolhof. Als wy de vriendelykheid niet hebben, die wy egter altoos toonen, van den nieuwsgierigen, zwervenden en uitgang zoekenden reiziger tusschen onze huizen, wanneer hy dan links dan regts loopt, zonder te weeten, waar hy uit zal komen, te regt te helpen, hoe raakt hy aan de plank, die hem op den Zeedyk brengt? Dus wilden onze Vaders, dat wy een byzonder Gemeenebest uitmaaken, en hoewel geen menschenhaaters zynde, afgezonderd van anderen zouden leeven; want de *communicatië* met Buitenlanderen brengt misschien zo veel kwaads als goeds voort.

Dan onze Dorpstigters waren dus niet alleen ver vooruitziende Staatkundigen; maar ook goede Zedemeesters, en dit blinkt boven al uit in het plan, volgens welk ons Dorp zo verward aangelegd is. Onze Voorvaders wisten toch, dat in alle kleine Steden en Dorpen, *regulier* gebouwd, ledigheid, moeialligheid, en kwaadspreekenheid allersterkst in zwang gaan. Let maar eens, daar men in kleine stille plaatzen regte wyde straaten heeft, hoe het daar toegaat. De menschen gewoon zich meer optehouden met de zaaken van hunnen naasten dan met hunne eigen, zien geenen Vreemdeling in hunne stad of dorp komen, of het is aanstonds: wel wie zou dat zyn? wat heeft die Man hier te doen? waar zal hy belanden? kom ik moet hem eens in het oog houden; ik moet eens zien waar hy blyft. Dit zeggende, vliegt men fluks van zyn werk naar de deur, en men kykt den Man na zo lang men kan; kan men niet meer, men volgt hem; want men kan niet duuren, zo lang men niet weet, waar hy belandt. Weet men dat, men gaat voort een straatje om, en men komt dan wêer thuis; maar men treedt zyns naastens Buurmans huis niet voorby, of men vraagt: buurman! hebje daar straks ook dien vreemden Heer zien gaan, ik heb hem by myn Heer A... zien aanbellen, en dus moet hy hier voorby zyn gekomen, wat of toch dat voor een Heer is! wat of hy daar te doen heeft? zeker myn Heer A... houdt veel vreemd volk aan, het was beter, dat hy wat

meer kennis hieldt met zyne eigen Burgers; nu ziet men hem nooit, en hoe dikwils ik hem op een pypje vraag, hy heeft nooit geen tyd. Zou je dan 'er niet eens agter kunnen komen, wat hy met dien vreemden Heer te stellen heeft? misschien is het wel een *Crediteur* die hem komt maanen, de Hemel weet het! - ja wel, zegt de Buurman, daar kan ik wel agter komen, zyn meid komt dikwils in mynen winkel, en als ik wil, kan ik met een praatje haar al uithooren, wat ik begeer. - Een ander zit, met de pyp in den mond, den geheelen dag op zyne stoep, en loert de geheele buurt af, 's middags ontvangt zyn vrouw aan tafel een getrouw *raport* van het geen den geheelen morgen, en 's avonds van het geen den geheelen namiddag daarop omgegaan is. Dan is het, wyf! ik heb *Domine* zien gaan by *Pieter*, wie weet, wat daar gevallen is; hoe schoon zal de vent over de hekel zyn gehaald, het doet my in myn hart goed, hy verdient het ook wel, want hy heeft ons huis altyd gehaat - op een anderen tyd is het, wyf! ik heb deezen morgen de meid van *Jan*... van de vismarkt zien komen met een schoone zôo baars, hy is toch een regte lekkerbek, hy zou beter doen, dat hy gelyk ik en een ander zyne duiten spaarde om zyne schulden te betaalen; zou hy geen aardappelen kunnen vreeten? - op een anderen tyd is het: wyf! daar zal deezen avond een bezoekje zyn, ik heb de meid van myn Heer *P*... daar en daar zien gaan; de hondsvot heeft my niet verzogt, wat denkt die Sinjeur wel! in allen gevallen ik heb nog wyn in de kelder om in myn eigen huis een fles te drinken, wat bruidt my zyn tabak en wyn; laat hem loopen voor *sint Felten*; maar gy zult nu ook geen been by zyn wyf meer zetten, wy moeten het hem betaalen; wat is het gelukkig, dat ik op de stoep gezeeten, en dat ontdekt heb! - op een anderen tyd is het: Wyf! ik heb *Grietje*.... in die winkel zien gaan, zeker daar zal weer een nieuw jak moeten opstaan, en ik wil wedden, dat gy het haar aanstaanden Zondag in de Kerk zult zien aanhebben; *Griet* deedt beter, dat zy de bellen van haare kleêren hieldt, of haare kinderen hembden kogt, dan nieuwe jakken zo dlkwils voor haar lyf

te maaken' - Het Wyf, het welk deeze nieuwe tydingen van haaren zeer oplettenden man ontvangen heeft, laat niet na, dezelve aanstonds met alle die kleuren aan haare kornuiten over te dragen, en in een langgespannen raad den onnooselen *Pieter... Jan* .. den Heer *P*.. en *Grietje*. te hekelen: den onnooselen *Pieter*, zeg ik, want *Domine* was by hem gegaan om deszelfs krank kind te bezoeken; den zuinigen *Jan*... want zyn meid hadt voor deszelfs ryken buurman de baars gekogt; den Heer P... want zyn knegt hadt eene bekendmaaking van een overleden Vriend aan eenige bekenden gedaan; de spaarzaame *Griet*... want zy hadt een veeter gekogt. Ondertusschen worden die verzinsels met meer bygevoegde franjes door de geheele Stad of Dorp rondgedragen, en komen eindelyk ter ooren aan de onschuldigen die den eersten verteller uitvorschen, maar de Man is nu op 't Kerkhof eindelyk wordt hy, het Wyf en haare kornuiten gevonden, daar over als lasteraars aangesprooken; maar nu heeft de een dit en de ander dat niet gezegd; zy raaken; onderling aan het twisten, en dit zet eene vyandschap, die de Stad of het Dorp zo verdeeld, dat 'er op het doodbed zelfs geen verzoening is te vinden. Zo gaat het in kleine Steden en Dorpen: ik heb maar eenige weinige Staaltjes opgenoemd, met duizend anderen kon ik die vermeerderen Onze *Molquerumsche* Voorvaders kenden die, en ziende in de nabygelegen Steedjes en Dorpen, wat al kwaads de ledigheid, moeialligheid en kwaadsprekenheid door eene reguliere bouwaadje te weeg bragt, beslooten die ondeugden buiten hun Dorp te timmeren Geen ander Plan kon hier toe dienen, dan het geen daarna uitgevoerd, doch helaas! heden langzaamerhand verminkt werdt. Wie toch ooit wat minder werks om handen hebbende, aan zyne deur eene pyp gaat zitten rooken; wie eenen Vreemdeling in ons Dorp ziet komen; wie zyn naastens dienstbooden, of den naasten zelve voorby zyne deur ziet gaan, kan hem door den verwarden stand der huizen en de kronkelende voetpaden geen twaalf voetstappen nakyken; niemand weet 's naastens bedryf, zo de ander dat niet wil; niemand kan

zyns buurmans huis beloeren; niemand kan in 's naasten pot of keuken zien: al die moeialligheid hebben onze wyse Voorouders afgesneeden en dus al het voedsel aan de kwaadspreekendheid onttrokken. Geen mensch kan aan de deur komen, of hy kykt tegen de zyde van zyns buurmans wooning, tegen het geslooten agterhuis, tegen een dak of een ander dood gezigt, het geen hem, wel dra weêr in zyn eigen huis jaagt, en bygevolg geen voedsel voor zyne ledigheid ergens vindende, aan zyn werk doet wederkeeren.

Ik besluit dan uit onze belagte Dorpsstigtinge, dat onze Voorvaders grooter Staatkundigen, verstandiger Zedemeesters geweest zyn, dan men ze tegenwoordig daarvoor houdt: hadt MORUS, voor het schryven van zyne *Utopia*, een reisje naar *Molquerum* gedaan, hy zou zyn Werk gelukkiger voltooid, dan wel ons Plan geheel gevolgd hebben. Laaten nu de Verheffers van *reguliere* Steedjes en Dorpen spreekwoorden van het onze ontleenen, of met onzer Voorouderen bouworde den draak steeken; wy zullen roemen op treffelyker zeden, op de uitbannig van moeialligheid en laster. Willen zy op rytuigen komen aanhotsen, en op den zeedyk, van verre ons ziende, over onze huizen, als uit eenen zak van boven gestort, ons uitjouwen; wy zullen het *plaisir* hebben, dat zy op den dyk zullen moeten blyven staan, en de terug gekaatste spotternyen, op hunne wagens wederom ontvangende, moeten medevoeren. Willen zy aftreeden, en braave zeden van ons leeren, wy zullen hen, als leergierigen, gunstig ontvangen, en te wille staan; want men zal overal leeren labben, loeren, kwaadspreeken, of men moet te *Molquerum* komen, en het zelve leeren gelyk worden. Ik blyf met eenen waaren Patriottischen yver.

MOLQUERUM den 2 Maart 1772.

UED. onderdaanige Dienaar ALEWYN SJOERDS.

De Denker.

N°. 483. *Den* 30 Maart 1772.

[Medogen met de *Kranken* aanbevoolen.]

Hac tamen aegrota junxi jejunia votis,
Et caput opstipum, vestis et atra fuit.
Non mage lugubris mors expirantis amici,
Funera nec fratris, nec genitricis erant.

JONSTON ad Ps. XXXV.

Twee staaten zyn 'er in het menschelyk leeven, die onze tederste aandoeningen vorderen, ons uiterste medoogen moeten wekken. De eerste is die van eenen Zuigeling, de andere die van eenen Kranken. De aanbiddelyke Schepper, over wiens wysheid wy ons nimmermeer genoeg verwonderen kunnen, heeft, door eene ingeschaapen drift in alle menschen, voor den eersten zo gezorgd, dat dien niets ontbreeke, en ons door Reden en Godsdienst gedrongen de bezorging des laatsten ter harte te neemen. Hy heeft dan een aandagtig oog geslaagen op onze eerste intrede in de waereld, en niet minder op onzen uitgang. Hoe duur is het schepzel hierdoor aan Hem verpligt?

Laaten we het bestaan van eenen zuigeling overweegen. Het onnoosele wigt heeft een eeuwig bestaan, ô gedugte gedagte! gekreegen, het leeft, en is ter waereld ingegaan; maar weet niets van Tyd of Eeuwigheid, van Waereld of Hemel; van Leeven of van Dood. Het ziet, gevoelt, proeft, hoort, en riekt; maar weet niet, wat dit alles is. Het

heeft maar één zintuig tot zyn gebruik of liever tot zyn onderhoud, naamlyk het gevoel, en dit is voor eerst genoeg. De prikkeling der maage, of het gevoel van honger en dorst zetten het zelve aan tot kryten. Verzuimt de Moeder haar wigt telkens te voeden of te laaven, het gebruikt dit middel om zyne nooddrust te kennen te geeven: maar hoe zelden gebeurt het, dat eene Moeder hierin zuimagtig is? - Wy verwonderen ons te regt over de verbaazende drist, en sterkste genegenheid, die zy voor het zelve gevoelt en toont: en niet zy alleen; maar allen, die een kleen kind vreemd zyn, toonen groote zorg voor eenen zuigeling: vreemde Vaders kunnen veeltyds geene kinderen hooren huilen, Elk streelt, elk lieskoost hen Waar van daan deeze algemeene tederheid? ik leeze daarin het werk van den goeden Schepper, die deeze graveerzelen van liefdezorp in aller menschen harten heeft gedrukt, om het leeven der zuigelingen te behoeden. Ware dit zo niet geleegen, welk kind zou 'er leeven? welke Moeder zou nagt en dagrust, zou gezondheid, ja haar leeven voor het zelve opofferen? welk Vader zou 'er na omzien?

Dus zorgt het menschdom algemeen, mag men zeggen, voor hun, die pas hunne intrede in de waereld gedaan hebben; maar zorgt men ook zo algemeen voor hun, die uit de waereld staan uittegaan? neen; de ingeschaapen drift reikt wel toe om onnoosele wigten wel te doen; doch de dubbele stem van Reden en Godsdienst schiet dikwils veel te kort om der menschen zorg ten vollen tot de Kranken te bepaalen.

De lieve wigten hebben onze zorg en medoogen afgeperst, dezelfden vorderen ook de Kranken: of is 'er een derde staat in 't menschelyk leeven, die by deeze komt, en gelyk medoogen verdient?

Gewis, in de gantsche natuur is 'er niets zo treurig als de staat van een' zieken. Hy mist de ge-

zondheid, den uitneemendsten schat deezer waereld, dit is alles gezegd. Maar laaten we eens in een Ziek-vertrek treeden, en daar het schoonste van alle schepzelen Gods meer naby beschouwen. De vlugste, vrolykste, sterkste mensch ligt uitgestrekt, magteloos, treurig op zyn leger; zyn lighaam, op een geheel vreeselyke wyze wonderbaarlyk gemaakt, is ontsteld, en om niet alleen in de smert te deelen, maakt het zynen treflyken inwooner, ik meen de ziel, deelgenoot van zyne kwaalen. Welke zyn deeze, die den lyder aantasten? Hoe zal ik ze opnoemen? sommigen zyn geheel onzigtbaar, en hebben de zagte inwendige deelen of alleen de vogten aangetast: eenigen doen hunnen aanval op de vaste deelen, als de beenderen: anderen zyn uitwendig en zigtbaar: de hevigste zyn somtyds minder te agten, de min gevoelige veeltyds doodelyk. Eeh *legio* van kwaalen tast het menschdom aan; dan ééne is genoeg om het leeven afte maaken; ééne genoeg om den lyder jaaren lang te doen kwynen. Voor veelen is hunne slaapkamer het voorvertrek van 't graf; het ledikant eene pynbank, welke hen eerst afmartelt, eer zy zo vere komen. Zie, zie eenen lyder daarop aan. Al de heerlykheid der waereld schat hy nu enkel ydelheid: met alle zyne schatten kan hy geen ogenblik verzagting van lyden koopen: hy verfoeit de begeerlykste spyzen, de uitgezogste lekkernyen zyn als roet in zynen mond: alle konst moet hy, de hartelykste smeekingen moeten zomtyds de omstaande Vrienden in het werk stellen: zal hy bewoogen worden geneesmiddelen inteneemen, is hy gewillig, en kunnen ze hem redden, de maag weigert ze op andere tyden, en werpt alles weer uit, of in andere gevallen, wat men ook bedenken mag, hy lust, hy wil niets hebben. In den vrolyksten morgenstond hoort men hem, uit vrees voor den langen dag, klagen:

och of het avond ware! en is het avond, de schrik voor den langen, slaaploozen, verdrietigen nagt doet hem kermen: och of het morgen ware! de uuren schynen eeuwen te zyn. Het zagt geluister der teergeliefdste kinderen kan somtyds een Vader niet dragen; het minste geritsel is voor hem een donderend geluit; naauwlyks mag de Geneesbeer met eene flaauwe stem naar zynen toestand vraagen. Dikwils zyn de zinnen ontsteld, en alle navorsching is onmoogelyk: met gissen moet men zich behelpen: oflydt de ziel minder, hoe neerslagtig is het gemoed, hoe zwak het geheugen, hoe gebrekkig het vermogen van 't begrip; met een woord, hoe elendig is hy, die krank is?

Wanneer wy een mensch in dien staat zien; dan zien we eenen leevendigen in den treurigsten staat, waarin hy ooit beschouwd kan worden. - Myn hart is 'er altoos over getroffen - Ik denk dan verder, en zeg, in diepe verbaasdheid tot my zelven: al weer eene nieuwe proef van onze ydelheid! hoe vreelelyk zyn de gevolgen der zonden in de waereld! hoe ontsaglyk is dit bewys van Gods hevig misnoegen over de ongeregtigheid! krankheid is zo gemeen, maar hoe zeldzaam is de navorsching der oorzaake, waar uit zy spruit? is 't mogelyk, dat het schepzel het kwaad nog zo gering kan agten? de ziekte van elk mensch leert veel, maar wie wil leeren?

Dan hoe zullen wy ons omtrent de kranken gedraagen? dit wordt zo weinig onderzogt, zo weinig geleerd, als de vereischte pligt, door den Godsdienst ons voorgeschreeven, verwaarloost wordt.

Sommigen zyn bang voor kranken, vlugten voor hun weg, al zyn ze zelfs hunne goede Vrienden. Hunoogkan niet verdraagen, datze de bevalligheden zien smelten als een mot, dat het vleesch verdwynt uit het gezigt, en de beenderen, die niet gezien wierden te

vooren, nu uitsteeken; droevig kermen, diepe verzugtingen, benaauwde zwoegingen der lyderen vallen hun ondraaglyk. - Wat is hiervan oorzaak? schrikt hun hart, de ongeregtigheid liefkoozende, de gevolgen der ongeregtigheid in anderen te zien? zou het gezigt van eenen kranken hunne vermaaken vergiftigen? zou dat treurtooneel te diepen indruk ten goede in hen maaken? - haaten zy tot wysheid gebragt te worden? - of vreezen zy, dat het medoogen, tegen wil en dank, in hen opkomende, hen zou noodzaaken, zyn de lyders arm, blyken van mildaadigheid hun te toonen? dit is de aart der gierigaarts.

Zyn 'er, die zo ver komen, dat zy de kranken bezoeken, en zelfs oppassen, hoe gebrekkig gaat dat veeltyds toe? De een, op dat ik nu zwyge van kristelyke aanspraaken tot hen te doen, voelt nog toont eenige aandoening van medoogen met des lyders uitwendigen staat: hy is traag en slof in hem optepassen, en schynt meer zyn eigen gemak, dan dat des elendigen ter harte te nemen. Een ander is hard en fors in zyne bejegeningen, de lyders durven naauwlyks den zulken iets vraagen. Een derde kan geen klagten, of eenige gemelykheid van den zieken verdraagen, en schryft deszelfs kwaal aan loutere inbeelding toe: hy dreigt, is de zieke niet geduldiger, hem te zullen verlaaten.

Deeze en dergelyke onmedoogende menschen heb ik dikwils by zieken gevonden, Och! hoe wee deedt het my, wanneer ik de kranken bitter afkeerig van hunneoppassers, en zelfs uit dien hoofde geheel neerslagtig vondt. Als wy dit gedrag beoordeelen zullen, moeten we zeggen: hoe schrikkelyk wreed is zulk een behandeling? kunnen 'er zulke monsters in de natuur zyn? was zulk een trap van uitgeschudde liefde mogelyk?

Ingeschaapen medoogen doet ons zorgen voor den staat eens kinds; maar Reden en Godsdienst, ons roepende tot medoogen met elendige lyderen; zullen die geen gehoor vinden? waartoe heeft God die twee voorregten ons gegeeven, dan tot dit oogmerk? Is niet de staat eens kranken de treurigste in het menschelyk leeven, en moet men dan niet, al wat bedagt en verzonnen kan worden, te hulp grypen om dien wat te verzagten? hoe grooten lof heeft de Heere JESUS, die zelf naar kranken omzag, den *Samaritaan* gegeeven, om dat hy zich over den gewonden reiziger ontfermde, opnam, ter herberge bragt, en daar zorg droeg voor deszelfs oppassing en geneezing, en is die parabel des wyzen Zaligmaakers geen allersterkst bevel om kranken zagt en minnelyk te behandelen? Wat is de menschelyke Vriendschap, wanneer zy koel wordt, wat zegik, af keerig, als my haare hulp meest noodig is geworden? Wat genoegen hebben kranken in alle heerlykheid, grootschheid, rykdommen en vermaaken der waereld? niets; missen zy dan alles? neen: nog één genoegen verlangen zy, en wat is dat? alleen eene geneegen, hartelyke, zorgvuldige oppassing. Ik heb Kranken, in zulke vervoeringen van dankbaarheid jegens hunne trouwe oppassers gezien, dat ze dikwils derzelver handen kustten. Daarenbooven behandelt men zieken ongeschikt, derzelver herstelling zal veel traager voortkomen, of zullen zy sterven, hun dood zal verhaast worden; want de bekommemissen, zegt *Salomo*, buigen het hart der menschen neder; maar een goed woord verblydt het. Bekend is het toch, welken invloed de goede gesteldheid der ziele op 't lighaam heeft. Ik heb Kranken onder handen gehad, welker herstelling onmooglyk was, zo lang de geest in neerslagtigheid bleef gedompeld. Wy geeven toe, dat Kranken veeltyds knorrig, verdrie-

tig en gemelyk zyn, welke men met de zorgvuldigste oppassing naauwlyks te vreede kan stellen: dan in plaats dat dit ons ook gemelyk en traager in onze diensten zou maaken, moet dit juist ons medoogen nog meer opwekken. By veelen komt dit verdriet alleen daarvandaan, dat zy, waereldschgezind zynde van harte, nu al hun schat en heerlykheid, die zy hier beneden zogten, verlooren, en geen beter uitzigt op een toekomend goed hebben: is het dan vreemd, dat deeze lieden verdriet lyden? maar zullen onze tederste vermaaningen om berouw en genade by God te zoeken, eenigen indruk ten goede op hen maaken, als wy hen door eene harde of sloffige oppassing van ons afkeerig maaken? nooit zeker. Dan de gemelykheid van alle kranken moet alleen aan die allertreurigste oorzaak niet altoos worden toegeschreeven; de allerbeste Kristen, die hier zynen schat niet gezogt, maar in de Hemelen heeft, en met sterke verlangens daarna hygt, kan verdrietiger en gemelyker op zyn krankbedde liggen, dan een zondaar. Deeze ziels ongesteldheid kan egter buiten zyne schuld zyn, en moet alleen aan de Ziekte toegeschreeven worden. Meer dan eene soort van kwaalen is 'er, die de zenuwen dermaate ontstellen, dat zy, die in hunne gezondheid de lydzaamste en bezadigste menschen waren, nu door die geringste kleinigheden zo getroffen zyn, dat men zich verbaazen moet; de minste onvriendelykheid doet hen traanen storten, en in 't algemeen mag men zeggen, dat één woord, 't geen in gezonde dagen onze vrienden niets zou beweegen, thans, gelyk een scherpe pyl, hun krank hart doorsnydt. Nog is 'er een geval, waarin wy met de uiterste medogenheid en zorgvuldigste oppassing de kranken moeten behandelen. Stel, dat wy van

hem moeten erven. Indien wy zulk eenen ruw bejegenen, agteloos oppassen, of zyne gemelykheid met gemelykheid betaald zetten; zekerlyk zulk een gedrag moet zyne ziekte doen toeneemen, ten minsten deszelfs ziel zo geweldig grieven, dat hy natuurlyk in deeze treurige verzugtingen zal uitbarsten: helaas! nu zie ik, dat ik te veel in de waereld ben; dat men niet my, maar myn goed lief heeft, dat men naar mynen dood verlangt: och of ik dan maar haast sterve, op dat ik deeze wreedheid niet langer lyde! snel aan, gy dood, en ruk my uit dit elendig leeven, daar myne Vrienden myne beulen zyn!

Gelden alle deeze gewigtige redenen nog niet genoeg, om menschen alle harde bejegeningen omtrent Kranken afteleeren, en tot 't uiterste medoogen te beweegen; ik zal hun voor 't laatste alleen verzoeken te willen bedenken, dat zy zelve krank kunnen, en zullen worden, wanneer hun betaald gezet kan worden, het geen zy anderen gedaan hebben. Wie weet, hoe dikwils dit geschiedt? God is regtvaerdig, en vergeldt der menschen liefdeloosheid, door hen op hunne beurt liefdeloos behandeld te doen worden, meer dan men denkt. Gaat dan naar krankbedden; ziet hoe het 'er gelegen is; en houdt u verzekerd, dat gy 'er ook op geworpen zult worden, indien een haastige dood u niet overkomt. Verlangt gy dan zagt en minnelyk bezorgd te worden, volg de les van den Goddelyken JESUS: alle dingen, die gy wilt, dat u de menschen zullen doen, doet hen ook alzo, en gedenk der geenen, die kwalyk gehandeld worden, als of gy ook zelve in het lighaam kwalyk gehandeld waart.

De Denker.

N°. 484. *Den* 6 April 1772.

[Herdenking van de gelegden grondslag voor Nederlands *Vryheid* op den 1. Apr. 1572.]

Dagvoerder, die omhoog op uwe koets gezeeten
Heel 't Weereldrond begluurt van uwen gouden as!
- - - - -
Hoe waartge niet verbaasd, toenge uit de starrezalen
Den eersten WILLEM *uit* ORANJES *stamhuis zaagt*,
Voor Vryheid, *vorst en volk, met veldbanieren pralen*,
Daar hy en goed en bloed, voor het recht van NEêRLAND *waagt*.
Gy stont, met ALBA, *zelf als voor het hoofd geslagen*,
Wanneer zyn heirmacht door den Maasstroom was gewaad,
En gy den Watergeus den BRIEL *zaagt by het dagen*,
Manmoedig leggen tot een' grondslag van den Staat.

JAN DE TIMMERMAN.

Gereed staande een tweede Vertoog over de *Dankbaarheid*(†) te schryven, bragt een gelukkige inval, over welken myne Leezers, bedrieg ik my niet, zo min als ik, zich beklaagen zullen, my tot eene andere stof, waarin egter dezelfde pligt de hoofdrol behouden zal.

In het midden der voorige Week hebben wy eenen dag, den *Woensdag*, zien aanbreeken, die ongedagt by veelen, gelyk ik vryelyk meen te mogen zeggen, zelfs ook byna by my, ten einde geloopen is; hoewel 'er naauwlyks één gedenkwaardiger voor ons geheel Vaderland kan zyn. De Schryvers onzer Jaarboeken hebben allen zorg gedraagen dien aan de Nakomelingschap, als eenen dag van dierbaare gedagtenis, overtedraagen. Geen een der geenen,

(†) Num. 478 is het eerste, hier bedoeld.

welke ik bezitte, heeft deszelfs aantekening nagelaaten. Vatten, uit dit gezegde, myne Vaderlanders noch niet het gedenkwaardige, dat ik bedoele? laat ik hen dan geleiden tot een overäangename herdenking; laaten ze dulden, dat ik hen daarna tot eenige loffelyke pligten, uit vergelyking der tyden gebooren, noope; laaten ze de aankomende schemeringen van vrolyker stonden, dan we sedertlang beleefd hebben, met my opmerken. Zeker, hy eischt niet te veel, die dit thans van zyne lieve Landgenooten vordert.

'Op den *eersten* APRIL is voor twee Eeuwen de grondslag van NEERLANDS Gemeenebest gelegd.' Dit is het groot, van veelen ongedagt, stuk, welk ik heden mynen Lezeren wilde zeggen. Die dit leezen, staan een oogenblik met hunne gedagten 'er op stil, herinneren zich dien aanmerkelyken dag, en geeven my toe, dat dezelve hunner oplettendheid en herdenking ontsnapt is. Klein verlies! myne Vrienden, indien gy maar heden my vergunt eenige aanmerkingen over denzelven op 't papier te werpen, en myne bedenkingen ter waare *Dankbaarheid* in agt te neemen.

De zo even aangeroerde gebeurtenis kan men by alle onze Historieschryvers opslaan, en breedvoeriger leezen, dan ik gezind ben, die heden op te geeven By veelen denk ik egter geenen wandank te zullen behaalen, wanneer ik de vooräfgaande en zaamenloopende bestellingen der Voorzienigheid, zwanger gaande van dit groote stuk, een weinig in aandagtiger beschouwing neeme. Historieschryvers rekenen zich daarvan onslagen; zy verhaalen slegts het gebeurde, en laaten aan hunne Leezeren over, de zedelyke aanmerkingen, in Geschiedenissen opgerold, zelve daaruit te ontwinden.

De berugte ALVA, uit trotschen FILIPS naame, voor en ten tyde des gemelden jaars, in het hart

onzes Vaderlands oorlogende, om onzer Vooröuderen hals het harde jok van dwingelandye voor altoos te doen voortdraagen; zogt Prins WILLEM de I, dugtende van met eigen magt en moed der Landzaaten, niet te zullen kunnnen ophaalen tegen de groote kragten van gemelden ALVA, elders hulp. DENEMARKEN was, gelyk anderen voorgaven, daartoe ongezind. ZWEEDEN gaf honigzoete woorden, doch sloeg ten laatsten allen bystand plat af; FRANKRYK hieldt hem op den tuil, en blies zelf moord tegen onschuldige *Hugenooten;* ELIZABETH ENGELANDS Koningin, hoe sterk aangezogt, en zagtelyk gevleid, was doof voor alle beden. Dus blies de Voorzienigheid in alle geoorloofde menschelyke poogingen ter uitreddinge. Zy alleen moest, openbaar, de eer van 's Vaderlands verlossing hebben. Zy wilde het Vaderland alleen door het Vaderland redden, en ons ontheffen van de verpligting aan anderen voor tydig gebooden bystand. Wy moesten dan op eigen wieken dryven.

Jakob Simonszoon de Ryk, voorheen één onzer *Amsterdamsche* Kooplieden, met veele anderen, gelyk het toen in de beroerten liep, ten Vaderlande uit gebannen, hadt een Oorlogschip op eigen kosten uitgerust, zogt met hetzelve zyn geluk op Zee, en kwam daar mede by 's Prinsen Admiraal LUMEI, onder ENGELAND gezeild met eene geringe vloot. Tot deezen sprak defiere Koopman, op hoogen Vaderlandschen toon, men was te eerlyk gebooren, om het leeven in 't zeeschuimen te slyten, iets loflykers en van meer gewigts, ten dienste des Vaderlands, te ondereeemen, paste hun allen, en hy was 'er vaardig toe. Maar hoe en wat te beginnen? De Voorzienigheid kwam het talmen en lang beraaden voor. LUMEI, die, daar, op gehoopten bystand toefde, werdt aangezegd ENGELAND te moe-

ten verlaaten. Hy zeilt dan weg. Een gunstige wind doet hem het steven naar *Texel* wenden om ALVAS schepen aantetasten, of eene *Noordhollandsche* Haven te verrassen, dat denkelyk niet ligt gevlot zou hebben. Om dat te beletten, moet de Wind omkeeren. De Wind keert dan, en verändert tevens het geheele Plan. Wat nu te doen? Op dit tydstip krygt men eerst in gedagten om de *Maas* inteloopen, en den BRIEL, die nu geen bezetting in hadt, te overrompelen. Hier toe diende de Wind. Zy, die toen *Water-Geuzen* geheeten werden, zetten het dan met volle zeilen daarop aan, en stryken op den befaamden *eersten Grasmaand* des jaars 1572 voor de Stad, omtrent twee nuren na den middag, die 's avonds werdt overgegeeven.

Dus werdt de sleutel van HOLLAND, door de bestelling der Voorzienigheid, die den wind onverwagt deedt omkeeren, gewonnen; en dus werdt ook de grondslag van het gebouw der Vaderlandsche Vryheid gelegd, op 't oogenblik, dat ze om verre geslooten kon geworden zyn; want LUMEI hadt geen verder wit dan de Stad te plonderen, en te verlaaten: dan onze DE RYK, en eenige anderen bewoogen hem die intehouden, 's Prinsen goeddunken aftewagten, en de vesting midlerwyl te versterken.

Op deeze tyding zonk ALVA 's hart in de schoenen: Prins WILLEM was blyde, en zou zich meer verheugd hebben, hadt hy op dat tydstip kunnen zien, 't geen kort daarna gebeurde, naamelyk dat VLISSINGEN de *Spanjaarden* verjoeg, TER VEERE dat voorbeeld volgde, en daarna het geheele NOORDERKWARTIER, het geen HOLLAND en Zeeland ruimte gaf, en veele Steden den Prinsse deedt toevallen, zelfs byna geheel GELDERLAND en OVERYSSEL, waar op ook FRIESLAND en GRONINGEN, niet langer ALVA's streng trokken. Zo is dan NEêRLANDS Vryheid voor twee

Eeuwen gelegd, en deeze dag staat diensvolgens met zo veel regts in onze jaarboeken vereeuwigd.

Vierden onze Voorouders, voor honderd jaaren, het verjaarfeest dier heuchelyke gebeurtenis; zullen wy daar thans twee Eeuwen verloopen zyn, dien blyden dag vergeeten? Onze behouden Vryheid staat noch op den grondslag, toen gelegd; en, naar gelange dezelve langer duurt, moet de dankbaare vreugd over dezelve ook vermeerderen; de blydschap sterker verleevendigd worden. Geen regtschaapen Vaderlander zal onwillig zyn Gode de eer te geeven van 's Lands verlossing, door den omzwaai des winds, en andere reeds gemelde byzonderheden, gebooren; geen godvrugtig hart weigeren, de bewaaring van dat dierbaar pand, geduurende twee Eeuwen, aan dezelfde Voorzienigheid des Almagtigen toeteschryven; geen één ook ons genoegen afkeuren, wil hy tyden met tyden vergelyken. Het geweldig heffen des tienden pennings zette ALVA in wreeden moede juist toen door: die ontmenschte, wiens naam men ten dien tyde met afgryzen noemde, en sedert tot een spreekwoord van wreedheid geworden en gebleeven is, *tapte den Burger*, gelyk een beroemd Dichter zich uitdrukt, *het bloed met zyne traanen af*. Wreedheid, Geweld, Schraapzugt, en Bloeddorst vereenigden zich in deezen Tyran. Wie was toen veilig voor deszelfs woede? Den Roomschen Godsdienst te belyden, baatte niemand, die hem in den weg stondt. De Graaven van EGMOND en HOORN, met naame, ondervonden dit, met andere Edelen, Onëdelen, ten koste van hun leeven. De Belyder van de Hervormde Leere was geen oogenblik van goed en bloed verzekerd. Vreemden weigerden hulp aan het zwaar gedrukt Volk. De roemrugtigste en edelmoedigste poogingen van den uitmuntenden WILLEM den I. dien Vader des

Vaderlands, ter redding van een fel genepen Land, werden dikwils verydeld; de vrolyk toelachende hoop verdween niet zelden; 't bleef een duister raadzel, scheen eene hoopelooze zaak te worden, het geen wy heden zyn. Vergelyk lieve Landgenooten! tyden met tyden, al valt het ons onmooglyk het juiste denkbeeld van die donkere dagen te maaken, vergelyk onze tegenwoordige gesteldheid met die voor de twee voorby geloopen Eeuwen zich vertoonde, niets is 'er van alle die akelige tooneelen overgebleeven: heerschen nu Vreede, Vryheid, en Godsdienst, hoe zullen wy den onëindig weldaadigen Allerhoogsten, die het lot der Volken bestiert, dankbaar tegenkomen, en ons demoedig met dankköfferen bukken voor den hoogen God?

Dan, we mogen niet slegts één jaarfeest ten deezen stonde vieren; tot een tweede vinden wy thans ook gelegenheid. Voor twee Eeuwen wierdt de grondslag voor NEêRLANDS Vryheid gelegd; voor ééne Eeuw, werdt zy, waggelende en wankelende, op nieuw hersteld, en bevestigd. De Koningen van FRANKRYK en ENGELAND, hadden toen beslooten onze zeven Gewesten te overmeesteren, en die onderling te deelen. LODEWYK de XIV. den aanslag te Lande onderneemende, scheurde wel dra drie Proventien van de *Unie* af. Zyne Legerbenden namen *Amersfoort* en *Naarden* in; zy verscheenen nog nader in uwe nabuurschap, en eischten zelfs *Muiden* op, dat met den vyand in onderhandeling tradt. De hoop van het Vaderland te behouden werdt toen bykans geheel opgegeeven. Men sprak van met den Vyand te verdraagen. Uw AMSTERDAM was traag om zulks toetestemmen; het verklaarde zig gezind om het Land, al was devyand tot in het hart doorgedrongen, te beschermen, niet om onüitvoerlyke voorwaarden te omhelzen. Kort daarna nam 's Lands kommerlyke. toestand

een anderen keer. De derde WILLEM van ORANJE herstelde den waggelenden staat, die, sedert eene Eeuw, voor dergelyken schok niet te vreezen heeft gehad. De herdenking dan van zulke eene heerlyke ver lossing, die ons thans zo wel betaamt, gevoegd by de voorige, dringt ons tot eene dubbele dankzegging aan Neêrlands God; tot een dubbele vreugd.

Dan wordt de laatste thans zeer vergistigd, of beteugeld door de droevige overweeging, dat de Veepest in onze Landpaale, noch woedt, de Handel kwynt, de Fabryken vervallen, en de duurte allerwege heerfcht: wy hebben deeze dingen noch onlangs in bedaarden gemoede overwoogen, en de oorzaaken daarvan opspoorende, de middelen tot het ophouden dier rampen aangeweezen†, welken één onzer Dichteren daarna in deeze vaersen wilde zaamen vatten:

> Betreur, ô Neêrlands Volk, uw snoode spoorloosheden,
> Val d'Opperheer te voet door plegtige gebeden.
> Toon yver voor zyn' dienst: zo keere ons Vaderland,
> Door zyne macht bewaard, tot d'ouden Gloriestand!
> Zo worde ons Erf behoed voor meerder ongelukken!
> Zo zien wy 't einde van de rampen, die ons drukken!
> Zo daag' die gouden tyd, dat wenschelyke overvloed
> Weêr elks bedryf bekroond, weêr ieder juichen doet.

In hoe verre 'er aan onzen of deezen raad gehoor geleend zy, zal de tyd en het vervolg ons moeten leeren. Geenzins willen we egter ontveinzen, dat het ons eene aangenaame zaak zy, de scheemeringen van eene vrolyker hoop thans te zien opdagen. De barmhertigheden van den oneindig goedertierenen Hemel zyn over ons onëïndig. Moeten wy 'er de oogen voor sluiten? Voor de herstelling van den vreede onder zo veele ongelukkige Natien te bidden, was de billyke eisch onzer Overheden op den

† In ons 477 Vertoog.

laatsten Bededag. Voor een menschlievend hart kan het desweegen niet dan zeer verheugend zyn, thans de voorboden tot den vreede, door de getekende *Praeliminairen* tusschen RUSLAND en het TURKSCHE KEIZERRYK, te beschouwen; daar uit het einde zo van den burgerlyken oorlog in POLEN, als der verdrukkingen onzer Geloofsgenooten in dat Ryk vooruit te zien - het spoediger ophouden der pest daarvandaan te verwagten, - wyders het daalen der graanen te vertrouwen, door het grootsch besluit der roemwaardigste CZARIN van MOSCOVIEN, van de Haven van *Archangel*, voor HOLLANDS schepen, ter vervoering van graanen, open te zetten, - uit het gerust POLEN meerderen toevoer te wagten. - met één woord, de gulde zegeningen van den buitenlandschen vreede, zelfs in ons eigen Vaderland, binnen korten te zullen smaaken.

Dus leveren voorleedene en tegenwoordige tyden, ter deezer uure, ons geene kleine stof tot dankbaarheid aan den Allerhoogsten, tot eene regtmaatige onderlinge vreugde, tot aangenaame voorüitzigten op. Wilden myne lieve Landgenooten zich die niet onwaardig maaken, wilden zy zo veele genadeblyken hoogschatten en regt gebruiken; hadden deeze dingen gewenschter gevolgen, dan de zo lang gevoelde roeden, ter bekeeringe; werdt in aller harten de lieflyke *Dankbaarheid* deswegen gebooren: wy zouden ons geenzins beklaagen deeze regelen geschreeven en een ander stuk over dien uitneemenden pligt ditmaal agter gehouden te hebben. Men overweege dit ons oogmerk, deezen onzen eisch, en legge den grond, dat Neêrlands Vryheid noch langer dan twee Eeuwen onwrikbaar blyve staan!

De Denker.

N°. 485. *Den* 13 April 1772.

[Een Zooon vraagt zynen Ouderen raad, tot welke *Studie* hy zich op de Academie schikken zal.]

Ik dryf gelyk een zee, beroerd door veele winden
Nu noopt my d'yver, dan weerhoud 't gevaar myn loop.
Ik kan geen raadsbesluit op deezen tweesprong vinden;
Al wat ik overleg, daar blyft slechts kranke hoop.

J.B. WELLEKENS.

Een nuttigen brief, zo voor onbedagte jongelingen als min bezorgde Ouderen, oordeel ik mynen Leezeren niet te mogen onthouden: zonder andere voorrede gaa men aanstonds tot deszefs leezing over.

Myn waarde VADER!

De twee jaaren myner voorbereidende studien op de Academie, naar welke gy my gezonden hebt, loopen thans ten einde; 't is nu tyd te bepaalen, tot welke Weetenschap ik zal overgaan. Ik heb de noodige gronden gelegd, die tot verschillende studien vereischt worden: maar nu is de groote vraag, zal ik *Predikant, Doctor, Advocaat* of wat anders worden?

Met dankzegging erken ik, myn teêrgeliefde Vader! dat gy dit altoos in myne keur gelaaten hebt; gy hebt my nooit willen dwingen het een boven het ander beroep te kiezen; de redenen, die gy altoos daaarvoor hebt bygebragt, waren gewigtig; de voorbeelden van gedwongen, ongelukkig uitgevallen studien, dikwils my verhaald, heb ik niet vergeeten, en terwyl ik hier geweest ben, zie ik zelfs drie studenten, die nergens anders door, zich aan de lichtmissery hebben overgegeeven, dan om dat zy wars zyn van die weetenschap, tot welker beoefening men hen met geweld genoodzaakt heeft. Ik heb medelyden met hen, en beklaag hun toekomend lot; dan des te meer blinkt, nu ik dat zie, uwe vaderlyke goedheid voor my uit, ik zal ze altoos erkennen. Vergun my egter, thans, myn bekommerd hart voor u uittestorten, gelyk gy my altoos gaarne toegestaan hebt. Nu ik kiezen moet, myn Vader! kan ik niet kiezen. Een maalstroom van gedagten voert my overal heen. Ik weet niet, wat ik worden wil. Vergat ik mynen pligt, dien ik schuldig ben. ik zou de Academie verlaaten, en niets worden. Heb medogen met uwen Zoon, en ontrek hem uwen vaderlyken raad niet. Ik ben zo gewillig dien te volgen, als ik ooit geweest ben. Geloof toch niet, dat ik gaarne van deeze plaats wil weggaan, om een lediganger in de Waereld te worden, en te leeven zonder iets om handen te hebben, in hoope op de aanzienlyke goederen, die gy bezit. Nooit kwam dit in my op. Niets slingert my, dan alleen de onzekerheid, wat ik worden zal. Dat moet egter nu beslist worden. In deeze verlegenheid heb ik meermaalen alhier met myne Vrienden over dit stuk gesprooken; maar in plaats van myne onzekerheid daardoor wegteneemen, is dezelve van tyd tot tyd aangegroeid. Schoon Gy my dikwils betuigd heeft in deeze zaak onzydig te willen blyven, bidde ik van zin te willen veranderen, en my te gebieden, zo niet ten minsten te raaden, wat party ik kiezen zal.

Als ik aan anderen alhier voorhoude, dat ik *Predikant* wil worden, zegt de een: ‘wel nu, gy zult dan een *Domine* worden; gy, die zo groote middelen in de Weereld te wagten hebt, zult u dan gewillig onderwerpen aan een jok van achtbaare slaverny; gy, die gewoon zyt in eene aanzienlyke Stad te leeven, zult, wie weet, op welk een afgelegen en veragtelyk Boeren Dorpje, met 'er tyd u laaten beroepen, en daar misschien uw graf mogen koopen, of denkt men al eens om u in uwe Vaderlyke of eene andere Stad te beroepen, duizend tegen één zo die vlieger opgaat; gy vindt mogelyk verscheiden begunstigers; maar wie weet, om welke redenen anderen hen zullen dwarsboomen: men zal, al waart gy de beste, mogelyk allerlei vuilen laster op u uitbraaken, om u te weeren; uwe Vrienden zelve zullen het moeten ontgelden, zy zullen in een gelyk lot met u moeten deelen, zo hun niet wat ergers wedervaart: alle die fraaiheden hebt gy, en zy te wagten, of weet gy niet, wat een onzer Vaderlandsche Dichteren al voor lang gespeld heeft.

Geleerdheid blinkt en straalt in andre Landen,
In 't Vaderland werd haar geen eer gedaan:
Men acht 't uitheemsch, als of 'er geen verstanden
Zo schrander, van dat oordeel, en dien geest,
In eigen Land als andren zyn gevonden,
Daar nocb de faam, van die hier zyn geweest,
Den lof verbreid door duizenden van monden.

‘Gy die hier met Lieden van den eersten rang omgaat, zult dan in uw dorp met ruuwe kinkels moeten verkeeren; gy weet niet, welk een arbeid het is, alle weeken, twee predikaatsien te doen, of hoe verveelend, wanneer gy eene uitspanning zoudt noodig hebben, die by eene ongemanierde domme Gemeente te zoeken; gy kent het niet, wat het is met den hoed in de hand, menschen, die meer gewoon zyn met beesten dan met redelyke schepselen omtegaan,

te bidden, dat ze ter Kerke komen; gy zult dag aan dag voor de ontfatsoenlykste behandelingen op de welmeenendste poogingen bloot staan; uwe voetstappen zal men overal nagaan; wat men ten onregte oordeelt niet in den haak te zyn, zal men aan de klok hangen, en overal uittrompetten; want, het volk neemt altoos gaarne wraak van hunne Leeraaren, en het strekt tot genoegen, als zy, die zich door derzelver bestraffingen beledigd oordeelen, iets vinden om hem op hunne beurt door te stryken; uwe Predikaatsien zult gy nooit zo kunnen maaken, dat zy van algemeenen smaak zyn, de domste zullen het meeste te vitten hebben; ik heb 'er zelfs eens eenen aangetroffen, die, gehoord hebbende, dat zyn Predikant de laatste syllabe van 't woord *Amen* wat kort afbrak, hem om die reden, voor al 't volk ten toon stelde, en voor onbekwaam uitjouwde, als eenen die dat woord niet kon uitspreeken zo als het behoorde; met één woord, die aan deezen openbaaren weg timmert, lydt overlast, en gy kunt geen beroep in de waereld uitdenken, waar in uw goed en deugdzaam hart meer verdriets en ongenoegen zal ontvangen, hoewel gy het ook maakt, als juist dit. Moet ik u dan raaden, ik zou een *Doctor* of *Advocaat* worden; dan zyt gy van dit alles vry, en kunt 'er meer gelds mede winnen: ook moogt gy dan leeven zo als gy wilt; men kan toch in die menschen verdraagen, dat men in een Predikant niet wil dulden’.

Als ik by anderen koom, en my verluiden laat, dat ik een *Doctor* worden wil, zegt men: ‘onnoosele keur! wie toch heeft u dat geraaden? één zesthalven voor ééne visite te ontvangen, of voor twee uit zyn warm bed in een kouden nagt opgejaagd te worden, om een half uur ver te loopen, en niet te kunnen, zeggen, gaa op een ander, is waarlyk al eene zeer treffelyke bezolding; maar het zy eens zo, dat men 'er u één Ducaat voor gaf, gy zult dan evenwel leeven uit de smerte van uwen naasten, men betaalt toch geen geld onwilliger dan

aan een Doctor of Apotheker. Gy zult daarenboven op veele plaatsen geroepen worden, daar men u, heden, als men waant, dat de lyder dood ziek is, voor een halven God zal houden; morgen, is hy beter, zal uwe agting daalen, en gy zult niet meer dan een Engel zyn; neemt de gezondheid des kranken toe, dan zal men u, op den derden dag, niet hooger aanzien dan voor een Mensch; en komt gy eindelyk, is de zieke hersteld, met uwe rekeningen, dan zult gy een D....l schynen te zyn, en men jaagt u daarop met stokken uit het huis[(a)]. Of wordt de zieke niet aanstonds hersteld, gy hebt, zegt men, de kwaal niet getroffen; een ander scheldt u voor een beuling; een derde roept, ik zou een anderen haalen: het geschreeuw des laatsten krygt de overhand, een nieuw Doctor, dan wel een Apotheker, of somtyds een Kwakzalver wordt gehaald. Deeze ondervraagt den Lyder zeer naauwkeurig; proeft de geordineerde Medicynen, die op de tafel staan; vraagt wat te vooren gebruikt is, en behoort hy onder de laage zielen, hy zal zweeren, dat gy misgetast, en den kranken in doods gevaar gebragt hebt: sterft deeze, die, was hy uw Lyder gebleven, hersteld zou geworden zyn, onder zyne handen, gy zult 'er de schuld van dragen, en de betaaling uwer moeite zal agterblyven; of krygt gy na veel wagtens uw geld, met hoe veel tegenzin, en misschien onder veele verwytingen zullen die penningen u toegeworpen worden. By veele lyders zult gy, in plaats van op uwen loon te hoopen, veel beter doen geld mede te brengen, op dat het kranke gestel, door de beste geneesmiddelen geholpen, by 't gemis van verschooning, oppassing en goede spyze niet agter uit raake. In veele stinkende huisjes, kelders

(a) Hier schynt gedoeld te worden op vier Schilderyen. op welken een kundig schilder van *Antwerpen* deeze vier uitkomsten zeer aartig heeft afgemaald.

en krotten zult gy moeten inkruipen, waar onreinheid en viese lugt u anders van de bedstede te rug zou jaagen. - Daarenboven behoort gy ook by kranken wel een halve Predikant te zyn, om hun een stigtelyk woord toe te spreeken, wanneer gy merkt, dat hy in groot gevaar zy, of de dood nadert: maar agt gy dit alles weinig, kunt gy 'er over heenstappen; dit is egter zeker, dat gy uw vrolyk leeven altoos in treurigheid zult verslyten: hoe kan toch een Doctor vrolyk leeven? wat hoort hy anders dan onophoudelyk klagen en kermen aan krankbedden? 't Is waar, eenige klagten gaan over ingebeelde ongesteldheden, maar 't zyn evenwel klagten, en meest moeilyker weg te neemen, dan wezenlyke: andere spruiten uit ongeneeslyke ziekten, en zeg my, hoe zult gy, een medogend, teder, kristelyk hart hebbende, te moede zyn, als gy aan hun, die niets dan hunne gezondheid in de waereld bezitten, dit een verlooren geschenk, met alle uwe geleerdheid en kunst, niet terug kunt geeven'?

Neem ik deeze dingen in overweeging, en spreek ik dan met anderen om een *Advocaat* te worden: 'een Advocaat, zeggen ze, dat nooit! wat is he. dendaagsch een Advocaat? wie kan grootsch op dien tytel zyn, daar men weet, hoe ligt die te krygen is? Dan laaten we eens toegeeven, gy wordt een voluitgestudeerd Advocaat, hoe vreedzaam en genoeglyk zult gy uw leeven slyten? Alle dag zal uw liefderyk hart hooren van twisten, vyandschappen, bedriegeryen, vegten, dooden enz. gy zult u moeten inmengen in die droevige onaangenaamheden; gy zult u moeten kwellen over die zigtbaare blyken der menschelyke verdorvenheid; het ongelyk aan de beledigde party, welke gy aanneemt te verdedigen, aangedaan, zal zulk een invloed op uw hart hebben, dat gy uwe vrolykheid verliezen zult, en het ongelyk, als u zelven aangedaan, houden. Met hoe veele onregtveerdige zaaken zal men u aan boord klampen, en die zo

vernissen door de waarheid te verdonkeren of afte laaten, en valschheden 'er onder te mengen, dat gy of niet of zeer moeilyk het regte feit zult kunnen ontdekken. Heeft het eerste plaats, en neemt gy die zaak aan; de waereld, beter daarvan onderrigt, zal schreeuwen over u, als over eenen Advocaat van kwaade zaaken: dan, is uwe zaak egt en deugdzaam, gy zult het hartzeer hebben van te zien, dat uw tegenparty snood genoeg is om een ondeugend stuk te verdeedigen, en lust hebbende u te kwellen en aftematten, zal hy *incident* op *incident* inbrengen, zo dat gy wel een begin maar geen einde aan uw Proces zult zien, slaat gy een klawier over, en verliest gy daar door de zaak; uwen armen Meester, dien gy verzekerd hebt het pleit te zullen winnen, zal men de rekening opmaakende, naakt uitkleeden, terwyl gy by alle uwe moeiten de onkosten der zegels nog zult moeten toegeeven: met één woord, wat gy ook kiest, omhelst zulk een beroep niet.'

Ik heb 'er ook al aangetroffen, die my de omhelzing van alle beroepen uit het hoofd zogten te praaten. 'Wat hebt gy, dus voerden zy het woord, de zwaare en ondraagelyke zorg van onsterfelyke zielen op uwe schouderen te neemen? wat noodzaak dringt u daartoe? wie kan dat moeilykste ampt boven anderen verkiezen? - een Doctor te worden heeft ook zynen lasten? behalven dat men meer met zieken dan met gezonden *converseert*, - en Advocaat te heeten heeft ook weinig om 't lyf, van alle die lastige beroepen kunt gy ontslagen zyn, zo gy maar wilt: gy hebt immers grooten goederen te wagten, gy zyt een eenigste Zoon, ze kunnen u niet ontgaan, wel wordt een *Rentenier*; dan kunt gy leeven zo als gy wilt, en behoeft niemand naar de oogen te zien; voor dien naam heeft men tegenwoordig veel meer agting dan voor dien van *Domine, Doctor*, of *Advocaat*. Let maar, hoe de menschen opzien, als gy, van eenen onbekenden spreekende, hem eenen Rentenier

noemt. Die zodanig is is een Prinsje van het Land; hy heeft niets te doen dan in de stad zynen koetzier, lyfknegts en dienstbooden, op 't Land zyne boeren te *commandeeren*: hy kan *assembles* bywoonen, in de comedie gaan, visiten geeven, jagen, visschen, ryden, met een woord, doen al wat hy wil; voor de rest behoeft hy niet te zorgen, en dat 't fraaiste van alles is, hy heeft niemand rekenschap te geeven van het geen hy bedryft of nalaat.'

Ziet daar, myn teêrgeliefde Vader! hoe men tot my redeneeert. Ik kan betuigen, dat ik den allerminsten zin in het laatste heb. De ledigheid van eenen Rentenier kan my in 't geheel niet bekooren: dus is 'er geen vrees, dat ik daartoe vervallen zal: maar omtrent de andere drie beroepen staa ik meer in twyfel. Elk heeft zyne zwaarigheden, waar ik tegen opzie, schoon ik dat geen, waartoe ik overgaa, met een goed geweeten zou tragten waar te neemen. Myne bekommeringen neemen toe, naar maate myne overleggingen aangroeien, en de tyd ter bepaalinge nadert. Kan het zyn, geef my uwen raad met de eerste post, en laat my niet over aan myne eigen keur, te meer om dat gy mogelyk tot het eene meer overhelt dan tot het andere, en ik niets liever doen zou, dan ook hier in 't genoegen myner waarde Ouderen te vermeerderen. Laat ik uwen openhartigen raad verwerven, waarna ik beloof my te zullen gedraagen. Ik blyve, onder de afwagting van een nieuw bewys uwer vaderlyke zorge, met waare kinderlyke genegenheid.

UEd. Onderdanigen Dienaar en Zoon PIETER VERLEGEN...

L .... den 7 April 1772.

(*Het antwoord hierna*.)

De Denker.
N°. 486. *Den* 20 April 1772.
[Antwoord der Moeder daarop.]

Οπως ἕκαςος ἡμῶν τῶν ἄλλων μαθημάτων ἀμελήσας. τουτου τοῦ μαθήματος καὶ ζητητὴς καὶ μαθητης ἔςαι. ἐάν ποθεν ὅιος τ᾽ἦ. μαθεῖν καὶ εξευρεῖν, τὶς ἀυτὸν ποιηοει δυνατὸν καὶ ἐπιςήμονα βίον καί χρηςὸν καί πονηρὸν διαγινώοκοντα, τὸν βελτἰω ἐκ τῶν δονατῶν ἀεὶ πανταχοῦ ἀιρεῖθαι.

PLATO.

Reden.

Gy leert ons denken, of 't voor Staat en Vaderland,
Of 't voor ons dienstig zy te slaan aan 't roer de hand;
Of wy bekwaam zyn, of de schouders kunnen draagen.
De last, die Wysheid dient en Kennis t'onderschraagen.
Eer dat men iets bestaa, leert Gy de zaak ons wikken,
En 't aangenomene volvoeren zonder schrikken.

P. VLAMING.

(*Vervolg van* N°. 485. *zynde een Antwoord op den voorigen Brief.*)

TEER GELIEFDE ZOON.

Uw Vader heeft uwen brief ontvangen op den Postdag van ons Comptoir, wanneer hy, gelyk gy weet, de handen zo vol heeft, dat hy niet kan antwoorden. Uwen brief in myne tegenwoordigheid ter loops geleezen hebbende, gaf hy, zugtende, my dien over, met verzoek van U dat heden te melden. Uw Vaders zugten, schoon hy my verzekerde, dat gy nog gezond waart, deedt my aanstonds uit het Comptoir

naar een ander byzonder vertrek vliegen, om te weeten, wat daarvan oorzaak ware. Myn hart klopte voor en onder het leezen; ik besloot daarop niet slegts aanstonds te schryven, dat gy een antwoord van uwen Vader te wagten hebt, maar ook myne moederlyke aanmerkingen in voorraad U mede te deelen

Het spyt my, myn waarde Kind! dat gy zo geslingerd wordt; maar nog meer verheugen my de zaaden van deugd, die ik in uwen brief vinde. Gy hebt ze mede genoomen naar de Academie, en kon ik u myne vreugde uitdrukken over de gegeeven blyken, dat gy ze niet verlooren hebt! Welk eene onuitspreekelyke vertroosting geeft my, in de afweezigheid van u, myn eenig kind, van de vier, die ik ter waereld gebragt, en door Gods goedheid heb mogen behouden, te zien deszelfs aangekleefdheid en onderdanigheid aan uwen Vader en my. Volhardt 'er in, myn Zoon! en gy zult den loon ontvangen van eenen pligt, die Reden en Godsdienst U geleerd hebben. Wat uw Vader besluiten en schryven zal, weet ik niet; want wy hebben niet verwagt, dat gy ons, die U zo dikwils verklaard hebben geen dwang tot de keur van het een of ander beroep te zullen opleggen, zo nadrukkelyk vraagen zoudt, wat te kiezen, en dus daar omtrent te zaamen ook geen besluit genomen, hoewel wy hierover dikwils gepraat, en uwe eigen bepaaling met verlangen te gemoet gezien hebben. Wat my betreft, ik blyf nog by myn oud voorneeemen van U geheel vry te moeten laaten in dit gewigtig stuk. Zo het U leed doedt, myn lieve Kind! dat uwe Moeder oordeelt dus te moeten handelen, schryf het toe aan haar zugt voor uw waar geluk. Blyf vry in uwe keur, en laat my vry omtrent de verzogte bepaaling Gedenk, hoe dikwils ik U gezegd hebbe, dat men in alle Beroepen God kan verheerlyken, en nut doen aan de menschelyke Maatschappy. Dit zeg ik U nog, en bidde, dat God u leiden zal tot dat geene, waar in gy aan deeze oogmerken, meer dan in een ander, zult kunnen voldoen

Met dit weinige wil ik egter mynen brief niet eindigen; maar eenige aanmerkingen bydoen, die moge-

lyk iets tot uwe bestiering en wegneeming uwer bekommeringen zullen kunnen uitwerken

Schoon men drie treffelyke Beroepen vry haatelyk by u heeft afgeschilderd, is het my zeer lief, dat gy niet afkeerig van dezelven geworden zyt, nog verkiest een Rentenier te worden Hier in volgt gy uws Vaders voetstappen, die, jong zynde, ook stil hadt kunnen gaan leeven, zonder iets by de hand te neemen: eene ruime erfenis zou hem dat toegelaaten hebben; maar oordeelende, dat elk in de waereld iets moet doen, begaf hy zich tot den Koophandel. Ik wil niet zeggen, dat een Rentenier altoos niets doet: men kan een zodanig Man zyn, zonder ledig te loopen, dan ik oordeele, dat veelen zodanigen zyn, als in uwen brief geschetst is. Zulk een leeven te beginnen, als men nog jong is, gelyk gy, zou U, vrees ik, aan veele verzoekingen en een volkomen ledig leeven bloot stellen, waarvan uw Vader en ik, schoon wy genoeg hebben om den koophandel te laaten vaaren, een grooten af keer hebben. Blyf dan, myn waarde Kind! by deeze goede zinnen, dat gy iets meer moet doen dan rentenieren, al waare het, dat gy U aan assemblées, comedien, visiten, ryden jagen, visschen enz. als uwe eenigste bezigheid, niet wilde overgeeven.

Ik weet, dat gy een van de drie in uwen brief gemelde Beroepen, zeker verkiezen zult; maar welk een? dit kan ik u niet zeggen. Laat ik aanmerken, dat men ze u aan den lelyksten kant heeft afgeschilderd, dat ik niet draagen kan. Alle Beroepen, alle bedieningen in de waereld hebben haare lasten en onaangenaamheden: als men ze uit dien hoofde wil laaten vaaren, moet men op geene zyne gedagten vestigen; men moet dan een lediganger worden, en dat gaat verzeld met nog grooter onaangenaamheden en lasten. Het is dan zeker, dat elk Beroep zyne zwaarigheden heeft; maar gy weet immers ook, dat elk zyne aangenaamheden bezit. Waarom schildert men u alleen de eersten af, en waarom verzwygt men de laatsten? of waarom doet gy dat ook aan uwen Vader? is het om ons des te naauwkeuriger op het stuk te doen letten?

Hoewel ik onzydig blyven moet, mag ik egter zeggen dat een *Predikant*, myns bedunkens, moet bezitten, behalven de gaaf van wel en vrymoedig in het openbaar te durven spreeken, eene groote nederigheid, kloekheid en vroomheid; een *Doctor* een snedig oordeel; een *Advocaat* eene uitblinkende eerlykheid. Beoordeel, myn Kind! u zelven, welke deezer gaaven bezit gy meest, of in welke bediening hebt gy de meeste lust naar derzelver hoogsten trap te streeven? - Een Predikant, Doctor en Advocaat moeten alle wel nederig, kloek, vroom, oordeelkundig en eerlyk zyn, dan versieren zy best hunne bediening; maar elk beroep vordert, dat men die hoedanigheden bezitte, die meest daaraan eigenaartig zyn: want wat is een Leeraar, die oordeelkundig, maar niet vroom; een Doctor die opregt, maar niet snedig; een Advocaat, die kloek, maar niet eerlyk is?

Wilt gy één van deeze drie Beroepen verkiezen, alleen uit hoofde van de waereldsche eer; dan moet gy van alle drie afzien, want geen één van de drie ontvangt langer de eer, die het zelve met regt toebehoort, of eertyds plagt te krygen.

Verkiest gy *Predikant* te worden, het is my lief; de gemelde onaangenaamheden, die 'er mede verzeld gaan, en nog meer andere mogen wel behoorlyk overwoogen worden; dan nooit moeten zy alleen beschouwd worden; zet 'er tegen over de vermaaken, die 'er mede gepaard gaan. Ik zou lang kunnen stilstaan op het genoegen van daarin den grooten God, op eene uitneemende wyze, te kunnen verheerlyken; doch ik wil alleen de zulken, die u de ooren vol blaazen van de bitterheden, die een braaf Leeraar te wagten heeft, vraagen: wat is genoeglyker, edelmoediger, en volmaakter dan de zielen der menschen tot eeuwige zegeningen te geleiden, en wel zulke menschen, die van hun geluk en van onze welmee nende poogingen afkeerig zyn? - Een doorluchtig persoon onzes Vaderlands, een anderen hoorende afmaalen de heerlykheid van in zyns Vaders plaatse te regeeren, antwoorde, gelyk my onlangs verhaald is, op eene regt vorstelyke wyze: ‘al wat ik van myne regeering heb, is alleen het genoegen van men-

schen te kunnen weldoen' - pas dit toe, myn Zoon! op het stuk, waarvan ik u schryve. Niet alleen het eerste vermaak, maar ook dit genoegen moet alle ongenoegen, welke in die bediening voorkomt, verslinden, moet zegepraalen over alle bitterheden, die by uitstek daaraan vast zyn. Zyt gy zo ver gekomen, en heb ik geen reden om dat te wantrouwen; laaten dan geen groote schatten, die wy bezitten en voor u bewaaren, u daarvan afhouden; zy zullen u in die bediening wonder wel te pas komen. Niemand mogelyk weet beter dan een naauw toeziende Predikant, waar eerlyke armoede zich met alle zorgvuldigheid verborgen houdt: gy zult weduwen, weezen, en armen met giften; met boeken, met geneesmiddelen enz. best kunnen bystaan. Ik prys de ryken, die Leeraars tot Aalmoesseniers maaken. Gy weet, hoe wy doen. - Vrees niet, dat de Voorzienigheid u roepen zal op, en doen blyven in een afgelegen Boerendorpje. Niet de plaats maar onze deugd verheerlykt ons. Moeten de braaven alleen in de steden woonen, en de dorpen ook geene voorregten bezitten? Wil men u in uwe Vaderlyke Stad niet hebben, geduld, myn lieve Kind! 't Zou eene vraag zyn, of gy, dan wel uwe stad, wanneer uwe talenten in volle kragt zyn, en gy ze loflyk aanlegt, meest nadeel lydt, wanneer men, u dwarsboomende, eenen vreemden beroept. Gebruikt men daartoe den laster om u te weeren, wie lydt meer, die zich van die zondige wapenen, tegen de les van het Evangelie, bedient, dan hy, die 'er mede bevogten en overwonnen wordt? doch geloof my, de laster heerscht niet lang, en zy die 'er zich van bedienen tot bereiking hunner oogmerken, maaken zich wel dra openbaar. Doch hoe het ook in zulke gevallen met u afloopen mogt, neem het gezegde van eenen onzer Dichteren, deezen morgen van my geleezen, nu voor my nog open liggende, en tot myn oogmerk regt dienende, wel in aanmerking.

Wat schade geeft het? zeg het my,
Schoon u veel lasterpylen treffen:

Wat voordeel? als de vleyery
U tot den hemel wil verheffen:
't Is beide niet dan rook en wind,
Voor hem, die boven 't zwerk gedreven,
Zyn schat niet op de waereld vind,
Maar zucht naar 't onverderflyk leeven.
Wie met zyn ziel naar boven ziet
Past hier op lof en laster niet.

* * *

Wordt gy gehaat, vervolgt, bestreên,
't Inwendig deel gevoelt geen smerte,
Dat raakt de buitenschors alleen,
Het vleesch en bloed, daar 't zuiver herte
Dan eerst een volle blydschap smaakt,
't Geenze in de voorspoed moest ontbeeren,
Dan wordt zy in de Ziel geraakt
Ja 't geen den zondaar meest zal deeren,
Is 't geen dat haar op 't hoogst verheugd:
Zo lief heeft God oprechte deugd.

Verkeer met boeren, gy verkeert egter met menschen. Die met Koningen omgaat, gaat hy anders dan met menschen om? of hebben rangen onder de zielen plaats? - de rest is uitwendig, het uitwendige is niets. - Schroom niet de tegenwerping van aan allen niet te zullen kunnen voldoen: wie kwam ooit tot dat onmooglyke? Zelfs niet het volmaakte Patroon. Wy kennen de menschen. Gelyk het den braaven genoeg is hunne Vyanden te verstommen, en de besten te voldoen, moet dat ook u genoeg zyn. De Discipel is niet boven den Meester. De goedkeuring van God gaat ver boven die der menschen.

Dus pleite ik voor dit beroep, dat men nooit alleen aan de ongunstigste zyde bezien moet: dan neem dit zo niet op, dat ik u belastte hetzelve te omhelzen. Ik wil alleen, of men u eenige vooroordeelen met vrugt daar tegen ingeb aazen hadt, dezelven wegneemen. Uwe keur blyve dan vry. De Hemel bestiere uw hart!

Dan zullen uwe zinnen overhellen om een *Genees*-

heer te worden; ik wil 'er my niet tegen verzetten. Ook dat Beroep, gelyk alle anderen, kan men in een ongunstig licht plaatzen, gelyk sommigen dat aan u zo vertoond hebben: maar die poogingen moeten niet gelukken. Denk, dat de meeste diensten op aarde onvolkomen vergolden worden. Om zesthalven te verdienen, moet gy tot die bediening niet overhellen; dit is te laag voor uw hart. De overdenking van nut te kunnen doen in de waereld, en niet het uitzigt van groote belooningen moet U alleen prikkelen. Hierin ken ik uw hart. Ik weet, naast het Beroep van een Leeraar, geen edeler in de waereld, dan dat van een *Doctor*; want, na de zorg voor onze ziel, komt die van het lighaam het eerste in aanmerking. Een *Evangelist* was voorheen ook een Medicynmeester. In hem liepen de twee edelste beroepen te zaamen. De aanbiddelyke Zaligmaaker genas ook kranken, schoon dat het voornaam oogmerk van zyne komst in de waereld niet geweest zy. Ik behoef 'er U niet meer van te zeggen, dan dit eene: hoe onbeschryflyk aangenaam is het een armen kranken aan zyn ziekbedde, waar hy van vermoogenden verlaaten wordt, door edele aanspraaken en goede geneesmiddelen by te staan, en van deszelfs kwaalen te geneezen? ééne klagte te doen ophouden, is aangenaamer dan al 't streelende van eene *Opera*. Ik gedenk, met hoe groote vaardigheid gy voorheen, op myn bevel, verkwikkingen aan elendige kranken gebragt hebt, en dit deedt ik om u een waar medogen met ongelukkige Lyders vroeg in te boezemen. Ik bedrieg my zeer, zo dat vermaak nu uit U geweeken is. Woont het nog in u, dan heb ik niets meer te zeggen. Ik herhaal myne betuiging, volg uwen zin.

Voor het laatste, myn kind! de geduurige twisten in de waereld onder de menschen leeren ons wel de verdorvenheid hunner natuure; doch, wat men ook mooge zeggen om het Beroep van een *Advocaat* haatelyk te maaken, hy is van geen onedel gemoed, die onschuldigen tot Voorspraak dient, en zich tegen derzelver Aanvaller verzet. Bedriegen menschen door valsche opgaaven een' Advocaat; begint hy, de zaak in dat licht beschouwende, het pleitgeding; men

moet hem de schuld niet geeven. Hy is bedroogen, en dat te laat ontdekt zynde, kan de zaak niet anders dan ongunstig uitvallen. Die alleen de geregtigheid bemint, kwaade zaaken van de hand wyst, voor goeden pal staat, kan God ook verheerlyken, en der burgerlyke Maatschappye nuttig zyn. Indien gy dan, myn waarde Zoon! voor dit beroep pleit, wy zullen uwe partyen niet zyn.

Deeze korte aanmerkingen heeft myn moederlyk hart u willen opgeeven, om alle vooringenomenheid tegen deeze aanzienlyke posten, u mogelyk ingeboezemd, te keer te gaan Meer anderen kon ik 'er bydoen; doch gy kent ze, zo wel als de reeds gemelden, die ik voornaamelyk hier ter neder stelde, om u tot derzelver bedaarde overweeging te geleiden. Wik en weeg dezelven, en vertrouw, dat ik voor my, een welgevallen zal vinden in den post, waartoe gy overhellende, U zult tragten bekwaam te maaken. Besluit voorzigtiglyk, want nu tot 't een of ander overtegaan, en na drie of vier jaaren weer te veranderen, zou, zo als ik, eene vrouw zynde, denk, uwen tyd wegneemen, en ligtelyk tot het geen men laatst gekooren heeft, of tot alles onbekwaam maaken. Men behoort te blyven by het geen nu de schaal doet overslaan; anders zult gy van twee studien iets, maar niet genoeg van een van beiden weeten. 't Kan zyn, dat ik doole; verstandige Mannen zullen dit beter weeten.

Mogten uwe bekommeringen nu een weinig bedaaren, tot dat uw Vader u nader schryven zal! hoe zeer wenscht dit myn hart! - voldoe ik U niet, om dat ik agterhoude, wat gy doen moet, schryf dit toe aan myne moederlyke genegenheid, die niet gaarne u iets zou opdringen, waar over gy naderhand berouw zoudt hebben, en met minder vlyt zulk een Beroep behartigen. Vaar wel, myn lieve Kind! ontvang de leidinge des Hemels. Voor uwen welstand blyft bidden.

Teer geliefde Zoon.
Uwe teêrlievende Moeder
A... P....

De Denker.

N°. 487. *Den* 27 April 1772.

[De *beste beroepen* doen aan de waereld verwyten van haare elende en onvolmaaktheid.]

> *Νόμους ανθρώποις ἀναγκαῖον τίθεσθαι. καὶ ζῆν κατὰ νόμους, ἡ μηδευ διαφέρειν τῶν κάντη ἀγριωνθάτων θηρίων. ἥ δέ ἀιτία τουτων. ὕδε, ὅτι φυσις ἀνθρώπων οὐδινὸς ἱκανὴ φύεται ὥςε γνῶναι τε τα συμφέροιτα ἀνθρώποις ἐις πολἵτειαν, καὶ γιοῦσα τοὺ βέλτιςον ἀεὶ δὺνασθαι τε καὶ ἐθέλειν πράττειν.*

PLATO.

De twee laatste Brieven, in ons 485, en 486. Vertoog medegedeeld, leerden ons, dat men de uitmuntendste Beroepen, gelyk veele anderen dingen, zo wel in een haatelyk, als in een gunstig licht zetten kan, hangende dit af van het oordeel des geene, die dezelven of oppervlakkig of in den waaren aart beschouwt, dat is, die, in het vonnissen over een Beroep, de gevoelens der waereld, altoos vol van baatzugt en laage gedagten, hoort, of zich door het edelmoedige, en nuttige, welk daar aan eigen is, en door de verstandigen alleen wordt opgemerkt, leiden laat. Het een hebben we in den eersten, het ander in den tweeden Brief gevonden. De aandagtige overweeging deezer dingen heeft my verder doen denken op eene schets, die ons, in alle staaten, Beroepen, Levenswyzen, handteeringen en andere zaaken, de ydelheid en elendigheid deezes leevens, de onvolmaaktheid deezer waereld duidelyk zou aantoonen. Wy moeten toestaan, dat men zelden gewoon is de gemelde dingen van dien onaangenamen kant te beschouwen; maar is het der waereld wel eigen aandagtig op alle zaaken vooral op droevige, te letten? De schors der dingen te bezien, is by haar al vry veel te doen, tot 't merg dringt zy nooit in. Onze tegenwoordige beschouwing, bedriegen wy ons niet geheel, heeft haare nuttigheid, en levert een aantal van bewyzen uit, die de gelochende of min erkende verdorvenheid des menschdoms, en de onvolmaaktheid deezer waereld in zulk een sterk licht zetten, dat, mo-

gelyk, geen sterker redenen tot verdeediging dier waarheid, uit de ondervinding, opgezameld kunnen worden.

De treffelykste, en voordeeligste instellingen, waar door de Waereld staat, en waarop zy in zekeren in roemen kan, doen haar, in een ander oogpunt beschouwd, dagelyks heimelyke verwyten van haare elende en onvolmaaktheid. Dit is onze stelling; op bewyzen zal het nu aankomen.

Wat is grootscher, wat gewigtiger, wat heilzamer dan te heerschen, en geheele Volken met Koninglyk gezag te gebieden? Wy eerbiedigen de Monarchen en zy willen geëerd worden. Een der doorluchtigste Koningen van Frankryk plagt te zeggen, dat, naast beminnen en wederom bemind te worden, geen aangenaamer zaak op de waereld was, dan te regeeren en gehoorzaamd te worden. Deeze ingewortelde neiging is zo algemeen verspreid onder de menschen dat hy, die het minste *commando* voert, niets zoeter vindt, dan dat men op zynen wenk vliege. Weinige menschen zyn 'er, die niet gaarn regeeren. Ontslaat 'er zich iemand van met KAREL den V. om in eenzaamheid uurwerken te gaan zitten maaken; het geschiedt niet dan na dat hy verzaadigd is van eene al te zwaare heerschappy te voeren, of om dat andere dryfveeren hem dringen. Maar hoe weinige voorbeelden hier van vindt men in geheele Eeuwen? Het is dan eene algemeene stem des Menschdoms, dat niet aanzienlyker en gewigtiger is dan Volken te gebieden: - doch wat is magtiger, wat meer beweezen, wat onlochenbaarer, dan juist dit, om ons te overtuigen, dat wy in eene waereld woonen, die vol van wanorde en boosheid is, en dat wy menschen zyn, die tot allerlei ongeregtigheid geneegen zyn? Wat hadden wy Monarchen, throonen, regeeringen, bevelen en wetten noodig, indien wy vreedzaam en heilig waren, indien wy de liefde en rust bestendig in ons hart en daaden koesterden, indien wy uit ons zelven die wegen, welke God door Reden en Woord ons voorgeschreeven heeft, bewandelden? - Dit heimelyk verwyt, dat aangaande onze verdorvenheid gedaan wordt door de instellingen der Regeeringen, zeeken sommigen te ontzenuwen, zo niet weg te neemen door ons te wyzen naar

vreedzaame Burgerstaaten, waar men, gelyk in ons Vaderland, van geen oproeren hoort. Maar hoe ligt wordt deeze losse tegenwerping om ver geworpen? 't Zy zo; wy en anderen slaan tot dat uiterste niet over; maar zyn 'er een Wetten tegen oproer, doodslag, overspel, hoerery, dievery enz.? Waardoor zyn die in de waereld gekomen? Waarom onder ons gemaakt? Waarom wordenze leevendig gehouden? Wat onderstellen zy? Of waarom worden de ouden gestaadig met nieuwen vermeerderd? - Hoe veele Koningryken zou ik kunnen opnoemen, waar thans Oorlogen, oproeren en dergelyke misdaaden, de algemeene verdorvenheid, by ons nu slaapende, luidkeels uitschreeuwen? En is wel ooit één tyd, dat geheel Europa, ik zwyg van de geheele waereld, in vollen vreede is? Ja, geniet het Algemen eene stille rust, zyn dan alle byzondere Vierschaaren en Regtbanken geslooten? Elke Vergadering onzer Overheden zy al niet byeen geroepen om geschillen te beslissen, zy is egter belegd tot andere heilzaame oogmerken voor myne medeburgeren, en juist dit is zelf eene proef van onze onvolmaaktheid.

Zo iemand tot eens Opzienders Ambt lust heeft, die begeert een treflyk Werk, was voor lang het getuigenis van den uitmuntenden PAULUS, een Man van een sneedig vernuft, die, vrywillig, de hoogste bedieningen in de Joodsche Regeering versmaad hadt om oneindig meer nut, door de Evangelieprediking, in de waereld te doen. Elk verstandig mensch zal dien Apostel, zonder bedenking, toegeeven, dat niets edelmoediger en treffelyker is dan zich zelve zonder ophouden toeteleggen om wys, geleerd, verstandig en deugdzaam te worden, niet slegts om zelf de zoetigheid van kennis, en het voordeelige der Godsvrugt te smaaken; maar om ook een Onderwyzer te worden van onweetenden, een Licht der dwaalenden, een Leidsman van blinden, een Raadgeever van verlegenen, een Trooster van verslagenen; niet om Biegtvader van een Koning te worden, of de ryke inkomsten van een Bisschop in de Episcopaale Kerk te trekken, maar om by de schaamelen de zorg der zielen zo yverig te behartigen als by de grooten deezer waereld, en dat voor soberen loon, dan wel voor iets, dat geen naam van loon heeten kan. –

Dan juist deeze edele bediening van een Kristen Leeraar verwyt den Jood zynongeloof, den Heiden zyne Afgodery, den Turk zyn bedrog, den Kristen zelfs zyne duisternis, waarin hy gestort is. Zie ik zulk eenen Man zyn verstand slypen, ik weet, dat hy het doet, om het verstand zyner Toehoorderen, dat krank en verduisterd is, te verbeteren en te verlichten: hoor ik hem lessen ter godzaligheid geeven; hy geeft 'er blyken in, dat de ongeregtigheid nooit moede wordt van optestaan: zie ik hem eenigen troost aanvoeren, ik leer 'er uit, hoe zeer de menschelyke natuur vervallen is uit haar voorig geluk. O wy elendige en ydele menschen, die deeze genademiddelen niet ontbeeren kunnen! Zy verwyten ons onze gedaane verliezen, onze onkunde, onze boosheid, ons gevaar. Waren wy niet gelukzaliger, indien wy onze Godgeleerden konden missen indien wy zelve wys en heilig waren?

Geneesheeren stonden oudstyds in geen gemeene agtinge, en deeze is by de verstandigen noch niet verminderd, hoewel het Gemeen, waar onder elk een Doctor wil zyn, hun niet betaalt de schuldige eerbiedigheid. Is 'er, naast onze zaligheid, geen ding, waar aan ons zo veel gelegen ligt, als onze gezondheid; is 'er geen toestand in de waereld zo elendig als die van een kranken, hoe hoog moet ik hem dan eenen die geheele jaaren sleet om kundig in de konst te worden, die myne verslapte Leden kan versterken, myne pynen leenigen, myne raaskallende zinnen tot bedaaren brengen, myne verlooren nagtrust wedergeeven myne dorre tong laaven, my uit het droevig krankbed weêr aan myn werk, en op straat brengen? Hoe lief en waard is ons zulk een Man? Is 'er, naast Overheden en Leeraars wel één nuttiger in de Maatschappy? Kan hy te ruim beloond worden; - Maar wat boezemt ons dat beroep in? Ik kan geen Geneesheer aanschouwen, of in my moet boven komen: zie daar eenen, die de nadrukkelykste Prediker is van de ydelheid en onvolmaaktheid deezes leevens, van de gedugte gevolgen, die de ongeregtigheid in de waereld gesleept heeft, van smerten die bykans zo lang als de waereld geduurd hebben, en niet dan met haar einde zullen afloopen: hy schynt my aantekondigen, dat hy gezonden is, niet om myne ongesteldheden geheel weg te neemen, maar die wat

te verzagten, niet om mynen dood voortekomen, maar alleen wat te verlaaten: hy verwyt der geheele waereld de verdiende straf over haaren opstand tegen God, en zegt: het zo zeer beminde, aan u naauw verknogte, zorg vuldig bewaarde, wel onderhouden, en teder gekoesterde lighaam vervalt van uur tot uur, en zal, haast ontbonden wordende, een afschrik der leevendigen zyn, die 'er zich zo vaak voor neêrbogen hebben; gy staat te verliezen alle eer, die gy hier genooten hebt; en niemand zal zich in de toekomende waereld uwen *onderdanigen Dienaar* willen noemen; geen minuut gezondheids kunt gy met alle uwe schatten van my koopen als 'er een komt, die magtiger dan ik ben; myne schouders zal ik dan moeten ophaalen, over de slegte werking myner geneesmiddelen zugten, over nieuwe toevallen, die my my verhaalt, het hoofd schudden, de pen met weemoedigheid opvatten om her laatste hardsterkend middel op te schryven, en Gods hulp u wenschen, dat zo veel is, als met voorzigtige woorden te zeggen: de dood is naby; gy zult van uwe beste vrienden worden gescheurd, niemand zal tot uw geleide willen dienen, en gy zult niet verzeekerd staan, dat gy hen dien gy voor 't laatst vaar wel zegt, ooit wederom omarmen zult; gy zult van eene waereld, zo verschillend van de toekomende, weggaan, en heen snellen naar eene, waar van u geen sterveling het regte bescheid geeven kan; gy zult dan uwe werken, niet uwe schatten, zien volgen; en dan is 'er niet anders te doen dan ééne zaak, zich te verantwoorden. O één woord, ééne zaak, maar van welk onbedenkelyk gewigt en gevolg! - Dus predikt, dus leert, dus verwyt een Geneesheer; maar hoort hem de waereld ooit?

Regtsgeleerden! wat verliest eene Weduwe, als zy met haaren Man. de Kroon van haar hoofd, haar goed verliest? Wat missen Weezen, als zy, by den dood hunner Ouderen, de schraapzugt haare inhaalige klaauwen in 't kleine erfgoed zien slaan? Wat is myn leeven, als ik ontbeere, waar van ik leeven moet? uwe bediening is aanzienlyk, uw post is heilig, want de geregtigheid is heilig. Gelukkig, dat Gy in de waereld zyt! men juicht uw toe, als gy het regtvaardig pleit wint, en de onschuldige het hoofd mag opsteeken. - Maar hoe weinig denkt de waereld onder de u toegezwaaide wierooken van lof

en dank, aan de heevige verwyten, die gy wegens haare elende en verdorvenheid haar telkens doet? Wat hadden wy U noodig, indien de onwaardeerbaare liefdepligt tot den naasten, indien eerlykheid en opregtheid, indien bescheidenheid en anderen te doen, het geen wy zouden willen dat aan ons geschiedde, in de waereld volkomen woonden. Gy dan strekt ten geduurigen verwyte van de boosheden, die het menschdom overstroomd hebben. Kristenen zelve leeren, hoe zeer de verdorvenheid het onder hen hebben uitgehouden: uw getal is ook groot onder dezelven. Welk eene treurige beschouwing is het, dat men u niet missen kan? Erken ô waereld! Uwe min of meer gelochende ongeregtigheid, bloos, en verander.

Kooplieden zyn allernuttigste lieden, vooral in een Land, dat, gelyk het onze, zich niet voeden kan. Zy voorzien alles met overvloed, en niets is 'er in de vier waereldgewesten, of zy bezorgen het ons: dan juist deeze pooging, om elks begeerte te voldoen, bevat al mede een heimelyk verwyt, of van de armoede der waereld, of liever van haare onvolmaaktheid, zo zigtbaar in de verdorve begeerlykheid der menschen naar die dingen, welke zy zeer wel missen kunnen. De vroegste bewooners van ons Land leefden zonder koophandel, om dat zy minder in getal, en te vreeden waren met de inkomsten des velds. Het tegenwoordig grooter getal van inwooners heeft wel den handel noodzaakelyk gemaakt, om van elders voor hun het noodige te haalen: maar hoe veele overtollige zaaken worden niet ontbooden op den aanhoudenden onverzadigden eisch der begeerlykheid? indien wy het onontbeerlyke eens aftrokken van 't onnoodige, hoe gering zou het eerste zyn? Wat doet zelfs onze Fabryken vervallen, dan de lust om de Manufactuuren der Vreemden, somtyds wat meer schitterende in het oog, doch slegter van *alloy*, te gebruiken? wy raadplegen hierin niet met ons eigen belang; onze begeerlykheid heerst over ons voordeel.

Wy konden deeze aanmerkingen uitbreiden, en toepassen op Ambagtslieden, waar van het grootste getal noodig is; welken wy, al kon men eenigen, ja veelen hunner missen, het brood niet uit den mond willen neemen, nog hun beroep afschaffen: zy strekken egter ter bevestiginge onzer gemaakte stelling,

dat zy ook helpen der waereld verwytingen doen over haare onvolmaektheid. Hunne handen moeten werken, alleen, om het ydel oog van anderen te voldoen, derzelver lusten te verzaadigen, en begeerten te stillen.

Dan waarom draaft de Koopman, waarom werkt de Ambagtsman, waarom arbeiden wy? wat herinnert ons dat? Alleen, dat ons tydelyk leeven vol kommer en gebrek, vol elende en zorge is. Hunne of onze aanhoudende bezigheden zeggen ons, dat wy, alle uuren, nieuwe middelen tot ons voortduurend bestaan noodig hebben, en dus leert ons de werkzaame dag onze zwakheid: wy leggen ons ten slaape neder als we afgemat zyn, en dus boezemt de stille nagt onze sterfelykheid in: wy eeten, en dat overtuigt ons, dat wy een lighaam, 't welk zonder versterking niet kan bestaan, omdraagen: wy rusten en verlustigen ons, om dat zo wel de ziel door denken, als het lighaam door bezigheden word afgemat, of liever om dat ons vermoeid lighaam de ziel verslapt, die in een afgescheiden staat van het zelve geene afmatting kennen zou. Dus verwyten alle deze dingen, die ons zo na betreffen, onze elende, oorspronkelyk uit onze verdorvenheid.

Valt ons oog ter beschouwinge der menschelyke Vriendschap; wy kunnen 'er mede geen ander vonnis over stryken. Wy zoeken een waaren Vriend, niet slegts om het zoete der Vriendschap te mogen smaaken, maar met naame uit hoofde der groote noodzaakelykheid. Wat brengt my dit te binnen? niets, dan dat ik my door deezen zoek te wapenen tegen vyanden; dat ik zelf meenigmaal kragteloos, radeloos, verdrietig gemaakt zynde, zyne ondersteuning, voorlichting, en troost noodig heb; dat ik duizend bitterheden in deeze waereld heb te lyden, waar tegen ik verzoetinge by hem zoeke. Hoe veele verwytingen van onze elende! - Ik zoek 'er egter maar éénen; veelen tot onze vertrouwelingen te maaken, ware zeer onvoorzigtig: al weer een nieuwen verwyt van de verdorve gesteldheid der menschen! Ik zoek hen: dubbel verwyt, indien vrienden zo schaars gezaaid zyn, dat menze zoeken moet.

Laar ik eindigen met de Liefde, die verwonderlyke, die wyle, die aangenaame drift, door den verstandigen Formeerder aller dingen, in het menschelyk hart algemeen gelegd, en na den val in het zelve overgelaaten.

Ik wil van haar niet spreeken, wanneer ze tot het verboodene overslaat; maar zie haar in een ander oogpunt aan, waar in zy my nieuwe proeven van algemeene verdorvenheid uitlevert. Dient zy niet om eenigermaate opteweegen tegen den algemeenen haat, die zo wydgaapende scheuringen en verwoestingen onder het Menschdom aanregt? De Liefde heerscht in den Hemel, om die plaats tot een Paradys te maaken, maar thans op aarde, tot dat oogmerk niet kunnende dienen, moeten wy ze aanmerken als een dier beste middelen, die het leeven nog eenigzins draaglyk maaken, Echtgenooten tragt te beteugelen tot bewaaring der trouwe, altoos gebrekkige menschen doet zamen woonen, voor der Kinderen opvoeding doet zorgen, de scheuringen der Huisgezinnen zoekt voor te komen, en andere dergelyke einde. Dus beschouwd, dient de Liefde, die sterke band, ter bestraffinge van den haat, zo overvloedig in eene ligt gescheurde waereld.

Dus meen ik, de nuttigheid en treffelykheid der beste Beroepen met één woord aangestipt, maar tevens uit dezelven breeder aangetoond te hebben de ydelheid en elendigheid deezes leevens, de verdorven heid en onvolmaaktheid deezer waereld. Wy willen, de eerstgemelde Beroepen, als instellingen Gods eerbiedigende, hunnen hoogen oorprong wel gaarne erkennen, doch dit zal geenzins onze gezegden verzwakken. God zelf verwyt der waereld door deeze instellingen haaren val en verderf: men kende ze niet in het Paradys, zy zyn daarna gebooren.

De verscheiden nuttigheden, die uit de erkende armoede en verdorvenheid der waereld vloeien, brengt ons oogmerk niet mede thans te betoogen. Het gezegde werde alleen rypelyk overwoogen, en hoede ons tegen alle trotschheid op het een of an der Beroep, een euvel, waar mede veelen niet weinig zyn besmet, Laaten wy altoos den oorsprong der Beroepinge, waarin wy gesteld zyn, nadenken: hooren wy, welk verwyt dezelve aan de waereld doet, men weete, dat ook aan ons dat verwyt gedaan wordt; om dat wy in gelyke verdorvenheid met de waereld staan. Een Koning immers, die regeert, is niet volmaakt; hy moet zelfs naar de wet, door hem aan anderen gegeeven, luisteren: een Leeraar is van zich zelve niet wys, wat behoefde hy anders te blokken: een Geneesheer is niet beveiligd tegen smerten en den dood: een Regtsgeleerde de twisten niet te booven, enz. Zulke Overdenkingen kunnen ons nederig maaken, de Nederigheid zal ons best bekwaam doen worden, om onze Beroepen, op de aangenaamste wyze voor ons zelve, en met den gelukkigsten uitslag voor anderen, waar te neemen. De algemeene verdorvenheid der menschen, wy niet uitgezonderd, en de on volmaaktheid der waereld moeten onze liefde voor haar los maaken, en doen uitzien naar eene volmaakter plaats, waar alle onvolkomenheden en by gevolg alle Beroepen gemist zullen worden wyst ons de Bybel daar toe den weg, dan is deeze het beste Boek der waereld.

De Denker.

N°. 488. *Den* 4 Mey 1772.

[De Schadelykheid der *Keurslyven*. Ongenoegen eener oude Dame, die van het *zwangergaan* haares Nigts onbewust was.]

Het geen ik dacht dat my noodzaaklyk was ten leven,
Dat zelf heeft my doen sneeven.

PROEVE VAN DICHTOEF.

Deeze twee Brieven worden heden aan de schoone Sexe ter overweeginge aanbevoolen.

MYN HEER!

Myn Man heeft eene zeer fraaie Collectie van Natuurlyke Zeldzaamheden, met welke hy de Vrienden, die by ons komen logeeren, vermaakt, en niet min zich zelven, wannneer hy zich eens wil uitspannen, of wanneer, het weder slegt zynde, hy geen lust heeft om uittegaan. Wyl ik genoegen vinde in al wat mynen waarden Man tot genoegen strekt, kan ik ook betuigen eene waare liefde voor dat slag van zaaken ongevoelig gekreegen te hebben. Hy heeft my en anderen zo dikwils eenen Vogel, Visch, Insekt, Hoorn enz. leeren kennen, dat ik, hy van huis zynde, niet alleen het Cabinet, aan anderen kan laaten zien; maar ook nog al tamelyk wel, de zeldzaamste dingen aan wyzen, en derzelver byzonderheden optellen. Zo ver ben ik nog daarboven gekomen, dat ik het nutte en aangenaame in de beschouwing der geschaapen dingen zien

en smaaken kan; dan hoe gaarn ik deeze myne kennis aan Dames, die my visiten geeven, en het Cabinet ook begeeren te zien, zou mededeelen, dit schynt niet te gaan: zy kyken het maar eens heen en weer over, en daar mede is de historie uit. Als ons discours daarna begint te ontbreeken, of dor te worden, dat zeer dikwils gebeurt, breng ik het ongevoelig op het een of ander stuk, dat zy in het Cabinet niet met aandagt hebben beschouwd, en zoek haar het wonderlyke van Gods scheppende hand te doen verstaan; doch hiervoor is men ook weinig vatbaar. De eene mag uit *politesse* het oor leenen zo lang ik praat; maar de andere, merk ik, bespot in haar harte my, de philosopheerende Dame. Ik heb daarom al eens gedagt, of ik ook niet een Cabinet van een andere soort zou kunnen oprigten, waardoor ik myne Vriendinnen meer genoegen en nut zou kunnen verschaffen. Ik heb gemerkt, dat zy veel zugt, gelyk veele Geleerden, voor Oudheden hebben, en met veel verstand praaten kunnen over oude Moden: in onze laatste byeenkomst bragt ik daarom eene groote doos op tafel, waarin lagen zes zoorten van *Fontanjes*, die ik van myne Grootmoeder geërfd heb, ik toonde haar de eerste opkomst van die dragt in de eerste muts, en zo verder alle *progressen*, die zy trapwyze gemaakt hadden, tot dat ze weer op gelyke wyze ingekrompen en gedaald waren: die vertooning vermaakte haar by uitstek. My is deswege ingeschooten een Cabinet van Keurslyven opterigten, waaromtrent zy haaren geest langer en meer oefenende, meer voordeels zullen kunnen doen, alzo zy allen getrouwd zyn, en Dogters hebben. Tot dat einde heb ik eenige oude kleerkopers en keurslyfmakers by my laaten komen, en hun verzogt, my alle de oude soorten, byzonder van de twee of drie voorige Eeuwen op te zamelen, en my te bezorgen. Ik heb begeerd, dat zy, indien die niet voor de hand of gemakkelyk te krygen zyn, voornaamelyk hun best moeten doen by oude Familien, waar onder veel schuilt en geen geld moeten ontzien, om die magtig te worden. Verscheiden brieven heb ik ook aan myne Vriendinnen in de andere Provintien geschreeven, om my die soorten te zenden, welke de Dames in de steden of

de Boerinnen ten platten Lande draagen. Dus zie ik te gemoet de fraaiste Collectie Keurslyven, die ooit in ons Vaderland gezien is. Mynen Man heb ik overgehaald om in de Kamer, waar ik myne Visiten ontvang, groote kassen met Glaasen te laaten maaken, en daarin myne verzameling zo te plaatzen, dat in Num. 1. staan zullen de Keurslyven der XVI. In Num. 2. die der XVII, en in Num. 3. die der XVIII Eeuw; doch zo, dat de Keurslyven der Dames boven, en die der Boerinnen beneden zullen geschikt worden. Wanneer alles in order is, zal ik myne Dames voorslaan, om, voortaan, als zy my visiten geeven, ten minsten één uur te besteeden om Collegie over deeze Verzaameling te houden. Ten grondslage hiervan zullen dienen de Beschryvingen, die ik met de vreemde Keurslyven uit andere Provintien ontvangen zal, by voorbeeld, over de drie, welke ik onder anderen al gekreegen heb, en zeer merkwaardig zyn, zou men ten minsten drie Lessen kunnen geeven: een van deeze heeft zulke breede uitsteekende schouderdekzels, (of hoe zal ik ze anders noemen, zo lang wy de termen nog niet bepaald hebben, en ik derzelver volle beschryving niet verstaa) dat men gemakkelyk op ieder derzelver een kind kan zetten: het tweede wordt gedraagen van zoogende Vrouwen, en heeft dit particuliere, dat, voorin, aan beide zyden der borst, venstertjes gemaakt zyn, die men open en toe kan doen:(†) eene uitvinding, welke in onze steden nog nooit bekend is geworden; en die myne Vriendinnen eene wonderbaare verrukking geeven zal: het derde, schryft men my, wordt alleen gedraagen van jonge Meisjes, en bezit deeze byzondere eigenschap, dat het meest allen scheeve lyven doet krygen, ten minsten wel twintig van de vyfentwintig, zonder vergrooting gesprooken: dus zullen deeze drie ons eene ruime stof tot beschouwingen aanbieden, maar gy moet niet denken, dat ik voor Professor ageeren wil, en les geeven, wy zullen elk even veel

(†) In verscheiden plaatsen onzes Lands worden inderdaad deeze en de twee andere soorten gedraagen.

regt hebben om te spreeken, en onze zamenkomst zal dan meest de gedaante van een Consult vertoonen. Een van allen zal Secretaris moeten zyn, om onze aanmerkingen en besluiten te boek te stellen, waaruit misschien wel een bondel verhandelingen gebooren zal worden onder de zinspreuk van .... dit moet nader overlegd worden. Dus begrypt gy, Myn Heer, dat ik een voortreffelyk werk onder handen wil neemen, het geen ik hoop, dat ook uwe goedkeuring zal meriteeren; want is het geen onderzoek waardig, of zy, die zulke keurslyven met breede schouder bladen dragen, de zelven niet alleen tot sieraad draagen maar voornaamelyk ook om de kinderen op de schouders te leeren zitten? - of niet onze dames, die onder andere het zoogen, wegens het ongemak der keurslyven, geheel verworpen hebben, tot deezer moederlyken pligt, door ons, zouden kunnen terug gebragt worden, als wy de hier onbekende vinding van keurslyven met venstertjes openbaar maaken? - en eindelyk, of men het derde soort niet mede publyk behoorde mede te deelen, om onze jonge Juffers algemeen scheeve lyven te doen krygen? 't geen waarschynlyk een sieraad is by de geenen, daar deeze soort van keurslyven in zwang gaat, en dan wel dra van onze Dochters ook daarvoor gehouden zal worden, want hoe meer thans iets verkeerd is, hoe grooter liefde men daarvoor schynt over te hebben. Ook zal het niet moeilyk vallen haar schielyk een krommen ruggegraad daardoor te bezorgen, alzo zy dermaate styf zyn, dat er mogelyk een musketkogel op af zou stuiten. - uit dit alles kunt gy ligtlyk myne oogmerken raamen Doet my 't plaisier van uwe edelmoedigheid my te laaten zien, indien gy iets hebt, dat myne Collectie kan vermeerderen. In die verwagting blyve ik.

UEd. Dienstwillige Dienares,

JOHANNA SPOTVOGEL.

P.S. By het sluiten deezes ontvang ik een antwoord van eene Vrindin, aan welke ik geschreeven heb, dat ik u moet mede deelen.

MEVROUW!

Ik beloof my veel goeds van het Plan, welks uitvoering gy ondernoomen hebt. Ik kan u verzekeren, dat gy eene grooter Collectie ontvangen zult, zo men ter mededeeling genegen is, dan gy denkt. Geen drie maar wel zes kassen zult gy moeten laaten maaken, zo groot is derzelver verscheidenheid. Ik verzoek, dat gy lang in overweeging neemen zult eene soort, dat plat op de borst is, en een langen punt heeft. Wat betreft UEd. dienst te doen, 't spyt my daartoe onbekwaam te zyn. Myne Dochters draagen die *machienes* niet meer. Twee van de vier kreegen scheeve lyven, toen ze die aan hadden; ik dit merkende, liet ze die aanstonds uittrekken, twee jaaren los loopen, en ontboodt toen uit zekere Stad onzes Lands slappe lyfjes van styf linnen, die alleen de lendenen wat steunen, daar algemeen gedraagen: zedert zyn myne dochtertjes van zelfs regt geworden, en vertoonen eene volmaakte talie. Ik ben gereed om 'er UEd. een *modèl* van te zenden, wanneer UEd. en de Dames daarin zin hebben: maar daar vrees ik voor, want Dochters, die ze draagen, worden nooit aamborstig, krygen meer kragten dan andere Meisjes, en hooger borst, hebben zelden eene kwaade maag, minder vrees voor de kanker, getrouwd zynde zullen ze gemakkelyker kraamen, en gezonder kinderen ter waereld brengen. Deeze kwaalen dan, kwaalen der *mode* zynde, die in trein behooren te blyven, zo zal myn voorbeeld uwe gezellinnen denkelyk niet behaagen. Gy moogt het egter vraagen, en my uw besluit doen weeten, want ik blyf met alle eerbied.

UEd. Onderdanige Dienaares,

GEERTRUI REGT.

* * *

Myn Heer

't Is om zyn bloed te suipen, dat men zo behandeld wordt in de waereld. Gy moet weeten, dat ik in een geval ben, dat my zo driftig doet spreeken. Een myner Neeven, daar ik Tante over ben, is onlangs getrouwd met een jong Nufje, dat ik, om zynent wille, niet voor de kop willende stooten, geintroduceerd heb in een gezelschap, dat ik weekelyks met eenige Dames houde. Dit plaisier, dagt ik, zou zy dankbaar erkennen; maar wel mis. Ik weet, dat zy kraamen moet, maar zy houdt zich gek, en spreekt nergens van. Ik geloof, dat ik 'er geen woord van hooren zal, voor dat men my komt aanzeggen: uw Nigt is bevallen. Maar nu houde ik my ook sot, en doe, of ik het niet zie of merk. Ondertusschen geloof ik, dat zy het wel aan anderen vertelt, en raadpleegt, hoe de luierkorf te maaken. My dan niets daarvan te zeggen, byzonder nu het voor de eerste reis is, valt niet te draagen: dat zyn wy in onze Familie niet gewoon. Hadt ik geweeten, dat zy my zo zou getracteerd bebben, zy was wel buiten ons gezelschap gebleeven. Zulk agter houdend volk hebben wy 'er niet in van doen: maar zo bejegend te worden, is ook al 's waerelds loon. Als myn Neef ook niet daarvan spreekt, zal ik hem de ooren eens wassen, maar zyn wyf laaten loopen voor die ze is; wat heb ik verder met dat gebroet te doen? Ik kan op myn eigen beenenstaan. Ik heb noodig geoordeeld, dat gy zulks weeten zoudt om myne Nigt wyser te maaken by een volgenden kraam. Ik ben.

UEd. Gehoorzaame Dienaares
HAGAR SPYTVOL.

MEVROUW!

Ik heb uwen brief met aandagt geleezen, waarin my niets meer behaagt, dan het onderschrift van *gehoorzaame Dienaares*, waaruit ik hoop schep UEd. te zullen geneezen van de onaangenaame en nadeelige

drist, die uw hart overmeesterd heeft, of dat onderschrift moest almede, gelyk soortgelyke woorden, zyne kragt, zo als het by de meesten is, ook by Ued. verlooren hebben, dat ik beproeven wil. Ik zie uw Nigtje aan voor eene braave deugdzaame Juffer, anders zou uwe drift, die ik zo hevig in u zie woelen, zeker eene lyst van haare ondeugden uitgebraakt hebben, om haar haatelyk by my af te schilderen; maar hiervan rept gy geen woord. Al haar misbedryf bestaat dan alleen in het verzwygen van haar zwangergaan. Is dit een groot gebrek in haar, zo moet gy hetzelve, uit hoofde van haare daartegen overstaande deugden, goedwillig vergeeven: want ook gy, Mevrouw! zult uwe gebreken hebben, gelyk ik denk, voor welken gy, hoop ik, gereed zult zyn, verschooning, by de ontdekking, te vraagen. Gy hebt edelmoedig gehandeld vau haar in uw gezelschap in te leiden; uwe edelmoedigheid voor uwe Nigt nu begonnen zynde, behoort gy die zo dra niet afteleggen. Vergun my voor Haar by UEd. te mogen pleiten, en de agterhoudendheid geen groot maar een klein of liever geen gebrek te noemen. Op zyn best is 't eene zwakheid, of liever een gevolg haarer zedigheid, 't geen gy in plaats van te bedillen, zoudt kunnen wegneemen, daar het u wanstallig voorkomt. Zeg my, indien zy ten hoogsten zedig is, gelyk ik vaststel, hoe kunt gy van haar zo driftig vergen, dat zy aanstonds dat aan u openbaare? Is deeze zo genoemde agterhoudenheid, in dit eerste geval, niet veelen onder de Sexe eigen? of was 't UEd. voorheen onbekend? zo zy haar eigen is, koom haar voor: indien gy gesteld zyt om het uit haaren mond te hooren, vraag het haar: het zal onverschillig zyn, of zy, dan gy daar eerst van spreekt. - Gy gelooft, dat zy het wel aan anderen vertelt; dan dit is niets meer dan eene losse gissing: wie heeft u dat gezegd, of op wat grond gelooft gy dat? Gy zyt een al te wys mensch, om door loutere vermoedens u zelve te gaan kwellen. - Nog voegt gy 'er by, dat men in uwe Familie niet gewoon is dat te verzwygen; maar mogelyk is dat de gewoonte in de haare, en dus wagt zy iets van u, dat gy van haar

wagt. - Ik vergeef u de harde woorden, die gy van haar gebruikt; doch raade u haaren Man daarover niet te onderhouden, veel min de ooren te wassen. Gy zyt de oudste, en moet dus de wyste zyn. Wat hebben Mans met vrouwen - zaaken van dien aart te doen? Onthef uw hart van die onaangenaame woelende drift van spyt. Spreek haar by de eerste ontmoeting eens regt vriendelyk aan, en ziet, of ze niet uit zal komen. Mogelyk heeft zy uw ongenoegen reeds bemerkt, en daar door bevreesd gemaakt, durft zy het niet ontdekken. Hoe het zy, spreekt zy niet, komt gy dan voor den draad, en zendt haar eene nieuwe luiermand t'huis, dan zal alles volmaakt wel, en de vreede voor altoos getroffen zyn. Dus zult gy toonen, myne *gehoorzaame Dienaares* te zyn, en ik wil op myne beurt dan ook blyven

U E D. Dienstwilligen Dienaar
DE DENKER.

P.S. Heb de goedheid de zes volgende regels van een Klinkdicht te leezen en te onthouden, indien myn gegeeven raad U mogt mishaagen.

Eén daad, verkeerd geduid, één woord, niet regt gevat,
Breekt daadelyk den band, hoe hoog wel eer geschat,
En die men waande dat geen eeuw zou kunnen breeken.
Een Vriend te hebben is een zonderling vermaak:
Maar ach! wat zyn 'er veelin hunnen pligt bezweeken,
Om 't averechts begrip van de eene of de and're zaak!

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 489. *Den* 11 Mey 1772.

['t *Gedenkteken* op 't Graf van *Vondel* tegen berispingen verdeedigd.]

Quand je lis quelque chose, & que je ne l'entends pas, je suis toujours dans l'admiration.

DESTOUCHES.

Dat de allerpryzenswaardigste Verrichtingen en de loffelykste voornemens en oogmerken voor de scherpe tanden der bitse nyd of de ongezoute berispingen der laage onkunde nimmer kunnen beveiligd blyven, heeft ons het volgende geval duidelyk wederom op nieuw bewezen; alzoo wy den volgenden Brief, benevens verscheide andere, over het opgerichte gedenkteken ter eere van JOOST VAN DEN VONDEL, en het 475 Vertoog, by ons uitgegeeven, ontvangen hebben, welken wy om diergelyke Brievenschryvers op eens te beantwoorden, niet hebben kunnen nalaaten te plaatzen.

Heer DENKER!

Nademaal ik reeds veele Jaaren lang voor een bestendig Lezer van uwe Vertoogen heb willen gehouden zyn, oordeele ik my rechtmatig verplicht UE. myne gedagten op uw 475 Vertoog van den 3 February te moeten mede deelen. Doch alvorens ter zaake toe te treden, zal het billyk zyn UE. eenige opening omtrent mynen staat in deze waereld te doen, op dat UE. van de gegrondheid myner zwarigheden des te beter zoud kunnen oordeelen. Myne burgerlyke bezigheid, die my den gantschen dag werkzaam houdt, en een aantal van Kinderen, die in de uuren, welke ik aan myn slaafsch beroep onttrekken kan, myne vaderlyke zorge ten hoogsten nodig hebben, verbieden my om groote werken en boeken van aanbelang, over wat stoffe ook, eens te kunnen inzien, want na dat van dezen mynen ledigen tyd de nodige uure n ot myn Vaderlyk huisbe-

stier, dat gedeeltelyk ook in het jaarlyks doorlezen van den Bybel met myne huisgenooten bestaat, zyn afgenomen, schieten 'er voor my maar zeer weinige uuren, ja, ik durf zeggen, maar een kleen aantal oogenblikken over, die ik met lezen tot myne verlustiging doorbrengen mag, en wanneer ik die in het doorbladeren van het een of ander Zedekundig Vertoog, dat naar het Godvruchtige overhelt, slyten kan, verheug ik my wel het allermeest. Dusdanig is dan myn bestaan, en hoe zeer ik UE. hier voren mynen allervoornaamsten smaak te kennen heb gegeven, zoo lees ik echter met vermaak al het geen tot taal- en dichtkunde eenige betrekking heeft, en, had de keuze myner opvoeding aan my gestaan, verbeelde ik my, dat ik in dezelve eenige vorderingen gemaakt zoude hebben, doch het bepaalde ontwerp myner Ouderen om my in het beroep van mynen Vader te doen opvolgen, verbande alles van my, wat tot de geleerdheid eenige betrekking had, en noodzaakte my om de fraaye Konsten en Wetenschappen al in myne eerste jeugd voor eeuwig vaarwel te zeggen. Dit UE. voor af gezegd hebbende, begrypt UE. ligtelyk, dat ik voor geen diepdenkend man zoek door te gaan; doch echter is my by het lezen van uw bovengemelde Vertoog iets bejegend, dat my noch nimmer gebeurd was. Het opschrift van het zelve bekoorde my ten hoogsten; ik wierd verrukt op het zien van dien fraaijen tytel, zoo ras ik het in de hand nam, en dewyl ik zag, dat het by uitstek hoogdravend was, verbeelde ik my, dat het een werkje zou zyn als die van *Hervey* (welke ik in vroegere jaaren, toen myn huisgezin min talryk was, eens gelezen heb) verheven van denkbeelden, doch te gelyk duidelyk en *eenvoudig*: maar helaas! ik las en herlas het, en moest tot myn ongeluk uitroepen: Ach my arm mensch! hoe ongelukkig ben ik juist tot het beroep myn's Vader's geschikt! hoe elendig is het, dat iemand door den opzettelyken wil zyner Ouderen tot de eene of andere kostwinning bepaald word, zonder zyne eigene zinlykheid den toom te kunnen vieren! Ik was reeds op het eerste oogenblik opgetogen geweest, in hoope

dat ik door uw Vertoog meerder licht omtrent het oprichten van het gedenkteken ter eere van den beroemden JOOST VAN DEN VONDEL, (van het welk ik zoo veel had hooren spreken) ontvangen mogte: maar ziet, na dat ik het wel gelezen had, was het my onverstaanbaar: eer ik dan dit myn ontwerp smeedde om UE. myne bedenkelykheden zelfs te doen toekomen, vond ik raadzaamst het Grafteken zelfs eerst te gaan bezichtigen; dies snelde ik te viervoet naar de Nieuwe Kerk, daar ik zoo dra de deur niet was ingekomen, of ik kreeg het Gedenkteken zelf in het gezicht, ik beschouwde het dan van de eene dan van de andere zyde, maar ik kon 'er niets in zien, dat my grootsch noch verheven voorkwam. Ik heb UE myn *Caracter* opgegeven, dies wil ik gaarne toestemmen, dat ik my juist het rechte denkbeeld 'er niet van kan vormen, doch echter heb ik altoos gehoord en ook zelfs wel gelezen, dat *Inscriptien* en Opschriften, 't zy voor openbaare gebouwen, als elders, geplaatst, voor de beste zinnebeelden voor het gemeen en ongeletterde Lieden gehouden worden, wyl deze de uiterlyke Zintuigen veel beter aandoen, dan het lezen of hooren eener statige redenvoering, waar van zoo ras ze gelezen of gehoord is, zomtyds de helft reeds by den ongeletterden toehoorder is verloren gegaan, doch by dit beschouwen bleef ik even onkundig: ik vroeg my zelve verscheide maalen, wat 'er toch in die twee Pylasters, in die zwarte marmere plaat, waar in de naam van VONDEL is uitgehouwen, gelegen mogte zyn, dat voor myn eenvoudig vernuft onbevatbaar was: dan bekeek ik de pot, (die my een vriend zeide eene *Urna* te zyn) met de afhangende takken, en wyl die naam my vreemd voorkwam, en ik denzelven met veele moeite onthouden heb, spoedde ik my in aller yl naar huis, en vatte uw Vertoog weder by de hand om te onderzoeken, of wel daar in het groote geheim mogt gelegen zyn, maar uw Vertoog roert 'er geen een enkeld woord van aan: het bleef my even duister, (en verschoon my myne uitdrukking,) het is, en blyft my onverstaanbaar: in de Kerk hoorde ik iemand zeggen, die te gelyk met my het *Monument*

(zoo noemde het de man) bezichtigde, dat het wel 100 Goude Ryders gekost had, en ik vond het geen honderd dubbeltjes waardig: dus beklaag ik my ten allerhoogsten, wyl ik het zelve beschouwd hebben, de, niet heb kunnen bemerken, wat het bedoelde; doch allerminst kan ik het U, Myn Heer! dien ik voor mynen Leermeester gehouden heb, vergeven, dat ik uw Vertoog over het zelfde onderwerp gelezen, en niet heb kannen verstaan: dus heb ik, na langdurig overleg, eindelyk besloten, UE. dezen te laten toekomen, en te gelyk te verzoeken my in een Uwer Vertoogen, dat bovengemelde Vertoog op te helderen, waar toe ik des te eerder te rade geworden ben, wyl verscheide myner bekenden zich over het zelve insgelyks met my beklaagen, ja, die zelfs 'er noch durven byvoegen, dat het zeer kwalyk van UE. gedaan is, en UE. dus voortgaande veelligt alle Uwe Lezers verliezen konde: doch my komt het onbegrypelyk voor, dat gy aan U zelven in dit Vertoog zoo ongelyk geweest zyt; ik wil wel geloven, dat het denkbeeld der Vereeuwiging van de nagedachtenis des beroemden Dichters uwen geest in verrukking gebragt heeft, doch die opgetogenheid kon u het recht niet geven om voor min kundige Lezers, onder welker getal ik behoore, geheel en al onverstaanbaar te worden.

Derhalven zal ik de nodige ophelderingen by gelegenheid te gemoed zien, in welk verlangen ik Uwe Vertoogen telkens met ongeduld zal afwagten, en, dezelve ontvangende, blyve ik by aanhoudendheid

Uwe bestendige Lezer SINCERUS.

Amst. 13 April 1772.

Antwoord van den *Denker* aan *Sincerus*.

Vriend *Sincerus*!

De voornaame reden, die my den Uwen doet beantwoorden, bestaat vooreerst in eene voorzorge, om niet met meerdere Brieven over dit onderwerp bestormd te worden; ten welke einde ik niet langer uitstelle, den uwen in myne Vertoogen in te lasschen; doch ten tweeden hoofdzakelyk, wyl ik uit den Uwen bemerk, dat myn Vertoog by u veroordeeld schynt

om alleen van onkundige gelezen te worden, en nimmer waardig om de hooge tinnen der verhevene en schrandere Vernuften te bereiken, het geen ik wezenlyk aan uwe onbekwaamheid toeschryve, waarom het u niet vreemd gedagt heeft my in dit Vertoog aan my zelven ongelyk te noemen, en wyl het beantwoorden en oplossen uwer bedenkelykheeden by U zoo wel als de overige Brievenschryvers voor eene *Conditio sine qua non* gehouden word, zoo ik myne Lezers niet verliezen wil, zal ik ulieder verzoeken inwilligen, ofschoon uwe Brieven reeds aan den *Lias* der vergetelheid geregen geweest zyn, ulieden toewenschende meerder kundigheid te mogen verkrygen, wyl ik weete, dat dit vertoog (waar van ik gaarn bekenne de Schryver niet te zyn) by kundige en hoog verlichte Geesten niet alleen met een gunstig oog is aangenomen geworden, maar ook het wezenlyke pit en merg behelst, dat tot het schryven van bevallige vertoogen ten hoogsten vereischt word. Het is hoogdravend van styl, verheven van denkbeelden, en of schoon het u onverstaanbaar voorkomt, alleen voor schranderer verstanden geschikt. Wy hoopen daarom, dat de Schryver van hetzelve ons meermaalen met zyne ge-achte *Correspondentie* zal gelieven te vereeren, op dat wy, door behulp van dergelyke Pennen, den gemeenen smaak van zommigen onzer Lezers mogen leeren verbeteren, en hen t'eeniger tyd in staat stellen, om werken van kieschen tarnt en oordeel met vrucht te leezen. Doch wyl het tyd word om voor onze Lezeren de nodige ophelderingen hier onder te voegen, eindige ik dezen, en ben

Uwe enz.

DE DENKER.

De pryzenswaardige Gewoonte van Standbeelden, Gedenktekenen, Grafnaalden en wat dies meer is, ter eere van afgestorven Vorsten en andere voornaame Persoonen, die 't zy te water of te Land hun dierbaar leven voor het Vaderland hebben opgeofferd, op te richten; heeft niet alleen, van vroege tyden herwaarts, onder de beschaafde volkeren, maar zelfs van den aanvang der oprechting van ons Gemeenebest, onder onze Landgenooten plaats gehad, gelyk

hier van zo veele heerlyke *Graftomben*, zoo hier als elders, geplaatst, klaare en duidelyke bewyzen zyn: doch aan de verdiensten der Geleerdheid is, helaas! in ons Vaderland steeds weinige achting betoond; behalve het metaale Standbeeld voor den Geleerden ERASMUS, te *Rotterdam* en 't Gedenkteken van den beroemden BOERHAAVE in de *St. Pieters Kerk* te *Leiden* opgerecht, weeten wy toch naauwlyks, dat 'er in onze *Republieq* voor befaamde Letterhelden, welke zy voortgebragt heeft, ooit eenig Gedenkteken plaats vergund zy: (wy spreken met voordacht van geene opschriften van grafzarken, als welke, met den voet vertreden wordende, den alverslindenden tyd zeldzaam verduuren konnen, noch van geene verdorde Cypressen, die door den eenen of anderen Dichter zomtyds in matelooze vaarzen op de Grafzarken van de beroemste voorstanders der geleerdheid gestrooid zyn.) Laat dan de op zich zelve waanwyze onkunde haar onverstand te kennen geven; laat dan de bitze nyd by aanhoudenheid haar Venyn spuwen op de eere tekens, die aan de waare verdiensten worden opgericht; en laat het laage gemeen betuigen, dat in dit voortreffelyk Gedenkteken ter eere van den beroemden *Joost van den Vondel* opgericht, niets aanmerkelyks te vinden zy; laat het de eenvoudigheid dezer Eerezuil beschimpen, wy pryzen den voortreffelyken iever dier brave Mannen, welke dit beroemd Genoodschap uit maaken, en als eene Baak in zee alle andere Maatschappyen van Weetenschappen en Geleerdheid voorlichten: zy strooien geene verdorrende Cypressen op de Lykbusse van den beroemden VONDEL, maar houwen ze in duurzaam Marmer, zoo glad als elpenbeen gepolyst: deze eenvoudige *Eernaam* boven op de Zuil opgericht, betekent meer dan de bloote beschouwer in dezelve vinden kan. Zoude het in onze denkbeelden kunnen opkomen, dat zy de eenvoudigheid en het gebrek aan Vinding in de Stichters, (zoo als men wel zich durft vermeten) te kennen geeft, dat de bloote naam van *Vondel* in eene effene plaat van Marmer ingehouwen niets zinnebeeldigs betekent: verre zy het van ons, zulke denkbeelden van deze hoog verlichte Mannen te vormen, die na drie-

en negentig jaaren tyds hunnen iever opgewekt zien om aan dezen Vader der Dichtkonst hulde te bewyzen: de naam van VONDEL alleen sluit alles in, en hadden zy by denzelven iets bygedaan, zoude veelligt hunne kundigheid in den ouden Dichter wel eenig smetje hebben aangetroffen, dat hunne Liefde verflauwt, of hunne achting voor hem bezwalkt had: zoude iemand kunnen geloven, dat het Gedenkteken in het geheel te gering zy? deszelfs Stichters hebben geene kosten noch moeiten gespaard, om het door de kundigste en bequaamste hand, die onze groote Waereldstad oplevert, te laten vervaardigen, en durst men, dan noch beweeren, dat het aan zyne verwagting niet be antwoort? Onbedreevenen! uwe denk beelden zyn te laag, om van dit verheven Gedenkteken eenig begrip te kunnen verkrygen. De *eenparige eenvoudigheid* van hetzelve, zoo als de schryver van het meergemelde Vertoog het te recht genoemd heeft, zinspeelt op de eenvoudigheid des Tyds, op de eenvoudigheid der Taal - en Dichtkunde, ten tyde van onzen VONDEL, en meerderen luister aan hetzelve by te zetten, zou de te veel verschillende verhevenheid dezes tyds; ja wat zeg ik, de veel hoger verhevene denkbeelden onzer Stichters voor altoos verduisterd hebben, daar wy nu eenen tyd beleven, dat wy geene VONDELS meer ontbeeren. Hy heeft ons als een voorganger voorgelicht, doch onze opgerichte Konstgenootschappen streven hem, ten minsten volgens het denkbeeld van zommigen, verre te boven. Voorts zouden wy kunnen aanmerken, dat de eenvoudigheid den grooten naam van den Dichter best uittrompet. Waarom toch anders is het Grafteken van BOERHAAVE ook zo eenvoudig? Toen men dat oprichtte, verwonderde zich 't Gemeen, even als nu, en men waande zelfs, dat de naam van dien grooten Geneesheer daar door onteerd werdt. Wy vergeeven dit aan menschen, die niet weeten, dat eenvoudigheid de waare grootheid best vertoont. Flikkerende, byhangende sieraaden bekooren wel 't oog, doch zyn niet dan loutere byhangsels, die waare verdiensten verduisteren. Doch om aan ons oogmerk te voldoen: is 'er een gepaster middel om aan de verdiensten eere te bewyzen? is 'er eene bequaamere gelegenheid om zoo wel den naam der Stichters als des verstorvenen te vereeuwigen, dan hetoprichten var zulk een Eereteken? En waar heeft men een bewys, dat eene eenige Maatschappye in ons Vaderland zich zoo roemruchtig gemaakt, en zoo veel gelds zoo nuttig te kosten gelegd heeft? Zwyg dan *Bataafsch Genoodschap, Floreant artes liberales, Vlissings Genoodschap*, ja *Haarlemsche Maatschappy!* waar in is toch uw roem gelegen? in het uitreiken van eene goude Medaille op het best beantwoorden eener vraage, door u voorgesteld! die is niet zichtbaar dan voor den bezitter, of den genen, dien het hem goeddunkt de-

zelve te vertoonen, of in het uitgeeven van eenige Verhandelingen, die gy oordeelt ten algemeenen nutte der Geleerdheid en Kunsten, tot beschaving van het menschelyk vernust, of verbetering der gebreken en Zeden onzes Lands, te zyn geschikt? deze worden van het honderste gedeelte onzer Ingezetenen niet gelezen, en de overige Stervelingen zyn van het bestaan uwer Maatschappyen byna geheel onkundig. Gy zoekt door uwe schriften uwen roem te bevestigen; hier is eene altoos duurende Glorie, door het oprichten van een openbaar Gedenkteken, reeds vastgesteld, en hebben wy dan geene reden om te verwagten, dat de werken van dit luisterryk Konstgenoodschap aan deze treffelyke Eerzuil beantwoorden zullen? Hier is de rechte weg tot verhevene Denkbeelden reeds gebaand. En moete wy van deze uitmuntende Mannen niet te gemoed zien, dat zy eerlang allen onzen Letterhelden met toegenegenheid gedagtig zullen zyn? Wy hopen eerstdaags van hun schrander vernuft een Gedenkteken ter eere van den befaamden Drossaard HOOFD te zullen zien oprichten; wy vleien ons, dat zy eerlang aan *Moonen, Brand, Poot, Oudaan*, en andere Voorstanders van taal en Dichtkunde in liefde gedenken zullen, en wenschen de zinryke beschryving dezer luisterryke gedenktekenen, van hunne kundige hand zelve, ons eens te zien toereiken, terwyl wy in verwagting derzelve betuigen, dat het aan ons medegedeelde Vertoog, verre van onverstaanbaar te zyn, even als het opgerichte gedenkteken, beide zeer geestig, verheven, en aan elkander gelyk zyn, en dus onze hoogste verwondering ten allersterksten verdienen. Alleenlyk is het voor onze Landgenooten te beklagen, dat dit voortreffelyk Konstgenootschap *Diligentiae omnia* niet eerder gebloeid hebbe, op dat wy door hunne kundigheid eerder hadden mogen worden voorgelicht; doch wyl het nimmer te spade is om iets treffelyks te verrichten, zoo stoote zich niemand aan het laat oprichten dezer Gedenkzuil, en houde steeds die gulde Spreuk, *beter laat als nooit*, in het oog, daar ons de ryke en geestige vinding derzelve het lang agterweg blyven dubbeld vergoed heeft. Waren wy met eene zoetvloeijende dichtader begunstigd, wy vlogten nimmer dorrende Lauweren om de hoofden van deze Stichteren, of zoo zy ons alle in persoon bekend waren, en wy ryker bedeeld van schyven, wy stichteden hun altoos brandende altaaren van *Jaspis* en *Agaat*, daar wy den Wierook van onzen eerbied by aanhoudenheid op brandden, doch wyl dit ons voornemen verydeld is, zy het genoeg, dat wy steeds aan dit beroemd Genoodschap ten allen tyde gedenken zullen, zoo als wy vermeenen verpligt te zyn, en by het eindigen dezes hun, uit het oprichten dezer voortreffelyke Eerzuil, veel heils en roems bestendig toewenschen.

De Denker.

N°. 490. *Den* 18 Mey 1772.

[De verpligting tot een *regtvaardig Testament maaken*. De loflyken daad van den Eerw. Heer van der Vorm in 't weigeren eener Erfenis geroemd.]

- - - - - Amplectere deinde
Justitiam, & per te nulli unquam injuria fiat,
Ned verbis aliisve modis fuge laedere quemquam:
Quodque tibi nolles aliis fecisse caveto:
Quodque tibi velles, aliis praestare studeto.
Haec est naturae lex optima: quam nisi ad unguem
Servabis, non ipse Deo (*mihi crede*) *placebis*,
Postque obitum infelix non aurea sidera adibis.

M. PALINGENIUS.

Wanneer iemand, by gezonden lyve, besluit zyn Testament te maaken, om alle verwarringen na zynen dood, te voorkomen, verwarringen, twisten, verdeeldheden, Processen zo talryk dikwils, dat men ze by alle Vierschaaren kent, die meenigmaal zo lang-duurig en verdrietig zyn, dat ik 'er onlangs een, dat twintig jaaren gehangen hadt, heb zien uitwyzen: wanneer, zeg ik, iemand besluit, by gezonden lyve, zynen uitersten wille te maaken, prys ik ten hoogsten zyne voorzigtigheid, welke alle menschen, die voorzien, dat anderzins twisten uit eene onbepaalde nalaatenschap zullen ryzen, behoorden na te volgen; te meer daar elk een ook voorbeelden genoeg kent, dat een onverwagte dood van hun, die dit gewigtig werk uitstelden, oorzaak gegeeven hebbe, dat zy, die anderzins koets en paarden zouden houden, thans met de handen het sober kostje moeten winnen, dan wel bedelaars zyn, uit hoofde, dat zy, wel Vrienden des Overledenen zynde, egter als Erfgenaamen niet besprooken stonden, en dus anderen met al het goed gingen stryken. Hier aan was weinig geleegen, indien men edelmoedige Erfgenaamen overal vondt, die, wanneer hun een groote schat dus t'huis kwam, zo veel aan de arme vergeeten Vrienden uitreikten, als de Overleeden hun hadt moeten nagelaaten hebben;

maar hoe zelden gebeurt dit? Mogelyk niet ééns in eene geheele Eeuw. Hier aan moet men toeschryven, dat wel eens geringe menschen de waarheid spreeken, als zy zeggen: wy zyn van deeze of die hooge Familie: zy liegen niet, en zyn 't waarlyk; maar hoe tot dien laagen en armoedigen staat vervallen? Alleenlyk door de onvoorzigtigheid van Eenen, die nagelaaten heeft by tyds zyn Testament te maaken, waar door de nalatenschap tot eenen anderen tak der Familie is overgegaan, welke in den grootsten overvloed thans leeft, terwyl de andere gebrek lydt.

Doch om op deeze bekende zaak, die dikwerf zo veele treurige en langduurige gevolgen heeft, niet lang te staan, beschouw ik zulk eenen, die voorzigtiger zynde, thans by gezonde dagen, zynen laatsten wil beschryven laat, gelyk eenen, die hoe gezond hy ook zy, dan als voor de poorten des doods staat, en binnen weinige oogenblikken niet alleen de verant-woording van zyn geheel leven, maar byzonder van dit zyn laatste werk in de waereld zal gaan doen. Hy staat dus als zeer digt genaderd tot de Vierschaar van den alweetenden, en regtvaardigen Richter; een stap verder gedaan, is hy 'er lynregt voor; de laatste ademsnik brengt 'er hem: weshalven, gelyk het my voorkomt, de wet der liefde nooit onbeschaamder overtreeden, de billykheid nooit schandelyker vergeeten, met een woord, de godlyke bevelen van regtvaardigheid nooit snooder gesmaad worden, dan wanneer iemand in dat gedugt oogenblik een onregtvaardig Testament maakt. Daar God, in het oordeel over de zonden, zekerlyk de tyden en omstandigheden, die toch eene misdaad dikwils oneindig verzwaaren of verminderen, in agt zal neemen; mag ik stellen, dat hy, die in de uure des doods zynen uitersten wil, tegen den regel der godlyke wet, beschryven laat, zwaarer ongeregtigheid bedryft, dan die by gezonden lyve onbillyk *testeert*, om dat de eerste digter aan de verantwoording zynde, die egter niet schynt te schroomen; evenwel houde ik ook vast, dat de laatste, al bevindt hy zich niet in stervens uur, zich verbeelden moet daarin te zyn, want ook in 't volgend oogenblik kan hy sterven, om welke reden hy nu testeert, en wat dan de zaak betreft, de verant-

woording blyft dezelfde. Wie dan ooit omtrent de beschikking zyner goederen zyne laatste begeerte zal opgeeven, behoort alvoorens te overzien, *hoe hy zyne bezittingen verkregen hebbe in zyn leeven*, hoe *dezelve bestierd*, en aan *wien dezelve thans na te laaten*. Doorgaans is het laatste schielyk te bepaalen, alzo 'er niet anders toe behoort, dan de vraag: wie zyn myne naaste Vrienden? Evenwel ken ik menschen, die hier mede lang talmen, eer zy tot een vast besluit komen, en dat bepaald, ja plegtig door eenen Notaris hebbende laaten beschryven, niet twee of driemaal, maar zelfs zestienmaal laaten veranderen, welke wispeltuurigheid een klein voordeeltje aan het Land geeft, alzo zy meer Zegels kost, doch meer nut den Notaris doet, wiens herhaalde moeite herhaalden loon vordert; maar aan my geeft ze zelden gunstige gedagten van zulk eenen mensch. Zulk een onstand vastig mensch kan wel eens zyn eerste Testament kwaalyk gemaakt hebben, waarom hy tot inkeer gekomen, het daarna laat veranderen; maar waarom de eerste reis dat niet bedagt? Moet men ooit den regel der liefde en billykheid meer in agt neemen, dan by zodanige gelegenheid? Somtyds kan wel een sterfgeval van anderen, in een Testament benoemd, de verandering eisschen, dan dit is een noodzaakelyk geval, dat ik hier uitzondere; ik spreek toch alleen van menschen, die telkens hunnen uitersten wil veranderen. Deeze zyn los van zinnen, en worden veel meer door hunne driften, dan door de wet der billykheid geregeerd: als zy niet telkens ter maaltyd worden genoodigd; als zy geen presenten ontvangen; als zy op hunnen verjaardag geen gelukwenschingen in menigte hooren; als by ongeluk of door vergetelheid hunne deur op eenen nieuwsjaartyd wordt voorby gegaan van de door hen benoemde Perzoonen; of wanneer hun door agterklappers de ooren worden vol geblaazen, dat zulken dit en dat van hen gezegd hebben, dat deeze groote verteeringen maaken, hunne Kinderen al te zwierig kleeden, en zich op eene ryke erfenis schynen te verlaaten; aanstonds wordt de Notaris geroepen, het Testament moet veranderd worden; zy die eerst tien duizend gulden zouden erven, worden nu maar voor de helft aangeschreeven, en deeze verminderde vyf dui-

zend worden aan den agterklapper of flikflooier basprooken. Spreek Notarissen! hebt gy niet hiervan vyf duizend ondervindingen? Kent gy niet de ongerymdste gevallen in dit stuk? Hebt gy niet de grootste ervarenis van 's menschen wispeltuurigen geest? Is de oppassing van eenen Minnaar by een trotsche Juffer, by een ligtzinnig Nufje, wel zo zorglyk, als zyn hof te maaken by Lieden, die gelyk de weêrhaanen der torens zyn, en geen andere traffen ter hand hebben, dan de bedreiging van hun Testament te veranderen Ik beklaage u, benoemde Erfgenaamen! die zulke Lieden naar de oogen zien, en voor hun als een hondje moet opzitten. Dan hebben deeze Lieden, trotscher op hun Testament dan een Oostersch Monarch op een wyduitgestrekt ryk, bewoond door onderdaanen, die op zynen wenk beeven; hebben deeze, vraage ik, Consciensie? kennen zy de regels, waarna hun uiterste wil ingerigt moet worden? op deeze eenvoudige vraag, zullen zy, ik wil 'er tien duizend onder verwedden, zo donker uit de oogen te zien, dat, was ik 'er in benoemd, de Notaris aanstonds zou geroepen worden, om mynen naam wegens deeze stoute ongehoorde vraag 'er uit te schrappen. Gelukkig dan, dat ik 'er niet in begreepen ben, ik heb 'er dus geen duit by te verliezen. Niets toch heeft dat slag van menschen meer in den mond, niets is vaster in hunne verbeelding dan deeze gedagte: *wy zyn Meesters van ons goed!* Met uw verlof (laat ik eerbiedig spreeken, de Denker mogt 'er soms in hun Testament door koomen) met uw verlof, zegge ik, verschil ik een klein ziertje van uwe gedagten. God heeft u meester gemaakt van uwe goederen, U en niet anderen; gy bezit ze, en dus zyt gy 'er meester van: U stondt vry met dezelve in uw leeven te doen, wat gy wilde, onder deeze voorwaarde, dat gy ze *maatig* en *regtvaardig* zoudt bestieren, en nu gy u Testament gemaakt hebt of maaken zult, zyt gy voorwaar van het laatste niet ontslaagen: of weet gy niet: wat *regtvaardig* is? dan zal ik het u verklaaren. *Regtvaardig* naar den ouden trant, is, wanneer ik, geene kinderen nog bloed-vrienden hebbende, myn goed nalaate aan die geenen, welke, in hun leeven, derzelver plaats vervangen hebbende, my de grootste blyken van liefde,

vriendschap en hulpe beweezen hebben: *regtvaardig* is, wanneer ik geene kinderen hebbende, en niet dan Nigten en Neeven, hen niet voorby gaa, om dat ze my verre in den bloede bestaan, nog myn geld alleen aan vreemden vermaake; *regtvaardig* is, wanneer ik verre Nigten en Neeven hebbende, doch zeer arm, met myn goed hen bedenke, en niet aan vreemde Armen geheel toezegge, om na mynen dood de ingebeelde eer te hebben van een ouderwetsch mildaadig en goedarms man geweest te zyn: *regtvaardig* is, wanneer ik twee Broeders hebbende, waar van de een my altoos den honing om den mond gesmeerd, en de ander rondborstig my de waarheid gezegd heeft, waarom ik met den laatsten, jaaren lang, geene gemeenschap heb gehouden, evenwel hen beiden tot gelyke Erfgenaamen verklaare. Dan 'er is noch eene andere verklaaring van *regtvaardig te testeeren*, waar in gy meer behaagen zult hebben, op dat ze nieuw is, en gy, zo het my voorkomt, meest tot de nieuwste mode in dit stuk overhelt. *Regtvaardig* te zyn naar den nieuwsten trant, is, wanneer ik de spreekwys van *meester te zyn van myn goed* dus uitlegge: met myn goed in myn leeven en na mynen dood te doen, al wat my behaagt, zonder agt te geeven op 't geen de wet der natuur of de stem van den Godsdienst hierin zou begeeren te zeggen. Deeze uitlegging zult gylieden mogelyk door nieuwe voorbeelden gestaafd willen hebben: wel aan, ik wil toonen onzydig te zyn, en ook wat tegen my dient, te berde te willen brengen, op dat de onpartydige waereld over ons het vonnis stryke. *Regtvaardig* te zyn is dan naar den nieuwsten zwier, wanneer ik, een Koopman zynde, en niet meer dan twintig duizend guldens bezittende, by het trouwen eener Vrouwe, die maar dertig heeft, eene Huwelyksche voorwaarde maake, waarin ik Haar by sterven, of wanneer de *Crediteurs*, die twee tonnen gouds van my moeten hebben, in mynen boedel vallen, bespreeke honderd en twintig duizend gulden, gesteld dat myne Finantien voor dien tyd niet toe, maar afgenoomen zyn: *regtvaardig* is, wanneer een bedelaar, als een nooddruftig man, een duitje aan de deuren dagelyks vraagt, en dan maar zorg draagt, dat hy na zynen dood, zes duizend gulden aan eene Dia-

conie nalaate: *regtvaardig* is, wanneer een overspeelig man, die zich met eene braave Echtgenoote nooit heeft kunnen vergenoegen, zyne stervende Vrouw dwingt geen duit op de kinderen vast te maaken, maar hem tot *univer seel* Erfgenaam te verklaaren, op dat hy daarna losser leeve, en zyne natuurlyke Zoonties en Dochtertjes, by eene straathoer gewonnen, tegen den bedelzak bewaaren kunne: *regtvaardig* is, wanneer ik een myner kinderen, uit zekere gril, niet wel zettende, hetzelve geheel of ten deele bastaard verklaare: *regtvaardig* is eindelyk, wanneer ik, een pik op eenen myner Bloedvrienden hebbende, welke ik hem in myn leeven niet heb kunnen betaald zetten, zulks na mynen dood hem doe gevoelen door eene volkomen ontërving. In deezer voege zoudt gy, door vyf of zes voorbeelden tegen myne vier, het woord *regtvaardig* uitleggen, en niet te min het *Proces* met alle kosten verliezen. Ik weet, gy zoudt u beroepen op de laatste en nieuwste ondervinding; doch myn *Corpus juris* of Wetboek, al is het van verscheiden drukken, is dat der Reden en Godsdienst, welk alle nieuwigheden uitsluit. Keizer JUSTINIAAN en THEODOSIUS zouden u veroordeelen, en daarom beroep u op geen hooger Rechtbank, of gy zult 'er het *Appél* by inschieten. Gy hebt de betekenis van *meester te zyn over myn goed*, zo schrikkelyk ver uitgebreid, dat 'er geen einde aan te vinden is. Welk Woordenboek gaf u daar vryheid toe? geen een, en dus is het tyd, dat men ze eenige ellen inkorte, en u leere onze zuivere en egte spreekwyzen niet te misvormen, maar de Reden en Godsdienst haar natuurlyk gezag te laaten behouden. Doch, op dat gy niet denkt, dat ik dus redenere om myn eigen beurs te spekken, en de ontërvinge van iemand te vreezen, die, op uwe manier, zich ten mynen opzigte *regtvaardig* zal betoonen, wil ik u wyzen naar eenen onpartydigen Richter(*), deezer waereld helaas! overleeden. Hy stondt de gevoelens, die ik voede, in 't openbaar voor, na dat hy door een ongemeen geval getoond hadt, dat zyne woorden geen bloote lessen zyns monds, maar de waare meening zyns harten waren. Het geval, waarop ik doele, is zo fraai en edelmoedig, dat hetzelve der

(*) De Eerw. Heer JOHANNES VAN DER VORM, in leeven Predikant te *Amsterdam*.

vergetelheid moet ontrukt worden, waar in het anders zekerlyk zal storten, om dat niemand, zo veel ik weet, daar van eene openbaare melding heeft gemaakt, dan de Dichter S.C.S. in een keurlyk Dichtstuk op deszelfs Afsterven(†), waarin hy het zelve onder deeze woorden bedoelt.

Een Prediker, verliefd op 't goed van ryke leeken,
Verbind' hun zwak gemoed met kunst aan zyn belang;
Hy stell' zyn tong te werk, met honing overstreeken,
Op dat hy, na hun dood, het loon daar voor erlang';
Gy, van een' anderen aart, kost beter schat verwerven;
Daar 't bloed zich tegen 't bloed wraakzuchtig hooren laat,
Daar, tot uw voordeel, de een den anderen wil onterven,
Verzaakt gy uw belang, door 't dempen van hunn' haat.
Wat glori! Eedle Ziel, sieraad van Gods gemeente,
Gy stierft! - - -

Het geval, waar op de braave Dichter doelt, is hoofdzaakelyk van deezen aart geweest. De van ons bejammerde overleeden Leeraar wierdt, op zekeren tyd, by eenen kranken Heer zyner Gemeente geroepen, of ging uit eigen beweeging hem bezoeken; want op deeze en geene omstandigheden van 't geval, als van kleen belang, zal het niet aankomen. Terwyl hy beezig was hem tot den dood te bereiden, ontdekte of wist hy, dat de kranke eenen Broeder hadt, met wien hy in de uiterste vyandschap langduurig had geleefd; dit verneemende, onderneemt hy den lyder aan te spooren tot verzoeninge, om dus in vrede met zynen naasten bloedverwant te sterven. Dan alles was vrugteloos. Nog beezig met spreeken over dit noodzaakelyk stuk, vernam hy verder, dat de kranke niet alleen zynen Broeder ontërfd, maar hem zelve tot *universeelen* Erfgenaam van alle zyne groote goederen hadt benoemd. Ontzet over deeze onverwagte ontdekking, zou hy, was hy een ander Man geweest, heet op eene ryke erfenis, al kon ze niet door den beugel, den kranken met flaauwe woorden tot vergeeving van zyns Broeders misdaaden vermaand, en intusschen de groote erfenis met kromme vingeren naar zich gehaald, en greetig ingeslokt hebben; maar neen, onze Leeraar was van anderen inborst. Dit met schrik en verbaazing hoorende, hervatte hy zynen yver, drong met nieuw

(†) Gedrukt by *P. Meyer*, Amst. 1770.

geweld op de verzoening aan, weigerde met forssen toon zulk eene erfenis aan te neemen, en de onredelykheid daarvan breedvoerig beweezen hebbende, bragt hy den haatdraagenden kranken eindelyk tot bedaaren, zelfs zo verre, dat hy verlof kreeg deszelfs Broeder te ontbieden, De afwezige Broeder, door eenen brief verneemende, wat 'er gaande ware, komt vliegens over, waarop, in tegenwoordigheid des Leeraars, de vrede tusschen hem en den kranken getroffen wordt. Het inwendig genoegen der twee Broederen, en voor al van den gezonden mag men zich verbeelden, maar niemand zal bevatten, wat onze braave Leeraar toen gevoelde. Ryker en gelukkiger was hy in de daad, dan of hy de geheele erfenis, zelfs wettig, verkreegen hadt: de driftig begeerde verzoening was dus gemaakt, de kranke hadt zynen pligt volbragt, de regte Erfgenaam ontving het zyne. Kort daarna stierf de zieke Heer, en de Broeder, hem ter aarde besteld hebbende, vertrok met zynen geërfden schat, voldaan over den overledenen, doch meer verwonderd over de deugd des Leeraars. Jaaren verliepen 'er daarop, eer de Voorzienigheid deeze braave daad, welke anders tot kennis van weinigen zoude gekomen zyn, ter navolginge openbaar wilde maaken, en zigtbaar beloonen. Dan hoe geschiedt dit? Wanneer onze Predikant niet meer aan het gebeurde dagt, ontving hy, op zekeren tyd, de onverwagte tyding van deszelfs overlyden, en niet alleen dat; maar ook dat deeze Heer, geene Bloedvrienden in de waereld meer hebbende, uit dankbaarheid voor de beweeze weldaad, gemelden Leeraar tot erfgenaam van denzelfden schat, die niet verminderd was geworden, wettig hadt verklaard. Denk nu, Leezer! of onze Predikant meer verwonderd stondt over zulk een bestel der wonderbaar loonende Voorzienigheid Gods, dan of hy meer in zyn schik was met deeze erfenis. My dunkt, daar wy, uit het voorige, 's Mans karacter genoeg hebben leeren kennen, dat men het eerste boven het laatste mag vaststellen. Dan nu weigerde hy niet, zynde alle Bloedverwanten van deezen Heer uitgestorven, de erfenis, zo wonderlyk hem toegeschikt, aen te neemen; want deeze nu te smaaden, zou in ons oog, niet anders geweet zyn, dan tegen Gods Voorzienigheid ondankbaar aan te druisschen.

(*Het vervolg hierna*.)

De Denker.

N°. 491. *Den* 25 Mey 1772.

[Zagte beschouwingen over den afgebranden *Amsterdamschen Schouwburg*.]

> *Of die agttiene, op welke de toren in* Siloam *viel, en dooddeze*: *meent gy, dat deeze schuldenaars zyn geweest boven alle menschen, die in* Jeruzalem *woonen? Ik zeg u: neen ze, maar indien gy u niet bekeert, zo zult gy allen insgelyks vergaan*.

LUC. XIII- 4, 5.

Wat is toch de vrolyke, de ryke, de groote, de zegepraalende, de heerlyke? Wat zyn zy? - de allergelukkigste, (vreemde Waarheid!) de allergelukkigste overtuigt my het meeste van de menschelyke elenden, zegt de onvergelykelyke YOUNG[(a)] Wy mogen dit niet enkel op menschen, maar ook op de Werken hunner handen toepassende, vraagen: Wat is het oude NINIVE, het trotsche BABYLON, het schoone PERSEPOLIS, het sterke TROYE, het heerlyke JERUZALEM? waar zyn zy? ze zyn vergaan! en, onder deezen, heeft meer dan een haare volkoomen vernieling, en wy den naam derzelven, het eenig overblyfsel van alle haare heerlykheden, nergens aan te danken, dan aan één vlamken vuurs. Droevige herinnering! klein overschot van die waereldwonderen! al wat men van u zeggen kan, is: *gy zyt geweest*! - In die verzugting paat ons voor het huik der Latynsche Dichteren, VIRGILIUS, en eindigt 'er in[(b)].

Zulke droevige nagedagtenissen roept de oude tyd voor onzen geest: de laatere heeft dien niets te ver-

(a) In zyne schoone Nachtgedagten, a.d.bl. 146, 147.
(b) *Fuimus Troës, fuit Ilium*.

wyten en kent de haare. Och ware het toch by de voorige treurigheden gebleeven! of mogt het 'er niet by blyven, om dat ook de Lieden deezer Eeuwen strenge lessen noodig hebben?

Hoe dikwils verandert dan de tyd de tooneelen onzer aardsche vermaaken en heerlykheid! Op een blyden morgen volgt zo vaak een droevige avond; op een dag van vrolykheid een van het treurigst geween; op een dag van gewoel een van doodsche stilte: zo veel brengt eene kleine, eene allergeringste beuzeling voort; meer is 'er niet toe noodig.

Vol van rouwe, poogt myne traage pen eenige treurbedenkingen over den avond van den *elfden Mey* deezes jaars ter neêr te zetten: naauwlyks is 'er myn hart, van smerten overkropt, bekwaam toe; laat ik egter hetzelve, en dat myner weenende Stadgenooten, in denzelfden rouwe met my gedompeld, eenigen ademtogt geeven, en, gelyk de Voorzienigheid ons, na het uitstorten der eerste traanen, roept, wysheid 'er uit leeren.

Zullen de Schryvers onzer Jaarboeken, in bedaarde oogenblikken (vinden zy goed ons ongeval met droevige kleuren naauwkeurig af te tekenen) een echt verhaal van onzen verbranden. AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG aan de Nakomelingschap nalaaten: wy treeden dan niet, by voorraad, in hun spoor, of oordeelen noodig uitvoerig te schetzen; dat zo leevendig in den geest van eenige honderd duizend menschen thans nog geprent is. Alleen letten myne Leezers op den aanvang van het treurigste Schouwtooneel. De *Acteurs* der *Vlaamsche* OPERA vertoonden toen voor eene menigte Aanschouwers *de kwalyk bewaarde Dochter*, en daarna *den Deserteur*. Het Spel was naby 't einde; oog en oor nog niet vermoeid; alles stil, niemand verroerde zich. Eene veragtelyke Koord, langs eene der schermen hangende, door eene lamp in brand geraakt, zette eensklaps, in twee minuuten tyds, het gansche Tooneel in lichte laaye vlam. Zulk eene verbaazend schielyke verandering trof dermaate de Aanschouwers, dat zy naauwlyks hanne oogen geloofden, in 't geen ze zagem Plotseling geslaagen met een doodelyken schrik, wisten veelen naauwlyks

van vlugten. De deur, waar door men was binnen gekomen - verleende wel aan de meesten, ofschoon onder een geweldig gedrang, de blyde ontkoming; maar was ten zelfden tyde oorzaak, dat de versche lucht, die altoos de vlammen voedt, 'er thans indringende, den brand van binnen algemeen maakte, en tevens zulk een dikken rook verwekte, dat zy, die 'er nog in waren, gansch radeloos en verbysterd, geenen weg ter ontvlugtinge konden vinden, of door anderen daarin verhinderd, vertreeden wierden. Dit was het jammerlykste en ysselykste Schouspel, gaande alle verbelding in waarheid te boven. In dit punt des tyds vielen 'er de treurigste scheidingen voor. De Kinders, in weêrwil aller zorge, werden van de Ouderen, de Ouders van de kinderen, de Echtgenooten vad elkanderen gescheiden Die zyn leeven behouden hebbende, 'er buiten geraakte, zag zich van zyne waardste panden ontzet, en keerde hy, hen missende, te rug ter hunner reddinge, hy stierf met hen ter zelfder plaatze: die zyn eigen kind meende te verlossen, greep, by de verwarring, een ander aan de hand, en zag daar buiten te laat de treurigste mistasting: die in de open lucht gekomen, zich met het leeven zyner Echtgenoote geluk wenschte, waanende, dat zy voor hem was doorgedrongen, merkte, toen ze niet opdaagde, zyne dooling, eene dooling de treurigste van het leeven, nimmer te vergeeten: die zich zelven konden redden, maar geen kans zagen om dat hunner tederbeminde Huisvrouwen buiten de vlammen te bergen, stierven, elkander omarmd hebbende, vast aan een gestrengeld, geevende in den dood ongeveinsde merktekenen van de grootheid hunner Huwelyks-liefde: die - maar zal ik 'er noch meer bydoen? myne Leezers worden op nieuws te diep getroffen, myn eigen hart bloedt 'er nog over, laat ik het gordyn voor deeze akelige vertooning toeschuiven: het leeven deezer dierbaaren, door deugd en braave zeden in onze stad beroemd, is ten einde! De Voorzienigheid, in dat jongste tydstip, medogen met hen hebbende, hoorde de korte ernstige ziels verzugtingen, tot haar opgezonden, en hen bewaarende voor een langzaamen dood door verbrandinge, liet ze, in een oogen-

blik tyds, door eene schielyke verstikkinge het leeven afleggen. - Vraag niet, hoe veelen dit lot wedervoer, of is onze rouw niet reeds groot genoeg? begeert onze nieuwsgierigheid het juiste Getal uwer omgekomen Burgeren en Vreemdelingen te weeten wat voordeel zou het ons geeven by de eene smerte nog andere te kennen? Weêr staâ de overmaat van deeze weetlust, zy is u niet nut. - Breng u veel eer te binnen, hoe eene schaar van duizenden, van alle oorden der stad zaam gevloeid, of die ter hulpe niet durvende nog kunnende byschieten, hunne harten ten hemel verhieven, biddende een spoedig einde deezer droevige gebeurtenis. Op den roemwaardigen yver der onvertzaagde brandlusseren; op het wys bestier der Buger-officieren; op 't demoedig gebed, door veele godvrugtigen in hunne stille slaapkameren vuurig ten hemel opgezonden, behaagde het den Allerhoogsten deeze ramp te leenigen, door de vlammen, in verscheiden nabystaanden huizen reeds geslagen, te doen uitgaan, en hier door zo wel het verlies van meer goederen, als het leeven van anderen te spaaren; of verdient dit geene opmerking?

Ligter vertrouw ik dan zulken te zullen winnen, dan anderen tot staan brengen, die, ik weet niet door welken geest vervoerd, streng oordeelen over de gesneuvelden, meenende dat zy, grooter schuldenaars dan anderen zynde, uit dien hoofde met eene onderscheiden zigtbaare roede gestraft zyn. Hoe hard valt het my, en alle wyse Lieden, zulk eene liefdelooze vonnisvelling? Wat hebt gy daar aan, mag ik vraagen, dat gy dus smert tot onze smerte toe doet, en dat zonder grond? tast de wegen Gods niet aan, nog beoordeel ze ligtvaardig, of wie geeft u daartoe vryheid? - Leg de oude Joodsche vooroordeelen af, die gy schynt ingezoogen te hebben. Toen men den aanbiddelyken Zaligmaaker, aangaande eenen blindgebooren mensch, vraagde; wie heeft 'er gezondigd? deeze of zyne Ouders, dat hy blind zoude gebooren worden, antwoordde die goddelyke Leermeester; nog deeze heeft gezondigd nog zyne Ouders, maar dit is geschied, op dat de werken Gods in hem zouden geopenbaard worden. Toen men Hem wilde ondertas-

ten, wat hy oordeelde van de *Galileers*, welke *Pilatus* in den tempel verrast hadt, en om hals laaten brengen, verklaarde hy ronduit, dat deeze, schoon zy zulks geleeden hadden, geen zondaars waren boven anderen. En om zulke ligtvaardige, of laat ik zeggen onverstandige Rechters, ja ik geloof om ook ons voor altoos afteleeren zo los te werk te gaan, verhaalt JESUS een ander geval dat te *Jeruzalem* gebeurd was, waar geen mensch maar de Voorzienigheid alleen de hand in gehad had, verklaarende, naamelyk, dat die agttien, op welken alleronverwagst de toren van *Siloam* neerstorte, en onder de puinhoopen begroef, geen schuldenaars waren, boven alle menschen, die in *Jerusalem* woonden. Wat wil men meer? is 'er een geval, gelykvormiger aan het onze dan juist dit? - of waren onze omgekomen Burgers snooder dan anderen, die langs onze straaten wandelen? waarom heeft dan een regtvaardig God, die kinders, welke naauwlyks onderscheid wisten tusschen hunne regter en linker hand, niet gered uit den brand? Duizenden onder ons zyn immers snooder zondaars dan deeze jongen van jaaren, en egter zyn deeze in deeze vernieling niet gespaard? - Wat meer is, en sterker myne redenering toehaalt: stortte, voor eenige jaaren, eene Galery in eene onzer Kerken, bezeten door Weeskinderen, in, toen de geheele Gemeente geen leed ontving, om dat deeze Onderlooze Kinders boozer waren dan de geheele Gemeente, of dan anderen, die in de andere Godshuizen onzer Stad woonden? - Haalen deeze redenen toe, wat loopen wy dan vooruit? wat werpen wy ons op tot Rechters onzer Medeburgeren? zyn wy 'er toe bevoegd? is het ons opgelegd? kunnen wy 'er niet buiten blyven? voorzeker, maar wat kant gy u dan aan tegen JESUS wyze les?

Ik billyk, dat men het lot onzer medemenschen beweene; het wordt ook algemeen beweend en beklaagd. Maar indien wy ons daarmede alleen ophouden, gelyk de grootste hoop doet, oordeel ik, dat wy op verre na aan het wys oogmerk der Voorzienigheid niet voldoen. Wat klaagt een levendig mensch? een yder klaage van wegen zyne zonden. Met traanen alleen het gebeurde te beschouwen, en als een gewoone waereld-

ramp aan te merken, durf ik mynen Leezeren niet aanraaden. Wy moeten 'er vooral wysheid uit leeren, of wy missen die nuttige vrugt 'er uit te haalen, welke 'er in geleegen is.

Laaten wy dan allereerst opmerken, dat de geringste dingen, de beuzelagtigste kleinigheden, dikwils, in de hand van den Almagtigen de roede zyn, waar mede hy ons aantast. Hier is het een vuurvonk, eene veragtelyke koord, gemaakt door een handwerker, die zeker nooit, toen hy dezelve vlogt, gedagt heeft, dat ze het middel tot eene groote schaade en de berooving van veeler leeven, zou strekken. Dit kleine, myne Vrienden! valt ons zo zuur, is oorzaak van zo zwaare als treurige verliezen. Dan indien eene beuzeling ons tot eene zo strenge roede dient, wat zal dan het groote niet doen, als het daartoe wordt geroepen van den Almagtigen?

Wy hebben ons leeven dien avond behouden, en zyn niet omgekomen! Is dat aan onze wysheid toeteschryven? Veelen myner Vrienden waren ten zelfden tyde, denkelyk, mede omgekomen, indien niet deze en geene invallende gedagte of voorkomende toevallige zaak hen, gezind zynde al mede dien avond naar den Schouwburg te gaan, te rug gehouden hadt. Ik heb het hen met groote aandoening en tevens met diepe verwondering hooren vertellen, gedenkende aan Salomons Spreuken: het hart des Konings, (en ook van yder mensch) is in de hand des Heeren als waterbeken, hy neigt het, werwaards hy wil - het hart des menschen overdenkt zynen weg, maar de Heere stiert zynen gang. Dank, dank zy der goede Voorzienigheid, die uw leeven, het leeven van uwe Vrienden gespaard heeft door ééne invallende gedagte: grooter verlies hadt toch, denkelyk, onze Stad geleeden, was dit geval drie dagen vroeger gebeurd, toen de zamenkomst veel talryker was.

Is ons leeven bewaard, wy zyn egter algemeen geslaagen. De omgekomen zyn onze Stadgenooten, onze Vrienden, onze Bekenden, zo niet onze Bloedverwanten. Wy zyn algemeen in rouw gedompeld. Dus toont gy, dat deeze slag u ook aangaat, al zyt gy zelf

zo niet geslaagen. En is dit zo, dan zyn onze zonden al mede oorzaak van deeze droevige gebeurtenis. Kom tot die erkentenis, en schuif de schuld niet op de verongelukten alleen.

Hadt God ons willen handelen naar het geen wy waardig zyn, moest hy ons dan gespaard hebben? Zyn wy zo veel heiliger dan de geenen, welker dood wy beweenen? Hoogmoedige! op wat grond verbeeldt gy u dat? - 't Is dan loutere genade, dat wy, die leeven, gespaard zyn; laaten we dit rondborstig erkennen, en Gode eere geeven!

Eindelyk vergeeten wy nooit, en gedenken wy, nu voor al, aan deeze ontzaggelyke gebeurtenis met een verootmoedigd herte. De slagen der Voorzienigheid zyn thans van verscheiden aart; dan allen dienen, zyn wy wys, ter onze leeringe. Wie van honderd duizend menschen heeft aan dit ongeval gedagt, of kunnen vermoeden? 't is evenwel geschied. Nog meer zyn 'er, die wy niet voorzien, en egter gebeuren kunnen: men geloove dit, men leere het nu. Dan wat kan zulke rampen afkeeren? wat anders, dan dat elk de bron van Gods ongenoegen stoppe, en by tyds gehoor leene aan 's Hemels genadige vermaanstem. Weg dan schaadelyk uitstel van bekeering, dat duizend zielen, onverwagt weggerukt, vermoort; weg vertrouwen op goederen, goed doet geen nut ten dage der verbolgenheid; weg hoogmaed, die ons met ydelen waan vervult; weg waereldvermaaken, die my in de uitwerking van myn eeuwig heil zo sterk benadeelen, en nooit de waare rust bezorgen; weg minagting voor de welmeenende vermaantaal myner Leeraaren; weg onverschilligheid omtrent het eeuwig Evangelie, dat my zo klaar tot den verzoenings weg met den hoogen God geleiden wil; weg los vertrouwen op een lang leeven, geen plaats is langer voor my veilig, overal kan ik sterven, onverwagt kan het geschieden: wat genot heb ik dan van alle aardsche heerlykheid, als ze my zo schielyk en geheel verlaaten kan? Zorgelooze ziel! ontwaak, leer wysheid, zoek genade. De dag des Heeren, het einde der waereld, zal komen, als een dief in den nagt, heimelyk en onverwagt, in welken de hemelen met een gedruis zullen

voorbygaan, en de elementen branden zullen, en vergaan, en de aarde, en de werken, die daarin zyn, zullen verbranden: en dewyl dan deeze dingen alle vergaan, hoedanig behoor ik te zyn in heiligen wandel en Godzaligheid, om te verwagten nieuwe hemelen, en nieuwe aarde, in welke geregtigheid woont? - Leer my, ô Goedertieren God! met den heiligen Dichter[(a)] dagelyks zeggen:

Ik weet, ô Heer! hoe kort, hoe ongewis
Myn ligt vergangbaar leven is.
Myn levenstyd dien gy een handbreed stelt,
Is niets, by d' eeuwigheid geteld:
Gezondheid, kracht of wat het menschdom vleit,
Ja ieder mensch is ydelheid.

De mensch vlugt als een ydle schaduw heen.
Hy woelt, hy slaaft, hy brengt by een;
Hoopt schat op schat, en yvert zonder rust,
In al zyn woeling onbewust
Voor wien hy zorgt, of wie in 't aardsche dal
Na hem zyn goed bezitten zal.

Ik wacht voortaan myn heil van d' aard niet meer.
Ik hoop op u alleen, ô Heer!
Vergeef myn schuld! vergeet myn euveldaad!
Stel my niet tot der dwaazen smaad!
Ik zal myn mond niet opdoen in 't verdriet:
Ik twist met u, myn' Rechter niet.

(a) Ps. XXXIX: 3, 4, 5. Volgens de beryming van 't Konstgenootschap L A U S D E O , enz.

De Denker.

N°. 492. *Den* 1 Juny 1772.

[Eenige Voorschriften van *regtvaardige Testamenten*.]

Ontvreemd niemand het zyne met bedrog.

JOHANNES. *Luc. III* 14.

(Vervolg van No. 490.)

Ik twyfel niet, of myne Leezers hebben het slot myns 490 Vertoogs met veel genoegen en stigtinge geleezen. Daar ik dan oordeel voldongen te hebben, dat hy, die zynen uitersten wil beschryven jaat, vooraf moet agt geeven; wie zyne naaste Erfgenaamen zyn, en zulks niet alleen, maar dat Reden en Godsdienst van hem eisschen, wat 'er ook tegen hen in den weg moge geweest zyn, hen in de daad voor de naasten in zyn Testament te erkennen, en egter dit veeltyds niet geschiedt; zo behoorde men eenige middelen te bedenken, om dit met meer kragts aan het verstand der menschen te brengen, op dat zy, die in hun leeven door hunne Vrienden gezegend wierden, na hunnen dood, door dezelven niet gevloekt mogen werden, nog in de Vierschaar Gods zelve eenen vloek op zich laaden door de laatste onregtvaardige daad, met welker bedryf zy, voor altoos, uit de waereld gestapt, en ter eeuwigheid zyn ingegaan.

Onze Notarissen schryven doorgaans aan het hoofd der Testamenten, dat voor hun *gecompareerd zyn die en die, welken zy bevonden hebben hunner zinnen magtig en by vollen verstande te zyn*. Dit gewoone Formulier wilde ik met een byvoegzel vergroot hebben; het

was zeker niet onvoegzaam, dat die Heeren een algemeen bevel kreegen om de Testamentmaakers, eer zy hunnen uitersten wille opgaaven, te vraagen, of zy ook hunne *Reden* en *Godsdienst* ten vollen magtig zyn, om hun dus te doen begrypen, hoedanig de inhoud van een regt Testament behoort te zyn. En wie zal wraaken, zo de Leeraars algemeen volgen het pryzenswaardig voorbeeld van sommigen hunner Medebroederen, die, by eenen kranken geroepen zynde, van wien zy eenig vermoeden scheppen geen Testament naar de regels van *Reden* en *Godsdienst* gemaaakt te hebben, of te zullen maaken, alvoorens vraagen, of onder hunne zaamenspraak laaten invloeien, dat zal men zich op de regte wyze ter dood bereiden, en van zonden afstand doen, men het laatste van het leeven niet behoore te sluiten met eene der onregtvaardigste daaden, waar over in de Vierschaar Gods de ondervraaging zal gaan, zo dra hunne oogen door den dood zullen gelooken zyn, en de wettige Erfgenaamen, onwettig tot de erfenis verklaard zynde, schreeuwen zullen zo lang zy leeven. Dit stuk behoort, myns bedunkens, wel degelyk tot het werk der Leeraaren, meer dan één heeft my dit toegestemd, en men kan hiervan meer vrugts verwagten, dan van het eerste middel, zo even van ons aan de hand gegeeven. Ik weet, dat sommigen beweeren, dat Leeraars in geen Familie - zaaken zich mogen steeken, en alleen maar voor de ziel hebben te zorgen; dan zo dit geen zorgen voor de ziel zy, betuig ik niets te verstaan. Wyse Predikanten zyn hierin voorzigtig, en doen zulk eene vraag nooit in de tegenwoordigheid van veele bloedvrienden, welke het krankbed omringen, want de tegennwoordigheid van hun, die den lyder verre in den bloede bestaan, zou hem ligtlyk afschrikken om zynen uitersten wille, tot hen reeds bepaald, te veranderen, en anderen te benoemen, die, wegens eene oude vyandschap of by toeval daar niet tegenwoordig zyn, schoon ze de naaste Familie Vrienden uitmaaken. Predikanten begeeren dan in zulk een tydstip geene biegt te oefenen, die

kennen wy toch by ons niet, maar ik neem hun nooit kwalyk, dat, zy een bezoek by zulke kranken afleggende, hen onder vier oogen eerst spreeken, en daarna, by het gebed, de Vrienden, die zy te vooren by den lyder vonden en nu uitgegaan waren, weêr binnen roepen: want, hoe weinig men veinzen mag in de uure des doods ik geloof egter, dat veelen, vooral wanneer de ziekte nog niet hevig toegenoomen is, of veel doodsvreeze zich opdoet, niet geheel vry van veinzery zyn, ten minsten niet vol uit spreeken: althans sommigen hebben zodanig geleefd, dat een Leeraar meer byzonder met hen spreeken mag, 't geen in tegenwoordigheid der naaste Bloedvrienden voor hem niet raadzaam, en voor den lyder niet wel doenlyk is, ten zy het met algemeene bewoordingen geschiede, waar door men zelden het waare oogmerk regt bereikt. De invoering deezer handelwyze, vreeze ik, zou thans niet wel algemeen vlotten; men weet, hoe weinig veelen van Predikanten verdraagen kunnen; sommigen zouden 'er luidkeels over schreeuwen; doch het nuttige voor eene stervende ziel, en de gerustheid voor de conciensie des Leeraars moet wegens een woest en onzinnig geschreeuw van dwaazen niet agterstaan. Het tweede, dat een Leeraar by zulk eene ondervraaging wel in agt mag neemen, is, dat hy geene Naamen der geenen, die, zyns oordeels, als Erfgenamen benoemd moeten worden, opnoeme, op dat hy geen schyn geeve van iemand hunner boven anderen te willen begunstigen, of zelve, de Familien niet regt kennende, verkeerden noeme. Des noods zou dat egter kunnen geschieden; doch niet dan met de uiterste omzigtigheid, en met plagtige betuigingen van alle belangloosheid.

Dus heb ik aan de laatste vraag, op bladz. 155, voorgesteld, wyl ik geen byzondere onder in 't oog heb gehouden, voldaan, en zal nu ook aan de twee eerste gedenken.

Elk een, die dan bepaald heeft, wie zyne regte Erfgenaamen, volgens pligt en billykheid, zullen zyn,

behoort thans te bedenken, wat hy hun zal nalaaten. Daar over valt doorgaans weinig, of meest altoos geene bedenking. Men waant, dat onze goederen de onzen zyn, hoe ook verkreegen, en men derhalven daar, over eene vrye bestelling hebbe. Het zou zekerlyk al wonderlyk in de ooren der waereld klinken, wanneer een stervende een Testament van deezen inhoud maakte ‘Ik N.N. gedenkende de broosheid van het leeven, en dat 'er niets zekerder is dan de uure des doods, heb beslooten over myne goederen aldus te beschikken.

‘Voor eerst legateere ik aan N.N., huisman, woonende in 't Dorp... op...., zynde eene myner hoeven, dan wel, by deszelfs overlyden, aan zyne wettige Descendenten en Erfgenaamen, de somme van agt honderd guldens, om dat myn Vader, by het betaalen eener Landpagt van vier horderd guldens, gemelden huisman, vergeetende eene Quitantie te vraagen, of zich op myns Vaders eerlykheid verlaatende, dezelve niet gegeeven, en deswege naderhand, hoewel beter weetende, nog eens heeft gedwongen dezelfde somme te betaalen, dienende de overige vier honderd ter vergoedinge zo van het leed, hem aangedaan, als van de voordeelen, die hy anders met dat geld daarna hadt kunnen doen. Ik hadt deeze schaadeloostelling al eer in myn leeven moeten gedaan hebben; doch myne ontwaakte consiensie heeft die traagheid nu eerst overwonnen.

‘Ten tweeden bespreeke ik zes duizend guldens voor N.N., geweest zynde eene der dienstmeiden myns Vaders, welke hy, na den dood myner Moeder, lief gehad, en zwanger zynde, uit het huis gestooten heeft, zonder haar eene duit mede te geeven, onder voorwendzel, dat een van onze reeds vertrokken knegten de egte Vader van het Kind was.

‘Ten derden begeere ik, dat gegeeven zal worden twee duizend gulden aan N.N. die als Tuinman, 20 Jaaren, voor een geringen loon, mynen Vader

gediend heeft, en de huur dikwils opgezegd hebbende, altoos gepaaid is met eene belofte, dat hy een goed Legaat uit deszelfs nalatenschap zou trekken, waar op hy in onzen dienst gebleeven is, doch zyn naam, na myns Vaders dood, in het Testament niet gevonden.

‘Ten vierden zal eene rekening van N.N. zynde een Apotheker, die, onder voorgeeven dat ze veel te hoog gesteld was, door mynen Vader niet voldaan is, met vier per Cent daarenboven, aanstonds, na myn overlyden, betaald worden, om dat de Man, zes Kinderen hebbende, van mynen Vader uitgedaagd, om hem ter betaalinge in Rechten te dwingen, zulks niet heeft durven of willen onderneemen.

‘Ten vyfden zal eene Erfenis van tien duizend gulden, welke N.N. zynde eene Weduwe met drie Dogters regtvaardig hadt moeten erven, doch door mynen Vader onwettig ingeslokt en zy daarenboven schamperlyk uitgelachen is, toen zy aan 't Sterf huis kwam om die te haalen, niet alleen in goede Obligatien voldaan, maar nog daarboven zes *per Cent* uitgekeerd worden, voor zo veele jaaren als zy die heeft moeten missen; kunnende myn geweeten geen rust vinden, voor dat dit geld, zo lang onregtvaardig van my bezeeten, tot haar na mynen dood wederkeere.

‘Eindelyk legateere ik het overige aan myne wettige Erfgenaamen, enz.’

Wat dunkt u, Leezer! zou zulk een Testament, hoe vreemd in onze dagen, niet billyk zyn naar godlyke en menschelyke wetten? behoort niet elk, die van zyne Ouders goederen heeft verkreegen, welke onwettig gewonnen of bezeeten zyn, dezelve te rug te geeven? heeft men dat nagelaaten in zyn leeven, kan iemand gerust sterven, die dit niet vergoedt by zynen dood? Uw geweeten, my hierin toevallende, behoef ik deeze eerste der die Vraagen niet verder te beant woorden en op te lossen.

En juist deeze gemakkelyke oplossing zal my den

weg wyzen, ter aanduidinge, wat hy hebbe te doen, die zyne goederen onregtvaardig heeft bestierd, welke de laatste Vraag is.

Stel eens, wy wierden by het openen van het Testament van eenen, die aan de volgende euveldaaden schuldig stondt, geroepen, en wy lazen 'er deeze zyne laatste begeerte in, hoe zou niet onze goedkeuring, ons genoegen, onze blydschap, en onze liefde voor den Overledenen zwellen?

'Ik N.N. overtuigd, dat ik, binnen korten, voor den throon des hoogen en regtvaardigen Richters van Hemel en Aarde, zal moeten verschynen, heb, op de aanspraak van mynen lieven Leeraar, ontwaakt zynde uit myne driftige begeerlykheid naar 's waerelds goed, en noch kragten genoeg hebbende om te kunnen schryven, deeze Memorie willen opstellen voor myne Erfgenaamen, begeerende, dat dezelve van zo veel kragts zal gehouden en stipt nagekomen worden, als of dezelve woordelyk in myn Testament geschreeven stondt.

'Voor eerst erkenne ik voor God en de geheele Waereld, dat ik in de Negotie nog leevende, zo dikwils ik kon, verscheide kwaade trekken gespeeld heb, waar over myne ziel thans eene bittere droefheid, en, gelyk ik hoop, een waaragtig berouw gevoelt; zo begeere ik, dat daar de te kort gedaane Perzoonen, wegens hun groot getal, niet bepaald kunnen worden, en zy niet dan kleene verliezen geleeden hebben, welke alle my eene groote onregtvaardige winst gegeeven hebben, twaalf duizend guldens zullen uitgekeerd worden aan de Diaconie myner Stad, en Kerke.

'Ten tweeden, alzo ik, na my ontdaan te hebben van de Negotie, in de tien laatste jaaren niet ter Kerke ben geweest om geruster van myn onregtvaardig goed te kunnen leeven; zoo wil ik, dat myne Kinderen zullen uitreiken duizend gulden aan de Diaconie van het Dorp, waar ik myne Buitenplaats gehad, en Zondags menschen getracteerd heb, tot groot nadeel der Armen; zonder met

hen ter Kerke te komen, en om dezelve reden drie duizend aan de Diaconie van onze Stad, waar in ik gewoond, en den meesten tyd des jaars doorgebragt hebbe.

‘Ten derden, alzo ik verdonkerd hebbe eene beurs van honderd en vyftig gulden jaarlyksch inkomsten, geërfd uit den Boedel van N.N. om daar op een Student te laaten studeeren; zo zullen myne Kinderen dezelve wederom oprigten, en daaruit, jaarlyks, niet alleen de gemelde somme uitkeeren aan eenen behoeftigen Student, maar ook alle jaaren vyf en twintig guldens meer geeven, tot dat het agterstallige zal voldaan zyn, en dan berekenen, hoe veel profyt ik jaarlyks, elk jaar op 4 per Cent gerekend, daar uit getrokken heb van Ao .... tot heden toe, dat ik dezelve in myne magt gehad hebbe, het geen zy, tot vergrooting der beurs, mede zullen uitkeeren.

‘Ten vierden alzo ik, waarneemende de zaaken van den Keer N N. woonende te ... in Engeland, hem veel meer in rekening gebragt, dan uitgegeeven, of verdorven goederen gezonden heb, zo zullen hem zes duizend guldens te rug bezorgd worden, met bede om vergeeving.

‘Ten vyfden, nademaal ik in myne Negotie het Land door *fraudes* meenigmaal te kort gedaan heb, en dit niet te berekenen is, zo laat ik aan myne Kinderen over, of zy zes duizend guldens, by portien, in den winter, aan de Armen, dan wel aan Weduwen en Weezen, die gebrek lyden, zullen uitdeelen.

‘Voorts zullen alle myne dan overschietende goederen verdeeld worden onder myne Kinderen, gelyk in myn Testament beschreeven staat, en zy werden by deezen ernstlyk vermaand door een liefhebbenden Vader, die in zyn wroegend geweeten ondervindt, wat het zy, goederen, die anderen toebehoorden, kwalyk bestierd te hebben, dat zy nooit myn zondig en ongelukkig voorbeeld navolgen, maar zich aan my spiegelen, en deeze Memorie,

zonder mynen naam te melden, een jaar na mynen dood, doen drukken in den DENKER, op dat anderen van roofzugt worden afgehouden, en daar boven zetten de spreuk van JOHANNES den DOOPER: *Ontvreemd niemand het zyne met bedrog*. In die hoope zal ik God bidden tot myn levenseind, 't geen niet verre meer kan afzyn, dat hy myne zonden vergeeve, en myne lieve Kinderen altoos daar voor bewaare'

Wat dunkt U, Leezer! als my zodanig eene Memorie wierdt gezonden, om in myne Vertoogen te worden geplaatst, gelyk ik bidde dat geschieden mag, indien 'er hier of daar zulk een schuilen mogt, want hoe vreemd of zeldzaam dit zy, het behoort niet onder de onmooglyke dingen: dan zult gy misschien vermoeden, dat ik het Boek van den beroemden PLACETTE over de *wedergeeving* geleezen heb, hoewel ik betuig dat fraaie werk, gelyk het my dus beschreeven is, nooit in handen gehad, en dit alleen, volgens de Regels van Reden en Godsdienst, die veele stervenden niet willen, maar behooren na te volgen, geschreeven te hebben.

P.S. My is berigt dat de vermaarde SAURIN, zyn leeven, een geval in *'s Hage* gehad hebbe, gelyk vormig aan dat van den Eerw. Heer VAN DER VORM. Indien iemand myner Leezeren hetzelve naauwkeurig kent, en my gelieft mede te deelen, zal my veel vermaaks geschieden; ik beloof hem, dat het ten algemeenen nutte gebruikt zal worden.

DE DENKER.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 493. *Den* 8 Juny 1772.

[De verscheidenheid van *Taalen* voorheen, en noch een vloek. Nadeel voor de Geleerdheid, dat elk in zyne *Moedertaal* schryft.]

- - - At linguas solvit & ora Deus.
Ille dedit, varias hominum cognoscere linguas:
Posse loqui linguis pluribus, ille dedit.

FRANCIUS.

By de plegtige viering van het Pinkster-Feest, heb ik, voorheen, myne gedagten dikwils laaten gaan over de Taalen der menschen, en met groote aandagt drie verbaazende Wonderen daarin beschouwd. Onze eerste Ouders waren niet zo dra geschapen, of zy hadden het vermogen van te kunnen spreeken, en elkanderen te verstaan. Dit is zekerlyk een Wonderwerk, door de hand van den Almagtigen gewrogt. Hoe verdrietelyk zou het hun geweest zyn, hadden ze zo veel tyds als onze Kinders, moeten besteeden om eene Taal te leeren, en elkanderen daar door te verstaan? Hun goede Schepper heeft hun, oogenblikkelyk, met het leeven de magt van verstaanbaar te spreeken, geschonken. Hadden zy die moeten leeren, van wien zouden ze die geleerd hebben? of moeten uitvinden, hoe veel tyds zou 'er mede verloopen zyn? Ik kan my niet verbeelden, hoe verrukt dit eerste Paar menschen geweest is, wanneer ze, elkanderen ziende, daarby gewaar wierden, dat ze de gaaf bezaten, van elks denkbeelden onderling te kunnen mededeelen. Zy verheugden zich zekerlyk, onbeschryf-

lyk, over deeze vriendelyke gaave Gods, 't Kostte hun geenen tyd, geen verdriet, geenen arbeid, wat onze Kinders met zo veele moeite aanleeren, met moeite, zeg ik, want in dit stuk oplettend zynde, heb ik dikwils met verwondering gezien de drift der Kinderen om te spreeken, en de ongelooflyke moeke, die zy somtyds doen om zich te doen verstaan. 't Verdient ook zekerlyk verwondering, hoe onze kleenen die konst zo schielyk leeren: niemand heeft 'er ons verslag van gegeeven, geen een kan het doen. - Het ander Wonderwerk in het stuk der Taalen, is derzelver verwarring by Babels torenbouw. *Moses* verhaalt ons niet byzonder de wyze hoe zulks zy toe gegaan, waar uit sommigen, die zich nooit meer verheugen, dan wanneer ze waanen iets tot verkleining van de Godlykheid der H. Schrift te winden, aanleiding genoomen hebben om met deeze gebeurtenis te spotten. Dan hoe veele bewyzen men tegen deeze Vitters moge aanvoeren ter staavinge van de waarheid; het voldoet my genoeg, dat die heilige Man, het karacter van een Historieschryver overal bewarende, nergens buitenstappen doet om ons zaaken, die of buiten zyn bestek zyn, of alleen de nieuwsgierigheid voldoen, te berigten. Ik kan dan niet meer van hem eisschen, dan hy schryft, en daar mede ben ik voldaan. Meer dan eens heb ik kundige Leeraars deeze verbaazende Gebeurtenis dus hooren uitleggen. De Allerhoogste wilde, dat de Aarde bevolkt zoude worden, en derhalven dat alle menschen niet leeven zouden binnen de palen van een enkel Landschap, het geen hen moest bloot stellen aan geduurige krakkeelen, wyl elk zich geregtigd zou oordeelen om zich meester te maaken van de beste landeryen. De geheele Waereld bewoonbaar zynde, was het Godlyk besluit, dat overal zyne gaaven gebruikt zouden worden, overal getuigen zyn van zyne verschillerde werken en goederen, des moesten zich *Noachs* nakometingen allerwege over den geheelen aardbodem verspreiden De staatkundige *Nimrod* schynt met dit plan zeer kwalyk te vrede gewest te zyn: zich niet vergenoegende om over eene afzonderlyke Volkplanting het gebied te voeren; maar, jaagen-

de naar de algemeene vaste Opperheerschappy der waereld, zag, dat hy dit oogmerk nimmer bereiken kon, indien hy niet alle menschen, onder zyn oog en magt, in één lighaam byeen hieldt; des stookte hy, onder den dekmantel, dat zy geruster en veiliger zouden leeven, wanneer ze by elkanderen bleeven, hen op, om eene hoofdstad te bouwen, en op dat derzelver ligplaats allerverst zou kunnen gezien worden, daarin een toren tot een baak te stigten wiens opperste tot in den hemel zou zyn. Dit was een werk van een geweldigen arbeid; doch hy moedigde hen daar toe aan door een vertoog van den grooten naam, dien zy daar door maaken, van den eeuwigen roem, welken zy deswegen by de Nakomelingschap zouden behaalen; door welken arbeid de listige Vorst zyn Volk intusschen byeen hieidt, voorziende, dat, als het voltooid zou zyn, niemand zich ligtelyk van hem zou verwyderen, maar veel eer om stryd ieveren, dat hy in of naby zulk eene trotsche Stad een inwooner bleeve. De natuurlyke hoogmoed der menschen gaarn allerlei voedsel aanneemende, zo viel het hem niet zwaar zyn Volk daar toe over te haalen. Het begon 'er dan aan algemeen, en brage het, onder de toelaatinge Gods, tot zekeren trap, wanneer deeze de verdere voortzetting in kragt wilde stuiten. De Alleenwyze toch de algemeene waereldbevolking beslooten hebbende, en voorziende, dat eene *Monarchie* in de hand van eenig sterveling niet te vertrouwen ware, wyl hy door list en geweld die verkreegen hebbende, door wreedheid en verdrukking zou handhaaven, wilde tegen zulk een algemeen onheil der waereld voorzien, te meer, daar, wanneer 'er eene verscheidenheid van regeeringen in de waereld ware, de inwooners, leefden zy al eens onder eene tirannische magt, naar andere heerschappyen en Volken zouden kunnen vlugten. Ook wilde God zulk eene hovaardy, en dwaasheid van eenen naam te maaken, geheel verydelen, en beschaamen ter leeringe van anderen. De een Godlyke Persoon werdt door den gewyden Historieschryver, als spreekende tot den anderen, ingevoerd, gelyk in meer gevallen van hoog belang in de H Schrift geschiedt, zeg-

gende: ‘komt aan, laat ons nedervaaren en laat ons haare spraak aldaar verwerren, op dat een ygelyk de spraak zyns naasten niet en hoore. Alzo verstroideze de Heere van daar over de gansche aarde.’ 't Is my altoos voor gekomen als eene ontzenuwing van de kragt des Teksts, wanneer men stelt, dat de arbeiders, het niet eens kunnende worden orntrent de verdere ophouwinge, zich van elkanderen scheidden, en aanhang krygende, eenigen hier, anderen daar verstrooid werden; waar door, in 't vervolg des tyds, verschillende Taalen onder deeze verschillende Volkplantingen zouden gebooren en voortgekomen zyn. Het zeer plegtig verhaal van *Moses*, wil men het niets te kort doen, dwingt ons dan te denken, dat de spraaken zelve verward zyn door eene onmiddelyke instorting van nieuwe Taalen; zonder dat ik bepaald begrypen kan, in welker voege dit geschied zy. Hier aan ligt my ook niets geleegen; ik zou 'er wel iets naders van kunnen zeggen, maar 't zyn, zo wel als de uitleggingen van anderen, loutere gissingen, waar van ik liever afzie, en myne onweetendheid hierin erkenne, dan op lossen grond veel daar over te redeneren, en weinig 'er mede uit te doen. De werking van een Almagtig vermogen zie ik 'er zigtbaarlyk in uitblinken, zo wet als de merktekenen der Godlyke wysheid in de verydeling van *Nimrods* staatkundig inzigt; want wordt dit werk hier uitgebeeld als Gods eigen bedryf, hoe kan ik het dan aanzien als een gevolg der scheidingen des Volks, gebooren uit het gekyf der bouweren? Wordt 'er dan één Persoon des Godlyken. Wezens hier afgebeeld, als tot de anderen spreekende, en op aarde neêrvaarende; dan duidt het een werk aan, zo plegtig als de Schepping, een waaragtig Wonderwerk. En zeker, Hy, die den eersten mensch het vermogen gaf om aanstonds eene taal te spreeken; Hy, die de tong gemaakt heeft, hadt het in zyn vermogen om ze zo tedoen spreeken, als hem behaagde, en het kostte Hem geen meer moeite, om nu eenige honderd duizenden, dan den eersten mensch, oogenblikkelyk, eene nieuwe spraak te geeven. Dus is 'er dan een vloek op de aarde gebragt door den hoog-

moed der menschen; langs deezen weg is de aarde door dwang bevolkt, en eene schaadelyke algemeene *Monarchie* voorgekomen. Deeze vloek, hoe veele Eeuwen ze thans mag oud zyn, duurt noch, en ik kan geen verschillende spraak hooren, of ze komt my meenigvuldigmaalen te binnen. Gelyk ze *Noachs* Nakomelingen van een scheurde, scheidt ze de Volken der waereld noch van een, en het moeilyk aanleeren eener vreemde taale toont ons de zwaarheid van deezen vloek. Dus hebben we elken dag de droevige gedenktekenen van staatszugt, dwaasheid en hovaardy der menschen voor ons, en noch ontleeren we die schandelyke en schaadelyke gebreken niet. Men ziet 'er ook de kinderagtigheid van die Volken of menschen uit, welke grootsch zyn op hunne Taal, en haar voor volmaakt aanziende, hoewel 'er noch geene volmaakte is, andere spraaken beschimpen, en te laag oordeelen die te leeren. Hoe zeer intusschen de waereld belast is met deezen vloek, hoe moeilyk dezelve is, en Volken van Volken scheidt, weeten zy best, die vreemde Landen gaan bezien, met andere Natiën Koophandel dryven, of uit derzelver kennis hunne geleerdheid vermeerderen willen. Dan in plaats dat de Geleerden hedendaagsch zouden arbeiden ter verzagtinge of verminderinge van deezen vloek, gelyk men met regt van hen zou verwagten, smert het ons te zien, dat zy denzelven vergrooten. Voorheen plagt toch elk, die een Werk schreef, in het Latyn te schryven, deeze was de Taal der Geleerden, zy allen verstonden ze, en een Boek, dus opgesteld, vloog ras door geheel *Europa*, en maakte de kennis, daarin vervat, algemeen: docht sedert eenige Jaaren is de trotsheid op eigen Taal by de eene en andere Natie dermaate gezwollen, en de agting voor het Latyn dermaate gedaald, dat het tegenwoordig als iet vreemds luidt daarin te schryven. Laaten wy maar eens letten, om dit overtuigend te zien, hoe veele Boeken in *Engeland, Frankryk, Duitschland* en *Nederknd*, (vier Ryken, waar in zeker het meeste gedrukt wordt) jaarlyks uitkomen, en men zal verbaasd staan over het klein getal, dat in de Latyn-

sche Taal geschreeven is. De *Franschen*, mag men zeggen, hebben hier toe den eersten steen gelegd. Sedert zy begonnen hebben hunne spraak te beschaaven, hebben zy tevens zo groote liefde voor dezelve gekreegen, dat het eene schande voor een Franschman geworden is, anders dan in zyne moedertaal te schryven. Geheele Legioenen van *Memoires* zyn 'er sedert voor den dag gekomen, en deeze vermeerderen noch al van tyd tot tyd. Andere Natiën, deeze trotsheid merkende, hebben of dezelve willen betaald zetten, of aan gelyke kwaal krank geworden, sedert ook in haare spraak begonnen te schryven, en wy voor haar niet willende onderdoen, gaan thans in hetzelfde spoor voort. Het gevolg hier van wordt niet ingezien, ten minsten niet ter harte genomen, dat, naamelyk, gelyk de *Edinburgsche* Hoogleeraar GREGORY te regt aanmerkt, de tegenwoordige manier der Auteuren, van elk in zyne moedertaal te schryven, de Geleerdheid, binnen kort, gewisselyk moet benadeelen; wy voegen 'er by, dat ze dezelve nu reeds benadeelt. Zo dra toch voorheen, by voorbeeld, een *Duitscher* een geleerd Werk in de Latynsche Taal schreef, wierdt het zelve door alle Geleerden in *Europa* geleezen; maar wordt nu dergelyk een Werk in het *Spaansch, Fransch, Engelsch, Hoogduitsch*, of *Zweedsch* opgesteld, het blyft in het ryk, waar men dezelfde Taal spreekt, hangen, en duizenden onkundig van deszelfs voortreffelyken inhoud. Twee middelen heeft men sedert uitgevonden, of ter vergoedinge van dit nadeel te baat moeten neemen, het leeren, naamelyk, van vreemde Taalen, en het overzetten. Maar welk eene zwaaren en onaangenaamen last hebben de Geleerden zich gewillig laaten opleggen? zy zyn nu genoodzaakt, behalven hnn Latyn en Grieksch, drie of vier vreemde Taalen zich noch eigen te maaken, en dit heeft niet alleen hier plaats, maar ook in alle ryken van *Europa*; wie dat niet doet, kan niet mede. De Overzettingen zyn het ander middel; die gaan by ons, en noch meer in het arbeidzaam *Duitschland* algemeen in zwang, maar hoe veel verliezen wy niet door Vertaalingen? Behalven dat 'er zo

veel in 't licht verschynt, welke die moeite niet waardig is, of het geen, der overzettinge dubbel waardig zynde, agter blyft, uit vreeze, dat het niet aan den man zou raaken, Anderen zyn ook op Vertaalingen weinig gezet, en blyven dus van goede Werken beroofd. *Engeland*, by voorbeeld, hoe veel *Hollandsche* Boeken meent men wel, dat 'er in 25 Jaaren daar vertaald zyn? ik durf het gering getal niet noemen. Hadt BOERHAAVE in het Nederduitsch geschreeven, hoe veele nuttigheid zouden andere Natiën gemist hebben? was MUSSCHENBROEK dat spoor gevolgd, men zou zyn *Systhema* op de *Napelsche* Academie niet onderwyzen: hadt VITRINGA zo gehandeld, zyn *Commentarius* zou niet in 's Pausen Bibliotheek de eerste plaats beslaan: hadt SCHULTENS anders gedagt, de Engelschen zouden hem zo hoog niet roemen.

Ongevoelig tot deezen uitslap, als een wettig gevolg onzer redeneering over het tweede Wonder in 't stuk der Taalen, gebragt, willen wy nu ook aan het derde, zo wel een zegen als het eerste Wonder, doch door het tweede, dat een Vloek is, daar van gescheiden, gedenken, gelyk de geheele Kristen-Kerk met ons in deeze dagen doet. Wy hebben ons verwonderd over de taalgaaf der eerste Ouderen, ontzet gestaan over de verwarring der spraaken, maar wat moeten wy zeggen over de uitstorting van veele Taalen op de Apostelen door den Heiligen Geest? Zekerlyk dit derde Wonder verrukt, en houdt ons opgetoogen. 't Zy toch dat wy letten op de gaave zelve, 't zy op Gods allergenadigst en overwys oogmerk in dezelve; de oude instelling der Kerke van derzelver gedagtenis te vieren, is lofwaardig. Ik herhaal de geschiedenis daar van niet, om dat ik vertrouw, dat myne Leezers, zo wel als ik, onverzadigd van ze te hooren, onder de Leerredenen onzer geliefde Leeraaren tegenwoordig zyn geweest, en ze andermaal rypelyk overwoogen hebben. Men gunne my alleen in zo verre de voetstappen onzer waardige Predikeren te volgen, dat ik myne Leezers aanspoore om het regte denkbeeld van, de verwondering over,

en de dankzegging voor die onwaardeerbaare weldaad des Heeren nooit af te leggen. Hier door is de aanbiddelyke JESUS, als de waare Messias, als de eeuwige wonderdoende God, verheerlykt voor de oogen van den ongeloovigen Jood, en moet, als zodanig, van ons noch verheerlykt worden: hier door is het Zalig Euangelie snellyk door de geheele waereld verspreid, en in laater Eeuwen tot ons overgebragt: hier door is de scheiding van andere Volken door de verscheidenheid van spraaken eenigermaate geheeld, en wy thans geroepen om waare dankzeggingen aan Hem te betaalen, die nog daar boven gereed is, om door zynen Geest tot onze harten te spreeken. Naar deeze stem te luisteren, is het bevel des hoogen Gods, ons eigen belang brengt het mede, een deel der waare dankbaarheid is 'er in geleegen. De Kerk verheerlyke dan haaren Heer, en ze werde door den rykdom zyner onverdiende genade zelve verheerlykt!

* * * *

Ik heb my, in dit Vertoog bl. 182, op het gezag van den Hooggeleerden GREGORY beroepen, ter staavinge, dat de Geleerdheid nadeel moet lyden, wanneer elk Auteur in zyne moedartaal schryft. Hoe veel regts ik heb om my van 't getuigenis deezes uitmuntenden Mans, hoewel weinig in ons Land bekend, te bedienen, zullen alle myne Leezers, die een zugt voor de Natuur- en Geneeskunde hebben, erkennen, wanneer zy *Twee Academiesche Lessen* van deezen Hoogleeraar over de *Pligten van een Geneesheer*, en de *wyze, op welke men de waarneemingen in de Natuurkunde best kan voortzetten*,(*) doorbladerd zullen hebben. In deeze eenige Proef, die wy tot noch toe van deezen Man in onze Taal hebben, blinkt uit de edele en grootmoedige Praktizyn, de braave Kristen, de voorzigtige Natuurkundige. Mag men zich dan op zulk een schoon *Origineel* niet beroepen, als men zulk eene treffelyke *Copy* van hem ontvangt?

(*) Gedrukt te Amsterdam, by *Yntema en Tieboel* 1771.

De Denker.

N°. 494. *Den* 15 Juny 1772.

[*Zelfmoord* is een uitwerksel van krankzinnigheid.]

Proxima tenent dein moesti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu: lucemque perosi
Projecere animas Quam vellent aethere in alto,
Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
Fas obstat, tristique palus innabilis unda
Adligat et novies Styx interfusa coërcet.

VIRGILIUS.

Eene fraie verhandeling, onlangs gelezen, waar in betoogd word, *dat de zelf-moord een uitwerksel is van loutere Krankzinnigheid*, heeft my aanleiding gegeven, om myne Lezeren heden ene geschiedenis, dewelke ik in het Fransch geboekt heb gevonden, mede te deelen, dewyl ik nietgeloof, dat dezelve veel bekend is. Het doeleinde van myne Schristen is toch om myne landsgenoten op ene aangename wyze ten nutte te zyn en hun zedelyk Karakter te verbeteren. Derhalven vind ik gene zwarigheid, om in myne vertogen gebruik te maken van geschiedenissen of verhandelingen, door anderen te boek geslagen, wanneer zy aan dat doeleinde vol-

doen, en ik denk, dat dezelve aan de minste myner Lezeren kennelyk zyn, in hope dat die Lezers, dewelke zodanig iets elders mogten gelezen hebben, my het wel voor eene enkele reis zullen willen ten goede houden, wanneer ik hun opgewarmden kost voordien. Dit zy genoeg gezegd, om over te gaan tot de geschiedenis zelf, dewelke den naam draagt van

Behoedmiddel tegens den zelf-moord, of geschiedenis van Camillus.

In het Jaar 1648, een Jaar het welk een onuitwischb're Vlek in de Jaarboeken van *Engeland* is, bevond zig CAMILLUS in den allerbeklaagelyksten toestand en in de uiterste elende gedompeld. Ofschoon hy zyn ongeluk met veel moed en standvastig, held scheen te dragen, vermoedde men egter, dat hy 'er innerlyk zeer door geraakt was, Zyn toestand belette egter niet, dat ene Dame, aan dewelke hy behaagde, hem korten tyd naderhand ten huwlyk nam en middelen bezorgde, om rykelyker en aangenamer dan ooit te leven. Was hy zeer gevoelig aan zyn ongeluk geweest, zyne erkentenis en Dankbaarheid aan die gene, dewelke hem daar uit gered had, was niet minder. Hy merkte haar aan als eene getrouwe en tedere vriendin, dewelke hem uit den schoot der armoede had verlost, en hy had voor haar niet alleen de gevoelens van een teerhartigen egtgenoot, maar zelf die van een dankbaren vriend. De hersteling van het geluk van CAMILLUS, was ene leus voor zyne geveinsde vrienden, dewelke hem in zyn

ongeluk verlaten hadden, om weder te keren. Hy vergunde dezelve den toegang weder by hem; maar helaas! om hem op nieuw in het ongeluk neder te storten. CAMILLUS was rondborstig en opregt, onbekwaam om ene laagheid te doen, en daar door zelf altyd in gevaar, om door menschen van slegt en laag Karakter bedrogen te worden. Kan ik het zonder te yzen zeggen? De doorslepen en schelmsche *Maskwell* maakte zo groot een misbruik van de goede trouw van CAMILLUS, dat hy dezen overhaalden, om borg voor hem te blyven voor ene som, dewelke meerder bedroeg, dan zyne bezittingen. *Maskwell* zyne beurs wel bezorgd hebbende, vertrok met de noorder Zon, en liet CAMILLUS voor de de betaling zorgen. Deze mare alom verspreid, wier door CAMILLUS niet dan al te waar bevonden. Hy vernam dit door een brief, en dat de Schuldenaars van *Maskwell* hem eerlang zouden aanspreeken voor de som, voor dewelke hy zig als borg had gesteld. Welk een slag voor den edelmoedigen CAMILLUS! Welk een naar vooruitzigt! welke grievende overdenkingen! wat zal hy zyne egtgenote zeggen? op welke wyze zal hy haar enigen troost toebrengen? Hoe kan hy van zig verkrygen, haar aan te kondigen, dat hy vervallen is in den zelven toestand, waaruit zy hem gered heeft? Door welk middel zal hy haar dezen ramp enigzins draaglyk voorstellen? In een woord, hoe zal hy het aan haar te kennen geven, daar zyn benaauwd geweten hem alle ogenblikken herinnert, dat zyne onvoorzigtigheid alleen dit onheil berokkend heeft? Ik heb nog vergeten te verhalen, dat hy vier kinderen had, welkers lot hem vreeslyk ter herte ging, naar mate zy van te voren hem voorwerpen van vreugd en vermaak waren ge-

weest. Dewyl hun door de geboorte een goede staat was beschoren, wierd hy buiten zig zelve gevoerd door het denkbeeld dat zy nu veroordeeld waren om met de armoede te worstelen. Wat kon hy voor hun doen? terwyl hy zelf alle ogenblikken blootstond om in ene duistere en akelige gevangenis te worden opgesloten, om van liefde gaven te moeten bestaan, en om niet meer te kunnen bekomen, dan volstrekt nodig is, om niet van honger te sterven. Zyne verbeelding, door die voorwerpen getroffen, vermeerderde de yslykheid nog door die angstvallige en zwaarmoedige denkbeelden. Het lashartig verraad van zynen Vriend, de verwytingen van zyne kennissen, en vooral de schielyke omwenteling van zyn geluk bragten hem in den rampzaligsten staat, dien men zig kan verbeelden. Hy bleef niet langer in twyffel omtrent het geen hem te doen stond, en nam voor om zyne ongelukken met zyn leven te eindigen. Maar nog niet bepaald hebbende, op welke wyze hy zig van kant zoude helpen, vervaardigde hy een strop en een pistool. Hy klom vervolgens naar zyn kamer, en vastgesteld hebbende om zig van den strop te bedienen, schreef hy een brief aan zyne egtgenote, dewelke hy by de pistool op de tafel leide. Dit alles dus geschikt zynde, wilde hy zyne kinderen, dewelke op de plaats speelden, nog eerst omhelzen. Het geval wilde, dat juist op dat ogenblik een derzelven viel en zig bezeerde. De ongelukkige CAMILLUS gevoelde op dat ogenblik, dat hy vader was, en alles vergetende, vloog hy naar beneden, om het kind te helpen. Het gerugt, het welk hy maakte, door het schielyk aflopen van de trappen en het geschreuw van het kind, bragten de vrouw in verlegenheid; zy ylde naar het vertrek van

haren man, menende hem aldaar te vinden; dewyl hy haar gezegd had, zig wat te rust te willen begeven. Maar welke ene onsteltenis, wanneer zy de pistool, den strop en den brief gewaar wierd! Wie kan den toestand van haar benauwd hart uitdrukken, wanneer zy den brief las en zag, dat zy op het punt stond om weduwe te worden, weduwe zonder enigen onderstand of toeverlaat met vier ongelukkige wezen! De verbaasdheid en schrik, dewelke haar bevongen, zouden haar mogelyk onbeweeglyk en verstomd van droefheid hebben gemaakt, indien de komst van haren man, die binnen trad, om zyn voornemen uittevoeren, haar niet weder levendig had gemaakt. Ik zal niet ondernemen, om het Schouwspel, het welk zy te zamen uitleverden, te schetzen. Terwyl de een van schaamte bloosde, doordien hy zyn voornemen ontdekt zag, smolt de andere in tranen. De droefheid en onsteltenis, waar door deze ongelukkige egtgenoten wierd gedreven, deden het voornemen van dezen wankelen. Schaamte en vrees deden hem beurtelings blozen en verbleken, Eindelyk nam zy het woord op, en zeide, dat ofschoon zy geheel en al bedorven waren, zy zig egter gelukkig zoude agten, indien hy maar in het leven bleef – dat zy hem niet zoude overleven - dat het haar onmogelyk was om hunne kinderen teffens tot vader tot moeder te zyn - dat het denkbeeld, van die ongelukkigen beroofd te zien van hunnen beschermer, hunnen Leidsman, hunnen Vader, haar onverdraaglyk was. Deze aanspraak deed CAMILLUS op nieuw enen vloed van tranen storten. Een welsprekend stilzwygen drukte de tederheid van Egtgenoot, de genegenhid van Vriend en de Vaderlyke liefde uit. Hy was door

innerlyke droefheid bewogen. Hy beschouwde zyn voorneemen als den hoogsten trap van wreedheid en ondankbaarheid, als ene lafhartigheid, die alle verontwaardiging verdiende, dewyl hy hy zig wilde onttrekken aan de rampen, waar in hy zyn huisgezin gedompeld had. Hy begreep, dat het laag en onedelmoedig was, niet te willen medewerken om iets toetebrengen ten einde het ongelukkige huisgezin het lot dragelyker te maken door zulke middelen en onderstand, de welken zulks enigzins te weeg zouden kunnen brengen.

Het zal genoeg zyn te zeggen, dat hy beraamde zig in de Koopmanschap te begeven om daar door in tyd en wylen een middel te vinden ter voldoening van den borgtogt, dien hy aangegaan had, en tot onderhoud van zyn huisgezin. De uitkomst beantwoordde aan zyne hoop en ging die zelf te boven. Zyn schoonvader stond hem by met zyn credit en geld. CAMILLUS ligde zig geheel en al op de Koopmanschap toe, en bragt het binnen korte Jaren door zynen yver, opregtheid en oplettenheid zo ver, dat hy zyne zaken herstelde, zynen schoonvader de geschotene penningen wedergaf, en zyne kinderen een middelmatig bestaan naliet; want hy zeide dikwerf, dat zyne rampen hem hadden geleerd te vreden te zyn met dat gene, het welk zyne kinderen konde weerhouden van de verzoeking tot kwaad door armoede, en tot die buitensporigheden, daar een te grote overvloed iemand dikwerf toebrengt. Ik zal 'er nog maar by voegen, dat hy erkende, dat hy naar zyn ongeluk zulke ene ware vergenoeging had genoten, dat hy waarlyk ongelukkig zouden zyn geweest zonder het verraad van *Maskwell*, Zyn leven was

vervolgens dat der opregten, en zyn einde was gelyk aan het hunne.
Stervendende gaf hy zyne kinderen deze korte les

Hoopt.

Dus luit deze geschiedenis, dewelke ik meest woordelyk heb vertaald. Ik zoude noch wel een geheel vertoog kunnen vullen met aanmerkingen over den zelf-moord, maar hier over is zo veel geschreven, ende geschillen hier over zyn zo menigvuldig, zo dikwerf afgehandeld, dat ik noodwendig zoude moeten komen tot het geen reeds meermalen gezegd is. Ik zal derhalven dit vertoog besluiten alleen met twee gevolgtrekkeningen uit de voorgaande geschiedenis Vooreerst, dat onze zaken nimmer zo wanhopig kunnen worden, of 'er is noch hoop van verandering over. De geschiedenissen zouden ons menigvuldige voorbeelden kunnen uitleveren van lieden, die in den ramspoedigsten staat de oorzaak tot hun geluk gevonden hebben. Ik heb by het 439. Vertoog zoeken aan te toonen, dat de vooruitzigten in het toekomende, waarin de mensch altyd bezig is, een bewys uitleveren van de goddelyke wysheid en goedertierenheid. Indien men hier van een regt gebruik maakt, ziet men ene uitkomst in de zwaarste rampen. Maar die, dewelke dezelven misbruiken en in het toekomende niet dan onheil voorzien, zondigen tegens het doeleinde van hunnen Schepper tot hun eigen ongeluk Derhalven is een goed gebruik van die vooruitzigten, waar mede onze Schepper ons beschonken heeft, een kragtig behoedmiddel tegens wanhoop en zelfmoord.

Het ander gevolg is, dat een zelfmoorder ene zware misdaad begaat, door dien hy zig ontrekt aan de pligten van Patriot, Vriend, Broeder, Man, en Vader. Het is noch buiten dien ene grote misdaad zig te onttrekken aan het geen, het welk hy als onderdaan aan de regering schuldig is, dewelke hem in persoon en goederen beschermt en beveiligt. Maar het geen de misdaad zeer bezwaard is, dat ze aanleiding geeft tot den moord in 't gemeen. Indien iemand zo verre komt, dat hy zig verbeeld regt te hebben over zyn eigen leven, zal hy ligtelyk wanen, dat hy het zelve regt heeft over dat van zynen evennaasten, indien deze hem beledigt, of dat hy waant, dat hy een hinderpaal aan zyn geluk is.

* * * *

Wel aan, ik volg uw' wil, gebouwd op vasten grond,
Nu zal geen moordlust ooit ons onderling verbond
Verstooren, noch, ik weer op valsche vrienden houwen
Die schynschoon van gelaat, ons niet dan onheil brouwen,
Ach! dat dit voorval elk deed uit zyn oogen zien!
Want veelen, die ons dienst, en hulp en bystand biên,
Die ons gebrek zelfs als een deugd ten hemel heffen,
Zyn de eersten, die ons met een doodlyk' angel treffen,
Zo slechts gelegenheid daar toe zich openbaart,
Geveinsde vriendschap is het snoodste kwaad op aard.

PROEVE VAN DICHTOEF.

De Denker.

N°. 495. *Den* 22 Juny 1772.

[Welke *Schilderyën* men in byzondere vertrekken moet hangen.]

AEtatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.

HORATIUS.

Onlangs buiten zynde by enen Vriend, die zeer vrolyk van aart is, en zig altoos toelegt op nieuwe loopjes en aartigheden om zyne vrienden te vermaken, bragt hy my in ene tuinkamer rondsom behangen met prenten, dewelke op glas waren afgetrokken en vervolgens beschilderd De voorwerpen, dewelke dezelve behelsden waren alle zeldzaam; zommige gaapten, andere lachten of kreten zo nadrukkelyk, dat men byna door die beelden van de prenten of schilderyen tot luiheid, vrolykheid of mededogen wierd gebragt. Onder meer anderen vertoonde hy my zes stukjes van ene grote vroeg my of ik de geschiedenis op dezelve verbeeld, my wel konde te binnen brengen, dewyl hy verzekerd was, dat dezelve my niet onbekend konde zyn. Het eerste plaatje ziende, verbeelde ik my, dat het een Koopmans komtoirhandel zoude bevatten, want het voorwerp was een redelyk

bedaagd man, gekleed met eenen gelen Japon, rode Sjerp, dergelyke muilen en ene grote knoopparuik op, tellende geld toe aan een' Jongen Heer, netjes gecoéffeerd met een' staart in 't hair en reisvaardig, dewyl hy een' groenen rok, rood kamisool, gele broek en laarzen aanhad. Doch het twede plaatje deed my deze gissing verwerpen, door dien ik den zelven bedaagden manen Jongen Heer malkanderen teder zag omhelzen, terwyl een knegt met grote knevels twee rypaarden vasthield; en in 't verschiet zag men nog enige paarden met bagagie Het derde plaatje verbeelde een gezelschap van Jonge debauchanten, naar den eersten tegenwoordigen zwier gekleed, die met kaartspelen en zuipen hunnen tyd doorbragten. Het volgende was een afbeelding van een hoerhuis, alwaar enige longe Jufferties onder het opzigt van ene oude matrone en onder het eten, drinken en zoenen bezig waaren, een' Jongen heer zyn horologie en goudbeurs te ontfutzelen. De vysde plaat ziende, waarop iemand, midden onder de varkens staande, met de handen en ogen hemelwaards wierd vertoond, zeide ik tegens mynen vriend, dat is immers de geschiedenis van den verloren zoon niet! Myn vriend toonde my wel haast dat myne gissing waarheid was, wanneer hy my agter ieder Schilderye deed lezen de uitlegging, dewelke onder de platen had gestaan. In het begin lachte ik met mynen vriend bartelyk om de onkunde van den Schilder, dewelke die geschiedenis zo kragtig had uitgebeeld; maar myne gedagten daar over laatende gaan, wierd ik met verontwaardiging aangedaan, dat ene van de treffelykste gelykenissen, door den mond der waarheid zelf ter wederlegging van de Fariseen en Schrifigeleerden en ter onderwyzing van zyne Discipelen voorgesteld, op ene spotagtige wyze was uitgebeeld Laten SCARRON, FOCQUENBROCK en LANGENDYK den *AEneas* van VIRGILIUS in een Zondagspak steken; laten zy hem een nagt Japon en langen das aandoen en ene knoopparuik opzetten, *Dulo* een voorschoot voordoen en een sleutelring met een tas op zyde geven en *Juno* in een moderne koets met pauwen bespannen zetten, met een koetsier met Knevels op den bok en twee

knegts agterop; maar laat het heilige door gene Spotternye ontheiligd worden. Het kan egter wel zyn dat deze platen aldus niet getekend zyn om deze geschiedenis belagchelyk te maken, maar uit domme onkunde of derzelver dogter het bygeloof. Waar aan kan men toch anders toeschryven het geen MILADI MONTAGUE in hare brieven verhaalt te Neuremberg te hebben gezien, dat namelyk, zekere gezindheid aldaar, niet zeer ryk zynde en de beelden in hunnen kerk egter willende versieren, de beeltenis van Christus op het altaar ene schone gekrulde en gepoederde pruik hadden opgezet?

Om diergelyke grove en lompe gebreken te vermyden, is het aller noodzakelykst, dat een Digter en Schilder ene grondige kennis bezitten van den zeden en gewoontens van ieder landaart, zo als die geweest zyn en zo als die ten huidigen dage nog zyn. Wanneer zy hier in onbedreven zyn, kunnen zy niet verschoond worden met de woorden van HORATIUS

- - - Pictoribus atque Poetis
Quidlibet audendi semper fuit oequa potestas.
Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim.

‘Schilders en poëten hadden altyd ene gelyke magt om alles te durven bestaan. Dit wetenwe en verzoeken ook deze vryheid en vergunnenze u wederom.’

Laat een Digter of Schilder ene geschiedenis verzieren, maar laat hy de gewoontens in agt nemen, dewelke in gebruik waren, ten tyde wanneer hy de geschiedenis ondersteldt voorgevallen te zyn Het zoude immers allerbelagchelykst zyn, dat een Schilder een veldslag der Romeinen willende verbeelden, de krygsknegten met diergelyke wapenen schilderde, als by ons tegenswoordig in gebruik zyn, of dat hy CATO zullende afmalen, dien deftigen Romein, even als onze *petits maitres* verbeeldde *Chapeau bas*, sneuwit gepoederd met een kuif ¾ el hoog en enen hairzak 1½ voet in het vierkant, of dat hy het Roomsche Capitool zullende schet zen, zyne verbeeldingen ontleende van een van

de meest nieuwmodische huizen van de Heeren of Keizersgragt. Op dezelve wyze moeten de Digters en Schilders in agtnemen den tyd en de plaats, in welken zy iets willen verbeelden, dewyl het onverdraaglyk is, dat een Schilder, een gezelschap, rondsom het vuur zittende schilderende, in het verschiet door de glazen een tuin met de keurigste bloemen vertoont, of dat een vaerzemaker in het begin van zyn digt over het *schrale najaar en onvruchtbaar Jaargetye* klagende, op het eind zyne lezers aanspoort, om kransen van bloemen uit hunne tuinen te vlegten. Ieder een zal het met my omtent deze aanmerkingen ligt eens zyn, of het moesten die Schepzels zyn, dewelke men langs onze straten ziet lopen en al het belagchelyke van zodanige Schilderye vertonen. Ik bedoel hier myne landsgenoten van beide de Sexen, dewelke des winters tot de oren toein het bond gebaekerd, met witte zyde koussen, dunne Schoentjes en zonder mutsen of hoeden door de stad wandelen.

Voornamenlyk moeten de gewoontens, zeden en kledinge van ieder landaart in agt genomen worden op het Toneel, beneffens de tyds omstandigheden en het onderwerp van het stuk zelf. Dan hier tegens word al te dikwerf gezondigd zo door den digter als den toneelspeeler. Terwyl ons hart door het aandoenelyke van het Treurspel word getroffen, moeten wy door de laffe minnestoeteryen van een Roomsche Keizer of ongezoute aartigheden van een Kamerdienaar niet worden afgetrokken. Wy weten het den Dichter zeer weinig dank wanneer hy ons door twee regt tegens een strydende hartstogten ongevoelig maakt. Zo dikwerf wy een uitzinnigen *Claudius* woedenden *Timantes* of razenden *Orestes* op het toneel zien verschynen in een kunstigen verwaarloosden opschik, met verwarde hairen, een verwilderd gezigt en ongemaakte houding, worden wy ons zelven ontvoerd, en wy deelen in hunne rampen; maar wanneer wy die zelve personen in ene juiste orde opgeschikt en om zo te spreken zo even uit de handen van den pruikemaker zien te voorschyn komen, dan beschouwen wy alleen den Speler, die ene woedende rol opsnydt, en wy verliezen den held uit het

oog. Ik zoude over dit onderwerp nog zeer veel te zeggen hebben, maar de volgende brief, den welken ik zo even ontvang en enigzins by deze stof kan gevoegd worden, verbied my deze Schets verder uit te breiden, het welk ik tot ene nadere gelegenheid zal agter laten.

MYN HEER!

Wy zyn met vyf goede Vrienden en komen om de veertien dagen by malkanderen, beurt om beurt eten; maar dewyl het oogmerk van onze byeenkomst meer tot vermaak dan tot eten is, geven wy weinige, maar gezonde en smakelyke Schotels. Dit heeft nu over het Jaar geduurd, en ik heb opgemerkt, dat ons gezelschap het vrolykste is, zo dikwerf wy aan het huis van den Heer LUGTIG zyn; maar aan het huis van den Heer DEFTIG zyn wy doorgaans enigzins droefgeestig. Ik heb langen tyd, naar de reden hier van gezogt, zonder dezelve te kunnen ontdekken, want de Heer DEFTIG is zo wel een vrolyk man als de Heer LUGTIG, wanneer zy in gezelschap zyn; maar thans verbeeld ik my de ware reden gevonden te hebben. By den Heer LUGTIG zitten wy altyd in een aangenaam vertrek, het welk uitzigt heeft op enen ruimen lugtigen tuin, en rondsom is beschilderd met een vrolyk Landschap. Ene Schilderye in de Schoorsteen, verbeelt *Don Quichot*, op de bruiloft van *Kamacho*. Het vergenoegen van *Sancho Panca*, die in een hoek zit met een bord met vleesch op zynen schoot, een gebrade hoen in de ene en een fles wyn in de andere hand; het wellustig wezen van *Vetlasoupe*, die ene goeilyke boere meid met ogen vol van vuur aangluurt, en de belagchelyke deftigheid van *Don Quichot* maken een aller vrolykst voorwerp. Integendeel is onze byeenkomst ten huize van den Heer DEFTIG, in een vertrek uitzigt hebbende op ene binneplaats, en donker gecouleurd behangen. Het Schoorsteenstuk, het welk kunstig is geschilderd, vertoont het laatste vaarwel van den gryzen, doch deugdzamen *Calas* aan zyne Vrouw,

Kinderen en Vriend in de gevangenis, zo als hy ter straf zal worden gesleept. De droef heid is voortreffelyk in ieder wezen afgemaald. - Nu zyn myne gedagten, dat de vrolyke kamer, het aangenaam Behangsel en fraie Schoorsteenstuk by den Heer LUGTIG veel doen om het gezelschap te vervrolyken; en dat integendeel het bepaald uitzigt en het donker behangsel van de kamer van den Heer DEFTIG, beneffens het droefgeestig Schoorsteenstuk in dezelve, het gezelschap in enen ernstigen en zomtyds meer of min droevigen luim brengen. ik meen uit deze opmerking den volgenden regel voor de wellevenheid te kuunen trekken, dat wy onze goede vrienden, dewelke by ons komen, om zig te vermaken, in de lugtigste en vrolykste vertrekken moeten ontvangen, en ten dien einde daar in gene droevige maar vrolyke Schilderyen plaatsen. Ik heb altyd in dit stuk myne goedkeuring gegeven aan de wyze, op dewelke de Heer VIRTUOSUS zyne buitenplaats met Schilderyen heeft versierd. De goede smaak, dewelke in de schikking derzelven heerscht s geeft my Vryheid U daar ene schets van mede te delen. Ik moet U voorafzeggen, dat alle de Schilderyen dienen of tot vermaak of tot lering. Om deze reden vind men 'er geen een landgezigt of veldslag. Alwaar de natuur, is de denkenswys van den Heer, gedurig de fraiste landgezigten aanbied, zoude het belagchelyk zyn het oog met ene flauwe navolging van de natuur zelf te willen vermaken. Omtrent de Veldslagen merkt hy aan, dat dezelve ons niet kunnen vermaken of leren, dewyl zy niets in zig behelzen, waar in wy enig belang kunnen stellen, of het geen enig goed uitwerksel op ons gemoed kan doen. Het groot ruim voorhuis is meest met prenten versierd, dewelke, schoon geen proefdrukken, egter allen wel getekend en vrolyk zyn; hier onder behagen de navolgingen van den Karakterschilder HOGARD het minstte niet. Het *Ponsgezelschap* en de *Razende Muzikant* hebben myne opmerking menige reizen naar zig getrokken en bezig gehouden. In de Zykamer, alwaar de luiden, dewelke nu en dan komen, om VIRTUOSUS te spreeken, werden ingelaten, en dewelke ook dikwerf tot het

theedrinken word gebezigd, vind men onder de prenten, dewelke door een glas voor het Stof en andere onheilen werden beveiligd, verscheide zeer schone vrouwenbeelden, gelyk mede verscheide navolgingen van de schilderyen van TROOST, als de *vryagie van Jan Klaasse* en *Saartie Jans* en diergelyke; ook vind men 'er enige schilderyen van JAN STEEN, OSTADE, den BOERENBREUGEL en anderen. De Eetkamer is alleen met een lugtig geschilderd behangsel, en drie schilderyen versierd. Op de ene boven den Schoorsteen, in dewelke men de stoute trekken van een' groten meester ontdekt, ziet men *Baucis* en *Philemon*, de Goden aan hunnen disch onthalende, afgebeeld. Schoon de spyzen niet kostbaar zyn, doch zig smakelyk vertonen, ziet men nogtans het vergenoegen in de wezenstrekken uitblinken De Goden schynen voldaan over het goed hart en geneuglyk leven van hunnen Gastheer en Gastvrouw, dewelke met het uiterste vergenoegen zyn aangedaan, dewyl hunne schamele disch door zulke voorname gasten word bezogt De twee overige schilderyen zyn twee uitnemend frai geschilderde fruitstukken, dewelke boven ieder der twee deuren geplaatst zyn. Verder zyn 'er beneden noch twee kamers naast malkanderen, van welke de ene tot een boekvertrek dient, waar in ieder lust hebbende om te lezen, zig met den huisheer vervoegt, een boek naar zyne zinnelykheid uitzoekt, en zig daar mede in het naaste vertrek begeeft, om te lezen, ten welken einde daarin enige tafeitjes zyn geplaast. Deze Kamer is rondsom met schilderyen versierd, waar in men verscheide geschiedenissen van vroegere en latere tyden vind verbeeld. De *Wysheid* ziet men daar in het eerste vonnis van *Salomo*; de *Dankbaarheid* in het geval van *Androdus* en *den Leuw*; de *Edelmoedigheid* in de vergiffenis van *Augustus* aan *Cinna* en zyne medepligtigen bewezen; de *Nedrigheid* en *Standvastigheid* in de geschiedenis van den Romeinschen Veldoversten *Fabricius*; de *Lief de voor het Valerland* in den edelmoedigen dood van der Atheniensen Koning *Codrus* en den Ridder *Horatius Cocles*; de ongekreukte *Regtvaardigheid* in het doodvonnis van

Karel den Stouten, tegens zynen Stedehouder *Reinoud* uitgesproken, de *Grootmoedigheid* in *Scipio*, wanneer hy zyne jonge en schone Krygsgevangene aan haren Bruidegom schenk; de *Kinderliefde* in de bekende daad van *Pera*, haren Vader *Simon* in de gevangenis met hare eige melk voedende en de *Liefdadigheid* in de milde, doch geheime gift van den Bisschop *Nicolaas*, waar van gy in uw 466 Vertoog gesproken hebt. Myn bestek laat my niet toe alle de geschiede. nissen, dewelke men daar geschilderd vind, aan te roeren, en derhalven treed ik in het boekvertrek zelf Ene keurige en redelyk uitgebreide verzameling van boeken, maakt hier het grootste cieraad uit, en de weinige open plaatzen zyn gevuld met de afbeeldsels van zulke luiden, dewelke door hunne schriften het meeste nut aan de waereld hebben gedaan. De Slaapkamers zyn met gene anderen dan Bybelsche geschiedenissen en Zedekundige Zinnebeelden versierd. Op ieder derzelven vind men ten minsten een stuk uit het lyden van onzen Zaligmaker, en een van die gelykenissen, dewelke Christus en zyne discipelen gebruikt hebben, om ons tot liefdadigheid jegens onzen evenmensch op te leiden. Mogelyk zal ik U by enen anderen brief ene beschryving van de Bybelsche en Zedekundige Zinnebeelden, dewelke aldaar zyn, toezenden, maar voor als nu, heb ik hier niet anders by te voegen, dan U te betuigen dat ik ben.

B... den 9 Maart 1772.
Uwen Dienaar en Lezer. MODESTUS VROLYK.

De Denker.

N°. 496. *Den* 29 Juny 1772.

[*Ondankbaarheid* word uit eene verkeerde eigenliefde gebooren.]

Quelle Furie, au teint livide,
Souffle en ces lieux un noir venin?
Sa main tient ce fer parricide,
Qui d'Agrippine ouvrit le sein:
L'insensible oubli, l'insolence,
Les sourdes haines en silence
Entourent ce monstre effronté,
Et tour a tour leur main barbare
Va remplir sa coupe au Tartare
Des froides ondes de Lethé.
Ingratitude *de tels fignes*
Sont tes coupables attributs:
Parmi ses bassesses insignes
Quel silence assoupit Phoebus?
Trop longtemps tu fus epargnée;
Sur toi de ma muse indignée
Je veux lancer les premiers traits;
Heureux, même en souillantr mes rimes
Du recit honteux de tes crimes,
Si j'en arrête les progres.

De eigenliefde alleen is het beweegrad van alle onze handelingen. Indien dezelve wel geplaatst en geregeld is, worden wy daar door tot de deugd en ons geluk geleid, gelyk ik by twee vorige vertogen myne Lezers uit die bron tot *weldoen* en *Dankbaar-*

heid heb tragten aan te sporen; maar indien wy de ze gemoedsneiging geen paal of perk stellen, en dezelve in het wild laten voortrennen, is zy de oorsprong van de hatelykste ondeugden. *Hoogmoed, Ondankbaarheid, Haat, Nyd, Afgunst, Vervolging*, ja zelf *Godverlochening* en *Godlastering* zyn spruiten van ene ongeregelde eigenliefde. Geen dier ondeugden brengt ons enig voordeel aan, maar strekt ons tot grote schade - Men wint 'er niets; maar verliest 'er veel by derhalven kunnen alleen de grote gedagten, dewelke wy van ons zelven hebben, ons daar toe dryven. Een Hoogmoedig of ondankbaar mensch bouwt zynen waan op ene verbeelding, dat hem alles toekomt, en dat hy van niemand afhankelyk is. Nydigen, haatdragenden en afgunstigen vieren den toom nog ruimer aan dien waan, zo dra een ander iets verkrygt, verbeelden zy zig, dat het hun toekwam uit hoofde van de meerderheid, dewelke zy zig boven hunnen evenmensch toekennen en tragten aan te matigen. Uit deze ondeugden spruit ligt vervolging voort, zo dra iemand zig verbeeld, dat een ander iets bezit het geen hem toekomt, zal men dikwils tragten het zelve aan den bezitter te ontweldigen; maar iemand die zo ver komt, word niet zelden door zynen iedelen waan tot dat uiterste gebragt, dat hy vermeent, dat hy alleen de ware Wysheid bezit en dat alle zyne even menschen met hem van dezelve gedagten moeten zyn. Verschillen zy van hem en Heeft hy de magt in handen men zal hem zelf de wreedste der straffen zien in het werk stellen, om hun (was het mogelyk) tot zyne gevoelens over te halen. Maar hoe ongebreideld is de eigenliefde niet van die genen dewelke Willen tonen, dat zy van GOD niet afhankelyk zyn? De Godverzaker en Godlasteraar egter zoeken zig deze dwaze en schadelyke gevoelens wys te maken, en verzaken GOD of lasteren zijnen heiligen naam in het openbaar om gene andere redenen, dan om anderen te tonen, dat zy geen vrees voor GOD hebben, dat

zy Hem niet nodig voor hun agten, en dat zy zig aan zyn straffen en beloningen niet kreunen.

Ik zoude hier ene schone gelegenheid hebben om deze twee laatste verfoeilyke ondeugden te keer te gaan; dan ik zal deze dwazen aan hun eigen gewisse overlaten, het welk in het geheim weêrstreeft, het geen zy in het openbaar zig zelven en anderen tragten wys te maken

Uit alle die ondeugden, dewelke behalven vele anderen door my niet aangeroerd, uit ene ongeregelde eigenliefde voortspruiten, zal ik thans de *Ondankbaarheid* om aan het oogmerk van den hier agter geplaatsten brief te voldoen, wat verder naar speuren. Gelyk de *Dankbaarheid* tweeledig, of in enen bepaalden, of in enen onbepaalden en uitgebrelden zin kan beschouwd worden, zo kan men ook de *Ondankbaarheid* in die twee opzigten in aanmerking nemen; vooreerst in enen bepaalden zin, wanneer iemand nalaat, ene evenredige beloning voor ene ontvangene weldaad, by de eerst voorkomende gelegenheid, aan den weldoener te bewyzen; ten anderen in enen onbepaalden zin, wanneer men niet alleen nalaat, die evenredige beloning te bewyzen, maar zelf zynen weldoener in het een of ander geval beledigt. In den eersten zin verdient de *Ondankbaarheid* alleen onze verontwaardiging, maar in den tweden zin is dezelve verfoeilyk. Wenschelyk ware het, dat deze ondeugd, wanneer dezelve, in dien tweden zin genomen, plaats heeft, door de menschelyke wetten konde worden gestraft gelyk voorheen by zommige volkeren; maar de bedorvenheid van onze natuur, is oorzaak dat dezelve zo algemeen is, dat ze niet kan uitgeroeid worden en maakt ze derhalven onstrafbaar. In welken zin men de *Ondankbaarheid* opneemt, dezelve spruit altoos voort uit ene kwalyK geregelde eigenliefde Iemand die hier mede besmet is, doet het in den beginne leed, dat een ander hem aan zig verpligt heeft. Vervolgens wind zyne eigen liefde veld en doet hem wanen, dat zyne meerderheid, boven zynen weldoe-

ner, denzelven tot die weldaad verpligtede, en eindelyk verbreekt dezelve alles het geen haar nog enigzins in teugel hield; zy brengt den ondankbaren tot dat uiterste, dat hy die meerderheid boven zynen weldoener wil tonen, door hem, wanneer 'er zig gelegenheid toe opdoet, te beledigen Zyn gewisse overtuigt hem wel van de onvermydelyke en pligtmatige Dankbaarheid, die hy aan zynen weldoener schuldig is; maar zyne eigenliefde wil hem niet doen erkennen, dat een vry mensch gene meerderen heeft, dan zyne weldoeners. Het gezigt van zynen Weldoener vervuld het geweten telkens met wroeging, en hy wenscht niet zelden, ten einde van die knagingen bevryd te zyn, den dood van den geen' die hem verpligt heeft. Indien men de *Ondankbaarheid* uit dezen oorsprong afleid, behoeft men zig niet te verwonderen, dat deze een gemeen gebrek van het menschdom is, dewyl de eigenliefde aan alle menschen gemeen is, en 'er zig zeer weinige de moeite geven, om dezelve tot hun eigen geluk te regelen en binnen de behoorlyke palen te houden; het welk egter zeer ligt te doen is, want ik durf op dit onderwerp gerust verzekeren, dat het ligter valt om dankbaar dan ondankbaar te zyn. Ieder poging die wy doen om dankbaar te zyn, vervuld ons gemoed met ene aangename zelfbewustheid; maar ieder poging, om ondankbaar te zyn, pynigt het geweten Indien wy onze eigenliefde schikken naar dien stokregel, dewelke ik voorheen heb op gegeven, *dat men*, namenlyk, *zyn eigen welzyn moet bevorderen door handelingen, dewelke onzen evennaasten voordelig en niet schadelyk zyn*, zullen wy ras bevinden, dat dezelve ons geluk volmaakt, en dat wy dezelve op die wyze tot het regte einde, waar toe de wyze Schepper ons met dezelve beschonken heeft, aanwenden. Ik verbeel my myne Lezers genen ondienst te zullen doen met hun hier omtrent het gevoelen van een oordeelkundig Schryver voor te dragen. Dus zegt hy: ‘Hoewel de baatzuchtige en agterhoudende getempertheid meest in de waereld in zwang gaat, moet

men daar uit niet besluiten, dat het de rechte en natuurlyke aart der menschen zy; dewyl 'er vele zyn, die nergens meer behagen in scheppen, dan in goed te doen, en wier geluk om zo te spreken eer in wederkering en weêromstuiting bestaat, dan het onimddelyk en regelregt is; of om my anders uit te drukken, welker geluk hun eer uit de twede hand, en by weêrstuiting van anderen komt, dan door ene lynregte en onmiddelbare aandoening. Schoon 'er weinig van deze edelaardige Zielen zyn, en hoewel zy zo ver boven de wroetende menigte zyn verheven, dat men hen voor een ander soort van wezens zoude aanzien, nochtans is hunne natuur dezelve, zy word door dezelve roersels bewogen, en is begaafd met dezelve wezenlyke hoedanigheden, die in hen door de opvoeding en betrachting slechts gezuiverd en aangekweekt zyn. Het water, 's winters door den, Vorst verstyfd, is het zelve vloeibare lighaam, dat des Zomers onder de gedaante van heldere beken en zuivere stromen voortvloeit, en de beemden in zynen loop besproeit en verfrischt. De eigen aart van 's menschen hart is, dat hy vermaakt schept in zig uit te storten; zyne gunstige wenschen spreiden zig uit over de gansche Schepping; en of 'er menschen zyn, gelyk wy 'er niet dan te veel zien, geheel en al in hun eigen waarden Persoon besloten, zonder dat men zien kan, dat, zy zich hunner soort bekreunen, daar uit blykt niet, dat dit hun eige natuurlyke aart zy; maar laat ons onderstellen, dat hunne goedaardigheid bevrozen en door de kragt van enige andere tegen strydige hoedanigheid in hare werking word belet.' Ofschoon nu de *Ondankbaarheid* een gemeen kwaad is, is dezelve daarom niet minder verfoeilyk, dewyl ze regtdraads stryd tegens den wil van het Opperwezen en het doeleinde van de menschelyke Maatschappye, het welke in het bevorderen van het gemeen welzyn bestaat. Maar allergruwlykst is die *Ondankbaarheid*, dewelke gepleegd word tegens dien

God, die ons geschapen heeft en nog dagelykse blyken van zyne befdadigheid geeft, wanneer men denzelven niet toebrengt de *Dankbaarheid*, dewelke wy Hem voor de menigvuldige en onverdiende weldaden schuldig zyn. Dan met welke woorden zal men die Godvergete schepsels, het uitvaagsel van het menschelyk geslagt, benoemen, dewelke GOD hunnen weldoener niet alleen de verschulde *Dankbaarheid* niet toebrengen; maar hem in alle gevallen met opzet tragten te beledigen! Ik zal den Here FENELON door de pen van den dichtkundigen FEITAMA dit onderwerp doen sluiten met ene plaats, alwaar *Telemachus* in het ryk van *Pluto* nedergedaald, de straffen der verdoemde Zielen in den *Tartarus* beschouwt.

Maar gene ondankbaarheid word in 't verblyf der doden
Zo zwaar gestraft, als die men pleegt omtrent de Godens
Men weet (*sprak Minos*) *wat verfoeijing hy verdient*,
Die 't weldoen niet erkent aan Vader of aan vriend;
En durft men zynen roem dan stellen in 't vergeten
Der Goden, wie men 't licht ja alles dank moet weten?
Wat snode ondankbaarheid! Hoe! is men 't levenslicht
Niet meer aan hen, dan aan zyne Oudren zelf verpligt?
Maar hoe de bozen meer op aard hen strafloos honen,
En daar met schyn van recht de gruwelen verschonen;
Hoe dat ontzind gebroed hier meer ten doel zal staan
Aan de onverzoenbre wraak, door geen van hen te ontgaan.

HEER DENKER!

Te regt hebt gy in uw 478 Vertoog de *Dankbaarheid* in een schoon en aangenaam daglicht gesteld, dewyl die deugd een edelaartig gemoed op de bekoorlykste wyze aandoet en vermaakt. Gy had reeds te voren aangemerkt, dat de tranen van een geredden elendeling, meer Dankbaarheids in zig bevatten, dan de kostbaarste geschenken, dewyl de tranen van iemand, die niets meer te geven heeft, ontwyffelbare getuigen van een dankbaar gemoed zyn, en geschenken dikwerf tot beloning kunnen gegeven worden om

den naam van Ondankbaar voor te komen; en de *Dankbaarheid* al haar schoon verliest, wanneer zy niet uit ene innerlyke overtuiging van het gemoed voortkomt. Ik heb nimmer zonder aandoening gelezen de fraie brieven van den *Marquis de Roselle;* maar geen heeft my meer getroffen dan de 96ste behelzende een geval van een Marskramer, die by Mevrouw de FERVAL komt, en haar, met tranen in de ogen, ene bedeesde stem en afgebroke woorden, ene beurs, waarin *Zeven duizend gulden* aan Goud, wil opdringen en zig verontschuldigd, van zynen pligt niet eer te zyn naargekomen. Zy erkent den Marskramer niet en weigert die som aan te nemen, dewyl zy niet weet, dut haar zo ene som ontvreemd is, of dat zy die verloren heeft. Hy maakt zig bekend voor den kleinen *Jacob*, aan wien Mevrouw voorheen, een Jongetje zynde, die met enige kleine snuisteryen by haar kwam, een *Louis d'Or* had geeven, om daar voor enige Koopmanschappen in zyn klein Marsje te verzamelen, op voorwaarden, dat zy de winst zamen zoude delen; dat het geluk hem gunstig was geweest, en dat hy, met dat geld begonnen hebbende, nu *Veertien duizend gulden* had gewonnen, waar var hy ene nette aantekening had gehouden, die hy wil overgeven, teffens het geld uit de beurs schuddende, om het te tellen. Mevrouw verbeugt zig in het geluk van den Marskramer, voonamenlyk dewyl zy 'er het middel toe geweest is; maar weigert het geld te ontvangen en zegt, dat de voorwaarden, dewelke zy met hem mogte gemaakt hebben, alleen was om zyne naarstigheid en yver, dewelke zy toen in hem ontdekte, aan te sporen. De Marskramer, die uit erkentenis zo enen overvloed van tranen stort, dat hy byna buiten staat is om te spreken, wil het geld met geweld aan Mevrouw toe tellen, doch by ene verscheide malen herhaalde en volstrekte weigering, verzoekt hy, aan de Dogters een kostbaar gefchenk van Juwelen te mogen doen, het geen mede word geweigerd; doch om den dankb'ren Kramer niet mismoedig te maken, neemt ieder van

het gezelschap, het geen by het geval tegenswoordig was, een *garnituur* linten. Ik kan ligt geloven dat niemand van het gansche gezelschap zig van tranen kon onthouden, dewyl ik die zelf gestort heb by het lezen van dit geval, het geen op ene treffende wyze is te boek gesteld.

Hoe schoon en aangenaam de *Dankbaarheid* is, geloof ik egter dat het niet veel vrugt doet, door dezelve in hare schoonheid af te beelden. De menschelyke natuur is te bedorven, men slaat 'er geen agt op, of wil 'er geen agt op slaan. Het is al ene oude aanmerking, dat de deugdzame menschen wel doen uit liefde tot de deugd, maar de kwade door vrees voor de straf. Derhalven verbeelde ik my, dat het bedorve gedeelte van het menschelyk geslagt ligter tot de *Dankbaarheid* zoude kunnen gebragt worden, door de bron der *Ondankbaarheid* op te sporen, en de onheilen, daar uit oorspronkelyk, aan te tonen. Indien gy deze waarheid, zo schandelyk voor het menschdom, met my begrypt, twyffel ik niet, of gy zult de pen opnemen, om deze stof te vervolgen. Ik blyve met de agting aan U en uwe Schriften verschuld.

Uw Dienaar en Lezer.
Onder den naam van ANTONINUS PIUS.
S..... den 23 February 1772.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 497. *Den* 6 July 1772.

[Ieder mensch waant *Talenten* te bezitten, waardoor hy boven anderen uitblinkt.]

Hebt gy eenen man gezien, die wys in zyne oogen is? van eenen Zot is meêr verwagting dan van Hem.

Myn Heer.

PROVERB. XXVI. vers. 12.

Ieder mensch wil doorgaans met hoedanigheden begaafd zyn, die boven anderen ver uitblinken, en verbeeld zich veeltyds, dat hy zeer kwalyk geplaast zou worden, indien men hem niet in een rang verboven zyne medeschepzelen stelde; Dit is inderdaad een zwak, waaraan veele menschen onderhevig zyn, de een meer de andere minder; terwyl de allernedrigste zelfs van dit kwaad veeltyds niet zyn vry te spreken, welke niet zelden uit eene al te groote verlaging van zich zelven, eene hoogmoedige dwaasheid vertoonen, welke van andere ligt word opgemerkt, en van onder dat dekzel dier diepe versnedering straks gezien en bespot word. - 't Is waar, de een bezit ongelyk meer bekwaamheden, dan den anderen, om het belaggelyke daar van voor 't oog der weereld te verbergen, echter kan het niet misschen, of een hoogmoedige Dwaas moet zich te eniger tyd openbaren, en kenbaar maken. Dit geschied vooral, wanneer die snaar geroerd word, waar op zy het zwakste zyn, dan begint de Dwaasheid, waar van elk mensch zelfs eene zekere dosis bezit, dra zich te ontwikkelen, en de hoogmoed de overhand krygende vertoond zich in dat licht, en wel in weerwil van alle pogingen, die men daar tegen mag aanwenden, zo als ze 't hart van den mensch geheel in bezit heeft. -

Iemand, die groote gedagten van zyne eigen bekwaamheden vormd, die zich zelven met betrekking tot zyn verstand en kundigheden altoos in het gunstigste licht beschouwd, zal nooit velen kunnen, dat 'er aan dit snaartje getrokken word, of hy zal zich aanstonds vertoonen, en laten zien, wie hy is, terwyl het dikwils zover gaat, dat hy de gelegenheden zelve opzoekt, om zyne bekwaamheden te toonen, om met zyn verstand te pronken, en

zyne kundigheden te laten schitteren voor 't oog van al de weereld. – Van dat zoort van menschen vind men, die in hun beroep eene hooggaande verwaandheid toonen die by alle gelegenheden, 't zy gepaste of ongepaste, een bewys hunner kundigheid willen geven, terwylze ondertusschen hier door de belaggelykste dwaasheden begaan, die men begrypen kan; die door zulk een gedrag veroorzaken, dat anderen, welke hunne bekwaamheden met een onzydig oog beschouwen, onmogelyk kunnen nalaten hier mede den spot te dryven. - Deze menschen nochtans blyven in hunne verwaandheid te volharden, en zyn nimmer meêr in hun schik, dan wanneer zy de gelegenheid krygen om zich belaggelyk te maaken, als zy door eene houding van al te verstandig te willen zyn, zich zelve inderdaat als de ondraagelykste Gekken ten toon stellen.

Zo vind men ook een zoort van menschen, welke altoos de onvertsaagde willen speelen, die hun grootste eer stellen in 't vermelden van dappere daaden, in gevalletjes op te halen, waar elk een voor hun heeft moeten zwigten, ofschoon ze nergens minder toe dienen, dan tot den Oorlog, noch nimmer bekwaam gemaakt zouden kunnen worden tot een beroep, daar het op moed en dapperheid aankomt. - Men vind zelden Luiden, die niet deze of gene ontmoeting hebben gehad, gelyk men bezwaarlyk iemand kan aantreffen, die in zyn leven niet eens eene gevaarlyke reis heeft gedaan. - Dan de minste gevalletjes is men gewoon breed uit te meten, en 't mist niet, of men heeft altoos uitstekende bewyzen van moed en dapperheid doen blyken. - Van zulke of zoortgelyke zaken mogen vele menschen maar geen enkel woord hooren reppen, of stavast, dan geraakt hun 't bloed aan 't gisten, hunne gramschap aan het woeden, en alles te gelyk in beweeging met zulk een verschrikkelyk geweld, dat ze in een ogenbliks tyds een allerysselykst bloedbad kunnen aanrigten, zonder eens van hun plaats op te ryzen, zonder zelfs gehinderd te worden om hun pyp met gemak uit te roken. - Zulke helden worden 'er inderdaad veel gevonden, die door moed en voorgewende dapperheid, als de twee noofdraderen, die hen in beweging brengen, gaande geraakt, zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, den een voor, den anderen na den halsbreken, en menschen bloed vergieten als water.

Het is waard om myn Neef Flip Bomasje in die om-

standigheden eens aan te treffen; nooit heeft hy nog voor iemand gezwigt, en de Man moet nog geboren worden, daar hy het voor doen zou. Het spyt me nochtans, dat hy 't onlangs in weerwil van alle zyne heldendaden, het den dood heeft moeten gewonnen geven. - Dit was 't hardste gelag, en de zwaarste party, die hy van zyn Leven gehad heeft; want honderdmaal en meêr heeft hy overwinnaar geweest, gelyk ik hem dikmaal in gezelschappen uuren lang daar van heb hooren vertellen. - Hy was maar kort van postuur, dog sterk gespierd, zyn gezigt was eenigzins dreigende, zyn wezen gedrongen, en had een barsch voorkomen, 't geen eenige Natuurkenners hielden voor de groote en voorname oorzaak van zyne koloryke gesteldheid. Men heeft opgemerkt, als hy paars en rood in 't aangezigt wierd, of dat de oogen begonnen te draijen, dat 'er dan altyd onvermydelyk een gevegt op handen stond. – Een beroemd Geneesheer zou, zo als men voorgeeft, zyne Dapperheid aan zyne Ouders voorspeld hebben, wanneer hy nog maar een Kind in de wieg was, om dat hy met eene uitstekende Kin geboren is 't geen die voorname Eskulaap voor een onfaalbaar bewys van dapperheid hield. - Hy sprak in zyn leven altoos zeer beslissende, en op een' bevelhebbenden toon; niet onder verbetering: maar Ik ben van dat gevoelen; zo oordeel ik; Ik zeg dat het zo is, en die anders zegt, heeft geen verstand. - Op het Point van dapperheid druktr hy zig gewonelyk aldus uit; Hy is een Gek; Ik groet Hem voor een Lacy; Ik zou Hem doen zwygen, of hy zou op zyn bek hebben, al was 't een Vent als een Boom. - Dan liet hy 'er dit onmiddelyk op volgen: dat heb ik eens getoond aan Stefanus Windmaker, die altyd zo een haantje van de baan wilde wezen, toen ik begon, zweeg hy als een Mof. - Als het gebeurde, dat hy met iemand in woorden raakt, dan waren dit zyne gewone dreigementen: Ik ordonneer je aanstonds te zwygen; ik versta van U geen enkel woord meêr. Als men nu, gelyk Stefanus Windmaker, 't Mannetje geen klap waardigkende, lieten zy hem veeltyds praten: dog als dan was zyn triomf zonderling groot, die trompette hy by alle gelegenheden zo ver uit, als de vermogens zyner spraakleden, die hy om te schreuwen wonder wel tot zyn gebruik had, maar eenigzins toelieten, en geen

Veldheer kan moediger op de overwinning eener bloedige Bataille wezen, dan myn Neef was op zyn gewaande Zegepraal. Dog was 't integendeel een Haan, dien hy aantrof, en zich tegens hem dorst verzetten, dan had hy groot berouw, de zaken tot die hoogte te hebben laten komen, dat hy met schande moest capituleren. - 't Is eens gebeurd, dat de gansche buurt by hem overend stond. Alle ogenblik zag men eene allerbloedigste Bataille te gemoet tusschen hem en een Schipper, die hem verschrikkelyk had beledigd. - Dan toen de twee helden elkanderen naderden, toen men meende, dat de oorlogsvlam zo zou uitbersten, en ieders hart beefde gelyk een blad, niets anders verwagtende dan bloed en ysselyke wonden te zullen aanschouwen. – Toen, toen men meende, dat myn Neef het al zou uitgeroeid hebben, wat maar den naam van Schipper of Veerman droeg. - Toen, O hoe gelukkig! is hem op dat zelve ogenblik zo iets bekropen, 't geen ik juist geen' naam weet te geven; mogelyk is het enkele ontferming geweest, die hem weêr hield, om den armen Schipper niet aan zyne gedugte wraak op te offeren. - Wat 'er ook van zy, het belette althans, dat men dien dag niet genoodzaakt was Laarzen aan te trekken om in zyn buurt door 't bloed te waden.

Zo worden 'er ook in de zamenleving menschen gevonden, die op gelyke wyze als myn Neef met zyne dapperheid, ook met hun verstand en oordeel willen pronken; die alle gelegenheden waarnemen, om met hunne gaven te schitteren; die in alle gezelschappen en byéénkomsten het hoogste woord willen voeren; die met de allerernstigste zaken in een bespottelyk licht te plaatzen, aan de waereld hun verstand willen vertoonen, en door met elk een in gevoelen te verschillen, op een beslissenden toon tegen te spreken, en schier alles veragten, wat van anderen geprezen word, zich zelven voor fraije vernuften zoeken te doen doorgaan. - Dusdanig een Critiek is Clifon, een Mannetje van vyfthalf voet hoog, gemunieerd met een vervarelyken dikken Kop, versierd met een uitstekend Buikje, en ingebogen Lendetjes. Ik spreek van hem in 't klein, om dat hy een Mannetje in Miniatuur is. Men houd hem voor een half Fransch en half Latynsch menschje; wes-

halven hy in de Natuurlyke Historie in den rang der tweeslagtige dieren zou mogen geplaast worden. Dog schoon hy noch Fransch noch Latyn verslaat, en beiden die talen op eene jammerhartige wyse pronunciëerd, braakt hy ze nochtans zo overvloedig uit, enkel om een geleerd Man te schynen, dat het waarlyk zonde en schande is, eveneens als of zy niets waardig waren, en geen geld gekost hadden. - In zyn jeugd heeft hy met Rytuig eens een gevarelyken val gedaan, waar door zyn herzens zeer getroubleerd zyn, zedert meent men dat hy in zyn Filofophie nooit meér orthodoks is geweest. - Onlangs ontmoette ik hem in eene talryke Byeenkomst, en schoon hy wegens zyne kleinte onder de menigte onzigtbaar was, maakte hy nochtans door het uitzetten van zyn schaterend stemmetje, dat hy overal kon gehoord worden. - Hy begon weer, zo je wilt naar ouder gewoonte, met eenig Fransch en Latyn te rabraken, ten minsten leefde hy 'er zo barbaarsch mede, dat de kleinste jongen van 't school, 't niet erger zou kunnen maken. - Daar qp volgde, dat hy van elk een in sentimenten verscilde; niets kan aan zynen kieschen smaak behagen; dat van anderen wierd goed gekeurd, keurde hy af; daarentegen verhefte hy hemel hoog, 't geen hy hoorde mispryzen; noemde mean iets schoon, dan kon 't by hem den naam van middelmatig nog niet aanhalen, 't was zonder smaak, zonder genie. - Prees men eenig Werk, Hem kwam het laf en smakeloos voor, en 't verdiende geen beter lot, dan in de Commeny voor loodjes koffy gebezigd te worden. - Onder de schriften, die daar toe verwezen wierden, had Uw Denker, myn Heer, de eerste plaats. Hy moest, om dat hy door anderen geprezen wierd, deerlyk aanhouden. - De Schryver daar van was een formele Zotskap, die flauw en zouteloos dagt, en alle zyne Correspondenten waren groote gekken. - Hy had maar weinige van uwe Blaadjes in den beginne gelezen, maar om dat ze te gek waren, had hy ze aan stuk gescheurd, en naar Poortegaal gezonden. Dewyl ik my zelven, en U door zulk eene taal beledigd voelde, befloot ik terstond U eens te verwittigen, hoe Uw werk, van knaapjes, die rsog onder de plak behoorden te staan, word veroordeeld. - Ondertusschen wier-

den andere soorten van Tydschriften, door dat gedrogtig champinjontje niet genadiger behandeld. Ten misten zo dra hy maar hoorde, dat zy door dees of genen wierden geprezen, dan waren 't elendige prullen, die geen lezens waardig waren, terwyl alle die in zulk soort van schriften behagen schepten, toonden laage en kruipende geesten te zyn, die door het lezen van 't sprookje van 't rood kousje, of de Historie van Florus en Blanschefleur kunnen vermaakt worden. - Op deze wyze ging hy te werk omtrent alles, waar men van sprak - Predikanten, die door Studiën, Geleerdheid en Preekgaven boven anderen uitmuntten, en van elk een geprezen moeten worden, vont hy goed te veragten. Op de allerbraafste en deugdzaamste menschen wist hy veel te fitten, vooral zo ze maar door iemand gelaudeerd wierden. - Het kritiseren van anderen kan hy niet lyden; dan schreeuwt hy met zyn schraatstem geweldig, en roept al gestadig: Wie maakt u tot bevoegde Rechters over eens anders bedryven? terwyl hy ondertusschen aan geen gebrek meer onderhevig is, dan aan dit, 't geen hy in geen mensch kan dulden, en aldus toont hy allerwege, door op zo eene wyze met zyn verstand te willen brilleren, dat hy naar de kroon dingt om de grootste Zotskap te worden.

Onder de Maatschappy doet zich nog een zoort van menschen op, welke van alle zaken een zeer gegronde kennis wanen te bezitten, en over de waarde van dezelve zich vermeten zeer juist te kunnen oordeelen. Die hun perzoon en dienst zelfs by alle gelegenheden aanbieden, om aan anderen dienst te doen met hun waren te bezorgen, die niemand, dan zy alleen, zo deugdzaam, en tegens zo eene geringe prys kunnen krygen 't Oogmerk, 't geen ze hier mede hebben, komt minder voort uit eene toegenegenheid, om zyn even mensch dienst te doen; dan om met hunne bekwaamheden en gaven te pronken. - Ik heb een Neef gehad, welke zo ver in dat zoort van gedienstigheden ging, dat hy zelfs, om by de waereld voor zulk een door te gaan, die zyn weêrga niet had om alles beneden de waarde of uit de eerste hand te kunnen bezorgen, dat hy inderdaad zommige waren veel minder overdeed, dau ze hem zelven gekost hadden, om ten koste van zyn beurs, de glory te hebben, dat nie-

mand van allerlei zoort van goederen volmaakter kundigheden bezat, dan hy, noch de kanalen wist te ontdekken, of Correspondenties had, van waar ze tot zulk een laage prys, en zo deugdzaam te bekomen waren.

Men kan ligt vermoeden, dat 'er velen van zyne gedienstigheid gebruik wisten te maken, en mogelyk zou de groote menigte den man geruïneerd hebben, dog tot geluk van zyn Vrouw en Kinders, is hy niet oud geworden.

Dit zyn van die gedienstige Gekken, die geen mensch tot nadeel dan zich zelven zyn; maar elk een voordeel doen, behalven hun eigen.

Een ander zoort van menschen vind men nog, dat mogelyk onder die zelve clasfe zou kunnen gebragt worden welke niet slegs wanen van allerlei waren de gegrondste kundigheden te bezitten; maar ook in allerlei kunsten en wetenschappen ervaren te zyn; die om het met een woord uit te drukken, overal van willen weten. Zulke menschen betoonen zich egter in vele gevallen zeer agterhoudend, voorgevende, wanneer men hun gevoelen daar over vraagt, dat zy zich over zo of zo eene zaak niet mogen uitlaten, waar door dikwils menschen, by welken zy niet zeer bekend zyn, zonderlinge groote gedagten van hun vormen, terwyl zy ondertussen van anderen, die hen wat meer van naby kennen, agter den rug worden bespot en uit gelagchen.

Myn vriend Spontaneus Zaliger was een van die dwazen in den hoogsten graad, en schoon ik 't hem meêr, dan hondertmaal gezegd heb, was nogthans alle vermaning ten dien opzigte ydel, en zelfs, scheen hy buiten slaat te zyn, om zyn gedrag te kunnen veranderen. - Nooit was 'er een geval zo zwaar of moejelyk, daar hy geen Licht in zag. - Nooit viel eene zaak verkeerd uit, of hy had het reeds lang van te vooren zo voorzien, en nogthans moest het 'er al ver meê verlopen zyn, als hy het gebrek niet wist te verhelpen. Dog tegens geen prys was hy immer te bewegen, om het geheim aan iemand te ondekken. Gebeurde het nu, dat 'er een gebrek aan zaken ten goede veranderd wierd, dan had hy het ook even zo te voren begrepen, terwyl hy verzekerde, dat dit het eenigste middel ook was, om zulks te kunnen uit werken. - Het gebeurde echter wel eens, dat hy in het uiterste ver-

trouwen aan zyne goede Vrienden iets van eenige geheimen ondekte, van welke hy 'er een groote overvloed had, dog dan was die ondekking altoos zo ingewikkeld, dat men met het geheim niets wyzer was geworden terwyl hy wel zo voorzigtig was om het allergeheimste, voor zich zelve te bewaren, en aan geen mensch hoe genaamd te ondekken. - Zulk een gedrag had geen' anderen grond, dan dat myn vriend gaarn by al de weereld wilde gehouden worden voor zo een, die van alle wetenschappen kundigheid, en van kunsten kennis bezat.

Ondertusschen heeft myn goeden Vriend; volgens zyn eige opgave, zich in zyn leven wel duizend dukaten schade gedaan, met op dat point zo teêr te zyn, van in weêr wil wat hem mogt aangeboden worden, nooit zyn geheimen volkomen te willen ontdekken. - Welk eene Edelmoedigheid van ziel! - voorwaar eene al te duure Offerhande aan de thans heerschende, en byna algemeene Geldzugt, ten bewyze, dat myn vriend Zaliger, welken ik nimmer, al was 't maar om die eene Deugd, uit myn geheugen wil verliezen, niet van die Schrapers was, die het om 't even is, hoe zy geld winnen, als zy 't maar hebben, maar inderdaad van een ten edelen in borst zynde, zich niet liet overheerschen, van die zo zeer verfoejelyke ondeugd, de Hebzugt. - Ach! had de man eens oud mogen worden, wat had hy nog schoon met zyn verstand kunnen pronken, en hoe vele ontdekkingen zou de weereld niet al aan hem verschuldigd zyn. - Dan ondertusschen is vroege Dood mogelyk tot behoud van zyn eigen huisgezin geweest.

Het kort bestek van eenen Brief laat niet toe meêr onderscheiden karacters af te schilderen, terwyl ik omdertusschen in staat zou zyn de opgenoemden nog met een zeer groot aantal te vermeerderen van zulken, die uit geen ander Grondbeginzel werken, dan om met hunne gaven te schitteren; vind UEd. ondertusschen goed, deze een plaats in uwen Denker te vergunnen, 't zal niet onaangenaam zyn aan hem, die zich bestendig noemt uwen gunstigen Lezer.

De Denker.

N°. 498. *Den* 13 July 1772.

[Verkeerdheid, dat men de Kinders de *regterhand* alleen leert gebruiken. Of een Moeder haar eigen Kind moet *zuigen*? Of men niet den Doop maar *Familie naam* alleen zal schryven? Een brief van een dollen *Vrygeest*.]

Quicquid agunt homines nostri est Farrago libelli

Ik heb gene gelegenheid gehad, om zommige brieven, dewelke my reeds in het voorleden Jaar toegezonden zyn, te platzen; byzonder, dewyl dezelve op gene der onderwerpen, dewelke ik behandeld heb, toepasselyk waren. De Schryvers derzelven zullen reeds verlangd hebben, om hunne geschriften geplaatst te zien; waarom ik dan dit vertoog verkoren heb, om dezelve mynen Lezeren mede te delen, schoon derzelver inhoud zeer van malkanderen onderscheiden is.

MYN HEER!

In den voorleden zomer mynen regter arm door een ongelukkigen val gebroken hebbende, was ik geduurende verscheide weken genoodzaakt, my in alles van myne linkerhand te bedienen. Dit was my zeer ongemakkelyk; in het begin konde ik geen' lepel met

vogt aan mynen mond brengen, zonder te storten; maar het lastigste van alles was, dat ik geheel buiten staat was, om te konnen schryven, en dus myne gewonlyke bezigheden by de hand te vatten. Dit gaf my gelegenheid om te overweegen, of het niet onder de vooroordelen behoort geplaatst te worden, dat men ons by de opvoeding, alleen het gebruik van de regterhand vergunt, en dat van de linkerhand ontzegt, want zeker oordeelkundig Schryver heeft niet te onregt aangemerkt, *dat de vooroordelen de Jeugd onder den naam van goede* Principes *en goede* Sentimenten *worden ingeprent*. Zo dra de kinderen maar in staat zyn, om iets te kunnen verstaan, leert men hun alles met de regterhand doen, door de regterhand het *fraie* en de linker het *lelyke bandje* te noemen. Op de kostscholen word zorgvuldig in agt genomen, dat alles met de regterhand werde verrigt. Wat voor reden kan men doch uitdenken, warom men zig meer van de regter, dan van de linkerhand moet bedienen? Warom is het onbeleefd, indien men iemand iets met de linkerhan overgeeft? Ik voor my vinde hier toe gene de minste reden. Zoude dit gene overblyfsels zyn van den Heidenschen afgodendienst, in denwelken alles, wat van de linkerhand kwam, voor oogelukkig wierd gehouden? Dat men iemand ten teken van agting ter regterhand plaatst, kan ik niet afkeuren, dewyl het billyk is, dat men aan zyne meerderen de eer en agting bewyst, die hun toekomt, en het plaatsen ter regterhand reeds van alle oude tyden af als een blyk daar van is geweest; maar dit kan gene reden uitleveren, warom men deregter meer dan de linkerhand in het dagelyks gebruik zoude moeten bezigen. De wyze Schepper heeft ons twee handen tot ons gebruik gegeven, en de dagelykse ondervinding leert, dat dezelven beide tot een en dezelve zaak, zonder onderscheid, kunnen gebruikt worden. De jonge kinderen immers zullen alles zo wel met de linker als met de regterhand aan vatten? Het verbod alleen om de linkerhand niet te gebruiken, dan wanneer beide de handen vereischt worden, leert hun de regterhand den voorrang te geven. Iemand, die ge-

wend is, alles met de linkerhand te doen, heeft 'er even het zelve gebruik van, als een ander van de regter. Voor my, zedert het ongeval my overgekomen, vergun ik my twee kinderen zo wel het gebruik van de linker als regterhand, ten einde in tyd van nood zig zonder onderscheid er van te kunnen bedienen. Het is wel waar, dat onze regterhand beter tot schryven geschikt is, dan de linker, dewyl de Europesche talen van de linker naar de regterhand geschreven worden; maar het is ook waar, dat de linkerhand beter geschikt is tot het schryven van die talen, dewelke van de regter naar de linkerhand voortgaan. Dus zyn beide de handen even eens bekwaam tot het Schryven en het verrigten van alle andere zaken, en men dient ten minsten in staat te zyn, om zig des noods zo wel van de ene, als van de andere hand te kunnen bedienen. Myn Vriend EELHART heeft my verhaald, dat het hem waarschynelyk het leven zoude gekost hebben, indien hy van zyne linkerhand het zelve gebruik niet hadde kunnen maken, als van zyne regterhand. Gedurende zyne reizen in *Italien* wierd hy op zekeren avond, naar huis gaande, door twee kaerels met ponjards aangevallen. Dewyl zy vermomd waren, verbeelde myn vriend zig te regt, dat het op zyn leven gemunt was. Hy trok zynen degen en stelde zig te weer. Zyne bespringers drongen zo sterk aan, dat hy zig dapper moest verweren, en dit duurde zo lang, dat zyne regterhand moede wierd, en zyne bespringers waarschynelyk hun oogmerk zouden bereikt hebben, indien hy in zyne jeugd zo wel niet me de linker als regterhand had leren Schermen; want hy nam den degen met de linkerhand en verweerde zig als doen met zo veel kragt, dat hy, den enen kwetzende, hun beide op de loop dreef. Indien gy, Myn Heer, dit myn gevoelen ongegrond mogt vinden, verzoek ik uwe onderrigting, en anderzins kunt gy 'er gebruik van maken in uwe Blaadjes. Ik ben.

Uwe genegen Lezer

R. den.
DIRK ONBEVOOROORDEELD.

HEER DENKER!

Binnen een maand of twee denk ik van myn eerste kind te zullen kramen. Myn man, met wien ik tot noch toe in alle eensgezindheid geleefd heb, en denwelke ik teder bemin, geeft my niet duister te verstaan, dat ik het kind zelf zal zuigen, indien ik de nodige kragten en voorraad van melk heb. Ik merk wel dat hy hier sterk opgezet is, en vreze dat hy het my kwalyk af zoude nemen, indien ik het niet en doe, en egter kan ik 'er niet wel toe komen, want het staat immers te gemeen en burgerlyk, indien men gene minne heeft en het kind zelf zuigt! Ei lieve Myn Heer! raad my eens, wat ik doen zal, want ik wilde gaarn de vrede in huis houden, de liefde van mynen man bewaren en teffens ook de mode volgen. Ik blyve.

Uwe Dienares
MARIA MODELIEF.
D... *den* 24 *December* 1771

Antwoord.

Indien Juffrouw MODELIEF in overweging neemt, dat de natuur den vrouwen de tepels der borsten heeft gegeven om daar mede hare kinderen te voeden, en niet als geestige vlekjes tot versiering harer boezems; dat in het inënten der zeden het merendeels aan komt op den in borst der voedster en op de natuur der melk; en dat zy, die buiten noodzakelykheid hare vrugten aan andere te zogen toevertrouwen, den band van vereniging beide van liefde en inborst afsnyden, moet zy niet langer in twyffel blyven hangen, om aan den dierb'ren en onvermydelyken pligt van Moeder, haar door de natuur opgelegd, te voldoen, en haren waarden man, dewelke te regt op het volbrengen van dezen pligt aandringt, genoegen te geven. Indien 'er by haar nog enige twyffel mogt overblyven, word zy verzogt het 44^{e} *vertoog* van den PATRIOT te lezen, alwaar zy hare vraag in 't brede zal beantwoord vinden, en het welk ik hier niet kan invoe-

gen, om niet te herhalen, het geen voorheen door zo ene kundige pen is te boek geslagen.

WEL EDELE HEER

Ik bevinde my in grote verlegenheid; doch dewyl U WEL ED: zig voor een menschlievend man uitgeeft en niet spaarzaam zyt in het geven van goeden raad; hoop ik dat gy my wel zult willen helpen.

U WEL ED: weet zeker, dat het onder luiden van fatsoen en geboorte ene vastgestelde gewoonte is by het tekenen van hunne naam, den doopnaam agterwegen te laten, en alleen den familienaam te gebruiken, want U WEL ED: ondertekent deszelfs naam op denzelven voet. U WEL ED: stelt onder de antwoorden op de brieven van deszelfs Correspondenten, alleen U WEL-EDs. familienaam DENKER, zonder daar by, gelyk de BIKKERSTAVEN, ik meen den Hollandschen Justus en den Engelschen ISAAC, U WEL EDs. doopnaam, *Jan, Pieter, Paulus, of Klaas* te voegen. Ik ben juist wel geen man van geboorte; maar van fatsoen; want myn Vader liet my ruim 100000 gulden na, waar van het grootste gedeelte reeds verteert is, en derhalven teken ik altyd alleen myn familienaam HOOGMOED en voeg 'er by VAN YDELENWAAN, uit hoofde van een klein hoefje van dien naam, het geen ik nog in eigendom bezit, doch binnen korten tyd door myne Schuldenaars in ene andere familie staat overgebragt te worden. Ik had van myns Vaders erfdeel breed geleefd op hoop van ene erfenis; dewelke ik van mynen ouden Oom te verwagten heb; doch die hoop is nu zeer flaauw want die oude man, die myn Peet is, heeft ondekt, dat ik myne doopnaamen *Jan Dirk* niet meer teken, en is daar over zo verbruid kwaad, dat hy my ontërfd heeft en zyn testament niet wil herroepen, ten zy ik by ene wettige acte voor Notaris en getuigen aanneme en belove, mynen doop naam altoos te zullen tekenen, wanneer ik iets moet ondertekenen. Nu is het wel ene harde zaak om my zo ver te vernederen, van in het vervolg my altoos *Jan Dirk* HOOGMOED *van* YDELENWAAN te moe-

ten ondertekenen, byzonder, dewyl twee namen zo naar het gemeen zweven, maar van den anderen kant zal ik de erfenis van mynen Oom moeten missen, en ik zie genen anderen weg open om myne vervalle finantien weder op de been te helpen. WEL ED: HEER! raad my eens wat ik doen moet? Zoude 'er niet een middelweg op zyn? Zoude ik na den dood van mynen Oom door die actce wel verpligt zyn, om my anders te noemen den

WEL EDELE HEER!

U WEL EDELENS

Dienaar,

HOOGMOED *van* YDELEN WAAN.

Antwoord.

De HOOG WELGEBORE HEER, HOOGMOED *van* YDELEN WAAN, stelt my een zeer netelig geval voor. Zyn Oom blyft noch by dat ouderwetsch denkbeeld van onze Voorouders, dat de doop-namen dienen om de menschen van elkanderen, en de familie namen om de familien te onderscheiden; en dat het ene verregaande dwaasheid is, enen anderen naam te gebruiken, dan dien, den welken men in tegenswoordigheid van de gansche gemeente, waar toe men behoort, ontvangen heeft. Maar wat zal men daar tegen doen! De oude luiden staan vast op die gewoontens, en zyn daar niet wel af te brengen; derhalven zal de HOOG WELGEBORE HEER HOOGMOED *van* YDELEN WAAN zig daar naar dienen te schikken. Het zoude naderhand mogelyk een groot geschil onder de Regtsgeleerden worden, of zyn HOOG WELGEBORE aan die acte gehouden zoude zyn, dan niet. Maar ik meen een middel uitgevonden te hebben, waar door zyn HOOG WELGEBORE de Acte kan, passeren, en zig egter door zyne naamtekoning van het gemeen onderscheiden.

De Koningen en Vorsten tekenen alleen hunnen doopnaam, gelyk FREDERIK KONING *van* PRUISSEN, LOUIS KONING *van* VRANKRYK. Op dezelve wyze zoude de HOOGWEL GEBORE HEER HOOGMOED *van* YDELEN WAAN, in het vervolg zynen doop-naam kunnen tekenen, en zig noemen JAN DIRK, HERE *van* YDELEN WAAN, waar door hy zig niet alleen boven het gemeen zal verheffen, maar zelf met Vorsten gelyk stellen.

MON AMI.

Gisteren wierd my aan het *toilet* van de *Charmante* BELISE verhaalt, dat 'er te AMSTERDAM een weeklyks *periodicq* werkje uitkomt, onder den naam van den DENKER, waar by de Godsdienst op ene *galante* manier word *gerailleert*. Ik ben bly, dat 'er eindelyk in ons Land iemand in het *publicq* op de baan durft komen, om de *chimêres* van de *religie* aan het dom gemeen, en zelf aan *diverse* luiden van *distinctie* aan te tonen; die luiden geloven nog alles, wat de Zwartrokken hun voorpraten. Indien je dat werk wilt *pousseren*, zal ik 'er de hand wel in lenen en u helpen. Ik ben iemand van de *Galante* waereld, en heb dus byna geen tyd voor de *lectuur*, veel min om te schryven; maar op dit *Sujet* heb ik nog al veel gelezen, en de voornaamste *argumenten* tegens de *religie* my eigen gemaakt, en dus ben ik het best van allen in staat om u in dit stuk, waar in ik *brilleer*, te helpen. Wy zullen eerst den Bybel uit den weg ruimen, door dien in 't *ridicule* te *tourneren* en dan zal de *rest* wel ras volgen. Wat zal het ons een eer zyn, als wy den naam hebben van ons Vaderland van alle *prejugés* te hebben gezuivert. Als wy over straat gaan, zal ieder een ons *salueren* en zeggen: daar hebje die *Esprits forts*, die ons gerust hebben gesteld en getoont, dat de Duivel en Hel maar vertelsels van oude wyven zyn, om kinderen mede bang te maken.

Ik zal u toekomende week een *paquet* met *Argu-*

menten toezenden, maar heb *ma foi* nu geen tyd; want ik moet naar *d'assemble*, alwaar men my reeds met ongeduld wagt.

Utrecht den 30 Octob. 1771.
Je suis

Votre Ami,

JEAN SANS ESPRIT.

Antwoord.

Ik moet den Heer SANS ESPRIT kortelyk antwoorden, dat hy verkeerd onderrigt is; dat ik zo ver, als hy, op dat stuk nog niet gevat ben, en dat hy myne schriften te veel eer aandoet. Ik heb reeds tot nu toe te vergeefsch naar zyne *Argumenten* gewagt, maar hy zal mogelyk te veel *galante Occupatien* hebben gehad, om aan die *bagatellen* te denken. Indien ik myn Vriend, zo als hy my d'eêr aandoet van zig te noemen, eens mag onderrigten, zoude ik hem raden om eens te lezen een zeker werkje van den Heer LELAND, het welk hem zeer in zyne kraam zal te pas komen, ten hem mogelyk noch niet bekend zyn.

DE DENKER.

De Heer M.V.G. zal my niet kwalyk gelieven te nemen, dat ik zynen brief niet plaats; vermits het my niet onduidelyk toeschynt, dat daar in personen worden bedoeld, en myn werk niet strekt om luiden ten toon te stellen, maar om de gebreken te bestryden.

De Denker.

N°. 499. *Den* 20 July 1772.

[Twee Brieven. Een van een trotsch Moedertje over haaren verdorven Zoon, die de huik naar den wind hangt. Een van Ouderen, die zich met de *Studiën* huns Zoons *geruineerd* hadden, en nu verlaaten worden.]

De Hoogmoed zal zo veel te laager nedervallen,
Als z' in de hoogte klom, en hooger zocht te brallen.

P. VLAMING.

Hy zal aan yder weêr zyn eigen maat toemeeten.
Gods wraak komt somtyds laat: maar komt en treft gewis.

J.B. WELLEKENS.

MYN HEER DENKER.

Ik heb nu en dan eenige van uwe brieve gelezen, en daar ook groot behagen in gehadt, vooral wanneer ik zag, dat Luiden van verscheide aart en conduites zig aan UE. addresseerde om te wete, wat UE. gedachte ware van haar caracter en manier van leve, die zy gulhartig openbaarde om uwe reflexis en trouwe raadgeving daarop te hoore: dit maakt my vrypostig om ook eens aan UE. te schryve, is het niet in die trant, zo als de groote luiden hedendaags gewend zyn, het mag dan wat lomper weezen, vermis ik van gemeene afkomst ben, en tot de perfectie niet geleerd ben. Dog al ben ik niet groot in de weereld geboore, je moet wete, dat ik daarom geen minder glory bezit, want

myn Vader, die zig te gering rekende om de kost met den handel te winne, hong de mantel om den tuyn, en vond beter zig in een klein plaatsje ter neder te zette, daar hy in de regeering kwam, en zyn zaakjes zo wet wist te belegge, dat hy met 'er tyd tot een honorabel ampt wierd verheve; hy was de grootste van onze Fammilie, waar op ik al myn glory draag, want de rest wil niet veul zegge; maar om nu tot de zaak ten principaal te kome, zo weet, myn Heer, dat ik een eenig Zoontje heb, die de kunst heeft uitgevonde, om zig in de gunst van een groot Heer in te dringe, niet voor de vuyst, maar door drajerye, valsheid, kwaadspreke van zyn evenmens, leugentaal en bedrog, houdende voor zyn sistema, dat men deze zes Artikelen onbeschaamd moet uitwerke, om voor altoos in de wereld geborge te zyn: dit is hem ook wel gelukt, want hy heeft 'er door een aanzienlyk ampt gekreege, maar nu hy het hoofd door het gareel heeft, bestaat zyn grootste studie om andere te lastere, vals te behandele, ja zelfs die geene, aan wie hy alle verpligting schuldig is, denkt niet als om den gebraaden haan te spele, zig te divertere, en op bals of gezelschappe te gaan, dog voor dat hy daar arriveert, heeft hy al zo veel vogt 'er in gegoote, dat elk een aan de bloempjes op zyn tronie kan zien, dat hy onder de wynstok heeft gezeete. Wat zegt gy nu, myn heer, is het niet een groot voorregt voor een moeder, als men zo een zoon heeft, die zig zelven zo wel kan redde? hoe meenige Ouders zyn der, die alle moeite ter wereld hebbe, om haare kindere op een eerelyke wyze te bevordere, en nog niet met dat alles kunne reussere, dog zy verstaan die kunst niet om 64 streeke in plaats van 32 op haar compas te zette, zo als myn zoontje doed. Heb ik nu geen rede van blydschap, of heb ik rede van droefheid? onderregt my in dezen, en geeft my raad door een lettertje antwoord, myn heer: maar ik vreeze, dat UE. My niet naar myn zin zult raajen, want ik hoor, dat UE. Naauw van consciensi bent, en de myne is niet eng. Ik vrees, dat gy zult zegge, gy had hem onder 't oog moete

brenge, en vermane, dat hy mogt herdenke, wat hy te vore is geweest, en dat hy behoorde dankbaar te zyn, niet alleen aan de persoon zelfs, maar ook aan de kindere, wier Vader alleen zyn opkomst is geweest, dog wat zou dit baate, vermits hy andere sentemente bezit, en my zou toe snauwe, ik wil myn zin doen, en myn rokje na de wind hange, als 't in myn kraam te pas komt, en dan hou ik my, als of ik zeer dankbaar was, om haar des te beter te kunne bedriege, want *mundes fult decipe:* hier ziet gy, myn heer, dat hy zo een mondvol of drie latein kan, vermits hy op de Akademie is geweest, dat myn beurs schoon is gewaar geworde, om dat dezelve zeer ligt is, en het uitschudden niet kon verdragen, maar toen hy gepromeveert was, dagt ik dikwils: jongetje, jongetje, wat hebje my al geld gekost, dat ik had kunne sparen, vooral, dewylje zulke grote gaaven bezit om yder te bedriegen, daar hadje geen Akademie toe nodig, maar daar doed zig by my een klein zwarigheidje op, te weete, zo hy dus blyft voortgaan met vuur in de eene, en water in de andere hand te dragen; met vriendelyk te zyn, en den obligeanten te spelen, dog 'er niets van te meenen; met yder gelyk te geeve, en agter den rug te condemneeren; met de lui in hun byzyn te pryzen, en in hun absentie te lasteren, of dat wel goed zal uitkomen, en zyne beenen sterk genoeg zyn zullen om de weelde te kunnen dragen zonder geheel te vallen: hy mag eens struikelen, als hy te veel in de beker heeft gekeken, ja zelfs eens valle, dog dan weet hy weer op te krabbele, is het niet alleen, dan vind hy nog goede lui, die hem weer op zyn schenkels zette, maar was zyn val op een ander manier, en raakte hy zyn ampt en kredit kwyt, dat zou erg zyn, dan wierd ik desperaad, wat zou, 'er dan worde met myn lief zoontje, adieu zou het dan zyn bekwaamheid, adieu credit en vriende, weg compas van 64 streeken, daar hy zo menigmaal gelukkig op gezeilt heeft, ook kan hy deeze wereld kome te verlaaten. Wanneer ik dit alles overdenk, zo word myn consiensie eenigsins wakker, waar mede zal ik dan

myne glory staande houden, geeft my by tyds raad, eer het 'er toekomt, want ik wagte 'er op, en blyf

UE. Dienares

A.... Z.....

P.S. Zou UE. my niet raade, als 'er een ryke fokkert om my kwam, aanstonds ja te zegge, want zelfs te vrage, is nog de generale mode niet. Kwame 'er eens Loterye uit, daar mans uit te trekke ware, zou ik 'er een Lotje in wille wagen, mids dat 'er geen niete in waren: dog blyve deze agter, moet ik blyve die ik ben, en my flattere, dat ik myn zoontje zal behoude, om dat het spreekwoord zegt: *onkruid vergaat niet*.

Antwoord.

Het spyt my, dat de Schryfster van deezen brief de gevoelens van hoogmoed zo overvloedig heeft ingezoogen, en noch daarvan niet ontlast is, dat zy een goed deel derzelven aan haar eenig zoontje in de jeugd heeft over gedaan, waar van zy in den onderdom de onaangenaame intresten zal trekken, wanneer ze hem door miswyzingen van het compas, op de zandbank van versmaadheid en bederf, op welke hy al meenigen stoot gedaan heeft, geheel zal zien te gronde gaan. Al houdt hy toch het zeil in top, het kan niet missen, of het zal vroeg of laat eensklaps van boven neêr komen Zyne *zes Artikelen* zyn 'er my een genoegzaame waarborg voor. De waereld kan alleen voor een korten tyd geblindhokt worden; ze heeft ook oogen, die zy, hoewel niet in den beginne, eindelyk open doed. Gelukkig als zyn val, ten minsten de versmaadheid der waereld, die hy gewis te wagten heeft, hem wys maakt, eer hy geheel verzinkt. Laat de Schryfster op 't spreekwoord in 't slot van haaren *Post scriptum* niet vertrouwen; dat soort van onkruid zal haast vergaan; zy vertrouwe voor haar zelve, dat de hoop op een ryk Hu-

welyk haaren ydelen waan sterker zal voeden, en komt zy 'er toe, meer nadeels zal doen: zy laate de gedagten van eenen Man te verstrikken, om zich in de ingebeelde glorie staande te houden, vaaren. Buiten de waereld zal zy best geneezen worden. Zy beschouwe daar de ongelukkige gevolgen eener kwaade opvoeding met de ydelheid van een hoog hart, en leere, dat waare nedrigheid haar meer rust, zelfs in een verlaagden staat, beschikken zal, dan de voortgang in een hoogmoedig leeven. Indien zy mynen raad in agt neemt, zal het genoeg zyn zo kort haar geantwoord te hebben; ik moet aan myne Leezeren noch een anderen brief van een anderen inhoud mede deelen.

MYN HEER.

Wy zyn oud en arm in de waereld geworden, dog het laatste is half buiten onze schuld. Om dat gy my misschien door dit zeggen niet wel verstaat, zal ik u onzen bekommerlyken toestand melden, daar over laaten oordeelen, en uwen raad verzoeken. Ik heb in myne jeugd een vrouw zonder geld getrouwd, dog niet meer dan eenen zoon by haar hebbende, heb ik door myne vlyt in een eerlyk handwerk, en myn Vrouw door een kloek huisbestier zo veel geld kunnen winnen dat wy al zeer ordentelyk konden leeven, en onze zoon wat meet laaten worden, als ik in de waereld ben. Dog ik moet u zeggen, dat nog ik nog myne Vrouw daarop zeer gesteld zyn geweest. Eenige van onze Vrienden, en vooral onze Buuren, meenende wat groots in onzen zoon te zien, oordeelden, dat wy van hem geen ambagtsman moesten maaken, en een fraaien stuiver nalaaten: onze zoon hadt daartoe al te groote vermogens, hy moest studeeren, en ten minsten Advocaat worden, want de jongen, zeiden zy, kon te schoon redeneeren, om niet voor den balie te pleiten. Dat smaakte ons in het geheel niet, want wy zyn altyd nederig geweest, en meenden, dat onze zoon in een nederig beroep met een stuiver geld al zo gelukkig zou

zyn als in een hooge bediening. Dat mogt evenwel niet helpen; 'er wierd zo lang getalmd, dat wy (ik schryf het met innige ziels smerte) het eindelyk moesten gewonnen geeven, te meer, om dat de een zeide, ik zal alleen by hem om adviesen komen; een ander, ik zal alle jaaren vyftig ducaaten geeven tot zyne studie; een derde, ik zal hem door myne goede Vrienden in de waereld voorthelpen, enz. Onze Zoon studeerde dan vyf jaaren, in welken tyd ons vermogen zeer ingekrompen is, wyl de Studie veel meer koste, dan wy gedagt hadden, en hy niet sober leefde, dog dat zagen wy over. Nu hy eenige jaaren gepromoveerd is, en fraai wat te doen heeft gekreegen, is myn handwerk met den slegten tyd zo slegt van inkomen geworden, dat ik mag zeggen, dat wy nu oud, dog daarby arm zyn geworden. Arm, zult gy zeggen, uw zoon heeft immers fraai wat te doen, laat hy u ondersteunen, wat praat gy van armoede. Zeker, myn Heer! wy zyn arm, want onze zoon, voor wien wy alles hebben opgeofserd, is nu een groot Man in de waereld, dog kent ons naauwlyks; weet onzen nood, dog als wy by hem komen, en zouden beginnen te klagen, komt hy ons voor, en klaagt, als of hy brood gebrek hadt, dat wy beter weeten, en wel anders aan zyn opgeschikt huis kunnen zien. Wy zouden hem wel voorslaan ons in huis te neemen, om ons voortaan de kost en rust te geeven; maar wy gelooven, dat hy dat niet durft doen, om dat hy een Vrouw getrouwd heeft, die van veel grooter fatsoen is dan wy zyn. Wat zullen wy nu doen? wy worden te oud om te werken, en al wilden of konden wy nog zo vlytig zyn, als in onze jeugd, wy kunnen zo geen werk meer krygen. Waar van dan nu te leeven? raad ons, die eerlyke luiden zyn, waarom wy onzen staat by deezen aan u wel opgeevende, egter onze naamen voor als nog verzwygen, en ons alleen ondertekenen met de letters.

P. en G.

Antwoord.

Ik heb deezen brief met de grootste aandoening geleezen, en beslooten dien aanstonds openbaar te maaken, op dat, indien de zoon van P... en G... of moet ik hem dien naam, als onwaardig, onthouden, en liever een Monster noemen, onze Vertoogen leeze, of door anderen iets daarvan hoore vertellen, van schaamte op deeze klagte zyner Ouderen bloofe, zyne ontaartheid erkenne, en zyne wreedheid doeme, indien 'er nog een grein kinderliefde in zyn hart overgebleeven is. Hy denke, wat het te zeggen zy, zyner Ouderen goed, waar van zy moesten leeven, als zy, gelyk nu, afgewerkt zouden zyn, genooten te hebben om een groot Man in de waereld te worden - hy brenge zich te binnen, welke wedervergelding hy hun schuldig zy, daar zy goed en bloed voor zyn geluk opgezet hebben - hy koome dan tot inkeer, berouw en zelfverfoeing - hy neeme, zo dra hy deezen brief geleezen zal hebben, zynen ouden armen Vader en Moeder in zyn huis, of geeve hun zo veel te rug, als zy voorheen voor hem uitgeschooten hebben, op dat zy ruim en gemakkelyk mogen leeven: zo niet, hy gedenke, dat 'er een regtvaardig God is, die regeert, en hem deeze schreeuwende misdaad, eer hy het denkt, betaald zal zetten, gelyk hy zekerlyk uit een groot aantal van voorbeelden weeten zal, dat het zo met Kinders, hunne Ouders gebrek laatende lyden, meestal vergaan zy. Wil hy geen onderstand hun bieden, laaten zyne braave eerlyke Ouders hunnen naam en woonplaats my melden; ik, en zeker gezelschap zyn gereed hun te bezorgen, waar toe hun eenig Kind zo zeer verpligt is, en het zal ons een aangenaam vermaak zyn deeze braave Lieden tot troost en steun in den ouderdom te verstrekken. Zy kunnen gerust zyn, dat men verzwygen zal, wie zy zyn, en het geld zonder kennis van een ander hun bezorgd zal worden. Doch is de

aangetrouwde Dochter van eenen edelmoedigen aart, wil zy haaren Man tot zynen pligt brengen, en eene braave daad doen, zy ontferme zich over de oude Lieden, en legge voor zich eenen goeden grond, om hoope te hebben, dat de Voorzienigheid voor haare Kinderen zorgen zal. Geen aangenaamer genoegen zal zy smaaken, dan wanneer ze deezen pligt volbragt, en ons gelegenheid gegeeven zal hebben onze aangeboode gift elders, daar het ook noodig is, te besteeden.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 500. *Den* 27 July 1772.

[*Omroepers* in Steden schreuwen meest onverstaanbaar Aartige brief van H. Heux-Onbetamelykheid van anderen met brieven te belasten zonder die te *frankeren*.]

Et quacunque potes dote placere, place.

Omroepers in Steden zyn voor 't algemeen van zeer groote nuttigheid; hunne bediening is achtbaar, indien de oudheid iets agtbaar maakt; zy behooren dezelve deswege met deftigheid te bekleeden, om aan het oogmerk wel te voldoen. My eens in eene kleine stad bevindende, waar een zeer destig Man, die uitneemende gaaven daartoe bezat, deezen post bekleedde, hoorde ik deezen daarvan eene schoone proef geeven. Zyn werk zullende doen, stelde hy zich alvoorens in een zeer destig postuur, hy zette zich, gelyk een vleugel - granadier, op den hoek eener straat; de borst vooruit gestooken hebbende, en de armen hangende vast tegen 't lyf geslooten, riep hy den verlooren hairsak van een student uit met een houding, als of hy eene eer stelde in den Geleerden ten dienste te staan. Een uur daarna liet hy zich wederom op

dezelfde plaats vinden, op last van een half dronken Schipper, die in eene kroeg zittende, en oordeelende, dat de wind goed was geworden om te gann zeilen, de moeite niet wilde neemen van zyne twee knegts, die in de stad, waar wist hy niet, omzworven, op te gaan zoeken. Hoewel veele van de luisterende burgers op deeze omroeping: Jan... laat zyne twee verlooren knegts weeten, dat het tyd van zeilen is geworden, en zy derhalven ten eersten aan boord moeten komen, schaterende lachten, vertrok de deftige Omroeper geen spier van zyne tronie om hen daarin na te volgen. Al kreeg hy niet meer dan éénen stuiver voor elken toer, dien hy door de stad deedt, hy verrigtte egter zyn werk, spoedig en deftig, want een flukse vent zynde, en luchtig gekleed, met eene sterke en zeer verstaanbaare stem begaafd, liet hy zich zeer verre hooren, en deedt binnen korten tyd zyn werk af; des ik niet kon nalaaten, den kaerel eene goede promotie toetewenschen, hoewel ik vreeze, dat hy daar ter plaatze nog schreeuwt, en weinige aanbidders zyner gaaven vindt. Eenen Omroeper van anderen aart en talenten zag ik eenigen tyd daarna in eene groote stad buiten onze Provintie. Deeze scheen alle tekenen van achtbaarheid, die hy kon vinden, verzameld te hebben, om zyne berigten met agting van de luisterende Burgery te doen ontvangen worden. De Man hadt groote caré-schoenen aan de voeten, een zeer ruimen jas met groote lange mouwen aan het lyf, een lange paruik met een grooten hangende hoed op het hoofd. Uitgedoscht met deeze *equipagie* zag ik hem, niet zonder meesmuilen, van verre aankomen, en nieuwsgierig zynde, welk nieuws hy

ons vertellen zou, bleef ik op de stoep staan, daar ik gelogeerd was. Met groote deftigheid, bekenne ik, voerde hy zyn stuk uit, en ik kon merken, dat alle zyne medeburgers over hem voldaan waren, want zy verstonden, 't geen hy uitriep, maar ik niet: naar binnen dan loopende om aan mynen Hospes myne verbaasdheid te kennen te geeven, dat men in zyne stad liet uitroepen: dat 'er iemand gegeesseld zou worden, hoorde ik den knegt, met my naar binnen tredende, zeggen: Kastelein! de Omroeper roept, dat 'er schelvisch aan de markt is. Denk, hoe ik de ooren opstak, toen ik myn verkeerd hooren bemerkte; myn Hospes dit verneemende, lachte, dat hy zynen buik moest houden: ja zeide deeze, my verwondert niet, dat gy zo kwalyk hebt verstaan, ik woonde hier langer dan een jaar, eer ik ter dege kon begrypen, wat de Man uitriep.

Sedert deeze twee gevallen heb ik lust gekreegen, en myn werk gemaakt, om in alle steden, waar ik kwam, de gaaven der Omroeperen naauwkeurig op te neemen, schoon ik voorzag, dat niemand my ooit een nominatie van die openbaare Redenaaren zou verzoeken, veel min dat ik dien post ter begeevinge zou krygen. Ik heb 'er verscheiden soorten gevonden, maar nog nooit de weergâa van mynen eersten Omroeper. De meesten volgden het talent van mynen tweeden overdeftigen Omroeper, want schoon niet uitgedoscht in die achtbaare plunje, maakten zy egter alle hunne studie om zo onverstaanbaar uit te roepen, als maar by mogelykheid kon gepractiseerd worden. Eens heb ik ergens een gebooren Franschman, en ook eens eenen Jood,

die zyn religie verlaaten hadt, die bediening hooren exerceren, maar hoe, laat ik u raaden: myn lever schudt nog, als ik 'er aan denk. Als ik eenzaam zynde, my eens wil vermaaken, laat ik in myne verbeelding alle de Omroepers, die ik ooit gehoord hebben, uitgezonderd mynen eersten braaven Man, op eene groote Markt verschynen, om hunne *exercitien* voor my te doen, en wyl ik niet verstaan zou, als zy iets naar hunnen eigen zin zouden uitroepen, moet ik hen noodwendig iets voorschryven: dan zie ik deeze Lieden, alle verschillend gekleed, zo als yder best oordeelt met zyn karacter over een te komen, verschynen; ik hoore eene menigte verschillende toonen; maar dat my meest vermaakt, alles zo onverstaanbaar uitschreeuwen, dat ik niet zou weeten, wat het waare, indien ik zelf dat niet hadt opgegeeven. - Sedert lang heeft men in het algemeen aangemerkt, dat al wat door 't gering slag van verkooperen, langs de deuren, wordt uitgeroepen, in een meest onverstaanbaar geschreeuw wordt aangekondigd, zo dat die trant van proponeeren eene vaste mode geworden is. Ik kan egter niet dulden, dat Stads-Omroepers zich met dit slag van gemeen volkje gelyk stellen, en daarom wil een myner Vrienden, die zulk onverstaanbaar uitroepen als iets wanstalligs aanmerkt, dat alle Omroepers roepen zullen, gelyk zy gewoon zyn natuurlyk te spreeken; of indien zy zich dat niet kunnen gewennen, dat ik den naam van myn' eerst gehoorden Omroeper noemen en bekend zal maaken, op dat zy allen eenige lessen by hem gaan haalen, terwyl anderen, geduurende den tyd, dat zy deeze aangenaame en nuttige vacantie houden, derzelver posten

zullen waarneemen, Indien het Publyk daarmede gediend is, zal ik by de eerste gelegenheid den naam van mynen bekwaamen Omroeper openbaar maaken.

* * *

Onderdaanigst Verzoek van HANS HEUX aan zyne KEURVORSTELYKE DOORLUCHTIGHEID tot BRANDENBURG.

Allergrootmagtigste, Doorluchtigste, en alleronoverwinnelykste Heer KEURVORST!

Trouwe diensten geeven trouwe loonen, zegt de Huis-Leeraar SYRACH aan 't 5de Capittel. U laat ik weeten, dat het Kosters Ampt het *Longoits* tegenwoordig open is, en ik zulk een Ampt waardig ben; want zo uwe Grootmagtigheid myn perzoon zag of hoorde zingen, gy zoudt zelfs zeggen: by myn z...l, die kaerel is meer waardig dan een Koster te zyn: maar dat die hondsvot, de Schout, myn vyand is, dat komt nergens anders van daan, als dat myn wyf even eens zulk eenen rooden rok heeft, als des Schouts Vrouw: maar als ik dat *pimarium* of voorregt genieten mag, dan zal ik myn wyf nog schooner rooden rok laaten maaken, het moge dien hondsvot verdrieten of niet: en zo ik het ampt zal hebben, daar ik gansch niet aan twyfel, zo moet gy het den Schout niet zeggen, want anders zo sloot die hondsvot dat omver. Ik verlaat my volkoomenlyk daarop, en blyf uwen goeden Vriend, zo lang ik leve.

HANS HEUX.

Antwoord van zyne KEURVORSTELYKE DOORLUCHTIGHEID.

Zyne Keurvorstelyke Doorluchtigheid heeft ingewilligt aan den suppliant zes ducaaten te betaalen, en zo hy in zyne zaak bekwaam bevonden wordt, zal hy het Kosters Ampt, zonder tegenspraak, van den Schout hebben.

Potsdam 29. Maart 1692.

(was geteekend)

F. *Keurvorst*.

* * *

Aan den Denker.

Myn Heer!

Ten tyde van het laatste Nieuwejaar heb ik, myne rekening van uitgaave opmaakende, die der briefporten zo uitermaaten hoog bevonden, dat ze die der voorige jaaren veire overtreft. Dit komt daar van daan, dat ik, in het afgeloopen jaar, zo voor Bloedverwanten als andere Vrienden verscheiden zaaken hier te Amsterdam heb uitgevoerd, over welke men my de brieven zonder die te *frankeeren* zo maar op 't dak gezonden heeft, en ik dus niet alleen de moeite maar ook myn geld heb moeten op toegeeven. Ik verzoek U, dat gy de onbillykheid van die handelwyze eens in het regte daglicht stelt, en eene

algemeene bedreiging doet (want meer dan ik klaagen hier over) dat wie voortaan zich aan deeze onbeschoftheid schuldig maakt, de brieven onbeantwoord wederom zal krygen. Gy moet voornaamelyk de Grooten, die oordeelen, dat hunne minderen zich eene eere moeten rekenen, niet alleen voor een groot adelyk cachet op hunne brieven, 4 of 6 stuivers port te betaalen, maar ook *cito cito* hunne verzoeken, daarin vervat, ten uitvoer te brengen, waarby men tyd verliest en agterlappen verslyt, beduiden, dat ik voor my met zulk een *honneur* geen sier gediend ben, en liever eenen dienst voor eenen burger op zyn *franco*- brief verrigte, dan by myne kennissen te roemen: ‘ik heb zo even van zekeren HOOG EDELEN GEBOOREN HEER of MEVROUW eenen brief gekreegen met eene *importante commissie*, weshalven ik geenen tyd heb om u te woord te staan.’ Zo dat, indien men het za ver niet brengen kan, dat de Zenders der brieven het *franco-port* op andere Post-Comptoiren 'er by betaalen, moet ik alle jaar een rok minder laaten maaken. Ook geef ik aan UEd. over, of 'er niet een middel te bedenken is, om alle Bekendmaakingen van gebooren en gestorven kraamkinderen, niet myner naaste Bloedvrienden, maar van vreemden, al mede in menigte my toegescheept, afteschaffen. Ik heb, alleen in het voorleeden jaar, 34. Brieven van dat soort ontvangen, die my vyf gulden en vier stuivers port gekost hebben, welke ik UEd. gaarne voor een paar dubbeltjes wil overdoen. Laat my maar weeten, of gy 'er zin in hebt, zo

ja, dan zal ik ze UEd. met myne meid zenden, zonder UEd. egter te willen verpligten om haar daar voor een foytje te geeven, wyl ik my aan uwe afkeuring der foytjes in 't 414 Vertoog gaarne houden wil. Gy krygt deezen brief *franco*, onder beding, dat gy tegen zulk eene onbescheiden handelwyze een Vertoog zult schryven, dat klinkt, waar door wy dan zullen zien, of men aan redelyke overtuigingen gehoor wil leenen, eer wy verpligt worden deeze brieven-vlugt met geweldiger middelen te keer te gaan. Ik blyve intusschen met alle agtinge.

UEd. Dienaar

PIETER FRANCO.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *F. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 501. *Den* 3 Augustus 1772.

[Godvrugtige Bespiegelingen over de Wolken.]

Wie kan de Wolken met wysheid tellen? en wie kan de flessen des Hemels nederleggen?
Als het Stof doorgooten is tot vastigheid, en de kluiten 't zamen kleeven?

JOB. XXXVIII. vs. 37, 38.

Altoos ben ik een Liefhebber geweest van schoone Gezigten te zien, doch niet dan een bescheiden deel van 's waerelds goederen ontvangen hebbende door de hand der hooge Voorzienigheid, welke ik, als ten uitersten wys zynde in haare uitdeelingen, niet te min eerbiedige, heb ik, deeze lust niet willende uitblusschen, en egter geen gelegenheid hebbende om die te voldoen door dagelyksche beschouwingen van een keurlyk Kabinet Schilderyen, van overschoone Prenten, van sierlyke Huissieradien, van kostbaare Diamanten, voorzien met het helderste water, van eene treffelyke *guarde-robe*, of van andere diergelyke dingen, waarop veele menschen zich dikwils blind kyken, zulks tragten te boeten door het zoeken van Gezigten, die niet altoos dezelfde zyn, gelyk een Kabinet Schilderyen der beste Meesteren, maar telkens verandering verschaffen, en dezelven zo verre te boven gaan, als de godlyke meesterstukken het broddelwerk van menschelyke handen overtreffen.

Gereedlyk vondt ik voorheen dit gebrek van schoone Vertooningen te zien, welk ik door myne armoede miste, vergoed door de Natuur. Zo dra myn oog derzelver waare schoonheden leerde beschouwen, sprong ik op van blydschap, mynen Maker en Weldoener dankende, dat hy ook my, en den armen Landman een Tooneel van beschouwingen geschonken hadt, waarin wy ons dagelyks konden verlustigen, zo wel als de ryke Stedeling in de zyne. Toen ik my wat meer gewend hadt aan de Gezigten der Natuur, en haare schoonheden duidelyker zag, maakte ik eene

verzameling van alle teksten in Gods heilig Woord, waar in de oplettende Schryvers, verrukt door Gods groote Werken, hunne bespiegeling tot het een of ander stuk byzonder bepaalden, en dan vergeleek ik de gelschaapen Natuur by hunne gezegden, om door hun voorgelicht, myne beschouwingen beter te regelen, en de Almagt, Wysheid en Goedheid myns verwonderlyken Makers klaarder daarin op te merken. Hiermede bezig, toen ik my op 't Land bevondt in dit overschoone drooge Zomersaisoen las ik, onder anderen, met aandagt de Spreuk boven dit Vertoog gesteld: '*Wie kan de Wolken met wysheid tellen, en wie kan de flesen des hemels nederleggen*? *Als het stof doorgooten is tot vastigheid, en de kluiten 't zamen kleven*?' dat is 'Wie, Wie der Stervelingen, hoe wys hy zy, hoe bedreeven in de cysferkunde, heeft zo veel verstands, dat hy tellen kan, hoe veele Wolken 'er in den hemel zyn? Wie kan grondig ontvouwen haare natuur, de volheid haarer wateren, of de verscheiden gebruiken, waartoe zy dienen? - Wie kan de Wolken, zo juist by flessen vergeleken, waarin God den regen bewaart, en dien daaruit giet, als hy het goedvindt; wie kan die flessen des hemels nederleggen, dat 'er geen regen zy, gelyk men met eigenlyke flessen doet, als men ophoudt met schenken? Wie kan droogte geeven? als het stof zo hard en vast als metaal wordt, gegooten tot eenen klomp, en de kluiten door gebrek van vogt zaamenloopen, gelyk men ziet, wanneer de aarde openryt, en de scheuren in den grond zich vertoonen: geen schepsel zeker kan de aarde zo droog en hard maaken.'

Deeze Spreuk van zo verheeven zin deedt myn hart zeer aan. Schoone Hemel! wonderbaare Wolken! zeide ik, ik mis aardsche Gezigten, Gezigten van Schilderyen, Printen, Huissieradiën, Diamanten, Klederen, enz. maar noe rykelyk vergoedt gy zulks! Waar is schooner, waar verrukkelyker, waar vershillender Tooneel, dan gy my uitlevert? dikwils heb ik u aanschouwd, maar ben nooit verzadigd van u weggegaan: de Stedeling ziet u maar ten deele wegens de hoogte der Gebouwen, hier op het Land ontdekt gy u geheel aan my: elken dag mag ik u

geheel zien, elken dag in eene andere gedaante. Geen Schryver, zo veel my bewust is, heeft u uitvoerig getekend; schooten dan hunne kragten te kort om uwe schoonheden aftemaalen? wilden zy liever hun penceel laaten liggen, dan eenige kladschildering van u geeven, dan u te misvormen? is dit zo, laat ik dan anderen, die gaarne schoone gezigten zien, doch u, een der schoonsten, vergeeten, opwekken, om het heerlyke, dat van u afstraalt, niet langer ongemerkt te laaten.

Helder blaauwe Hemel! hoe zeldzaam zyt gy in ons Vaderland, dat laag en naby de Zeën geleegen, dat door Rivieren doorsneeden, dat met veele Meeren voorzien, ons deswegen niet dan overweinige volkomen heldere dagen in 't jaar uitlevert. Zomers mag men u, en ook 's Winters by harden vorst beschouwen; dan hoe veel schooner en helderer is uwe blaauwe kleur in dit saaisoen, dan in koude dagen. Mag ik u, van vroegen morgen tot den laaten avond, maar zeer zelden volkomen vry van alle Wolken zien, des te heerlyker is my nu zulk een Gezigt. Ik ontdek in u thans niets, dat naar water zweemt, gy bevat egter alle beginselen van water; doch deszelfs deelen zyn zo ver van een gescheiden, zo hoog opgeklommen, hooger dan de hoogste bergen, die den *Dom* van *Utrecht*(*) drie honderdmaal in hoogte overtreffen, dan geen menschen oog u zien kan. De schrandere BOERHAAVEN leert my, dat de Dampkring egter dan het zwaarste is, dat 'er dan meer waters zich in u onthoudt, schoon de droogte by ons beneden allersterkst is; myn Barometer bevestigt dat. Wonderbaare zaak! de lucht is vol vogts, maar ik merk het niet. Alle waterdeelen zyn hoog opgesteegen, wyd verdeeld en daarom onzigtbaar, ik zal ze ook niet zien in den vorm van Wolken, ten zy ze eerst nederdaalende verdikt worden. - Heldere Hemel! hoe verrukkelyk schoon zyt gy in myn oog! De onuitdrukkelyk wyde afstand van den derden Hemel, (de toekomende plaats voor myne ziel, die het dierbaar Evangelie geloovig omhelst) geeft eene zwarte, het helder gloeiend Zonne-

(*) Zo ik het wel hebbe, is deze Toren 300 voeten hoog.

licht eene witte, en deeze in de lucht zaamgemengd, baaren de schoone blaauwe Hemelkleur. Wat twyfelt iemand aan de waarheid deezer uitlegginge? Vraag onze gemeene Verwers, of ze niet wit en zwart zaamen mengen, om de latwerken der hoven blaauw te schilderen.

Zelden, zeer zelden ziet men in ons Vaderland drie of vier geheel heldere dagen agter een, gelyk ik gezegd heb. Als de dampen in menigte hoog zyn opgegaan, worden ze eindelyk overlastig, zy daalen dan langzaam neder. Aan den gezigteinder ontdekken zich, ten blyke daarvan, eenige kleine Wolkjes. De eenpaarige helderheid des luchts wordt dan zagtkens gebrooken; myn oog ziet eene nieuwe vertooning, die my grooteren toevoer van Wolken op den volgenden dag voorspelt.

Staa ik dan by vroegen morgen uit het logge bed op, om de opgaande Morgen-zon, een gezigt door duizend Stedelingen nooit gezien, waar te neemen; wat is grootscher dan haare verschyning uit de kameren van het Oosten? Hoe onmagtig is myne pen om dit trots Gezigt aftemaalen? ze is 'er zo onbekwaam toe als het penceel, Maar zeer weinige Schilders toch hebben durven onderneemen dat heerlyk Verschynsel op het doek te brengen. Bekwaamer en verhevener woorden ter uitbeeldinge van den staatelyken opgang der Zonne heb ik nergens gevonden dan by den heiligen Dichter(*), die 'er zich dus overuitdrukt: *die is als een Bruidegom, uitgaande uit zyne slaapkamer, zy is vrolyk als een held om 't pad te loopen*, dat is, zy komt te voorschyn van agter den rand der waereld, op dat ik my dus uitdrukke, met een weêrgaaloozen moed en onuitspreekelyke pragt in de Wolken, terwyl de reeds ontwaakte waereld op haar licht wagt om den arbeid te beginnen, gelyk een Bruidegom, die zich opgesierd heeft in zyne Slaapkamer, voor den dag komt, daar de Speelnooten en Bruiloftsgasten hem wagten. Zy is vrolyk om het pad, door het midden des hemels haar afgetekend, door den vinger van haaren godlyken Maker, te loopen, gelyk een Held de loopbaan instuift

(*) Ps. XIX. - 6, 7.

om den opgehangen prys in het bestemde veld door een' vlugtigen loop te winnen. - Treedt aan, gy die aan 't bestaan van het Opperwezen twyffelt, zie de prachtige vertooning der opgaande moedige vrolyke Morgenzon, en gelooft. - Overschoon Gezigt! gy verrukt my, zo dikwils ik de goudgeele randjes der dunne Wolkjes, heerlyk door eene ongeregelde schikking, zo dikwils ik de roode ingemengde vlakjes of geheel roode wolkjes aanschouwen mag; gy verzelt haare zegekoets, gy loopt haar vooruit, om de waereld van haare wederkomst te verwittigen. - Als ik uwen Hemel aanzie, het werk uwer vingeren, myn God! wat is de mensch, dat gy zyner gedenkt? is dan myn morgenzang.

Een vierde Gezigt biedt my op den vollen dag dezelfde Hemel aan; een ander gezigt, telken dage een ander, ja elk uur een ander. Waar is meer onbestendigheid dan in deze standvastige regeling des Allerhoogsten? - nu dryven alleen groote Wolken door de lucht, dan zyn ze verzeld van kleinere, - nu vliegen ze met snelle vaart, dan gaan zo traag voort, dat ze naauwlyks schynen te kruipen, of hangen stil; - nu verneem ik 'er maar eenige weinigen boven myn hoofd, dan zie ik in den gezigteinder hooge bergen of klippen van Wolken, van boven aan haare kruinen verlicht, van onderen donker; haare onregelmaatige toppen verrukken myn oog, ze verschillen allen, de een is de andere niet gelyk; - nu schynt de lucht alleen bezet met dunnen, die, niet opeengepakt maar uitgespreid, de lucht afbeelden, als of ze met bezemen gevaagd was, alles is fyn en keurig gestreept, of men vindt 'er de stoute trekken eener meesterlyke hand in; dan neemen ze eene andere gedaante aan, en vertoonen volmaakt een golvend water of zeestrand, waarin de Zee haare golvende beweeging getekend en agtergelaaten heeft; - nu zyn de dryvende Wolken byster licht, witter dan den nevel, zo wit als sneeuw, om dat ze een groote menigte lichts, zo verre als ze door de Zon bescheenen worden, wederom kaatzen, dan zyn ze droevig duister, en vertoonen niets dan eene zwarte gelyke bank, zo als men by een opkomend onweder in de kimmen ziet; - nu zyn al-

le wolken wit en van elkander gescheiden, dan ziet men een witten neveligen grond, waar tegen zich kleine zwarte Wolkjes vertoonen, vaste voortekenen van een naderend onweder, of een zwarten grond, bedekt met witte voorby dryvende Wolken, 't geen een der uitneemendste Vertooningen is; nu dryven ze alle langs eenen weg langzaam voort, dan ziet men de bovensten traag, de ondersten zeer snel voortjagen, drie laagen Wolken dryven dikwils met ongelyken voortgang; - nu ziet men eenigen uit het Oosten optrekken, dan anderen uit het Westen, elkanderen te gemoet, gelyk twee heirlegers, die ten stryde gaan; nu ziet men, gelyk meest altoos, de grootste ongeregeldheid in dezelven, dan vertoonen ze figuuren van Bosschen, Bergen, Menschen, deelen van Dieren enz. zelfs somtyds zeer volmaakt; - nu is de lucht of zeer helder, of duister bewolkt, of met zweevende Wolken bezet, dan, gelyk veeltyds in den herfst, als met een graauw kleed geheel betrokken, zo gelyk, dat men nog onderscheiden kleuren, nog eenige verscheidenheid van gedaante daarin ontdekken kan. Diepe stilte gaat doorgaans daar mede gepaard; de gelykvormige Wolken hangen nu vry hoog, op andere tyden laag, zelfs zo laag, dat ze door een klein windje allerspoedigst weggevaagd worden, gelyk eene gordyn, welke men wegschuift.

Ontdekt myn oog den volgenden dag eene helderer lucht, zo niet al den geheelen dag, ten minsten des avonds; de ondergaande Zon levert dan niet zelden eene vertooning uit, weinig minder grootsch en verrukkelyk, dan wanneer ze uit het glansryk Oosten 's morgens opdaagt. Als ze gereed staat agter de Westerkimmen weg te duiken, en haaren glans voor eenige weinige uuren te verbergen, leent ze een deel haarer schoonheden aan de haar agter na zweevende Wolkjes. Eenigen deezer vertoonen zich wit, anderen geel, bruin, of zagt rood, sommigen een hooger kleur, geenen wit, anderen een lieflyk zwart, en niet zelden het zwart met gouden randen omboord; des men in twyfel gebragt wordt om te zeggen, welken de fraaisten zyn. Een Gezigt zo verrukkelyk schoon, dat al mede weinige penceelen zich hebben durven verleedigen om het af te maalen. Zeker dan

juichen de uitgangen van den avond, zo wel als die van den morgen; dan heeft de Zon haar perk afgeloopen, en ons geen nut voor dien dag meer kunnende doen, eindigt zy met ons het betoverendste Gezigt na te laaten.

Dan de Wolken bieden ons niet alleen aangenaame, maar ook veeltyds ontsaglyke doch tevens schoone Gezigten aan. Een Onweder kome, na eenen brandenden dag, des avonds op; het dryve laag langs de kimmen af. Beneden ziet men eene allerdonkerste, schrikbaarende, akelige Wolk, terwyl de Hemel van boven helder is, of eene zwarte Wolk dryve alleen, (gelyk beide deeze gevallen dikwils gebeuren,) in de zuivere lucht; wat is dan wonderlyker, dan honderd Blixempylen, uit de donkere wolk, nu naar boven, dan naar beneden of naar de zyden uitgeschoten, in de hemelsblaauwe donker geworden lucht te zien schitteren, en oogenblikkelyk daarin verdwynen? Ontsaglyke doch tevens overschoone Vertoning! - Zagter Gezigt geeven zeker die losse Wolken, die het opmerkzaam oog dikwils des zomers in den verder gevorderden Avond ziet; zy zyn maatig donker, hangen in eene duistere lucht, maar verlichten ze geduurig door een helder zagt licht, dat ze vlamswyze wyd en zyd van zich uitspreiden. Zeg ons Natuurkundigen! hoe geschiedt dit? openbaar ons dat geheim.

Dus leveren Wolken my, die beroofd ben van schoone Gezigten, door Menschen handen gewrogt, te zien, de heerlykste Vertooningen uit. *Wie kan de Wolken met wysheid tellen*? Geen schepzel is van zulk een edel Gezigt beroofd, dan die 'er van beroofd wil zyn, en onoplettend genoeg is om 'er het oog aftewehden. Alleen de Stedeling mag op andere roemen; maar evenaaren zy deezen in pragt, in verscheidenheid van gedaanten? De armste kan het anders genieten. Elk oogenblik zyn ze toch nieuw Het Tooneel des Hemels verandert toch ieder uur, wat zeg ik, elk tydstip. Heft uwe oogen op om hooge en ziet, wie deeze dingen geschapen heeft. Myn Maker, die van de Wolken zynen wagen maakt, is de formeerder van die allen, zyne hand vormtze, hy fatsoeneert ze, hy schildert ze; dus zie ik hem elk oogenblik werken, en wat kan aangenaamer zyn, dan Hem, wiens Wysheid en Goedheid

zo onbeperkt voor my is als zyne Almagt, in myne tegenwoordigheid te zien werken?

Zyne Wysheid en Goedheid, ik herhaal het, want deeze godlyke Volmaaktheden straalen 'er zo duidelyk in door als zyne reeds beweeze Almagt. De Wolken toch, op dat ik niet spreeke van den Regen, wiens nuttigheid bekend is, en waarvan wy op een anderen tyd onze Bespiegelingen zullen opgeeven, voeren veeltyds den Wind aan, zo noodig voor al wat leeft. By stilte ziet ze de Zeeman dikwils opkomen, en voorspelt, dat ze zyne zeilen zullen uitspannen, en hem eene voorspoedige reis beschikken; - De Wolken zuiveren de vuile uit de aarde opgeklommen dampen; na deezen minnelyken dienst gedaan te hebben, geeven zy ons in de plaats het zuiver regenwater; - De Wolken maatigen mogelyk de koude, en, laag hangende, dekken ze de beneden lucht tegen scherperen Vorst; - De Wolken beschermen Menschen, Dieren, Planten, enz. zekerlyk, ongelooflyk sterk, in gloeiende Zomerhitte, tegen de brandende Zonnestraalen; wy zitten dan in de schaduwe der Wolken, en worden door deeze aangenaame koelte verkwikt; - De Wolken voeren de opgesteegen Zee-uitwaassemingen van daar naar de dorstige Landen, en drenken ze; - De Wolken... laat ik niet meer zeggen na deeze opgetelde hoofddiensten, welken zy ons bewyzen; ze zyn genoeg: 'er zyn egter zekerlyk nog meer nuttigheden, die zy ons bewyzen; doch daar wy deezen alleen gissen, en ze noch niet ten vollen bewyzen kunnen, willen wy liever wagten, tot dat we ontegenspreekelyken proeven daarvan ontvangen, dan losse gedagten hier ter neder stellen.

Hier eindigt myne Bespiegeling. Ik meen aan myn oogmerk voldaan te hebben. Ik heb mynen Landsgenooten den weg geweezen door deeze aangenaame Beschouwingen, welke ik telkens geniete, om ook alle oogenbiikken, hebben zy lust, de heerlykste Gezigten te zien. Boven al heb ik mynen Schepper regt gedaan, en in één Werk der Natuur, (in de Wolken) hem thans verheerlykt. Myne zwakke pogingen zyn der navolginge waardig Kloeker verstanden brengen het verder. Vereenigen wy ons hierin, dan zullen we, den onagtzaamen en zorgeloozen wakker maaken, en hem opleiden tot dien God, die niet min groot is in de Werken der Genade, dan in die der Natuur.

De Denker.

N°. 502. *Den* 10 Augustus 1772.

[Dwaasheid van *Huwelyks gedichten* op te vullen met Heidensche naamen, of sotte vleyeryen. Een ander Plan opgegeeven.]

Haec sunt a primis proxima vota mihi.

OVIDIUS.

Een myner Correspondenten schryft my, uit eenige honderden Huwelyksgezangen opgemerkt te hebben, dat derzelver Dichters, of men noeme hen liever Lieden, die Gedichten maaken (eene onderscheiding, die zeer noodzaaklyk is, wyl de volgende aanmerking niet kan vallen op onze waare Dichters) by het trouwen hunner Vrienden of Vriendinnen, dezelven doorgaans voor de gek schynen te houden. Hy verzoekt myne oplettendheid een weinig te leenen op eene menigte Dichtstukken van dit soort, welke 'er reeds in de waereld zyn, en nog dagelyks komen, wanneer hy oordeelt, dat ik zyne gedagten wel dra zal toevallen. De meesten zeker, gelyk ik zonder veel leezens moet toestemmen, zyn over eenen kam geschooren, en zo ze den Bruidegom en Bruid al niet voor de gek houden, zyn ze laf, belachlyk en beuzelagtig; rede, waarom ik sedert lang al afgezien heb van dezelven te leezen. Het voornaamste en eerste *ingredient* is een Lofzang ter eere van de Bruid, waarin haare schoonheid, hoewel 'er meest weinig aan gelegen is, hemelhoog wordt verheeven. De Dichter, die voor een geloofwaardig Man te boek wil staan, gaat daarop over om zyn gezegde by de stukken te bewyzen. Hy moet dan opzingen de fraaiheid van haare hairlokken, de sierlykheid van haar

voorhoofd, de zwartheid haarer oogen, zo zy eene bruinet is, by tintelende Sterren vergeleeken, de ongemeene regtheid van haaren neus, de roodheid haarer wangen, de lieflykheid en keurige besnedenheid haares monds, de sneeuwwitheid haarer tanden, haar aartig kinnetje, de poezelagtigheid haarer handjes, de welgevormde rondte haarer armen, en het geen hy oordeelt verder daar by te doen, waarin somtyds de trippelende kleine voetjes niet vergeeten worden. Hierop krygt de Bruidegom een beurt. Dan wordt zyn verstand aller. eerst uitgemeeten, en hoe hy boven veele andere Mannen in verscheidene gaven uitblinkt; waarna een breedvoerig verslag gegeeven wordt van de manier zyner vryaadje: zyn groot beleid in het minnen, zyne lydzaamheid omtrent zyne traage Bruid gebruikt, eer hy het ja woord kreeg, de geleedene smerten, eer het zo ver gebragt wierd, de slaapeloose nagten, die hy heeft doorgebragt, toen het bekoorlyk beeld zyner Zielsvriendin, welke by veelen een Engel is, in zyne zinnen speelde, zyn de edele stoffen, die op hoogen ingebeelden toon gezongen worden. Beider Deugd maakt dan het derde deel van den Zang uit. Aan de misslagen der jeugd hebben zy, gelyk veele anderen, zich nooit schuldig gemaakt; tot laagheden zyn ze nooit vervallen de Bruidegom was nooit een liefhebber van *Bachus* of *Venus*, de Bruid was eene kuissche *Lucretia:* de eerste braaf, opregt, vlytig en edelmoedig; de andere deugdzaam, vriendelyk, en verstandig: met een woord, beide zyn ze volmaakte menschen, een paar dat wonder wel gelykt. Het vierde Deel van den uitneemende Zang behelst niet slegts voorspellingen, aangaande derzelver toekomend geluk in den Echt, maar ook veele hartelyke wenschen, schoon al de waereld en zy zelve genoeg voorzien, dat de eersten winderig, en de tweeden niet in de vervulling te bidden zyn.

Myn Correspondent vraagt dan, hoe het mooglyk zy, dat zulke Gedichten gemaakt, en ontvangen kunnen worden? Wy zouden hem kunnen antwoorden, dat 'er niets zo zot is, of het wordt gemaakt en ook ontvangen, of gelyk hy zelf erkent, dat dit een uitwerksel der *Mode* is. 't Is braaf, dat men trouwt; maar het is de *Mode*, dat men Gedichten maakt:

't is niet onaangenaam, dat men die ontvangt, schoon men zelfs over 's Dichters laagen en laffen geest lachen moest: 't is de *Mode* gevleid te worden, maar het moet nu tiendubbeld geschieden, want 't is misschien de laatste keer van het leeven, dat zulks geschiedt. Na den trouw wordt alles ernstig, het vleien heeft dan uit. Men Correspondent geeft my daarom in bedenking, of niet deeze dwaaze *Mode* uitgeroeid, en eene andere in de plaats gesteld zou kunnen worden, naamelyk of by zulk eene plegtige Verbindtenisse, als de Echte staat is, de jonge Lieden met geene zo algemeene en veragtelyke, maar met eene ernstige stof bezig zouden kunnen gehouden worden? Wat zullen we hem daarop antwoorden? Zo lang onze Dichters begrypen, dat het geoorloofd zy Bruid en Bruidegom te vleien, en alle ernst niets ter waereld past by Bruiloften; zo lang zy verneemen, dat hunne ongezoute taal geduld wordt, en men over hunnen wilden lof hartelyk lacht; zo lang zy zich verheugen, dat zulke Gedichten nog al veel met een presentje vereerd worden, is 'er geen verandering, hoe zeer noodig, te wagten. 't Zou geene kwaade uitwerking hebben, indien men algemeen een walg toonde van zulke soort van Gedichten, waar mede wy al lang overlaaden zyn geweest, en nog meer overlaaden worden. In plaats van zulke Huwelykszangen overluid op de Bruiloftsmaal te leezen, werpe men die onder de tafel, of geeve die ongeleezen te rug met eene vermaaning, dat de Dichter leere wyzer worden, en, men geloove my, die zangtoonen zouden dan ras uitgezongen zyn. Minder heusch zou ik handelen met die Gedichten, waarin de naamen der Heidensche Goden en Godinnen enz. voorkomen. Ik heb 'er één ontvangen, waarin, schoon het maar uit weinige regels bestaat, de naamen van *Juno, Icarus, Atlas, Idalia, AEthna, Cybele, Ceres, Opis, Ambrosyn, Pan, Syringx, Tempe, Nectar, Ganimedes, Scylla, Thetis, Colchis, Hymenaeus, Marsyas, Delius, Clytia, Clytore, Cupido, Apollo, Mulciher, Peneus, Mavors, Lemnius, Iö, Sappho, Venus, Leda, Jupiter, AEgina, Narcis, Bolina, Lesbos, Papbos, Cyprus, Psyche, Murtia, Erato, Anchyses, Acheron, Eryx, Paean, Gerion, Bellephoron, Typhon* enz. dermaate zyn gemengeld, dat ik

my verwondere, hoe deeze allen in zo een kort bestek gebragt hebben kunnen worden. Ik stel vast, dat deszelfs Maaker daarin met zyne geleerdheid heeft willen pronken. Niemand der Bruiloftsgasten kon 'er, toen het over tafel geleezen werdt, een woord van verstaan, dan een of twee Geleerden, zo dat het uitneemend voldeedt aan het oogmerk. De Dichter dit voorzien hebbende, hadt de voorzigtigheld gebruikt om 'er *Noten* onder te maken, en elken naam daarin te verklaaren, doch dit *illustreerde* de zaaken zo weinig aan Gasten, die geen tyd hadden om aan tafel te gaan zitten studeeren, dat de Dichter en zyn geleerd stukje ras vergeeten waren. Ik was bedagt om hetzelve te bewaren, en 'er myne kinderen de Heidensche Historie uit te leeren, waartoe het, hoewel van den Maker niet geschikt, al vry wel kon dienen. 't Zy eens vooral dat slag van Dichteren beduid, dat Zangen van dien aart zeer weinig voegen op een Feest, waartoe de alleen waare God door de heilige instelling des Huwelyks aanleiding gegeeven heeft. Zo weinig fraai het toch zou gestaan hebben, wanneer een Jood op de Bruiloft te *Kana* in *Galilea* een trouwzang met melding van *Venus* en *Cupido* hadt gaan opleezen, zo weinig smaaks kunnen Kristenen vinden in een *compositie* van die Heidensche dingen by zulk eene plegtige gelegenheid. Een welgeschikt Huwelyks-gedicht oordeel ik dan met mynen ge-achten Correspondent, dat van het ernstige ontleend kan worden. Daar veelen oordeelen, dat dit stuk afgezongen zy, en zulks in zeker opzigt erkend moet worden, zou ik den Dichteren, die aanmoediging verdienen, raaden, wyl eene vinding veeltyds hun ontbreekt, dat zy meer letten op de wyze, hoe Bruidegom en Bruid tot onderlinge kennis en verbindtenis gekomen zyn enz. Hierop wordt byna nooit acht geslagen, niettegenstaande dit stuk allerrykst van stof is, de bron van de schoonste vindingen, van de aangenaamste en stigtelykste bespiegelingen. Ik zou hun tot dat einde raaden vooraf te leezen een zeker Werkje, ten titel voerende. *Gods Voorzienigheid in stuk der Huwelyken* enz. daar is toch in veele Echtverbindtenissen zulk een zamenloop van zaaken, dat deeze, wel behandeld door een braaven kundigen

Dichter, een treffelyk stigtend stuk zouden uitleveren. Ook kan ik, by deeze gelegenheid, niet nalaaten myne verwondering op te geeven, dat deeze ryke stof niet eens meer opzettelyk wordt behandeld, daar veelen thans verleegen omzien naar eene waard ge stof tot dichten. Waarom toch heeft de roemwaardige Ridder CATS geen meer navolgers in dit stuk ten deezen tyde? Hy heeft zeer schoone gevallen uitgekipt, en ze meesterlyk behandeld, 't geen niemand kan ontkennen, en zulke zonderlinge gebeurtenissen ontbreeken 'er nog niet, waardig den poëtischen luim onzer beste Dichteren of Dichteressen. Men kon anderzins meer acht geeven op het zonderlinge van een anderen aart in sommige Huwelyken, en zulks zou al mede aartige en stigtelyke Zangen kunnen uitleveren: hy voorbeeld, indien het mislukte Huwelyk, van ons in het 428 Vertoog voorgesteld, (het geen ik, ter wegneeminge van sommiger twyfelingen als of het een Roman ware, gelyk ik van agteren gehoord heb, nogmaals bevestige een waare Geschiedenis te zyn, hier te, *Amsterdam* gebeurd) indien, zeg ik, dat mislukte Huwelyk gelukt ware, zou een Dichter de nuttigheid en braaf heid der Vriendschap, het vast vertrouwen op eenen Vriend, het pryselyk gedrag eener weldenkende Moeder, de edele openhartigheid eener kuische Juffer enz op hoogen toon, zonder inmengsel van vleyery, hebben kunnen opzingen, en der wyse Voorzienigheid, in dien vreemden zaamenloop van zaaken, de waare eer geeven. Welk een schoon Dichtstuk zou die stof ons bezorgd hebben! noch, dunkt my, zou ze regt behandeld, een Vaderlandsch Dicht, of de tekenende pen van den schryver der *Zedelyke Uitspanningen*, wien ik daartoe zeer bekwaam keure, waardig zyn. Dan gaat een Huwelyk niet verzeld van byzondere gevallen, Dichters zouden egter hun werk en beter stof vinden, wanneer ze het Plan van mynen Correspondent, dat ik wat uitvoeriger zal tekenen, tot een *modèl* verkooren, onder voorwaarde dat Bruidegom en Bruid van die geaartheid zyn, als ik onderstet; anders was het toch beter, gelyk in zo veele gevallen, als twee ongelyke gepaard worden, en nergens dan in 't tegengestelde uitmunten, dat men de pen van 't papier hieldt, of wil men egter dich-

ten, dan onder de zegenwenschen zulke trekken zagtkens menge, die het schoone van den verzuimden Godsdienst en deugd aanlokkend voorhouden. Maar laat ik van myn *modél* niet afdwaalen, daar het my bekoort, en, gelyk ik hoop, ook onze vaderlandsche Dichters bevallen zal. Dus kon men dan den Huwelykszang Schetzen. ‘Braave Bruidegom! gy hebt u niet te haastig bepaald om eene Gezellinne uwes levens te zoeken: gy hebt zorgvuldig onderzogt: die haaren tyd verspilde aan Sieraaden en kleden, die verwaand was op Schoonheden, die aanbidders zogt met omweidende oogen, die den edelen Godsdienst op geringen prys stelde, die gaarne haares Vaders huis verliet, die haare Moeder liet zugten onder de huisselyke zorgen en bezigheden, kon uw oog en hart niet bekooren. Dit weet men, dit weet de waereld. Gy hoort deezen lof zonder zelfsverheffing. Een teder hart, een geoeffende geest, gevoelig voor den Godsdienst, reder omtrent de menschelyke nooden, kundig van zyne pligten, gevonden in een zedig gelaat, hoewel niet het schoonste, trof u Zy, die het bezat, was waardig uwe Vrindin, uwe Gezellin te zyn! Een verstandige Huisvrouw is van den Heere. Gy hebt haar gevonden, gy hebt Gods gebod gehoorzaamd, gy zyt een Lid der Maatschappy geworden. Van deeze keur hangt het toekoomend geluk af. Een der gevaarlykste en gewigtigste Verbindtenissen van het menschelyk leeven hebt gy geslooten. Ik verheug my, dat gy het te vooren wist Uwe beloften zyn gedaan, maar welberaaden en dit is genoeg. Dank den Hemel voor dit geschenk, vergeet niet, dat zy een geschenk is, beschouw ze als eene der beste zegeningen, onverdiend van boven u toegezonden, Zy is een deel van u geworden, en zal onder u eenig bewind in uw huis moeten voeren; dult dan niet, dat anderen overhaar heerschen; zorg dat huisbedienden haar zo yverig als u gehoorzaamen. Moet zy deel krygen aan uwe zorgen, dat ze dan ook deele in uwe uitspanningen. Uw huis, uw omgang moet de plaats van haar vermaak zyn; nooit berouwe het haar dat van haare Ouderen verlaaten te hebben; haare zugten keeren nooit tot het zelve weder, Zy is de uwe, en waarom zult gy dan iets

voor haar verbergen? in haar hart is alles best bewaard. Zien twee oogen meer dan een, en zal ze in vlugheid van gedagten u te boven gaan, wat zoude gy dan haare uitvindingen, haaren raad versmaaden? aan u staat de eer der uitvoeringe. Gedenk, dat zy eene Vrouw is: door tederheid van maaksel staat zy bloot, vooral als zy Moeder wordt, voor smerten, zorgen en ongemakken; verligt deeze door uw medelyden en liefde. Gedenk, dat zy een mensch, geen Engel is zy heeft, gelyk gy, gebreken; berisp die op eene wyze, die geene berisping schynt te zyn; meesterlyke strengheid toone hy niet, die den naam van Man voert. Gedenk, dat zy sterflyk is, en gy het Hoofd van uw huis; wie moet dan met haar van de Eeuwigheid spreeken, wie haar daartoe leiden, wie voorgaan? - Beminnelyke Bruid! schooner door uwe deugden dan door uw gelaat. De hoogste lof behoort u, dat gy, gehoorzaam aan de stem des Hemels, uwe hand hebt willen geeven, om aan 't oogmerk der scheppinge te voldoen, om eenen Man by te staan in de lasten van het tegenwoordig leeven, om hem door uwe liefkoozingen te verkwikken, en zynen kommer te vergelden door de zoetigheid uwer minnelykheden De Leidsman uwes leevens, de God uwer jeugd bragt u zo verre. Neem thans een nieuwen last op uwe schouderen, gy zult nieuwe bezigheden vinden, waarvan de voornaamste is op den duur uwen Man te behaagen. Zyt de bron van zyn genoegen, de kroon van glorie rondom zyn hoofd. Zoete honing, gezoute redenen, vriendelyke woorden vloeien van uwe lippen. Voorzigtigheid wandele op uwe paden, de deugd staa aan uwe regterband, de Godsvrugt woone in uw hart - Leef beide, als een gelukkig paar, in voorspoed niet opgeblaazen, in tegenspoed lydzaam, altoos lieflyk eensgezind, onder het genot van zo veele zegeningen, als u in de waereld, die altoos onvolmaakt is, gegeven kunnen worden. Beschouw ze als zodanig, en geloof niet, dat gy de allergelukkigste dagen, zonder de minste stoorenis, hebben zult. Verwagt die in 't toekomende, want daar alleen worden ze genooten. Zo zyn

de wenschen uwer Vrienden, die niet meer dan wenschen zyn, enz'.

In dier voege, zou een Huwelykszang kunnen ingerigt worden Een Dichter neeme deeze bouwstoffen, en maake daar van zyn gebruik naar de omstandigheid van het geval, en de karacters der Persoonen. Myn Correspondent gelieve deeze myne beschouwingen, als een Antwoord op zyne geachte Letteren, aan te neemen, en, heeft hy lust, met andere bedenkingen te agtervolgen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.
N°. 503. *Den* 17 Augustus 1772.
[Hedendaagsche *Twisten* onbillyk en zonder vrugten.]

Legem ne violet vis adversaria juris.

OWENUS.

Een myner onbekende Correspondenten heeft my eenen brief van den volgenden inboud geschreeven, dien ik beslooten heb heden te beantwoorden.

MYN HEER!

Een zaek, die nog al van belang my toeschynt: heeft my doen besluiten dezelve aan U E. te openbaeren, en uwen raad te verzoeken. Een van myne Voorouderen wierd in het jaer 1618 voorgeslagen om Buurtmeester, gelyk men het in onze Steden noemt, te worden, en hy werd in het volgende jaer 1619 met 'er daed daartoe aangesteld. Dit Ampt, als ik het eens zo noemen mag, is vervolgens afgedaeld van Vader tot Zoon, en dus in onze Familie blyvende, ben ik eindelyk ook daartoe gekomen. Ik heb hetzelve nu reeds eenige jaeren met genoegen waergenomen, om dat ik gelegenheid vond daerin aen anderen te kunnen weldoen, den vrede in myne buurt te bewaeren, of verbrooken zynde te herstellen, en ze in alle rust te houden: doch sedert enigen tyd gaet het aangenaeme van

die bediening weg, naerdien het niet buiten, maar juist in myn huis zo niet meer toegaet als voorheen: enige onrust, myn Heer! is de geheele zaak, die my grieft, en wel te meer, om dat het in myn eigen huis voorvalt, waerdoor ik niet alleen myn vorig genoegen moet missen, maar ook vreze, dat anderen, zich daarvan bedienende, my, by een voorvallend geschil, zullen verwyten, hoewel ten onregte, dat ik zelf myne huisgenoten niet in vrede regeren kan. De oorsprong van dit ongenoegen en het geschil zelf zal ik voor UE. niet verbergen. Ik heb voor enigen tyd, by ene noodzaekelyke verandering van Domestiken, enen knegt gehuurd, die van *Frederikstad*(*) gekomen is met loflyke getuigenissen van een braef en stil jongman te zyn, en zodanig heb ik hem ook in het begin bevonden, doch nu schynt hy wel wat veranderd te zyn, juist niet in zyn dienen en gedrag, want daar op vinde ik niets te zeggen, maar in zyne woorden. Gy moet weten, dat ik hem, toen hy zich by my verhuurde, voorgelegd heb de Wetten, waerna ons geheel huis zich gedraegt, en waaraen hy, ten deele, voor zo ver naemlyk als hy een Domestik is, ook moet gehoorzaemen, 't geen hy aengenoomen heeft. Deze Wetten zyn door mynen Voorvader gemaakt, by gelegenheid, dat hy Buurtmeester wierd: deze dagt toen, dat hy die bediening niet zo eenvoudig moest waerneemen, gelyk nu hedendaegsch geschiedt, maer dat hy dezelve wat moest uitbreiden, en te gelyk zo veel zyn als een Vrederegter in Engeland. Tot dat einde ontwierp hy enige Wetten, en liet die aen zyne Kinderen en Buuren lezen, welke alle daarin genoegen namen, en zelfs zouden ze, gelyk ik leze in ons Familie-Boek, door de hand van mynen Voorvader geschreven, door de Magistraatspersonen goed gekeurd zyn. Myn tegenwoordige knegt, die voor zo ver hy een myner Domestiken is, en zich in den beginne daeraen gewillig onderworpen heeft gelyk ik gezegd heb, heeft nu, na dat hy ons dikwils over die Wetten heeft horen handelen, (gelyk zeker dikwils geschied, om dat het Huis-

(*) Een Stad in het Hertegdom S L E E S W Y K . Zie O S T E R V A L T Geographischen Onderwyzer bl. 32.

selyke Wetten zyn, welker onderhouding van myne kinderen dagelyks geëischt word) myn knegt, zeg ik, heeft in dezen laetsten tyd, begonnen met myne kinderen daerover te spreken, niet dat ik dat geheel afkeur, want ik mag het zelfs wel eens lyden, als het maer in vrede toegaat; doch dit gaet nu niet altyd zo stil toe. Laetst kwam ik op den aengang, toen zy het 'er druk over hadden. Myne kinderen beweerden, dat onze Huisselyke Wetten goed waren, en dat elk een, die zich gewillig daeraen onderwierp, zich daerna moest reguleren; myn knegt daertegen dagt, dat ze in een anderen vorm konden gegoten geweest zyn, en hy zou, dus luidde zyn zeggen, was hy Buurtmeester en Vredemaeker geweest, die ook zeker anders opgesteld hebben, of nog veranderen: de gevolgen, zeide hy voorts, die ik uit zulke Wetten trekken kan, zyn haetelyk, dat en dat lelyke vloeit 'er uit, en zulks kan niet bestaen met het geluk van uw Huis, ik zou ze zo en zo maeken. Daer hy zyne zaek al vry wel wist voort te stellen, luisterde een myner jongste onervare kinderen aendagtiger naer hem, dan my lief was; maer een ander, ouder en snediger van verstand, toonde hem, dat zyn Plan ook niet vry was van bezwaer, als men haetelyke gevolgtrekkingen wilde maken, en eischte, dat men niet moest letten op zulke gevolgtrekkingen, welke men ontkende; maer slegts, of de Huisselyke Wetten goed waren of niet. Ik, die dit stilletjes aan de deur van het vertrek afgeluisterd had, trad, vol ongenoegen, daerop binnen, en vraegde op een toornigen toon, wie hen aan 't disputeren gebragt had. Myne kinderen zeiden onze knegt, Vader! myn knegt gaf ten antwoord neen, uwe Kinderen, myn Heer! - dit ging zo over en weer, tot dat ik, niet agter de waerheid kunnende komen, de zaek moest daar laeten, en tot het geschil zelf overgaen. Ik zeide: hoor Kinderen, hoor Jan, (zo heet hy) myn Voorvader en na hem alle de Hoofden van ons Huis hebben zo min als ik ooit verboden het spreken over onze Huiswetten: ik mag dat wel eens lyden, mids alles in ordentelykheid toegaet, maer ik dulde het over en weer kyven of hevig disputeren over zulke dingen niet, dat is afgedaen, daer moet nooit een scherp woord in het vervolg meer over vallen, ik ver-

stae dat volstrekt niet; onze huisselyke Wetten liggen 'er; wy denken, sedert dat ze gemaekt zyn, dat ze goed zyn, verandering zit 'er niet op, dat is u genoeg. Hier op ging myn knegt uit het vertrek weg, en de zaek was afgedaen Sedert dit onverwagt geval is dit stuk in myn hoofd blyven maelen, want, daer ik een groot Liefhebber van de rust ben, heeft het niet alleen dezelve gestoord, maer my bedugt gemaakt, of het, als ik eens van huis ben, daerby wel blyven zal, want ik zie duidelyk, dat als myn knegt binnen komt, myne Kinderen onvergenoegd kyken, en hy niet minder. Wat nu in dit geval te doen? Ik ben heen gevaen, en heb het Familie-Boek, door de hand van mynen Voorvader geschreven, opgeslagen om de Huisselyke Wetten, door hem gemaekt, eens op nieuw te overzien, of 'er inderdaed iets in was, dat verandering nodig hadt: na rype overweeging heb ik niets kunnen vinden; alles, dagt my, was wel, en het moest zo blyven, waerop ik ook besloten heb niet alleen die zo te houden, maer ook myne Kinderen te waarschouwen, zo zy uit onbedrevenheid tot enige verschikking mogten overhellen, het oor daeraen niet lenen: wie kan my dit kwalyk nemen? ik handel als een Vader. Dan in het zelfde Boek agter aen die Wetten geschreven staende al wat ooit in onze Familie aenmerkingswaerdig is voorgevallen, besloot ik, wyl my iets in het hoofd hing, dat enige overeenkomst had met dit geval, daerin aangetekend te zyn, alle de lotgevallen van ons Geslagt eens aendagtig na te lezen, of ik het ook vinden mogt. Pas daeraen begonnen hebbende, las ik, na vermelding van den dood myns Voorvaders en het verlies van een klein kind, dat in ons Huis (want het zelfde bewoon ik nog) ook van *Frederikstad* gekomen was ene dienstmeid, die, van deze Huisselyke Wetten horende, vry scherp daertesen was u tgevaren, en dat men, dit stond 'er *nota bene* by, haer daarop had weggejaegd, - Wat verder las ik, dat men, enige jaeren daerna, enen knegt gehuurd had, die daer mede ook niet te vrede was, doch besloten hadt hem in huis te houden, en niet weg te jagen, in hoop, dat hy met 'er tyd of zich daeraen geheel onderwerpen, of ten minsten zich niet openbaer daertegen scherplyk verzetten zou. - Enige bladzyden vervolgens vinde ik niets

aenmerkelyks, dan dat by het verlopen jaer van zyne huur genoteerd staet: weder ingehuurd wegens dezelfde hoop. - Voorts leze ik op andere jaeren wel niet die woorden, maer alleen eenvoudig, weder ingehuurd; waeruit ik besluite, dat gemelde knegt zich daerna meer tot den vrede geschikt heeft, hoewel dat niet uitdrukkelyk gezegd werd. Deze Aentekeningen zyn my gewigtig voorgekomen; edoch myne Voorvaders hebben in hun gedrag met zulken, gelyk ik zie, niet op denzelfden voet altoos gehandeld, en daerdoor word nu de vraag voor my geboren: hoe moet ik nu doen, het eerste of het tweede voorbeeld volgen? Ik zou over het eerste geval beter kunnen oordeelen, als ik alle omstandigheden der meid wist, byzonder hoe scherp hare woorden geweest zyn; maar dit staet 'er niet by, die notulen zyn zeer kort. Het twede is my al mede niet zeer klaer, om dat 'er niet by geschreven staet, hoe groot of klein de onvredenheid van dien knegt geweest zy. Ik moet egter tot een besluit komen, en mynen tegenwoordigen knegt, als 'er weêr geschil komt, wegjagen of in huis houden, ten zy 'er UE. een derde op wist, dat ik gaerne horen wil. Het wegjagen staat my niet breed aen, om dat my dit wat yverig voorkomt; ook zou de jengman dan somtyds aan het dolen raeken, en misschien over dit uiterste zo luidkeels klagen, dat menschen, van ons geschil onkundig, my deswegen overal als een die niets minder dan een Vrederegter toone te zyn, een blaem op het lyf zouden werpen: aen den anderen kant, hem in huis te houden, heeft ook vry wat bedenking in, want altyd in twist te leven, en myne kinderen dagelyks in onmin en gekyf met hem te horen, verstae ik in 't geheel niet; zo dat, of hy moet zynen zin hebben, en onze Huisselyke Wetten veranderd worden, of ik moet den twist gedogen; of hy, en ik wil dat ook wel van myne kinderen vorderen, moeten zwygen, ten minsten willen zy daer over eens handelen, het zal in vrede moeten geschieden. Onze Huisselyke Wetten moeten toch onveranderd blyven; het is zelfs, dunkt my, wat onvoorzigtig, op dat ik my op het zagtste hier over uitdrukke dat hy dan 'er aen heeft gaen tornen, en ene verschikking derzelven aan myne kinderen voorslaen, immers heeft hy gehoord, toen

hy in myn huis met 'er woon kwam, dat onze Wetten zeer oud, by ons zeer goed geoordeeld, en dus onveranderd bewaerd moesten worden. Had hy 'er niet van willen horen, nog zich als een Domestik ten deele daeraen onderwerpen, hy had zynen voet over den drempel niet behoeven te zetten, en kon naer *Frederikstad* te rug gekeerd zyn. Het ander, ik doel op den twist en geduurig harrewarren, zulks in myn huis, in myn vreedzaem huis te gedoogen, zult gy my denkelyk niet raeden. Wie zal, al waren myne Kinderen eens disputeerziek geworden door dezen twist, dat verdragen van enen knegt, die, pluist hy niet aen onze Huisielyke Wetten, al by ons heeft wat hem lusten mag: ik zoek hem toch het leven zo aengenaem, en de dienstbaerheid zo verdraeglyk te maeken, als ik by mogelykheid kan; word hy ziek, onze Doctor word aenstonds gehaald, en alle Medicynen uit myn eigen beurs betaald; hy eet dezelfde kost, die ons Land op myne tafel brengt, en word tegen alle beledigingen, als of hy een myner Kinderen was, beschermd; met een woord, hy geniet alle mogelyke voorregten. Derhalven zit 'er niet anders op, dan dat hy zwyge, en dan is alles wel; wyl ik wel kan dulden, dat hy niet denkt van onze Huisselyke Wetten, als wy gewoon zyn Doch hoe kryg ik dat van hem? zo UE. 'er enen weg op weet, zal het my lief zyn dien te horen; en nog aengenaemer hem daertoe te bewegen, alzo wy dan met alle rust, liefde en stigting in ons huis zamen zullen wonen. Ik verzoek, zo drae UE. maer kan, een antwoord tot myne bestiering in dit geval, waer voor ik UE. hartelyk dankbaer zal zyn. Ik blyve na verzekering van myn respect

D.....
Den 24 July 1772.

UEd. Dienaer
CORNELIS RUSTLIEF.

P.S. Ik heb u niet verkkerd, welke onze Huisselyke Wetten zyn, om dat ik dagt, dat het daerop niet zou aenkomen.

MYN HEER!

Uw geval, my in uwe Letteren opgegeven, van belang zynde, haeste ik my tot een Antwoord. Daer UE. zelf niet schynt te weten, wie de eerste aenlegger van het geschil zy, behoef ik my daermede niet op te houden; dit is ook thans van minder belang, hoewel het gansch niet frai zou staen, als uw knegt dat begonnen had. Misschien is uwe Kinderen een woord ontvallen, dat hem, mogelyk wat korzelig van aert, driftig gemaekt heeft, het geen egter zyne zaek niet goedmaekt. Over het geschil zelf wil ik niet vonnissen, want dat raekt my niet. Beter is het ook, dat ik 'er my niet inmenge, daer het toch twyfelagtig staet, of ik hem tot ene andere manier van denken zou kunnen brengen. Uit uwe nadrukkelyke woorden merk ik, dat gy sterk slaet op uwe Huisselyke Wetten, wyl gy ze voor goed houd, en men in uw Huisgezin al lang daerby gebleven is: dit kan ik u niet kwaelyk nemen, gy moet toch weten, wat gy doet, en, al wat gy wilt doen, staet in uw Huis u vry; gy zyt en blyft Vader. Ik agt UE. hoog, om dat gy geneigd zyt veel te verdraegen, en uwen knegt uit het huis niet wilt zetten. 't Is liefderyk, dat gy hem zelfs wél behandelt, en alle mogelyke voorregten vergunt: maer nu is het ook zyn pligt zich stil te houden, en alle scherpe woorden omtrent uwe Huisselyke Wetten agter te laeten Gy zult, myns bedunkens, best doen, dat gy hem door een derde hand laet onderrigten, dat hy onbedagtzaem en zelfs onvoorzigtig heeft gehandeld, toen hy opgaf welke verschikking uwe Huiswetten behoorden te ondergaen; zy raeken hem toch niet, en gelyk ze gemaekt zyn, eer hy in uw huis kwam, heeft hy 'er niet mede te schaffen. Doe hem vooral weten, dat 'er geen veranderen aen is, al wilden zelfs sommige van uwe Kinderen met hem zamen spannen Dat hy met zyn kop niet tegen den muur lope. Doet hem in 't byzonder begrypen, dat hy in uw huis woont, en niet in het zyne: hy moet dan te vrede zyn met het geen hy gemaakt vindt, en niet eerst beginnen te denken, wat naer zyne gedagten gemaakt moest worden. Ik wensch, dat deze redenen,is hy edelmoedig en braef, waer-

voor gy hem in den beginne gehouden hebt, zodanig op zyn hart zullen werken, dat de rust in uw Huis herboren werde, en voorts op vasten voet blyve, want ik begryp, dat zulke twisten, al meer voorheen en nu op nieuw voorgevallen, geen fier nut doen, en men 'er niets mede winnen kan. Ik vertrouw, dat, wanneer hy daartoe gezind is, en zulks volbrengt, gy ook wel zorg zult draegen, dat, geen uwer Kinderen hem hard toespreke. In hope, dat deze middelen een gewenschte uitwerking hebben zullen, blyve ik

UED. Dienaer.

DE DENKER.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Tbirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 504. *Den* 24 Augustus 1772.

[Vraag, waarom de *Psalmen* van Cramer niet vertaald zyn, die zyne Hoogduitschers geleerd heeft dezelve niet als *Jooden*, maar als *Kristenen* te zingen.]

Διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοῦς Ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις κυὶ ὠδαῖς πνευατικαῖς εὐ χάριτι ἄδουτες ἐν τῆ καρδια ὑμῶν τῳ Κυρἰῳ.

ΠΑΥΛΟΣ.

Ik heb den volgenden Brief niet ongeschikt gevonden om dien mynen Lezeren mede te deelen.

MYN HEER!

De verandering der Rym-Psalmen van *Dathenus* is, sedert eenige jaeren, het stuk der overweeginge van veelen onzer Leeraeren geweest, en thans het onderwerp van zaemenspraeken in de meeste Gezelschappen. Hoe wél men thans over derzelver noodzaeklykheid denkt, behoef ik UE. niet te zeggen; dit is algemeen bekend; de laage gevoelens van geringe en onweetende verstanden daar over kent gy denkelyk ook, of kunt ze gissen.

Het heeft my egter al lang zeer verwonderd, dat, daer zo veele kloeke verstanden zich moeite gegeeven hebben om Davids schoone Gezangen in een beteren vorm te gieten, dan Dathenus tyd en krachten toelieten, 'er niemand tot dus verre ge-

weest is, die het Geschrift ten titel voerende: *Redenen waarom het Gereformeerd Ministerie te* BREMEN, *by de uitgave van een* NIEUW PSALM- EN GEZANG-BOEK, *niet alle honderd en vyftig Psalmen gehouden en gebruikt heeft*(*), naauwkeurig heeft getoest. De Vertaeler heeft het zelve in het licht gegeeven, om dat het, zyns oordeels, in verscheidene opzigten voor Nederlands Kerk kon voordeelig zyn, dewyl het onbetwistbaer met het gezang by haeren Godts-dienst maar al te jammerlyk gesteld is. Hy vertrouwt, dat zyne vertaeling den liefhebberen van den redelyken Godsdienst, die gaern verstaan, wat zy moeten zingen, niet onaangenaam zal zyn, dewyl ze verscheidene Overdenkingen kan veroorzaaken, en menige oprechte zuchtingen tot verbeteringen. ‘En niet tegenstaande, na deeze voorrede van den Vertaeler, het *Breemsche Ministerie* aanvoert, ter betooginge van de noodzaekelykheid der uitlaetinge van sommigen Psalmen’. Dat 'er eenigen zyn, die van alle Christenen niet verstaen worden; dat sommigen Psalmen alleen doelen op byzondere lotgevallen van David en de Joden; rede, waerom die beide genoemde soorten van Psalmen niet wel voegen voor het gezang van een Christen; dat veele deezer Liederen niet meer zo stigtelyk zyn dan Liederen van het Nieuwe Verbond, by voorbeeld sommige Prosetische Psalmen, en anderen, die de leere des heils raeken; dat eindelyk de redenen, waerom onze Vaders alle Psalmen tot het gezang bestemd hebben, nu geen plaets meer hebben. - Daar

(*) Gedrukt te *Amsterdam* en *Leiden* by H. VIEROOT en J. LE MAIR. 1767.

enboven, dat het *Ministerie* tragt de volgende bedenkingen op te lossen: dat het niet geoorloofd zy, gelyk eenigen gezegd hebben, sommige Psalmen te rug te zetten; datze van God voortyds tot het gezang zyn voorgeschreeven; dat anders Godlyke Schriften agter blyven, en maer menschelyke aengenomen worden; dat daer door Godlyke schriften aan het oordeel van Menschen onderworpen worden; en dat Paulus den Christenen de Psalmen voor het gezang aanpryst. - Eindelyk dat het *Ministerie* onderzoekt, of zulk eene uitlaeting van Psalmen raadzaem en voordeelig, zy, want men kan tegenwerpen: dat men daer mede aenstoot en ergernis geeven kan; dat de Gereformeerde Kerk tot hier toe de Psalmen by den Godsdienst heeft gebriukt; dat de Kerk van *Breemen* te klein is om zulke verandering te maaken, en of het dan raedzaem zy niet alle Psalmen wederom te laeten drukken, maer alleen die wegens hunnen inhoud daertoe de geschikste zyn. ‘Na dit alles verwondert het my, zeg ik, dat niemand in ons Land alle deeze redenen met de oplossing der voorgestelde tegenwerpingen aendagtig en naauwkeurig gewoogen heeft; of heeft men die Bedenkingen van dat *Ministerie* te ligt bevonden, en de wederlegging der moeite onwaerdig gekeurd? of heeft men die Broederen de genoome vryheid in deezen niet willen betwisten? of zyn 'er andere redenen, waerom men algemeen gezweegen heeft? - Ik erken, dat een onzer Vaderlandsche Theologanten(*), een Man, gelyk men hem aan my afgebeeld heeft, van groote geleerdheid en sneedig verstand,

(*) CORN. DE WITT, Hoogleeraer enz.

in het zelfde jaar, waar in men de gemelde Redenen van 't *Breemsche Ministerie* uitgaf, in het licht gebragt heeft *Het geestelyk Psalmgezang onderzogt, verklaart en aengebonden*(*); dan of dit stigtelyk en wel opgesteld Werkje juist geschreeven zy tegen dat van het gemelde *Ministerie*, durf ik, by gebrek van doorzigt, niet bepaelen. Het oogmerk des Hoog geleerden Schryvers is wel geweest het Psalmboek onveranderd te houden; maer voornaemelyk den Christenen te leeren, dat het uiterlyk Psalmzingen, alleen op zich zelven beschouwd, geen deel van eenen dienst is, die Gode behaegen kan; wyl dat alleen dan geschiedt, wanneer zulks met een waerlyk geloovige en Godvruchtige Zielsgestalte verrigt wordt, en dat het van veel hooger belang is God te verheerlyken door zynen wandel dan des Heeren lof alleen met de lippen te vermelden; zaeken die elk een, wèl denkende, gereedelyk zal toestemmen, en waerdig zyn van het grootst gedeelte onzer zingers aendagtiger overwoogen te worden, dan veeltyds geschied. Zo dat ik dan deeze dingen, in dit Werkje vervat, wel inziende, juist niet kan zeggen, dat het een duidelyk Tegenschrift zy; maer alleen een Vertoog, dat men alle de Psalmen behoort te houden; dit wordt ten minste voorondersteld, en byzonder geleerd, hoe een godvrugtig Mensch dezelven behoort te zingen. - Het ander, dat my verwondert, is, dat men in ons Land, zelfs in openbaeren druk, gezegd heeft, dat zelfs een goed gedeelte van de berymde Psalmen niet met de regte toepasfing in de Christen-Kerke kun-

(*) Gedrukt te *Amsterdam* by H. VIEROOT. 1767.

nen gezongen worden; dat men gezangen behoorde te hebben, die meer regtsstreeks den eenigen waeragtigen GOD, en JESUS CHRISTUS, dien hy gezonden heeft, verheerlykten; die den roem der Zaligmaekende genade verheften; die de Hoop op het eeuwig leeven afmaelden; die naar elks byzondere behoeften geschikt waren; die, waer in het boetvaerdig hart tot den Throon der genade naderde; die de Ziel tot deugd en Godsvrugt ontsteeken; die den voortgang in de Heiligmaeking wekten; die in nood en lyden den neergeboogen geest opbeurden, door de uitneemende Evangelie troosten, enz. 't Verwondert my, ze ik, daer deeze dingen geschreeven en uit veeler monden dikwils gehoord zyn, dat niemand onzer Nederlandsche Dichteren op zettelyk zyne krachten beproefd hebbe, om ons zulk een bondel van Gezangen, ten proeve, in de handen te geeven. Ik ontken niet, dat verscheidene Vaderlandsche Dichters en Dichteressen zulke Gezangen, op de wyze der Psalmen, gemaekt en in hunne werken geplaetst hebben; men kentze genoegzaem zonder dat ik ze aanwyze; maar geen één heeft ons tot dat oogmerk, dat ik nu bedoele opzettelyk een bondel Gezangen ten proeve aengebooden. Welke is hier van de reden? – Het derde, dat my vreemd voorkomt, is, dat niemand onzer Vaderlanderen getragt heeft het middenpad tusschen de gemelde Lieden, die een byvoegzel van andere Gezangen begeerden en het *Breemsche Ministerie*, te bewandelen, dat is te zeggen, die alle de 150 Psalmen heeft willen behouden, en egter dezelven zingen, niet gelyk een Jood onder het O. Testament deedt; maer gelyk een Christen onder het N. Verbond kan en

moet doen. Zo veel ik weet, is 'er in Duitschland maar één Man geweest, die dit ondernoomen, en treffelyk uitgevoerd heeft. Ik doele op den grooten CRAMER, een kundig uitlegger der Heilige Schrift, een Redenaer, Dichter, Wysgeer, met een woord een Man van vernust, smaek, uitgebreide Geleerdheid, schrandere oordeelkunde, welspreekendheid, welke die der ouden evenaart, diepziende kennis van het menschelyk hart, en verrukkenden dichtader, gelyk de oordeelkundige LUBBERS, Predikant te *Groningen*, die zeer wel weet, wat hy zegt, hem dus afmaelt. Deeze CRAMER, wiens naem door geheel Duitschland klinkt, en wiens Verklaering over den Brief aen de Hebreën, met de 16 Deelen zyner Kerkelyke Redevoeringen, zo zeer verdiende in een Vaderlandsch Kleed gestooken te worden, gaf in de jaeren 1759-1764, in vier Octavo Deeltjes, zyne beryming van Davids Psalmen uit, op die wyze, als ik gezegd heb, die met het uiterste genoegen van onze Hoogduitsche Nabuuren ontvangen wierden. Hierin wierden alle de honderd en vyftig Liederen van David behouden. De geleerde Dichter bleef by het oorsprongelyke, dat is, by den Hebreeuwschen Tekst zo na hem mogelyk was. Hy bragt de Oostersche Leenspreuken en Schilderyen zo duidelyk en levendig over, als hy kon, en wat vermogt hy hier niet in? Hy leerde den Christen de Prophetische en andere Psalmen zingen, niet als een Jood, die de vervulling lydzaem en geloovig te gemoet zag, maer gelyk een Christen, die ze thans in de vervulling beziet, en met dankbaere vreugd moet opzingen. Langs deezen weg vondt hy in andere Psalmen ook geschikte Gezangen by alle gelegenheden, des

men mag zeggen geene anderen noodig te hebben. Men denke egter niet, dat hy hier door de Psalmen grootelyks verminkte, of 'er eene gedaante van menschelyke gezangen aen gaf; dit was geenszins zyn oogmerk: hy behieldt Davids Liederen, doch bragt 'er de gemelde verandering aen, op eene wyze, die zyne groote kundigheid ten heerlykste aen den dag leide, naemelyk met één woord in dezelven alleen te veranderen of te verschikken; des hy, die CRAMERS Psalmen ziet of zingt, dezelve allen behouden, en als een Godvrugtig Christen in kracht zingen kan. Zulk een aanmerkelyk Psalmboek, dermaete in Duitfchland toegejuichd, zou men, daer zulk een aental van Vertaelingen, zelfs uit de Hoogduitsche Taele, dagelyks te voorschyn komen, al lang in onze spraeke verwagt hebben: dan niemand onzer Dichteren, hoe dit bykomt, weet ik niet, heeft 'er ons eene proeve van aengebooden, die egter dunkt my niet onaengenaam geweest zou zyn, naerdien men, volgens dit Plan van CRAMER, nog tot den grooten stap van het *Breemer Ministerie* behoeft te komen, nog zo zeer noodig heeft eenige nieuwe Gezangen. Onze Dichters, die, voor het jaer 1764, Davids Liederen in nieuwe Dichtmaet stelden, zyn denkelyk onkundig geweest van zulk een opstel, en mogelyk ook, die 'er zedert aen gearbeid hebben, dat inderdaad jammer is; zy hadden ons anders een Psalmboek, of ten minsten een deel daervan kunnen gegeeven hebben, dat elks aendagt dubbel zou verdiend hebben. Leide men de edele Dichtkonst hier aen te kost, hadt men daertoe lust, wilde men 'er zyne krachten aen beproeven; dit zou meer nut doen, meer stigting geeven, dan zouteloose stukken in

de Waereld te stooten. Ik blyve met alle agting.

Amsterdam. den 3 Augustus 1772.
UED. Dienstvaerdige Dienaer.

Antwoord.

MYN HEER!

Myn werk niet geschikt zynde voor Godgeleerde stukken, hoe zeer nuttig, kan ik myne gedagten nog over den stap van het *Breemer Ministerie* nog over het ander van UEd. aengehaeld Werkje zeggen: alleen dank ik UEd. voor het berigt aangaande het Psalm-Boek van den Geleerden CRAMER, om dat ik vaststel, dat het zelve veelen myner Leezers niet onaengenaem zal zyn. Daer is de minste waerschynlykheid nier, dat men zyn Plan hier volgen zal, anders zou ik 'er meer van zeggen. Ik geloove nogthans, dat het Boek onze min ervarene Christenen van veel nut kan zyn, en 'er gebruik van zou kunnen gemaakt worden in de Huisgezinnen, zo men 'er eene goede Vertaeling van gaf, dat elks werk niet is. Voor 't overige hebben wy verpligting genoeg aen onze achtbaere Overheden en Leeraeren, die dit nuttig Werk zo ver gebragt hebben, dat men eerlang eene nieuwe beryming te gemoet mag zien.
Ik ben enz.

De Denker.

N°. 505. *Den* 31 Augustus 1772.

[Beschouwingen en Wenschen by de Geboorte van eenen Erfprins van Oranje.]

Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova Progenies *coelo dimittitur alto*
Tu mo o nascenti Puero, *quo ferrea primum*
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina. - - -
Te Duce, si qua manent sceleris vestigia nostri
Irrita perpetua solvent formidine ter as.
Ille *Deum vitam accipiet, civisque videbit*
Permixtos heroas, & ipse videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
Aggredere ô magnos (*aderit cum tempus, honores*
Clara Deûm soboles, magnum Jovis in remen um.
Adspice, venturo laetantur ut omnia seclo.
O mihi tam longe maneat pars ultima vitae,
Spiritus &, quantum sat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus. - - - -

VIRGILIUS.

***V**ierentwintigste Dag van Oogstmaand!* Gy zult, zo lang *Frankryk* staat, en door Hervormden, heimelyk of openbaar, bewoond wordt, als een der treurigsten, die men immer daar beleefd heeft, bejammerd worden, waarover eenige onzinnigen zich maar kortlyk verheugd, doch aan welken alle verstandigen en menschlievenden, zelfs onder de Roomschen, twee Eeuwen lang, niet dan met afgryzen gedagt hebben. In uwen morgenstond, in dien treurigen morgenstond van het jaar 1572 begon de gevloekte moord van *Parys*, die niet korter dan zeven daagen duurde. Doorluchtige *Kaspar van Coligni!* grys in jaaren, grys in godsvrugt, grys in beroemde oorlogsbedry-

ven, gy liet toen het leeven! *Karel van Teligni* uw Schoonzoon werdt met u omgebragt! zes of zeven honderd Edellieden verzelden beiden in den Dood: het wraakroepend bloed van vyf of zes duizend Hervormden stroomde al mede langs de straaten van het juichend *Parys*. Doodelyke dag! zo byster ongelukkig voor hun, die aan geene andere misdaad schuldig stonden, dan dat ze den aanbiddelyken JESUS naar het zuiver voorschrift van zyn woord dienden. Gedenk, gedenk, gy nabuurige Geloofsgenooten! die thans in het zelfde Ryk vryer, schoon niet volkomen adem haalt, aan dien jammerlyken dag: laat ik een ogenblik tyds met u denzelven beweenen, wy staan toch in dezelfde geloofsbegrippen; maar duldt, dat het slegts één oogenblik zy, myn Vaderland heeft vaak voorheen dien morgenstond vrolyker zien opdagen, en ziet zulks nog; wat eischt gy dan nu veele traanen van my af?

De *Vierentwintigste* deezer maand was in den jaare 1566 een heuchelyke dag voor ons Nederland *Hendrik van Brederode, Lodewyk van Nassau*, Broeder van *Willem den I*. Prinse van *Oranje*, nevens drie honderd Edellieden, hadden in den aanvang des jaars, der Hertoginne van *Parma, Filips* Landvoogdes, een smeekschrift ter afschaffinge der wreede Inquisitie, van Roomsch en Onroomsch gehaat, aangebooden, met dat gevolg, dat Zy met gemelden *Lodewyk*, Graaf van *Nassau*, en twaalf Gemagtigden der verbonden Edelen, op den *vierentwintigsten van Oogstmaand*, een verdrag sloot, waarin Koning *Filips* aannam het Land te ontheffen van de Inquisitie, en op het stuk van Godsdienst een nieuw Plakaat te zullen maaken, enz. Van welk een belang deeze groote stap voor het leeven onzer

Voorouderen geweest zy, leeren onze Historieschryvers. Wy plaatzen met het grootste regt deezen dag, waar op zulks gebeurde, onder de gewichtigste dagen, die den grond gelegd hebben tot gelukkiger gevolgen, onder de dagen, die wy nooit vergeeten mogen.

Dan niet slegts voor twee Eeuwen mogt Nederland dit tydstip, uit dien hoofde, gedenkwaardig noemen; niet alleen ook voor honderd jaaren mogt het zich verheugen, dat *Willem de III.*, ten deezen tyde tot het Stadhouderschap verheeven, den grondslag leide ter verlossinge van het geprangde Land uit *Frankryks* overheerende Magt: in deeze Eeuw, in dit jaar mogen we gelyke Dankzeggingen aanheffen. Beleeven wy geen vreedzaame tyden, dagen van lieve rust, van zoete kalmte? loopen niet verscheiden omstandigheden te zaamen, om ons leeven aangenaamer en gelukkiger, laat ik 'er by doen, dankbaarer te maaken?

Gaa Vaderlanders! gaa buiten uwe Grenzen, en zie den geweldigen Oorlog, den jammerlyken Burgerkryg ter dier plaatze stillen, waar de Schepper van het Heelal beter gronden gevormd heeft om graanen voor uw onderhoud te doen groeien, en waar van daan gy ze haalen moet, zo gy leeven zult. Van alle kanten roemt men om stryd eenen allervoordeligsten Oogst, het eenig middel om een algemeenen hongersnood, aan geheel Europa onlangs gedreigd, te voorkomen.

Treedt Landsgenooten buiten uwe wooningen, en erken met ons den uitneemenden schoonen Zomer, dien wy noch genieten. Waar zyn nu de stormen, de winden, de regenvlaagen, het veranderlyk weder der twee, laat ik zeggen, der tien voorige zomers! waar trilt het Vee van

koude in deeze Zoomernagten? Waar zinken de Schepen, door het byster vogtige Hooi overlaaden? Waar huilt de Landman over zyn op den akker rottend graan? Verbieden hem de dagelyksche regenen dat droog in de schuure te brengen? Neen - Zie veel eer het blaauwe Hooi, zo overvloedig, zo voedzaam, zo droog gewonnen - Zie het goudgeel koren, voor het grootste gedeelte reeds gemaaid, en binnen gebragt - Zie de witbloeiende Boek weit, reeds vrugt gezet hebbende, bruin worden - Zie een ganschen oogst van gezonde aardvrugten wèl gelukt, een byzonder geschenk van den milden Hemel, door welken een volslaage hongersnood in de laatste tyden is afgekeerd.

Keer, myne geliefde *Amsterdammers*! gy die inzonderheid, zegeningen weet te waarderen, en by derzelver beschouwing uwen vriendelyken Geever niet vergeet; keer u na den Y-kant, en verlustig uwe oogen over de behoude terug komst van uwe Schepen, zo zwaar belaaden met het vette der Walvisschen. De Schepper van de schatten der Zee heeft u, die zo veele jaaren over eene geringe vangst klaagde, op eens uw kermen doen staaken. Verheug u, verwonder u, aanbid, zyt dankbaar!

Daartoe wordt gy sterker genoopt, zo gy herdenkt de nieuwste tydingen, die men u van de toeneemende gelukkige Haring vangst onlangs gebragt heeft Ook deeze Visschers hebben dan niet vrugteloos hunne netten uitgeworpen. De Hoorder des gebeds heeft hen aangezien, toen ze, voor het uitwerpen van het eerste net, hem baden eenen ryken zegen. Uwe tafels zyn getuigen geweest van de ruime vangst, en ze zullen 'er den geheelen winter door blyken van draagen.

Deeze vier algemeene zegeningen, waarby de geringsten zo wel als de grootsten belang hebben, is nu

door eene vyfde vermeerderd, die hoort God onze demoedige beden, by ons een zyner dierbaarste gunsten, langer dan wy leeven, blyven zal.

Laat ons dan thans roemen den *vierentwintigsten* onzer tegenwoordige *Oogstmaand*, toen eene uitgestelde hoop ons hart niet gekrenkt heeft. Het geheel Vaderland beleeft deezen vyfden aanmerkelyken zegen, daar het Doorluchtig Huis van *Oranje* vermeerderd is door de geboorte van eenen PRINS. De vroege morgenstond, vrolyker dan die het nabuurig Ryk voor twee Eeuwen zag, deedt het Vorstelyk *'s Haage* weergalmen van vreugde, die wel haast door de zeven Gewesten verspreid, alomme nagevolgd werdt.

Gelukkig, hoog gezegend Vaderland! Zeven wel vereenigde Landen! indien gy bezeft, welke betrekking gy hebt op den roemwaardigen Erfstadhouder, op de rykbegaafde Princesse, op het Vorstelyk Huis - indien Gy de oude diensten van derzelver Voorvaderen herdenkt - indien gy gevoel hebt van de zagte regeering, en de zegeningen, daaraan verknogt; vier dan uwe vreugde eenen ruimen teugel; vreugde, gepaste vreugde is een deel der dankbaarheid, van God en Menschen toegelaaten; verheug u, voor Nederland is 'er een ERF PRINS gebooren!

By de geboorte zyner Suster, de jooge Princesse, raade ik u(*) de weidsche vertooningen van kostbaare *Illuminatien, Decoratien*, Vuurwerken enz. te maatigen; de waare vreugde, zeide ik, kende men 'er niet aan: ook waaren, dagt my, de tyden toen niet geschikt om groote nuttelooze uitgiften te doen. Ik prees een eenvoudig *illumineeren* aan, en hoe welgegrond ik

(*) In ons 415 Vertoog.

hier van dagt, bleek eenige dagen daarna aan 's Prinsen edelmoedig besluit, ronduit verklaarende, dat openbaare vreugdebedryven hem niet aangenaam zouden zyn, en men veel liever het geld den armen geeven zou, enz. Ik kan niet zeggen, hoe ik, dit hoorende, getroffen was: dit grootsch besluit haalde my zonder moeite over, om den armen te geeven, wat ik anders aan *illuminatien* besteed zou hebben; maar het deedt ook, ik weet niet hoe hoog, 's Prinsen deugd in my ryzen, en ze blyft by my op gelyken prys gewaardeerd, daar 's Vorsten hart, den toestand des Volks kennende, deeze uiterlyke vreugde vertooningen, in deezen duuren tyd, ook thans niet begeert. Is dit niet gehandeld als een Vader des Vaderlands, als een wys Vorst, die de spaarzaamheid behartigt, en zich door uiterlyken schyn niet leiden laat? wat is het dan? Moeten onze harten niet gloeien van dankbaare liefde voor zulken minnelyken Vorst, den besten der Prinsen.

Noch kan ik u, Landsgenooten! niet anders dan den bovengenoemden raad geeven: de vyfmaal verdubbelde zegeningen, den Lande thans verleend, spreiden wel, voor een oogenblik, een dekkleed op de smerten, die de veepest, de duurte, en verval van handel ons noch toebrengen; doch dulden niet, dat wy in vreugdeblyken verder uitspatten, dan de bedagtzaamheid ons hier toelaat.

Toen myne Echtvriendin, op den *vierentwintigsten*, my, op myne kamer, de gemelde heuchelyke tyding bragt, barste ik niet uit in een luidrugtig vreugdegeschal. De grootheid myner blydschap scheen niet vertoond te kunnen worden. Onder eene tedere omhelzing voor dit aan-

genaam nieuws, zeide ik slegts: God geeve den jongen Prinse leven en zegen! ik bleef voorts, wanneer ik met een innerlyk genoegen het gejuich des volks op de straat hoorde, op myne kamer, en vermaakte my met de stille beschouwing van 's Vaderlands zegeningen, deezen jaare ons verleend, of die verder door deezen Prïnse ons beschikt kunnen worden, ook dan wanneer veelen der tegenwoordige geslagten niet meer leeven zullen. Och zeide ik, dat de goedertierene Voorzienigheid, die maar weinige mannelyke looten, sedert WILLEM den I., aan den doorluchtige Huize van Oranje gegeeven heeft, dit Prinselyk Kind genadiglyk spaare. Wie myner Landsgenooten vat den waaren zegen, door deszelfs komste in de waereld ons verleend, en mogte dan deeze zegen blyven!, Hand van den Almagtigen! keer, ei keer dien zwarm van gevaaren, welke alle zuigelingen dreigen, nagt en dag van den tederen Prinse af; de onze, die des bekwaamsten Geneesheers, die der zorgvuldigste oppassinge, die der werkzaamste voorzigtigheid schieten hier verre te kort. De uwe leidde den tegenwoordig regeerenden Vorst door alle gevaaren der jeugd zo heen, dat ze ons tot eene aandagtige overweeging voorheen noopte.(*) Dezelfde bescherme zynen dierbaaren Zoon, op dat hy alle eerste gevaaren, uit het teder lighaamsgestel spruitende, ontworstele, en weelig opschietende, een lust onzer oogen werde! Vorm zyne ziel naar uw eigen beeld, verryk ze met kloek verstand, groot vernuft, diepdoorziende wysheid, voorbeeldige deugden, en uitschitterende heiligheid. Leidt hem op het spoor dier Helden, die voor ééne, voor twee

(*) In ons 327 Vertoog.

Eeuwen den grond tot 's Vaderlands geluk gelegd, of toen deszelfs grondzuilen waggelden, volkomen hersteld hebben. Gy hebt hem ons gegeeven, niet gelyk voor juist honderd jaaren, toen de Vyand tot in het hart des Lands doorgeboord was; maar nu, in lieve, stille, vreedzaame dagen. Hy zy een Vorst des vredes, een Haater van tweedragt, een Begunstiger der Weetenschappen, een Verdediger van Nederlands vrye Wetten, een Beschermer van den dierbaaren Godsdienst zyner Vaderen, een Vyand van pragt, een waare Vader des Vaderlands! - Goddelyke Goedheid, die de algemeene smeekingen van een onwaardig volk, naar uwe vrye gunst, zo genadig gehoord hebt, voeg deezen zegen by de reeds ontvangene. Och! dat het Vorstelyk Kind leeve. Wy veranderen nu wel onze gebeden in dankzeggingen; doch brengen tevens nieuwe smeekingen tot den throon, die nimmer moede wordt van wel te doen Duldt niet, dat wy immer in zulke verzugtingen vertraagen; duldt niet, dat wy ondankbaar worden; laat ons onophoudelyk gedenken, wat wy ontvangen hebben, wat Gy alleen bewaaren kunt, wat Gy ons verder geeven moet, wat wy aan u verplicht zyn. Eeuwige Barmhartigheid, eindelooze Ontferming versmaadt deeze onverdiende bede niet!'

In deeze gebillykte uitboezeming eens dankbaaren harte liggen lessen, myne Landsgenooten! welke ik vertrouwe, dat Gy genoegzaam merkt. Is uw hart gevoelig, kent gy verpligting, zyt gy gewillig ter betaalinge, wilt gy eenen welmeenenden navolgen, bewandel het pad, u aangeweezen, wy zullen dan hoope hebben op eenen *Vierentwintigsten* van volgende Oogstmaanden, met zo veel regts, te kunnen en te mogen juichen: 's Prinsen Zoon leeft en bloeit!

De Denker.

N°. 506. *Den* 7 September 1772.

[Raad aan een Jongman, wien men een Meisje niet wil ten vrouwe geeven, voor dat hy eene *Kostwinning* heeft.]

Ferte mihi, si quam ferre potestis, opem.
Hoc habet. Haesuros animo concepimus ignes,
Nec licet arbitrium mentis habere meae.
O nunquam delenda meis Galatea medullis,
Tu mihi, dum vivam, flamma perennis eris.

RELANDUS.

Een Jongman, die zich verbergt onder den versierden naam van J. RAADELOOS HZ. heeft my eenen brief van deezen inhoud geschreeven: 'Voor eenen geruimen tyd voelde ik eene hartstogt in my opkomen, die ik in my nooit te vooren had ontdekt: wel ras weird ik gewaar, dat het de Liefde was. Myne zinnen waren gevallen op een Meisje, wel juist niet onder de schoonsten te tellen, doch deugdzaam en goedaartig, in welke ik alles meen de te vinden, dat in een braave Huisvrouw vereischt wierd. Ik vond gelegenheid nu en dan in haar gezelschap te zyn; maar te bedeesd om myne genegenheid aan haar te openbaaren, deedt ik dat alleen door myne oogen, die haar de diepste geheimen van myn hart ontdekten. Zy scheen hier door myne liefde te bemerken, en was daarna niet afkeerig van myn gezelschap, zy scheen zelfs dat te zoeken. Dit gaf my zo veel moeds, dat ik eindelyk my verstoutte myne gevoelens aan haar te ontdekken. Zy nam dit wél op, en betuigde my te wenschen, dat zy aan haar zelven mogt overgelaa-

ten zyn; doch nu nog onder eene vaderlyke magt staande, durfde nog wilde zy my eene verzekering geeven, dat zy immer de myne zou worden, uit vreeze, dat haar keur het ongeluk zou kunnen hebben van haare Ouderen te mishaagen. Ik was derhalven in de noodzaakelykheid gebragt van myn voorneemen aan dezelven bekend te laaten maaken. Een vertrouweling van ons beiden nam deezen last op zich, doch hy voerde die, helaas! met droevigen uitslag uit. De Ouders sloegen myn aanzoek geheel af, en wilden haare Dochter dwingen, onder zwaare bedreigingen, in het geheel aan my niet te gedenken. Verbeeldt u, hoe my die droevige tyding in de ooren klonk Van dien tyd af moest zy myn gezelschap myden, en ik vinde nu geene gelegenheid haar meer te spreeken. Denk hoe ik myne dagen slyte; want van haar af te zien, valt my geheel onmooglyk; dewyl myne drift, op deugd gebouwd, te sterk is, en zy my blyken van haare genegenheid gegeeven heeft; ook ben ik van geheel andere denkbeelden dan sommige Jongelingen, die hunne liefde, om zo te spreeken, te koop draagen, en, wanneer het, op staanden voet, by de eene niet gelukt eene andere al in het oog hebben, waardoor ze niet zelden ten laatsten jammerlyk bedroogen uitkomen. Ik zie hier van een levendig voorbeeld in een longman van myne kennis, die genegenheid hebbende, ten minsten zo hy voorgaf, voor eene gegoede Burger-Dochter, haar van den Vader ten huwelyk verzogt, die, dit willende beletten, voorspoedig daarin slaagde; wyl de losse Minnaar schielyk zyn afscheid nam, hebbende het oog al op eene andere gevestigd, zynde een Meisje, welker Ouders overleeden waren. Zy meerderjaarig zynde, stondt de keur volkomen aan haar; by deeze verzogt hy conversatie, maar zy zich willende beraaden, verzogt dat hy eens weer

zou komen: hy dit in den wind slaande, ging des anderen daags naar haare halve Zuster, deedt het zelfde verzoek, verkreeg het, en trouwd ze binnen weinig weeken Zulk een gedrag komt my verfoeilyk voor, te meer, daar hy meer anderen, op dezelve wyze voorheen behandeld heeft, en deeze twee laatsten beminnenswaardige Juffers waren. Hoedanig zyne verbindtenis uit gevallen zy, wil ik niet zeggen; 't is genoeg, te wenschen, dat hy 'er gelukkiger in zy, dan hy tot hier toe in geweest is, en dat ik my aan zyn voorbeeld spiegele. Ik wil dan gaarne my houden aan de geene, waarop myn oog nu gevallen is, maar wat zal my dat baaten? Haare Ouders dwarsboomen myn voorneemen alleen om dat ik zo veel gelds niet bezit, nog geen vaste kostwinning hebbe; anders valt'er nog op myn persoon nog op myn fatsoen iets te zeggen; want dat, tegen het haare getoetst, zou op een uitkomen. Wat raad nu voor eenen, die door het gemis van zyn verlangen raadeloos is. Geef my uw gevoelen op, en ik zal trachten dat te volgen, enz.'

Op zulk een heusch schryven een vaardig en welmeenend Andwoord voegende, kan ik vooraf zeggen, dat de drie, in den brief gemelde persoonen, in zeker opzigt veel lofs verdienen: onze verliefde Jongman, alzo hy, verliefd geworden op eene deugdzaame en goedaartige Vryster, schoon juist niet de schoonste, toont, dat hy deugd en braave zeden hoogschat: onze beminnelyke Juffer, alzo zy, deugdzaame liefde wel niet versmaadende, egter, zonder haarer Ouderen toestemming, haar woord aan deezen Minnaar weigert te geeven: de Ouders, in zo verre als zy haare Dochter iemand onthouden, die geen kostwinning heeft. Met deezen lof zal egter onze Jongman, denkelyk, maar sober te vreede zyn; hy vordert onzen raad, en

dien zouden wy gaarne geeven, hadden we een weinig meer kennis van zyne omstandigheden en den aart der Ouderen. Kwam hy om myne Dochter uit, en kon hy met zyn geld een Huisgezin volkomen onderhouden, of was hy alleen met een kleine stuiver voorzien, en stondt het zo geschapen, dat hy binnen korten eene kostwinning zou krygen, ik zou ze hem gulhartig geeven, al kon ik rekenen, dat zy zesmaal meer ten Huwelyk bragt, dan hy bezit; zyne deugd toch zou ik tegen eenige duizenden opweegen, en myne Dochter met zulk eenen braaven Man gelukkig agten. Kon hy aan geene kostwinning geraaken, ik zou geen zwaarigheid maaken om wat aftespitten, en 'er hem aan te helpen; want ik zou oordeelen, dat zyn geluk myner Dochters geluk ware. Ik redeneer op eenen grond, die in dit geval plaats heeft, dat naamelyk de jonge Lieden eene hartelyke en welgeplaatste genegenheid voor elkanderen hebben. Dan ik twyfel, of ik met deeze redeneering myn hof wel maake by de Ouders der Juffer. Laat ik eens onderstellen, dat zy, gelyk thans meest gebeurt, het Huwelyk aanzien voor een stuk van Negotie: voor haare Dochter wordt niet genoeg gebooden, de Jongman bezit geen gelds genoeg, derhalven wordt de koop, zonder een bod 'er naar te doen, afgeslaagen: in hunne schaal worden deugd en geld niet zo dra gelyk ingelegd, of Vader rukt met zyne hand die, daar het geld in ligt, dat zyne Dochter zal toebehooren, met zo veel gewelds naar beneden, dat de deugd naar boven gewipt wordt: voor zulk eene deugd, die, wierd 'er de hand zo niet aangeslaagen, zeker verre weg de zwaarste zou zyn, heeft men thans geene agting; *ergo* de Jongman moet het met al zyn braafheid verliezen. De deugdzaame Dochter ziet dien handel moogelyk

met sinert aan, en weent over de gesteldheid der hedendaagsche waereld; zelfs zou ze gaarne 's Vaders hand te rug getrokken hebben, maar wee haar! durfde ze dat bestaan. De Jongman, is hy onbedreeven in de tegenwoordige zeden, mag zich verwonderen, en denken: zo immers heeft men in oude tyden niet gehandeld; hy heeft gelyk, maar nu handelt men anders, de oude tyden zyn voorby, alles is nieuw: de Huwelyken verminderen, een vast bewys dat wy daalen, gelyk men in Rome heeft waargenomen, toen deszelfs Staat verviel. Hy beklaage zich niet over zyn lot, dat hy met duizenden gemeen heest, en nog gemeener zal worden, wyl het vooruitzigt zeker is, dat de hedendaagsche zeden sterker doordringende, meer naar geld dan naar deugd gezien zal worden. Hy beklaage dan veel meer de volgende Geslachten, wanneer men zeldzamer zal trouwen, en in elk Huis een balans zien hangen, met aasen daarby, om toch het weegen allernaauwkeurigst te doen: hy beweene, wil hy zo ver niet vooruitzien, nog zich met de volgende Geslachten veel bemoeien, den staat zyner Beminde; want zyn haare Ouders zo geaard, gelyk ik voorondersteld heb, zy zal, komt een ryke fokkert, zonder eer en deugd, om haar vraagen, haare hand, zonder haar hart, moeten geeven aan eenen, wien ze veragt; en wie is dan gelukkiger, hy die gelyk onze Jongman ongetrouwd, ten minsten zo lang, misschien wil blyven, en dan naar eene andere omzien, of die, gelyk deeze Juffer met weerzin gehuwd, verbonden blyft, zo lang zy leeft, aan eenen, wien zy niet beminnen kan? dan weigert zy met geoorloofden tegenstand haare hand den zulken te schenken: wat onmin heeft ze al haar leeven in huis te wagten, welke zuure gezigten, welke verwytingen? moge-

lyk moet zy wel voor altoos ongetrouwd blyven, en zal aangezien of uitgeschilderd worden als eene, die haarpeper te duur verkoopen wil. - Ik gisse, dat ik, dus redeneerende, een slegt Advocaat by zulke Ouders zal zyn, en myn pleit gewisser moeten verliezen, als ik hun onder het oog breng, dat, alleen in myne buurt, zes Huwelyken, om het geld begonnen, rampzalig zyn uitgevallen; indien ik hun zegge eenen Vader en Moeder gekend te hebben, die veel gelds met drie braave Zoonen hebbende, weigerden de twee oudsten te laaten trouwen met de deugdzaamste schoon niet de rykste Juffers der waereld, het geen van dat gevolg was, dat de jongste Zoon vroeg stervende, de twee overblyvende Broeders beide, uit hartseer over hunne gedwarsboomde Liefde, te gelyk tot den drank en ontugt vervielen, waar door zy binnen korten mede weggerukt, hunne Ouders agterlieten, vol bittere smert en te laat berouw; geene dan vreemden hebbende, die hunnen grooten schat erfden. - Dan laat ik dit droevig tooneel, dat mynen hupschen Jongman weinig troosten kan, toeschuiven, en de zaak in een vrolyker licht beschouwen. Het kan zyn, dat de Ouders zyner geliefde minder op het geld, dan op de kostwinning zien, en alle gemeenschap tusschen hem en hun kind afsnyden willen, tot dat zy gerust kunnen zyn, dat de jonge Lieden, aan een eerlyk bestaan komende, hun brood hebben. Hy begrype dan, dat dit geenszins in hun te wraaken zy. Dit wys vooruitzigt gebiedt de ouderlyke voorzigtigheid en liefde voor hunne Dochter, of zullen zy hun laaten in den Echt treeden, en Man, Vrouw en Kinderen den kost geeven, wyl het kan zyn, dat voor onzer Minnaar in langen tyd geen kostwinning, naar zyne vermogens geschikt, zich opdoet? wisten wy, waarop hy zich heeft toegelegd, wy konden eenen meer bepaalden

raad hem geeven, maar hier laat hy ons verleegen. Is hy ten vollen bekwaam tot het een of ander beroep, gelyk wy liefst vaststellen, zo is 'er niets anders te doen dan naar eene kostwinning te wagten; wy raaden hem ten minsten niet raadeloos te zyn. Om ernstig te spreeken, hy bewandele onberispelyk de paden der Deugd en Godsdienst; hy zorge, dat men niets ten nadeele van zyn gedrag hebbe te zeggen; hy vertrouwe op de Voorzienigheid; hy hebbe kloeken moed, en een vrolyk geduld: dan durven we hem voorzeggen, dat 'er wel eens eene aangenaame uitkomst voor hem gebooren zal worden: de ondervinding van veele jaaren heeft my dat in anderen, die hem gelyk waren, geleerd, en het heeft hun nooit berouwd lydzaam afgewagt te hebben de tyden van licht en genoegen, door de albeheerschende Voorzienigheid op hunnen weg gespreid. Althans ik zou hem niet raaden te volharden in de klagt, aan het hoofd van zynen brief gesteld, welke ik, alzo eene overloopende Drift hem die heeft ingegeeven, mynen Lezeren niet heb willen mededeelen. Hy zal ze zich zeer wel te binnen kunnen brengen, des het onnoodig zy die hier te herhaalen. Hy gedenke, dat 'er niets gewonne werde met zulke moedeloosheden. Eigen kwellingen verbeteren het stuk met; maar blusschen den geest uit, maaken het leeven verdrietig, en krenken de gezondheid, welke hy volkomen behoord te bewaren, om niet als een naargeestig maar vrolyk Minnaar de zyne te omhelzen, wanneer 'er verandering in zyne zaaken komt, en hoe schielyk komt die niet dikwils in menschelyke dingen? om, zegge ik, haar welvergenoegd te omhelzen, welke hy weet hem met geen onverschillige oogen verlaat en te bebben, om haarer Ouderen wille. Voldoet hem deeze raad niet, en het kan zyn, dat ze niet voldoet, uit hoofde van an-

dere, my onbekende, omstandigheden; hy ontdekke dan nader zo wel zynen toestand als den aart der Ouderen zyner Beminde, wanneer we, het geval op nieuw overwogen hebbende, onze gedagten hem zeggen zullen. Zo veel hebben we toch over voor eenen Jongman, die, vry van zulke losse zinnen, als de kwanten, van welken hy schryst, ons medelyden en goeden raad waardig voorkomt.

Wy eindigen met dit beklag, door twee Dichters gedaan, indien 't eerste geval plaats heeft.

De mensch word hedendaagsch alleen om 't goud geacht,
Die ryk is, is geleerd. Geen wysheid kan ons baaten,
Zo onze kisten slechts gepropt zyn met dukaaten,
Dan roemt men ons gedrag, dan pryst men ons geslacht.

De deugden staan by 't geld verdoofd en zonder kracht.
Men komt daar door tot eer, tot achtbaarheid en staaten.
Wat schrandere Jongeling zal een' Vader ras bepraaten,
Zo hy geen schyven heeft tot voedsel van de pracht.
- - -

Gelukkige Herderin! vernoegd met weide en beeken,
Die in uw minnekeur geen andre wet erkent,
Nog dwang, dan die natuur in uwe ziel komt spreeken;
U drukt geen Vaderdwang; gy kent geen hoofsch ellend:
Maar, vrolyk by het vee, kiest gy uw zielbeminden,
Uit honderd knaapjes, die naar uwe weermin staan.
Daar is oprechte trouw by vrye keur te vinden.
De liefde is in de Stad slechts hoogmoeds onderdaan:
Hier paart men jong met oud, met ongelyke zinnen
Het trouwverbond zy recht een eeuwig minverbond.
- - -

Zweef maan, en lucht en zee, zweef vry naar andre kusten:
Standvaste Liefde blyft in trouwe harten rusten.

De Denker.
N°. 507. *Den* 14 September 1772.
[*Satyre* op eenige uitgekomen Prulschriften.]

Jam jam efficaci do manus scientiae.

HORATIUS.

Myne Leezers gelieven by het doorloopen van deezen brief eerst te oordeelen over het plan van den Schryver. Een of ander van hun kent hem mogelyk, en zal myn kort Antwoord, dat ik 'er hem op meen te geeven, kunnen ondersteunen, en verder uitbreiden, op dat wy van een nieuw uitneemend schoon Heldendicht niet beroofd blyven. Hy schryft my op volgenden trant'.

MYN HEER!

Een jong Dichter heeft thans de eer aen UE. te schryven. Hy durft zeggen, en, UEd. hem kennende, zoud vaerdig toestemmen, dat by minder aenmoediging voor het tegenwoordige dan wel hulp nodig heeft: de laetste ontvange hy van uwe pen, daer hy ze hartelyk

by dezelve zoekt. Vergun my vooraf UEd. by deeze gelegenheid te bedanken voor de moeite, onlangs genomen,* om een party Dichters, die het nodig hebben, den weg te wyzen in het behandelen van Huwelyks gezangen. Tot dat slag van vaerzen te maaken, of geene byzondere gelegenheid of geen lust gehad hebbende, heb ik niets van belang 'er in gedaen, doch wil, bied zich het geval aen, uw ontwerp geheel volgen. Thans ben ik een weinig verlegen, hoe ik een nieuwe stof tot voortzetting myner gaven en kundigheden zal vinden. Stoffen, als Stoffen ontbreken my wel niet; menige heb ik al begonnen en op het getouw gezet; doch, als ik met ernst aen het werk wil gaen, behaegen ze my niet langer, en blyven steken. Dezen nagt, welken ik half slapeloos doorbragt, is 'er my eene ingevallen, die my zeer gevalt, en in een Heldendicht ontworpen zal worden, als gy ze goedkeurende, op u neemt, die afgewerkt zynde aan het Publicq te recommanderen. Zie hier myn Plan, dat ik op hoogen toon wil doen brilleren, en dus aanvangen. ‘Van myne Landsgenoten wil ik zingen; van myne Landsgenoten, want wie zyn my nader! Wie hebben het meer verdiend? ik ben een Patriot’. - Allereerst zullen dan in myn Dicht aen de beurt liggen de zulken, die het algemeen verval der kundigheid in onze Vaderlandsche Historien dan wel derzelver Defecten wetende, onlangs op nieuws beschreven, en met veele *Anecdoten* in helderder licht gezet hebben de *fameuse* geschiedenis van den 20 *Augustus* 1672. Historieschryvers zelden de waerheid schryvende op een tyd, als ze die best kunnen weten, was nu eindelyk, na honderd jaeren, het ogenblik geboren, waer in ons het fyne dier zaeke moest geopenbaerd worden. Wat is het jammer, dat WAGENAAR, by het opstellen zyner Historie, zulke Korrespondenten niet gehad hebbe! Zekerlyk zyn werk zou omtrent dat stuk wat beter voor den dag gekomen zyn. 't Is echter beter laat dan nooit ‘Liefhebbers van 's Lands gebeurtenissen, agt deze laete ontdekkingen hoog, en versier 'er

* In het 502 Vertoog.

uwe Bibliotheken mede. Waarheids Minnaers, verheug u, dat het duister geheim van schuld of onschuld der twee Gebroederen eindelyk ontwikkeld is. Bloos niet, *Haagsche* Burgers, daer de Staaten van Holland dat gebeurde, toen noemden eene zaek, die voor hen en voor al de waereld verfoeilyk was; daer WILLEM de III. nimmer dan met de uiterste verfoeing van sprak; daar gy en zo veele andere min verlichte Vaderlanders een donker gordyn voor het Treurtoneel, op het groene Zoodje vertoond, hebt willen schuiven, en vergeeten dat vergeeten moest blyven; zulks op nieuws in het licht gebragt te zien. Bloos niet; gy immers draegt 'er de schuld niet van; het waren uwe Voorvaders, die in der Overheden schoenen traden, en eene afgryselyke vlek bragten op dat treurig jaer; u raekt dat dan niet; men dwingt u niet om 'er aen te gedenken; doet gy het niet, anderen doen het in uwe plaetze; zyn zy daar door geene ware Patriotten'? Dus zal ik zingen. - Ik ben, zal ik voortgaen hier met de rangschikking verlegen; wat zal ik in myn Dichtstuk laeten volgen? Ik zou 'er een *Menuet* op laeten invloeien, maer een ander, die my deze eer niet alleen zal laeten genieten, zal 'er *Kamerspel* by werpen: doch dit jaer is 'er niet gedanst, en hoe het dan gemaekt? Ik weet 'er wat op. Ik zal een *Menuet* op den *Waterziender* van Frankryk maeken; ik zal verzinnen, dat de driftige *Sorbonne*, verder durvende gaen dan eenig ander *Corps* der *Gallikkaansche* Geestelykheid hem onschuldig *gecensureerd* heeft, om dat hy dieper kykt dan een ander; doch ik moet voorzichtig zwygen, dat de koene Waterkyker de *Ambassade* van die Heeren, ter aanzegging van die *censure*, ontvangen heeft aan eene lange tafel, overdekt met een groen kleed, waar op vier groote inktkokers geplaest waren met een laeg stoeltje aan het einde, gelyk in de Regtbank der *Inquisitie* geschied; dit moet ik voorzigtig ter bewaring van de eer des Waterzienders agterhouden, anders verbrodde ik het werk, het zou geen *jeu* hebben, nog naer een fraeie *Menuet* of *Kamerspel* gelyken. 't Is waer, dat ik 'er veel onder zal moeten liegen, doch

liegen Poëeten wel ooit? zonder verziersels verliezen vele dingen haeren glans lekt daer na uit, dat de gehele *Censuur* der *Sorbonne* gelogen is, ik heb evenwel een *Menuet* en een *Kamerspel* in myn Dicht gebragt, en de *Sorbonne* heeft het weg, zy doe dan dat zy wil. Dan nu eerst merk ik hier, dat ik van myn Plan, om alleen van myne Landsgenoten te zingen, afgeraekt ben: dat is gewis fout, maer hoe verholpen? daer zit iets op om my te redden: ik zal hier invlegten, dat de waere liefde voor myne Vaderlanderen my ingaf, hen, hoewel niet vry van eenige gebreken, te ontzien, en die willende bedekken, my vervoerde tot eene *Digressie* of uitstap, niet van de eene Provintie tot de andere, maer tot die van een gewest tot een verder afliggend Ryk. De *Sorbonne* en zelfs de Waterkyker zal my dan voor dien Poëtischen luim niet bedanken; doch wat bruid my dat, als myne Landsgenoten over myn verzierde *Menuet* en *Kamerspel* maer eens lagchen: dan heb ik myn oogmerk bereikt, myn Digtveder zal geprezen worden, ook zal 'er myn Boekverkoper niet kwalyk by varen; hy zal 'er wel een *Beemster* Os voor kunnen kopen, die tegen den winter in zyne kuip wél zal dienen - Na dezen tweeden zang moet een derde volgen. Wat dunkt u, als ik nu eens tot eene ernstige zaek overgaende, openbaer maekte myne vyf tafel of drink conditien, die stelde tegen over vyf Geloofs-stukken van zekere Gezindte, zou dit geen *excellenten* derden zang uitmaeken? Het eenige, dat my te rug houd, is, dat het een zweem naer het *profane* zou hebben, dan dit is ook waer, dat men het *profane* thans vry wél gewoon word, en het zig nog al veel laet lezen en horen. *Contraria juxta se posita magis illucescunt*, is een oude Stokregel, waer van ik my nu bedienende, schooner kans zie om myne goede keur in drink conditien openbaer te maeken, en navolgers te werven; om een onnosel Volkje over dat klein getal Geloofs-stukken een tweede veeg uit de pan te geeven; om de *zele* der oude Geestelykheid een duw toe te brengen, waer over de afstammelingen schreeuwen zullen; en om de oude Helden van ons Land, zoo wel als de tegen-

woordige Poëten, die men alle, ik durf niet zeggen waerom, wat schuldig is, twee, drie steken onder water toe te brengen. Ik weet wel, dat gy my zult tegenwerpen, dat deze zang vry stout zal zyn, maer arme Denker! dan heb ik gelegenheid om myne nog niet uitgestorve dapperheid in vredes tyden mynen Landsgenoten te toonen, en gelegen heid te geven, dat zy my Lofdichten toezwaaien over mynen heldenmoed: eene belooning die op moet weegen tegen den smaed van anderen, die myn werk verfoeien zullen. - Hierna wil ik overgaan, dat zeer wel voegen zal, tot de oorlogsbedryven, en zou met u beginnen, doch gy zyt, ik durf het haest niet zeggen, het woord ligt op myn tong, het moet 'er egter af, gy zyt een lacy, gy pleit voor den vrede; ik heb dat zeer wel begrepen uit uw Antwoord op de vraag, of een Vader de oude Huisselyke Wetten in zyn Huisgezin zal laaten veranderen, dan niet;(*) in welk Vertoog houd u maar zo dom, ik uw oogmerk wel gevat heb. Gy durft niet oorlogen, foei! wat vrede gemaakt, waarom niet gevogten? dat zulke twisten, naar uw zeggen, geen nut doen, zyn doekjes voor 't bloeden; hoe meer men schryft en vryft met de pen, hoe verder men komt, en al *repeteert* men duizendmael, dat over en weer gezegd is, men behaalt eenige overwinning, is het niet algemeen, ten minsten by den een of anderen. Zeg niet langer bedekt Huis, maar zeg ronduit Kerkwetten kunnen niet veranderd worden: is dat voorheen nooit gebeurd, en staet het 'er niet wonder wel in ons Land toe geschaepen, dat het op nieuws gebeure? waerom dan, gelyk een lacy de *chamade* geslaegen? bedenk u, en help zo vele edele pen ridders getrouwelyk; al de roof, die gy met hen in dezen oorlog behaeld, zal nu ter voedinge van Drukkers en Letterzetters-Jongens dienen, en daarna het papier voor de boekwormen. - Elk een moet leeven - Menschen en Insecten - En wilt gy niet, blyft gy de *chamade* slaan, ik zal in mynen Heldenzang u voorbygaan, en my wenden tot die onver-

(*) In het 503 Vertoog.

moeide en onvertsaagde Ridders, die met zo veel regts tegen hunne Landgenoten stryden, als zy den oorlog continueren om het Gemeen in roere te houden, wyl de arbeid daer door in het Land blyft. Rustig aan zal ik dan zeggen, Mannen van grooten moede! gy hebt lang gevogten onder het oog uwer Veldheeren, en zelfs zo vaak tegen dezelven; doch dit is uwer drift te vergeeven; gy deed het in het duistere, en by geluk zyn die pylen door derzelver lederen kolder niet gedrongen - rustig aan, gy hebt lang gevogten, en al wint gy met dat alles geen voet velds, leg uw rapier niet ter neder, men moet overwinnen of sterven. Laten wysneusen, die aan den tegenstryd niet durven, en zich buiten schoots houden, u uitlagchen, vecht vromelyk, ik zal u, doet het niemand anders, gelyk te vrezen staet, met laurieren kronen, laurieren, die, aen de nakomelingschap onverwelkt overgeleverd, proeven zullen geven, dat gy jaeren lang over het onmooglyke gevogten hebt. Wel aen dan, hervat den stryd, al ziet men deszelfs einde nog niet. '- Myn Dichtstuk zal ik mogelyk met een vyfden zang sluiten, ten ware, gy oordeelde, dat hetzelve noch niet behoorde afteloopen. Daer toe zou ik ten sloffe kunnen kiezen eene Lofrede over die Vernuften, die, aen geene nauwe banden willende liggen, voor de vrede en de vryheid pleiten. Dan hier zal ik uwe hulp meest nodig hebben, alzo ik nauwlyks weet te plooien, hoe zy, die voor deze vryheid en verdraegzaemheid pleiten, dezelve in anderen niet schynen te kunnen dragen. Hierop moet iets ter bedekking dezer tegenstrydigheid bedagt worden, en wanneer gy my hierin de regte hand biedt, zult gy my zeker den hoogsten dienst doen ter voltooijing myns Dichtstuks, en ik zal gaerne blyven, in verwagting van een gunstig antwoord en hulp,

UED. Dienaer.

GERRIT POETASTER.

Antwoord.

MYN HEER!

De Stoffen, van U E. uitverkooren om in een Helden - Dicht ontworpen te worden, zyn zo teder als ongemeen, en daarom een schoonen zang overwaerdig. Ik verheug my, dat 'er noch zulke Patriotten in ons Land zyn, die, gelyk UE aen de verdiensten van sommigen onzer Landsgenooten denken. Weid egter niet al te breed uit in derzelver lof, anderzins zullen anderen, die de gebeurtenis der twee Gebroeders in den jaare 1672, liefst met stilzwygen hebben laaten voorbygaen, jaloers worden, weigeren uw Werk te koopen, dan wel met smaad overlaeden, dat gy zonder noodzaeke op uwen hals niet behoeft te haalen. Meer eers zult gy inleggen met een *Menuet* over den Waterziender van Frankryk. Dit is een edele stof voor een tweeden zang. Niemand heest als noch aan dezelve gedagt, dus zult gy alleen den roem der vindinge wegdraagen. De *toeren* van de *Sorbonne* en *censure* 'er in te brengen, zyn wonder geestig, al zyn ze verzonnen, en kond gy 'er een *Kamerspel* bymaeken, het was niet minder frai. Van duizenden zullen geen drie merken, dat gy het grootste gedeelte dezer Historie uit uwen duim gezogen hebt. Vele Lezers zyn onnosel. Word ze daerna door geloofwaerdige Lieden tegen gesproken, men zal hun niet geloven; uwe openbaer gedrukte verzekeringen zullen boven staen. 't Kan geen kwaed, dat gy de *Sorbonne* eens met de ooren schud, schoon het waer is, dat gy alle de Leden, door enigen ten onregte ten toone te stellen, met hetzelfde sop dan overgiet, dat onedelmoedig is, maer het moet 'er zo meê door om uw werk regt frai te maken. De *Gallikaansche* Geestelykheid te scholieren, hoewel UE. aan enige van derzelver Leden (want ik meen UE. te kennen) nauw vermaegschapt zyt, geeft gelegenheid, dat het Gemeen, doorgaande, dat noch al vry wel mogende lyden uwe *genie* zal pryzen: Zit maar agter de

schermen, en kittel u met het horen van hun gelach. Houd uwen naem maer verborgen, dan is alles wel. Men mag wat navorschen, dat is ook al; men mag gissen, wie gy zyt, maar 't zal by gisten blyven. Zo lang de bewyzen ontbreken, hebt gy voor de *Censuur* der *Sorbonne* niet te vrezen. - Wat uwen derden Zang aangaat, daerin wilt gy ene Uitlegging van myn woord Huisselyke Wetten geven, die naer uwen zin is; als gy dezelve kunt goedmaeken, dan reken ik my verwonnen, 't geen ik liever wil horen, dan uwe verwytingen van myne lacyagtigheid. Laat ik zyn, die ik ben, gae my maer voorby, en prys anderen, die geen *chamade* willen slaen, dan zullen, zo gy ze desniettegenstaende overwint, uwe tropheen heerlyker zyn. Verhef in hogen top allen, die met de oude Wapens, duizendmaal gebruikt, vegten, en niemand meer dan zich zelven nadeel doen. Deze zyn edelmoedige vyanden, zy vegten en winnen niets, zy stryden tegen hunne belangen, het onmooglyke mogt door hen verwonnen worden. - Eindelyk zyt gy het meest verlegen met eene Lofreden over de geenen, die voor de verdraegzaemheid pleitende, dezelve in anderen niet draegen kunnen. Die verlegenheid verwondert my niet, maer hoe redde ik UE. Daer uit? Een weg 'er maer toe open: gy moet betogen, dat het billyk zy op zyn eigen stuk styf en strak te staen, en anderen niets toe te geven, dan is de zaek gewonnen. Zulk een betoog zal u, die van een vindingryken geest zyt, niet zwaer vallen; word dit wel uitgewerkt, dan zal uw Dichtstuk des te zagter rollen, en men zal u de eer doen van u ook onder de verdraegzaemen te tellen, althans die eer zal u wedervaeren van uwen.

Onderdanigen Dienaer,

DEN DENKER.

De Denker.
N°. 508. *Den* 21 September 1772.
[De *Razerny* tot schryven en drukken in deeze dagen.]

> *Van veele Boeken te maken, en is geen einde: ende veel lezens is vermoeijinge des vleesches*.

Prediker, XII: 12.

De eenvoudige Openhartigheid des Schryvers van den onderstaanden Brief onze opmerking naar zich getrokken hebbende, kunnen wy niet nalaaten, denzelven te beantwoorden, en gemeen te maken.

HEER DENKER!

Zonderling zal het U moeten voorkomen, eenen Brief van een Man van myn professie te ontvangen, want, ziet! ik heet een Boekverkoper te zyn, doch ik vertrouw, zoo dra ik my wat nader by U bekend gemaakt heb, 'er schielyk een groot gedeelte Uwer verwondering sterk verminderen zal, zoo niet geheel verdwynen. Ruim twee jaaren is het geleden, dat ik na eenige voorafgaande Formaliteiten, of liever na het vertoonen van mynen Burgerbrief, en het betaalen van eenige Guldens, in het Gild der Boekverkopers ben aangenomen; eigentlyk bepaalt myne kostwinning zich tot het Boekbinden, en ik ben dan een Binder van myn handwerk: staande, dat ik nog voor Knegt werkte, hadt ik hier en daar reeds het oog eens laten gaan, en na eene Vrouw uitgezien, doch ougelukkig het hoogst daar ik my by durfde vervoegen, was eene Dienstmeid, evenwel oordeelde ik, by aldien ik een Burger-Dochter met een stuivertje Geld tot Vrouw mogte kunnen krygen, het wel zoo voordeelig voor myne omstandigheeden zoude zyn; ik gaf dan van dit myn denkbeeld aan een oud Vriend kennisse, en deeze Gryzaard gaf my waarlyk eenen zeer goeden raad: hy oordeelde, dat ik eerst moest zien een huisje te huuren, zelfs Meester te worden, en dat ik dan vry wat beter slagen zoude in een Huwelyk: ja zelfs hy bood zich aan om my dan behulpzaam te zyn, en wel een Meisje naar myn slag te zullen re-

commandeeren: die gunstige Aanbieding kon ik niet van de hand wyzen, ik zag eens rond naar een bekwaam huisje wat midden in de Stad, huurde het, kogt myn Burgerrecht, en gaf my by het Gilde aan om Meester te worden: daar op tydde ik 's avonds naar myn Vriend, en herinnerde hem zyne voormalige Belofte: hy kwam zyn woord getrouw na: drie Burger - Dochters bood hy my aan, elk een Stuivertje Geld bezittende, dat hy my al zeer naby wist op te geven, en beval my, dat ik zoude trachten die eens te zien, en dan kiezen, welke my het best geviel, doch de eene, die ik dan ook tot myne Vrouw gekregen heb, zeide hy wel ƒ2000 meer dan de andere te bezitten, maar die was niet van de fraayste: nu ik moet bekennen, het geld heeft altoos veel vermogen op myn gemoed gehad, ik koos dan de geldigste voor de fraayste. Myn oude Vriend, een getrouw Naarkomer van zyn woord, begaf zich met my na de Moeder, die Weduwe was, hy diende my zoo voordelig aan, als wel mogelyk, ja beter dan ik waardig was: doch my wierd voort gevraagd, wat myne kostwinning was: het hooge Woord moest 'er uit, ik zeide in myne eenvoudigheid een Boekbinder, dat ik voornemens was Meester te worden, en toezegging had, om veel werks te zullen krygen: zoo dra was het woord Boekbinder niet uit den mond, of Moeder en Dochter, die eerst niet onvriendelyk geschenen hadden, verstauwden merkelyk, trokken den neus op, en ik zag het oogenblik geboren worden, dat ik met mynen Vriend voor onze moeite bedankt, en droogjens den huis zouden uitgeleid geworden zyn: doch myn Vriend bemerkte eerder dan ik, waer het haperde: dus hervatte hy; de Juffrouwen begrypen het veel ligt niet: De Boekbinders zyn alle Boekverkopers, en men heeft 'er veele in de Stad, die eerst met het binden begonnen zyn, en naderhand voornaame Boekverkopers geworden. - Ik bemerkte ras, dat de Tytel van Boekverkoper en Moeder en Dochter vry luiddruftiger in de ooren klonk, want myne tegenwoordige Echtgenoot begon te glimlachen, en Moeder kreeg eenen glans van vergenoegen op haare Kaaken: in een woord in deze nieuwe hoedanigheid wierd my *Acces* vergund, en na eenige Maanden vryens zyn wy gehuwd: ik ontving uit handen van de Voogden het op myne Vrouw verstorven geld, en wy leven vry gelukkig, alzoo ik (God dank) meer werks heb met Binden, dan ik met twee knegts en twee jongens af kan: doch uit het reeds gemelde begrypt UE. ligtelyk, dat myne Vrouw zoo wel als haare Moeder ryk-

lyk van 't hondje gebeten zyn, en dus moet ik UE. betuigen, dat hoe zeer ik in myn beroep ryklyk gezegend ben, echter de Bindery myne Vrouw en Schoonmoeder veel te laag voorkomt: dus heb ik dan van mynen Trouw dag af dagelyks moeten hooren, dat ik my maar op de Boekverkopery behoorde toe te leggen, en Moeder en Dochter houden niet op, wanneer ik des Zondags eens by myne Schoonmoeder met myne Vrouw kom, om hier ten sterksten op aan te dringen, en my inzonderheid aan te raden, dat ik voornamentlyk daar op moeste uit zyn om het een of ander te laten drukken, en uit te geven: ik heb dat gedurende twee jaaren lang gelukkig weten te ontduiken, met te zeggen, dat men daer toe aan bekwaame en geleerden Luiden moet kennisse hebben, om op die wyze aan goede Werken geholpen te worden, en dat my tot nog toe dis occasie ontbrak: maar tot myn ongeluk is myne Schoonmoeder nu met de laatste Mey-tyd verhuist, en heeft in haare nieuwe Buurt kennis gekregen aan eenen ouden Krankbezoeker, die tot onderwyzinge zyner Leerlingen, welke hy hunne Belydenis leert, twee à drie Vragenboeken zelfs heeft opgesteld, die hy voor zynen dood nog gaarne gedrukt zag, en dit dunkt myne Schoonmoeder is eene gelegenheid, die ik my niet moest laten ontglippen. Van den anderen kant, want een Ongeluk komt zelden alleen, word ik aan myn huis dagelyks bestormd door een Autheur om den Broode, zoo als ik, uit zyn Vederen te zien, hem wel zal mogen noemen, want hy is uitgedosche in eene oude verlepte Jas, en zoo droevig in de klederen, dat men hem veel eerder een Duit zoude geven, dan vertrouwen, dat 'er iets goeds uit zyne herssens zoude kunnen voortkomen: deze Man heeft evenwel zich in de gunst van myne Huisvrouw weeten in te dringen, en wel inzonderheid op het verhaal van de Aanzienlykheid, die 'er in gelegen is, wanneer een Boekverkoper dagelyks, met zyne uitgegevene Werken in de Couranten praalen mag: ja hy beklaagt zich zeer, dat ik nu zedert eenige maanden tyds zoo veele gelegenheeden heb laten voorbygaan, waar door ik reeds onder de eerste en voornaamste Boekverkopers in aanzien had kunnen geraken: het afbranden van den Schouwburg, zegt hy, is onvergeeslyk, dat ik van zyne Pen toen niets heb willen in het licht geven: in een woord, hy verhaalt my, dat 'er dagelyks zaaken voorvallen, waar over hy geestige en aartige Beschryvingen, Hekelingen enz. zoude kunnen voor den dag brengen, zoo ik ze maar ter Perssé wilde zenden; of wel, zoo ik tot dat zoort van Geschriften

niet mogte overhellen, pryst hy my een maandelyksch of weeklyksch geschrift aan als eens Goud Myn, en blaast myne Vrouw de ooren zoo vol, dat ik wel zie, dat 'er geene mogelykheid is om langer het uitgeven van Boeken te kunnen tegenhouden: dus neem ik dan de vryheid om Uwen Raad in te nemen, (wyl ik jaarlyks by het binden uwer Vertoogen zoo veele Brieven in dezelve geplaatst vinde, welken Gy verwaardigt te be-antwoorden, en ik oordeele, dat dit juist Uwe zaak is) met wien van deze beide ik best aanlegge, met den Krankbezoeker tot het drukken zyner Vraagboeken, want die heest het Oor myner Schoonmoeder, of wel met mynen *Steven van der Klok*, die tot het schryven van allerhande Werken, al wilde ik ze nog zoo geleerd en wydlopig hebben zegt, bekwaam te zyn, dan wel of ik beide bedanken moet, en van eene andere hand iets zoeken in het licht te geven, want ik zie toch, dat het onvermydelyk myn lot is te moeten laten drukken, wil ik rust en vreede in myn huis behouden. Uw antwoord zal ik met vermaak in een Uwer Vertoogen te gemoed zien, en vind UE. goed dezen geheel of gedeeltelyk in dezelve in te lasschen, 't zal des te aangenaamer zyn aan den genen die zich noemt.

UEd. Dienaar.
PROBUS.

Amsterdam den 1 Augusti 1772.

De Razerny tot Schryven is zoo groot in onze dagen, dat wy niet kunnen nalaaten den Brief van den een voudigen Probus te beantwoorden: Had Salomo in zynen tyd recht om te zeggen, dat van veele Boeken te schryven geen einde was, wy vertrouwen, dat derzelver aantal uit hoofde der grooter gemakkelykheid tot het gemeen maken van een iegelyks Harsenschimmen door middel der drukpers thans duizendvoud verdubbeld zy: Zeker is het, dat wy thans eene veel verlichter Eeuw beleven dan de zyne. Dank zy onze Geleerden en half geleerden, geen gedeelte is 'er noch der vier hoofdstudiën, noch beschaafde en fraaije wetenschappen, waar over geene gantsche Folianten beschreven zyn. Voorbedagtelyk zullen wy den Rechtsgeleerden voorbygaan, wy erkennen het genoegzaam ontelbaar aantal hunner Commentarii, waar in zy of hemels breedte van elkander verschillen, of de *lana caprina* disputeeren: by hun Schryven, wyl dat doch gemeenlyk in het Latyn zyn moet, heeft de

Maatschappye het minste verlies: ongelukkig alleen de Boekverkoper, die zich tot het uitgeven zommiger hunner voortbrengzels laat overhaalen, de eenige troost, die 'er voor hem overblyft, is, dat het papier thans op eenen hoogen prys zynde, het Misdruk wel gewild is, en door dat middel kan hy hope hebben een kleen gedeelte zyner schade vergoed te zien: Komen wy tot de Geneeskunde, dagelyks zien wy eene Zee van Tractaaten in deze Studie in de waereld stooten, hier leert de Schryver ons gezond en gelukkig leven, zonder behulp van eenigen Medicynmeester of Artzenyen, in weêrwil van *Hippocrates* en *Galenus*, die ons hunne Kruiden en hulpmiddelen zoo hooglyk hebben aangeprezen: daar komt eene algemeene huis Apotheek, hier eene Universeele Remedie voor allerhande kwaadaartige Ziektens te voorschyn, deze noemen wy veel erger voor de Zamenlevinge. De Lyder word volgens het voorschrift van den half blanks Doctor behandeld, en ondanks zyne Aanpryzinge en tien dubbelde verzekering, word hy echter door de ziekte weggerukt, en daalt dikwyls zonder het raadplegen van bekwaame Geneesheeren ten grave. Komen wy tot de Philosophie, Natuurkunde, en wat meer tot deze Studie behoort, hier vinden wy eene onstuime Zee, waar menig Boekverkoper schipbreuk lydt, ofschoon de Wysgeer zyne stellingen volgens de beste Redeneerkunde bewezen, ofschoon de Natuurkundige by voorbeeld zoo klaar als tweemaal twee vier meent te hebben aangetoond, dat zonder de Manlyke en Vrouwelyke plant zoo wel in Bloemen als andere gewassen 'er geen één zaadkorreltje kan geboren worden, ofschoon deze Studie van zoo veel nuttigheids is, het gemeen wil 'er echter met aan, om dat het met zyn natuurlyk oordeel deze Copulatie en stooving der Zaad verwekkende stoffe niet begrypen kan, en dus rinden veele Natuurkundige Werken geene Lezers. Zullen wy tot de Theologie overgaan, wel mogen wy dan met recht vragen, of 'er wel een eenig vaers in het gantsche Bybelboek is, waar over geene gantsche Folianten beschreven zyn, en wat is 'er het natuurlyk gevolg van: nauwlyks zyn eenige Verklaringen twee jaaren in het Licht geweest, of het word Scheurpapier, en blyven zy door middel van de geldigheid des Boekverkopers van deeze ongunstige Behandeling verschoond; by Stapels vindt men ze, in 't klein, op de Boekstallen tot de geringe prys van een Stuiver: zoek uit. Zoeken wy in het Zedekundige eenigen troost te vinden; hier is geene de minste toevlucht, hier in is thans de heerschende drift gelegen; dagelyks schildert

men Mannetjens in de Maan, 't is niet genoeg de gemoeds gesteltenis der Menschen af te schilderen: Neen; men zoude de uiterlyke deelen zelfs van 's menschen Lichaam 'er wel naar trachten in te richten, om aan de voorgestelde Zedekunde te beantwoorden, het Gemoed en de Zeden te verbeteren is het groote Oogmerk: dagelyks ziet men uit de herssens van een aantal Schryvers niet zoo zeer by ons als in andere Landen (doch deze schriften worden, getrouwlyk vertaald, ons opgedischt) ter beschaving van 's menschen hart werken op werken te voorschyn komen, men beschryft den staat des menschen niet, zoo als hy is, maar zoo als hy behoorde te zyn; de Drukpers kraakt onophoudelyk tot verbetering der Zeden, en wy verbasteren hoe langs hoe meer.

Ziet daar oppervlakkig, Leezer! hoedanig het tegenwoordig met werken van Geleerdheid gelegen is, men verdenke ons echter niet, dat wy in eene dezer Hoofd-faculteiten de geleerde Werken van zoo veele bekwaame Mannen, die onzen leeftyd door hun schryven eer aandoen en wat goeds opleveren, over den zelven kam zoeken te scheeren, dit zy verre: kundige lieden kunnen het kaf van het koorn zeer wel onderscheiden, en onze Tydgenooten hebben oneindige verplichtinge aan de onophoudelyke Navorschingen dier voornaame Mannen, wier Pen hun Vaderland en zich zelven tot glorie verstrekt; maar een Boekverkoper heeft thans Argus oogen van nooden, om zich voor eenen hoop van Prulschryveren te wagten, wil hy niet bedroogen zyn, ja ieder leesgierig Lid der Maatschappye, by deeze algemeene overstroming van weinig weegende Schriften, is thans verplicht, zoo hy zyn geld lief heeft, zich wel te beraden, eer hy eenig werk koope, en het is te vreezen, dan de Boekverkopers wel haast genoodzaakt wezen zullen, zoo zy van de deugdelykheid hunner uitgegevene werken overtuigd zyn, dezelve, zo als men het noemt, op de proef of bezien, den kopers toe te vertrouwen: Hier van waren wy in gemoede verplicht den eerlyken *Probus* te waarschouwen, wil hy zich geene schade op den hals halen, en het behuwelykte stuivertje gelds binnen korten jaaren niet *gemetamorphoseerd* zien in eene halve pakzolder met misdruk: en echter niet tegenstaande dit alles, zyn deze nog de werken, waar aan wy hem het best raden kunnen.

De oude *Krankbezoeker*, hoopen wy, dat hy met zyne vraagboeken, zo hy verstandig handelen wil, zal laten rusten, wil onze Probus niet schielyk koopman misdruk worden: en zynen smagtigen *Autbeur* zal hy weldoen schielyk de deur te wyzen, wil hy niet binnen korten tyd zyn geld ver-

kwist, en zichzelven by de gantsche Maatschappye gehaat zien: zulke Schryvers als de laatste, myn Vriend, zyn Pesten voor de Republyk, en waren veel beter tot het verachtelykste handwerk veroordeelt, dan dat het hun ge-oorlooft blyft zich langer met Schryven te bemoeijen: uit hunne ongezoute harssens ziet men niets te voorschyn komen, waar het minste verstand of oordeel in doorstraalt, echter geene Beuzeling valt 'er, voornamenlyk in deze groote koopstad, voor, of het regent Prulschriften: getuigen het overgroot Getal papieren, dat men dagelyks voor de huizen van zommige Boekverkopers door den wind ziet heen en weder wabberen Sterft 'er een Leeraar in de eene of andere Gemeente, of word 'er een weder in zyn plaats beroepen: zy zwieren als een zwerm byën om de Boekwinkels met hunne Vaersen in de hand, die de glorie en verdienste van den Overledenen of nieuw Beroepenen veel eer bezwalken dan tot eere strekken: geene gebeurtenis laten zy voorbygaan, waar omtrent hunne onaartige Geest niet vrugtbaar is, en vind hunne Nyd en kwaadaartigheid, gelegenheid om hier of daar te kunnen knagen, of den een of anderen in zynen goeden Naam te bekladden, dan is de Toom los; ja al maakt zomtyds de Boekverkoper zwarigheid, om hunne paskwillen op zynen naam in het Licht te geeven, onze gehaate Autheurs vinden schielyk gelegenheid om die zwarigheid uit den weg te ruimen: een aantal Boekverkopers ziet men onderaan een diergelyk vuil geschrift plaatzen, waar onder zomtyds veele verplicht zyn om zich by openbaare Bekendmakingen te verontschuldigen van geen deel aan diergelyke beledigende *Prullen* te hebben. Dat niemant onzer Lezeren zich echter verbeelde, dat alle Maandelyksche Werkjes van onze hekeling verschoond kunnen blyven: men kan eenigen van deeze gevoeglyk tot twee Classen verdeelen, de eene worden t' zaamgeflanst uit de openbaare Nieuwspapieren, en zyn dies volgens onze Aanmerking volmaakt onwaardig: de andere, die men dan nog voor betere houden moet, zyn wy verwonderd, dat op den duur noch eenige kundigen Lezers vinden kunnen, want al wie onder onze Landsgenooten Fransch, Engelsch en Hoogduitsch drie Taalen, die in ons Vaderland, zoo algemeen zyn, verstaat, kan, zo hy de middelen heeft en zich de moeite geven wil oin de maanelyksche Werken, welke in die drie Landen uitgegeven worden, by een te verzamelen, verzekerd zyn van binnen minder dan zes Maanden in 4 onderscheidene Taalen, eene en dezelfde zaaken te lezen, zomtyds nog armhartig mishandeld en vertaald, en dit is het beste Fonds, waar uit eenige Maand-Werkjes worden

zaamgesteld. Wat de verdere weekelykse Schriften behelst, onder deze zyn of bloote vertaalingen, die om den geldeloozen Boekverkoper in de kosten te gemoed te komen, weeklyks by halve Blaadjes worden uitgegeven, laffe opgewarmde kost, die men tot walgens toe voor Jaaren herwaards reeds gelezen heeft en stoutmoedig genoeg is om ons als iets nieuws weder op te dissen, of wel, en deze zyn de allerergste nog, het zyn snoode paskwillen, wier Schryvers den Cynischen Philosoophen gelyk, zonder onderscheid van rang of waardigheid een iegelyk aanbassen, en welker eenige verdiensten bestaan in het doorstryken van onbesprooke Lieden: en zo ver gaat de verdorvenheid dezer tyden, dat, even om die zelve reden, deze Schriften nog hunne lezers aantreffen, ja zelf zomtyds met gretigheid verkogt worden, en binnen eene week eenige honderd guldens den Drukker in de zak jaagen, gelyk men onlangs zulks gehad heeft De Schryvers derzelve meenen wy met recht Pesten voor het Gemeenebest te mogen noemen, die uit de geschikte zamenleving behoorden verbannen te worden, en wy nog eens hopen met hunne Geschriften naar het Rasphuis veroordeelt te zien, op dat onze Stad van zulke geessels bevryd blyve, die door niets dan het benadeelen van hunnen even mensch hun brood zoeken, daar zy anders door mangeling van kundigheid van gebrek moesten vergaan, Wy zwygen nu van zulke Schriften, die ter belediging van den heiligen Godsdienst opgesteld, onder de hand verkogt worden met geen gering Succes, voor welker Schryvers en Verkoopers eenige brandmerken behoorden gemaakt te worden - als meede van die Liedeboekjes, welke de ontugtigste dingen behelzen, en alleen aan de jeugd heimelyk verkogt worden. - nog zyn 'er erger, met Plaatjes versierd, waar van ik niet reppen wil, die men, schoon aan papier maar 5 of 6 stuivers waardig, voor een Ducaat aan de Liefhebbers verkoopt. Dit is het geen wy *Prohus* omtrent de Geschriften en Schryvers in het algemeen berichten kunnen: hy zal wel doen, zoo hy zich geheel en al van het uitgeeven van Werken kan ashouden, doch moet hy, om in vrede met zyne Echtgenoote te te leven, echter tot het drukken komen, dat hy dan wel toezie, en dit ons Vertoog hem tot eene Baak verstrekke: vindt hy of iemand anders echter, dat dit ons wekelyksch geschrift ook in zommige opzichten feilt, wy zullen ons hier over niet gebelgd houden, maar alle aanwyzingen van mistallen met dankzegging aaanneemen, gelyk wy onlangs daar van eene proef gegeeven hebben. Genoeg is het ons, dat wy twee voornaame klippen vermyden, het opdisschen van opgewarmde kost, en het bezwalken van den goeden Naam onzer Evennaasten.

De Denker.

N°. 509. *Den* 28 September 1772.

[Waarom 'er zo veele Boeken *vertaald* worden, en zo weinige *eigen Werken* in ons Land in 't licht komen.]

Maar zegt, waar zyn ze nu, die dus de spooren geeven?
Augustus en Meceen zyn lang niet meer in 't leeven.
Waar 's Proculeius thans? en waar is Lentulus?
Men vindt geen' Cotta meer, men vindt geen Fabius.
Onze eeuw teelt Numitors, die aan geen Schryvers denken,
Maar kleeding, knegten, geld aan hun Quintillaas schenken:
Of zwemmen in den wyn; meer geevende om een glas,
Of dartle lonk, dan eene uitvoerige Ilias.

H.

In ons laatste Vertoog hebben wy ons beklaagd over de algemeene overstrooming, welke ons Vaderland thans lydt van Prulschriften, Paskwillen, en dergelyk slag van blaauwe Boekjes Wy durven wel niet zeggen, dat voorige tyden geheel daarvan vry zyn geweest; want we hebben 'er nog eenige overblyfselen van in handen. Zints eenige jaaren is egter de Schryflust zeer vermeerderd, naar gelange de leeslust grooter is geworden, welke laatste zeker algemeener is dan voor 20 of 30 jaaren: voor dien tyd kwamen 'er wel minder Boeken in het licht, doch men moet erkennen, ze waren van beter alloy dan de meeste tegenwoordigen. Waaraan is dit toe te schryven? - Zyn 'er thans zulke groote Mannen niet meer, als in de twee voorige Eeuwen? of is het Ys in alle Weetenschappen door hen gebrooken, en voor ons niets meer te doen? Verzaaken wy ons eigen vernuft, en hebben wy beloofd niet meer te zullen zien dan door de oogen van Duitschers en Engelschen? of is de Weetenschap den Koophandel gelyk, die niet altoos op eene plaats blyvende, van het eene gewest naar het andere verhuist, en ons ook op zyne heurt nu verlaaten heeft? Moet men zeggen, dat het vry en ze-

dig onderzoek der waarheid in alle Weetenschappen, sedert eenigen tyd, ons verbooden is geworden, en daar door de edelste werken des verstands agterblyven? Ontbreekt de noodige aanmoediging ter opluisteringe van schuilende kundigheden? Blyven de waardige belooningen agter, en weigeren zy daarom, die anderzins nog wel iets kunnen, handen aan het werk te slaan? of wordt 'er op onze vyf hooge Schoolen niet meer zo yverig als voorheen gestudeerd? Mangelt het ons aan eenen goeden leiddraad in de Studien? of hebben we reden om te klaagen over het gemis van bekwaame Hoogleeraaren en nuttige Boeken? - Welke van alle deeze redenen gelden in dit geval? - Ik durf zeggen, dat, onder de gemelden, eenigen waaragtig, anderen geheel valsch, en sommigen duister zyn.

De pryslyke leeslust onzer Landsgenooten is, zekerlyk, zints eenige jaaren, ongelooflyk sterk aangewakkerd; wy hebben het genoegen van te zien, dat ze ook meer dan voor heen onder de schoone Sexe gevonden wordt, zelfs dagelyks noch aangroeit: dan het is te bejammeren, dat 'er aan deeze allernuttigste drift onzer Landgenooten zo slegt beantwoord wordt door veeler pennen. Sedert dat de aanwas der leeslust, zelfs onder het gemeene volk bespeurd is, hebben sommige Schryvers zich verleedigd om niet dan voor het laage Gemeen te schryven, en dit is een der voornaamste bronnen van de overstrooming veeler kleine Schriften. Dat dit slag van Schryveren niet gedreeven is geworden door eene zugt voor het algemeen belang, blykt genoeg uit hunne zwakke hersenvrugten; eigen voordeel, verzeld van hoogen waan op hunne bekwaamheden, is 'er oorzaak van: des wy de zulken onder de waare Patriotten niet tellen kunnen. 't Jammert my, dat 'er, tot nu toe, geen bekwaam Genootschap zich heeft opgedaan, om met vereenigde kragten voor het onkundige Gemeen te schryven. Een onbeschryflyk nut zou gewis zulk een Gezelschap gedaan, en alle, ten minsten de meeste Prulschriften, met eenen slag verslaagen hebben. 't Was te wenschen, dat zich nog eenige kundige Schryvers wilden vereenigen om dit werk te onderneemen; 't is toch noch niet te laat 'er aan te beginnen. De leeslust van het gemeen zou 'er nog

merkelyk door aangroeien, en de smaak, die onder lieden van laagen rang, door de hedendaagsche Prulschriften, verdorven gehouden wordt, merkelyke verbeteringen verkrygen. Dan wie wil zich tot die laagte vernederen? of is dit eene waare laagheid van ziel? Daar 'er, zints langen tyd genoeg voor de Geleerden is geschreeven, laat men nu eens gaan denken aan de geenen, die het meer noodig hebben: dan by wien zal het vooruitzigt van veel nut te doen, de overhand hebben boven den openbaaren roem, die 'er, alzo zulke pennen verborgen in naam moeten blyvea, niet door te behaalen is?

In vroeger tyden hadt men behaagen in de Engelsche Praktikaale Schryvers, gelyk uit de vertaalingen, welke alle noch niet verscheurd zyn, genoegzaam blykt; doch zints men de wanorde, laat ik my dus uitdrukken, in hunne schriften heeft leeren zien, en men onzen Landsgenooten in de geregelder Werken, by voorbeeld van WATTS, HENRY, DODDRIDGE, PEARSALL, MARSHALL, HERVEY, YOUNG, en BENNET (de treffelykste zeker van de geenen, die wy onlangs van deeze Nabuuren ontvangen hebben) smaak heeft doen krygen, heeft de winzugt, meer dan het edel oogwit om de Godsvrugt voort te zetten, ons met eenen geweldigen stroom van andere vertaalde, weinig om het lyf hebbende, Schriften bedekt, en aanleiding gegeeven, dat men zich meer op derzelver leezinge dan op eigen arbeid, om hen, zo niet te overtreffen, gelyk ten opzigte van eenen YOUNG, DODDRIDGE en WATTS plaats kan hebben, ten minsten om anderen te evenaaren, toegelegd heeft. En hoe ver is dit nu hier mede gegaan? Veelen onzer hebben geene agting meer dan alleen voor Engelsche schriften; naauwlyks willen ze door andere oogen zien; hoewel, om maar een laat voorbeeld te noemen, een onzer Vaderlandsche Predikanten getoond heeft, dat ons Land ook zyne HERVEY'S kan voortbrengen, zo het 'er op aankomt. En dit is niet alleen in dit slag van zaaken, maar ook in andere waar. De Hoogduitschers hebben wy in de voorige tyden naauwlyks willen aanzien, mogelyk dat men de geweldige langdraadigheid en het sobere zout hunner Boeken gemerkt hebbende, dezelven geene vertaaling waardig oordeelde,

waarin men zekerlyk niet geheel mistastte; of wyl men in ons Land genoeg braave Pennen hadt, die tegen hen konden opweegen: dan sedert de Duitschers hunne gebreken in het schryven, nebben leeren kennen; zints zy hunnen smaak wonderlykten goede veranderd hebben; na dat zy zich met ongelooflyken ernst, en zulks byna algemeen op alle Studien toegelegd hebben, is het geleerde Duitschland opeene verbazen de wyze ten goede veranderd. De MOSHEIMS, de MICHAELISSEN, de KNORS, de GELLERTS, de CRAMERS, de JERUSALEMS, de DUSCHS en anderen zyn 'er helderblinkende voorbeelden van. De Engelschen, anders, mag ik het zeggen? te trotsch om vreemde Werken over te neemen in hunne taal, hebben de vertaaling der *Kerkelyke Historie* des eerstgenoemden Mans met de grootste toejuiching ontvangen, en openlyk erkend, dat deeze, ook onder hen, de eenigste was met het juiste oordeel geschreeven. De billyke lof, die men het geleerde Duitschland verschuld is te geeven, heeft ons thans al mede, in een tweede uiterste doen vervallen, dat men naamelyk al wat maar Hoogduitsch is, of leezen of vertaalen moet. Langs deeze twee wegen zyn wy, en zelfs Geleerden onder ons, halve Slaaven geworden, en men let meer, wat deeze Nabuuten vermoogen, dan men beproeft, wat men zelf zou kunnen voortbrengen. Wat yverloosheid, wat slaapzugt, mag ik dan vraagen, heeft ons ten deezen tyde bevangen? is de moed aller Godgeleerden en Geneesheeren uitgebluscht? dit kan niet algemeen gezegd worden, zo lang wy eenen grooten GAUBIUS, eenen arbeidzaamen VAN DOEVEREN, eenen kundigen CAMPER en anderen onder ons hebben, welke laatste, by voorbeeld, niet anders doende dan zyn begonnen stuk over de *Spieren* te voltooien, waarna de geheele *Medische* waereld wagt, zynen naam onsterfelyk maaken zal. Dan onder de Liefhebbers der Geneeskunde zyn eenigen, die, by voorbeeld ten platten lande woonende, en niet veel geleezen hebbende, om dat het hun aan Boeken mangelt, een in hun oog zeldzaam geval ontmoetende en geneezende, aanstonds hetzelve als wat nieuws opgeeven, of anderen vindt men ook, zelfs onder kundigen, gelyk een beroemd voorbeeld in *Weenen* zulks getoond heeft, die de gelukkige herstelling door een of ander geneesmiddel aantref-

treffende, wanneer niet het middel, maar de natuur, of eene andere toevallige zaak de eer daarvan toekwam, zich laaten misleiden, en ten eersten zulk een hulpmiddel als *souverain* in top vyzelen. Ontdekken andere bekwaamer Mannen, daarna, de ydelheid der algemeene genezing van zulk een middel, gelyk zo dikwerf gebeurt, deeze werden meer afgeschrikt om zo schielyk hunne geleerde Werken aan den dag te brengen, gedenkende, dat men in HIPPOCRATES tyden anders leefde. Wie toen iets byzonders opmerkte, of eene ongemeene geneezing met eenig middel deedt, schreef zulks op een tafelken, en hing het aan den open baaren weg of op de markt ten toon. Anderen, dat leezende, beproefden daarop het zelfde middel, en hadt het eene bestendige uitwerking op de kranken, dan maakte men het tot een vast geneesmiddel. Langs deezen weg van waarneemingen, meen ik, is HIPPOCRATES zo ver gekomen, dat hy zyne *Aphorismi* tot stokregels heeft kunnen opgeeven Dan in deeze Eeuw zyn eenigen al te schielyk in het vermelden hunner proeven; gelyk men aan zo veele kleine dagelyks uitkomende *Pieces* ziet, terwyl de overtuiging der noodzaakelykheid van meer dugtige proeven de voortreffelyke Werken van kundiger Geneesheeren lang te rug houdt. Er zyn egter nog andere redenen, myns eragtens, die hier by zamenwerken, welke myne nadere overweeging noodig zouden hebben. Doch onder deezen, durf ik de volgende wel opgeeven, of naamelyk de *Harmonie* onder de Geneesheeren wel zo groot is, als noodig is om de veeltallige verschillen af te doen, en de Geneeskunde in hooger top te voeren, meer edele schriften in de waereld te brengen, dan 'er nu voor den dag koomen? Op deeze vraag beter gevat zynde, dan ik ben, zullen die Heeren, hoop ik, in my eene heuschheid houden, wanneer ik het antwoord hierop van hun afwagte.

Onder de Godgeleerden van allerlei Gezindheden in ons land zyn zekerlyk Mannen van groote geleerdheid, en ik meen niet te dwaalen, wanneer ik, over het algemeen, zeg, dat zy in kundigheid die der voorige Eeuwe overtreffen; evenwel ziet men zo veele uitmuntende Werken niet voor den dag komen, dan men wel verwagten zou. Waar hapert dit aan? Houden de ongelukkige oorlogen, over deeze en geene nieuwe geschil-

len, hunne aandagt tot dezelven meest bepaald? Worden de uitneemendsten onder hen 't minste aangemoedigd? Blyven kundige Mannen op afgelegen Dorpjes vergeeten? Worden hunnen Talenten niet regt gewaardeerd? Vergaat hun deswegen de lust om openbaar te toonen, wat zy vermoogen? Vreezen zy te zeer de hekelingen van Krityken? Of valt het hun lastiger, hoewel de trant van Studeeren op Hooge en Laage Schoolen hun gemakkelyker gemaakt is, thans wat nieuws te schryven, daar reeds zulke schoone stukken in het licht gebragt zyn? Of bluscht de algemeene smaak der Menschen in het vreemde, hunnen moed uit om zelve met een Vaderlandsch werk voor den dag te komen? Of eindelyk, moet ik denken, daer de tegenwoordige Leerredenen meer moeite kosten, dan men voor eene en twee Eeuwen daer aen moest besteeden, dat hun de noodige tyd tot wat anders ontschiet? Of eindelyk moeten ze niet in waarheid al te veel prediken? enz. Ik geloof, dat ik, by de voorstelling deezer vraagen, wel eene en anderen gegronde reden getroffen heb; doch liefst wil ik hun het oordeel geheel laeten, dan onvoorzigtig hier in te mistasten.

De Wysbegeerte en Natuurlyke Historie hebben, behalven andere Weetenschappen, een ongemeene aanmoediging in ons Land gekreegen, zints WILLEM de IV. den grond daartoe leide door dat uitmuntend Kabinet van Natuurlyke Zeldzaamheden, 't geen WILLEM de V. tot zulk eene grootte en schoonheid, die elk kundig oog verbaazen moeten, opgetrokken heeft: en laat ik 'er by voegen, zints de opregting van de HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY DER WEETENSCHAPPEN te HAARLEM; getuigen zyn daar van haare uitgegeeven werken, en de nu onlangs opgerigte Genootschappen te VLISSINGEN, ROTTERDAM, en AMSTERDAM: dan de tyd zal moeten leeren, of men die vrugten, welk men naar gelange van 't getal deezer *Societeiten* wagten mag, ook in de daad ontvangen zal: want, daar de vraag, of zulk een viertal den nayver meer wekken zal dan niet, als noch onbeslist moet blyven, wordt 'er gevreesd, dat zulke aanmoedigingen noch te zwak zyn, en misschien noch zwakker zullen worden, als de eer van Lid eener Maatschappye te zyn, zal afgenomen weezen.

Men mag dan zeggen, dat de HAARLEMSCHE MAATSCHAPPY den groud gelegd heeft om een nieuw leeven en lust voor de Weetenschappen in ons Land te wekken, en men moet zich in de daad verwonderen, dat zy, uit zo kleene beginseltjes gebooren, der maaten hoog het hoofd heeft opgestooken, het geen onze Landsgenooten grooter zugt, ter ondersteuninge deezer gemelde vier *Societeiten*, moet inboezemen, gelyk kan geschieden, wanneer ze dezelven meer toejuichen en kragtiger ondersteunen. Intusschen meenen sommigen, dat onze Vaderlandsche Geleerden, op de aanmoediging des eersten Genootschaps, noch niet voortgebragt hebben die vrugten, welke men verwacht heeft, waar over ik niet wél kan oordeelen, en daarom ook ditmaal aan hun laaten wil

't Gaat dan vast, dat de vorderingen in de Weetenschappen groot zyn, en de goede smaak hoe langs hoe meer door begint te breeken; doch dat men zich te veel met het vreemde, 't geen weinig betekent, ophoudt: een Vaderlandsch Boek, wél geschreeven, moet onderdoen voor eene Fransche of Engelsche vertaaling, die weinig om het lyf heeft. 'Er zyn Schryvers onder ons, gelyk men nu en dan van zulken eene geringe schittering ziet, die wel wat kunnen uitvoeren, dan wie wil arbeid doen, wanneer dezelve by ons eigen Volk zo weinig gewaardeerd wordt? Dit zyn dan moedblusschingen, geen aanspooringen. Dus zyn wy zelven oorzaak, dat de stroom der vertaalingen aanwast, en onze goede vernuften, liever dan te werken, 's volks dwaasheid belachen. Zy laaten dan de Natie zuchten onder het drukkend pak van vreemde Schriften, en wagten, tot dat deeze ondankbaare wansmaak, of hoe zal ik dat noemen, zal weggenoomen zyn. - Door deeze kleinagting onzer goede verstanden moet 'er zeker minder gearbeid worden. Ik ken 'er, die nu der moeite niet waardig oordeelen, pen op papier te zetten. Men is daar door zeer ongelyk gemaakt aan onze Duitsche Nabuuren, die waarlyk Ezels in het werken zyn. Dan de arbeid is noch minder, om dat veele dingen, als de pragt en de vermaaken, niet alleen de Studien nadeel doen, en door de verragting, met welke zy die behandelen, stremmen; maar ook grooten invloed hebben op onze jonge Lieden,

die thans minder dan voorheen zitten. – De sobere of geheel agterblyvende belooning en doen mede niet weinig, dat kloeke vaderlandsche Vernuften den pen van papier houden. *De Man heeft geschreeven*, is vaak de geheele lof, en belooning, die een goed Schryver ontvangt. Eenige Exemplaaren van zyn werk mag hy van zynen Drukker ten loone ontvangen, terwyl deeze met de winst gaat stryken, maar dat is het al. *Ponden Sterlings* betaalt men voor geen Copyen, gelyk in een nabuurig Ryk. 't Zou schande zyn, indien een Schryver durfde roemen, hoe veel hy voor het blad getrokken hadt. Mag een Schryver zich dan voor zyn Werk niet laaten beloonen, volgens het verkeerd oordeel van het Gemeen, daar het hem zo veel gelds en moeite gekost heeft, een Geleerden te worden? Het Gemeen laat zich voor de minste beuzeling betaalen, maar een Schryvermag geen belooning aanneemen. Zotte waan Hy moet zich alleen met eenige Present-Exemplaaren voor zyn Copy laaten vergenoegen, en die aan Lieden geeven, welke, gelyk ik verscheiden zulke gevallen ken, de moeite niet eens neemen willen om 'er hem voor te bedanken Treffelyke aanmoedigingen! hoe zou de wyse POPE door de waereld gekomen zyn, als hy onder zulk een Volk geleefd hadt? - met een woord - het mangelt onder ons aan *aanmoediging, arbeid* en *belooning*, meer dan men denkt - men is verzot op het vreemde, eigen Schryvers weegen geen aas - dit is de Mode, de Mode van onze Eeuw. Zwyg dan schryvers, tot dat deeze nieuwigheid, deeze ondank baar heid zal erkend worden, en men, zich zelven gestraft hebbende door het gemis uwer Werken, eindelyk beginnen zal aanmoediging nog belooning agter te houden, om u tot den arbeid op te wekken; of liever verander, myne Vaderlanders! uw gedrag; lok schuilende vernuften uit om ute leeren en te stigten; beloon talenten; onthoudt niet langer der Natie de eer, die haar daar door, zelfs van de Vreemden zal toevloeien; verbeeter, gelyk de nabuurige Volken, uwen smaak, en vertreedt zulken niet in uwen eigen schoot, die wilden zy in eene vreemde Taale schryven, by Vreemden hoog zouden geagt worden.

De Denker.

N°. 510. *Den* 5 October 1772.

[De Mode van de *Bruidskleederen* niet af te draagen in het vervolg gegispt. Het gebruik van *Zilver* aan Tafel gebillykt Het verschynen met *nieuwe Klederen* in de Kerk afgekeurd.]

Het goed, wanneer 't niet wel besteed wordt en gebruikt,
Is net gelyk een schoen, die ons den voet verstuykt,
En vallen doet, zo hy te wyd is: daarentegen
Van pyn doet klagen, is hy te eng. Gy zult te degen
En wyslyk leeven, myn Cornelia, zo gy
Vernoegd leeft, en u schikt naar uwen staat.

PROEVE VAN DICHTOEF.

MYN HEER!

Toen ik trouwen zou, heeft myn Man een schoon kleed, en ik een kostelyken sak laaten maaken, op aandrang onzer Familie; want daar wy in stilte die plegtigheid zouden laaten voltrekken, en zulks *en negligé*, dat is, in onze gewoone daagsche klederen, zo stondt het ons beide zeer tegen de borst, handen vol gelds uittegeeven voor iets, waarvan wy op dien dag geen nut zouden hebben; doch de Familie daar op sterk staande, gelyk ik zeg, lieten wy ons overreeden. Thans zyn wy zes jaaren getrouwd geweest; doch myn sak zit nog agter het slot; ik heb hem maar tweemaal kort na onzen Trouwdag aan gehad; hy mag nu Zon nog Maan meer zien. Myn Mans Moeder zoekt my dat te beduiden, en zegt, dat ik wel myne kanten mag draagen, maar niet myne Bruids klederen: men moet die spaaren; het is genoeg als men ze heeft; ook is het buiten de mode, dat men die in het vervolg aantrekt; het was eene schrikkelyke zaak, als ik die wilde verslyten, waar van ik al dikwils gepraat heb; want waarom, is myn zeggen,

heb ik die gemaakt dan om ze te draagen? ze vermuffen in myn Kabinet; de Modes veranderen ook, en als het langer aanloopt, zal dat stof, 't geen ik toen moest uitkiezen, buiten de manier raaken, en ik nog eens zo lang getrouwd zynde, en dan dien sak draagende, met een ouderwetschen voor den dag komen. Zeg my eens, is 'er geen kans, om ten gevalle van anderen, die dwaase mode uit de waereld te helpen, en my tevens gelegenheid te geeven myne klederen te verslyten, want ik ben niet gesteld op eene groote oude *garderobe*; de oude moeten by my eerst weg, eer ik nieuwe maake. Beduidt de waereld in een nieuw Vertoog, dat ik het stuk aan 't regte eind heb, gy zult 'er my en anderen door verpligten. Ik blyve

UEd. Dienares.
MARIA KLEÊRLOS.
Amsterdam den 2 Septemb. 1772.

Ik voeg 'er by nog een tweeden ontvangen brief van den volgenden inhoud.

MYN HEER!

Ik heb Amsterdam verlaaten, en ben in een andere Stad getrouwd met een braaf Man, die reeds in het huishouden zat, en van alles vry wel voorzien was, behalven van Zilver, voor welk ik gaarne erkennen wil eenig zwak te hebben. Het eerste dat ik deedt, toen ik myne nieuwe wooning by mynen waarden Man betrokken hadt, en op myn stel was gekoomen, was, dat ik eenig zilver aankogt, en dat nog al voor een mooi Sommetje, om dat het onze staat verdraagen kon: maar hadt ik geweeten, dat ik nu weet, ik zou 'er my wel tienmaal op bedagt hebben Ik zal u de rede zeggen. Meenende, dat ik myn zilver gekogt hadt om het niet voor altoos in myn Bufet op te sluiten, maar 'er da elyks gebruik van te maaken, liet ik, deezen winter een gezelschap van Dames en Heeren aan myn huis ten eeten hebbende, hetzelve voor den dag komen, en aan tafel gebruiken. Ik zag wel,

dat de oogen myner gasten aanstonds daarop vielen, en schoon, onder het eeten en praaten, dikwils daarvan afgekeerd, egter daarop telkens wederkeerden, maar ik kon de rede niet vatten. Ik dagt het daar aan te moeten toeschryven, dat myn zilver niet geheel nieuwmodisch was, want myn Man hadt eenig, dat juist niet van den allernieuwsten smaak was, doch buiten dat zeer goed, het geen ik niet noodig vondt te verruilen, en een goede Som voor het fatsoen weg te werpen: ik hadt ook nog al wat op een Boelhuis laaten koopen, dat misschien ook twee of drie modes ten agteren was; doch de rest was altemaal naar den nieuwsten trant. Ik bleef eenigen tyd in die gedagten, tot dat ik by myne gasten ook weder verzogt zynde en gegeeten hebbende, (daar ik tot myne verwondering geen ander zilver dan Lepels en Vorken op tafel hadt zien komen, schoon ik wel wist, dat zy meer ander hadden) in discours raakte met eene Dame, welker openhartigheid my haar boven de andere Mevrouwen deedt stellen, over het aanrigten eener tafel; wanneer ik haar vraagde, waarom wy by zekere Dame gegeeten hebbende, waar alles extra pragtig was, tinnen Kandelaars op tafel haddeh zien komen, en ten antwoord kreeg: dat is hier de manier; gy hebt ons onlangs niet superbe maar zindelyk getracteerd, daar ik ook voor ben, en het geen ontbrooken mogte hebben aan de veelheid der Spyzen, vergoed door een gezigt van fraai zilver; maar misschien hebt gy tevens gezien, dat dit vry wat in het oo liep by uwe gasten, die de gewoonte hebben van overvloed van diverse Spyzen op te disschen, meer dan hun zilver te laaten zien: Dit is de rede, dat ik u raade voortaan niet meer te *pronken* met uw zilver, want dien naam zal men het geeven; het moet genoeg zyn, dat gy het hebt, en u zelven daarin vermaaken kunt; want yder vermaakt zich hier alleen in het zyne, nooit in dat van een ander: is het slegt weder, en gaat gy niet uit, of hebt gy niets te doen, dan kunt gy uw Bufet openen, een uurtje daar voor gaan staan, en u vermaaken met het bekyken en behandelen van uwe zilvere Theekerel, Kandelaars enz. Verwonderd over deeze

ontdekking vraagde ik haar, of zy ernstig sprak dan boertte; zy zweeg en glimlachte Ik begreep 'er uit, dat zy my de gewoonte deezer Stad hadt geopenbaard, doch aan myne overweeging overliet, of ik wilde volgen, 't geen ik dagt, dat zy zelve bespotte. Wat dunkt u hier van, myn Heer! zeg my, wat ik hierin doen of laaten moet, dan blyve ik.

Ued. Dienstwillige
Dienares.
CORNELLA ZILVERSCHOON.

* * *

Ik zal de twee brieven van de Mevrouwen KLEERLOS en ZILVERSCHOON beantwoorden; doch den derden van anderen aart, hierna volgende, aan de overweeging myner Leezeren overlaaten: men houde my dit ten goede, het werk is dan tusschen hen en my in gelyke deelen verdeeld. Ik staâ de twee Dames ten dienste; myne Leezers mogen het den Heer doen.

Antwoord van den Denker.

Beide Briefschryfsters komen my voor, Dames te zyn, die haar oordeel hebben, en van goeden smaak zyn. Mevrouw KLEêRLOS is de eerste niet, die klaagt over de dwaase manier van de Bruidsklederen niet te mogen draagen, maar zorgvuldig wegtesluiten. Laat haar Mans Moeder ons zeggen, welke *preferentie* de kanten haarer Dochter boven den sak, of de sak boven de kanten hebbe; waarom het een moet ontzien, en het ander niet gespaard worden? - moet de sak in het Kabinet blyven tot eene gedagtenis, dat haar Dochter getrouwd is? de Man en kinders, dagelyks onder haar oog komende, zullen aandoenlyker gedenktekens van den trouwdag haarer Dochter zyn. Zo die klederen gemaakt zyn om te dragen, niet om als eene *Relique* voor de volgende Geslagten over te blyven, dan weet Mama genoeg, wat zy haare Dochter moet veroorloven. Is Moeder wat hoogzuinig, en beeft zy, gelyk ik denk, op het verslyten van zulk een fraaien sak;

MARIA praate haar dan geduurig voor, de groote nadeelen, die dat kleed lydt door het stil leggen, en het veranderen des modes. Helpt dat niet, zy verkoope het heimelyk aan een Jood, kan zy 'er een ordentelyken prys voor krygen, 't geen ik weet, om dat het aanstonds verzonden kan worden naar Duitschland en daar tot een bruidskleed eene van Hoogduitsche Juffer dienen. Deezen weg weeten toch veele andere jonge Dames voor haare klederen: gelukkig dat 'er deeze is; waar bleeven ze anders met haare sakken, die wègmoeten, al zyn ze nog niet half sleets: voor de verkreegen penningen staat 'er dan weer een nieuwe op, en onze Dames blyven altoos in het nieuw uitgedoscht. Volgt MARIA deezen raad, zy praatte dan niet meer met Mama over haar Bruidskleed, welke deszelfs getrouwe gevangenis en opsluiting zal blyven vaststellen, en gerust zyn.

Mevrouw CORNELIA is van mynen smaak. Zy haat de pragt, onthaalt haare Vrienden zindelyk, doch niet overtollig, en ziet gaarne fraai zilver. Ik wilde liever by haar te gast gaan, dan by haare Mevrouwen. Tinnen kandelaars op tafel als men zilveren heeft, zou my zulke laage gedagten van haar verstand inboezemen, dat hunne *delicate* schootelen my minder zouden smaaken. Maar ik moet hier niet redeneren van my zelve; de goede CORNELIA heeft raad noodig. Welken geef ik haar? zal zy haare Mevrouwen beduiden, dat het zilver niet voor het Bufet, niet om daarin opgeslooten te worden, maar ten gebruike en voor de tafel is gemaakt? zal zy zeggen, dat ryken, by Gastmaalen, het eene mogen schikken naar het andere? zal zy somtyds beweeren, dat men de Lieden niet van *pronken* moet beschuldigen, als zy wat minder schootels opdisschen, (gelyk onze CORNELIA) en wat meer zilvers vertoonen? zal zy staande houden, dat het oog zich zo wel mag verlustigen in het beschouwen van dat zuiver metaal, dat ons door zyne witheid bekoort dan van fyne servetten? - deeze redenen, vrees ik, zullen niet gelden; de mode heeft invloed op het verstand. Moet dan CORNELIA tinnen kandelaars koopen om ook de mode dier plaatse te volgen? neen, zy zette haar stuk door, en zegge, dat het gebruik van zilver eene goede

Amsterdamsche mode is, waar aan zy gewoon is, en die zy verkiest te volgen, om dat zy zilver heeft, en nergens anders om.

* * *

MYN HEER!

Waar komt het toch van daan, dat alle Kleermaakers zo voor Mannen als Vrouwen, de handen zo vol werks hebben, in de weeken voor Paaschen en Pinxsteren, dat men 'er geen stuk uit gedaan kan krygen? ik heb dit al zo meenigmaal ondervonden, dat ik op dien tyd nooit iets meer by hen te maaken breng. Gy zult my op de eerste vraag misschien antwoorden: om dat het gemeene Volk op die twee Hoogtyden schoon, en elk op zyn fraaiste uitgedoscht moet zyn. Dat geef ik u toe, en geloof ook, dat 'er geen andere reden van is te geeven. Maar moet dan het Gemeen en niet alleen het Gemeen, maar zo veele fatsoenlyke Lieden in dat begrip blyven, dat men dan opgepronkt in de Kerk moet komen? Ik ken veele Lieden, die nooit een nieuwen sak of een nieuw kleed, voor het eerst in de week, maar altyd op eenen Zondag zullen aantrekken: keurt gy dat ook voor goed? ik niet, en kan U zelfs zeggen, dat ik het nooit volg. Of denken die menschen, dat het Opperweezen meer behagen schept, als wy met een nieuwen dan met een ouden rok in de Kerk verschynen? ik ben 'er niet tegen, dat men deftig en zindelyk gekleed daar kome, maar ik keur zeer af, dat men daar voor het eerst zyne nieuw gemaakte klederen vertoone. Meest altoos trekt het de oogen van anderen af; want dikwils heb ik, na eene geeindigde predikaatsie, jonge Juffers buiten de Kerk komende, hooren zeggen: hebje wel gezien, dat die en die Mevrouw of Juffrouw een nieuwen sak, of die en die Heer een nieuw kleed aan hadt? waar of dat toch gekogt is? 't is een nieuw Snufje, het stondt goed, wy moeten ons eens daarop informeeren, enz. Gelukkig, als het met zulke deftige redeneeringen afloopt; ik heb 'er wel andere gehoord, die u veel minder zouden stig-

ten, en genoeg toonden, dat zulke Kerkgangers zich meet met de oogen, dan met de ooren onder de leerreden hadden bezig gehouden. Van alle deeze afleidingen konden de zulken bewaard worden, als gy het onbetamelyke van met nieuwe klederen voor 't eerst in de Kerk te komen, eens regt wilde uittekenen. Onder anderen zoudt gy kunnen zeggen: dat een Juffer altoos zich zelve verraadt, en blyken geeft van een klein verstand te bezitten, als zy zondags haar nieuwen sak de monstering van het algemeen laat passeren - dat, zo zy waant meer op str at bezien te zullen worden uit hoofde van naare nieuwe klederen, zy zich zeer bedriegt, want dat haare fraaie tronie dan geheel voorby gekeeken wordt, en de oogen der geenen, die haar zien, alleen op de bloemen of stoffe van den sak blyven tuuren - dat in eene der eerste Fransche Kerken van ons Land, waar sommigen den meesten zwier verwagten zouden, geen Dame ooit, voor het eerst, met haare nieuwe klederen verschynt, of zo gekapt zich vertoont, als zy op andere dagen der weeke uitgaat - dat.... maar wat behoef ik u meer stofs aan de hand te geeven; dit stuk, dat zich zo wel bepleiten laat, zal u drangredenen genoeg opleveren, om veele van zulke verkeerde denkbeelden aftehelpen, en ik vertrouw, als de voornaamste van het Huisgezin daarvan overtuigd staan, dit volgen en aanpryzen dat de dienstbooden en vervolgens het Gemeen zich langzamer hand wel zullen laaten gezeggen, om zich daarna te schikken. Ik ben

UEd. Dienaar
ANTHONY MODEST.

In plaats van deezen brief te beantwoorden, het geen ik hier boven reeds aan myne Lezeren heb overgelaaten, zal ik dit Vettoog met een ernstig stuk uit eenen onzer beste Dichteren sluiten.

Dat vry de schoone purperverf,
Waar by de beste roos versterf.
Verciere een hoogen Werreldvorst
Die haar ter staatkleedye torst:

Dat deeze verw den tabberd zoom'
Der Vaderen van 't oude Room':
Dat Daniel, ten gunsteblyk
Zyn's Konings, met dat cieraad pryk';
Nogthans die hoogste praaltooi werd
Van 't regt grootmoedig Christenhert,
Als borger van de Hemelstad,
Te slegt voor zyn cieraat geschat:
Hy agt geen staatkleed, dan in gloed
Van 't kostelykste purperbloed
Uit 's Heilands harte, en zy geverft,
Dat door geene eeuwigheid versterft.
Met hand en voet en hoofdrobyn
Des Heilands moet die tabberd zyn.
Behangen tot een' ridderband,
Waarby het schoonste halskarkant
Of snoer van 't gloeijend bloedkoraal
In aangenaame kleur niet haal'.
Met zulk een cieraad door Gods Geest
Hem aangedaan, treê hy ter feest
Van Judaas Leeuw en Judaas Lam.
't Welk tot zyn zielszoenoffer kwam.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 511. *Den* 12 October 1772.

[*Klagten* van eenen Losbol over zynen *braaven Gouverneur*.]

- - - Sed comprime motus,
Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit,
Occurrat. - - -

CLAUDIANUS.

MYN HEER!

Als het zo voort moet, eer ik in de groote waereld verschyn, wat zoetigheid zal ik proeven, zo dikwils ik de onaangenaame voorbereidzels my dan herinneren zal. De jaaren der jonkheid, zegt men, zyn de aangenaamsten van het leeven; doch die deeze spreuk in de waereld bragt, moet het voorwaar beter dan ik gehad hebben. Ik weet nu al, dat het leeven een mengsel van vreugde en verdriet is, en dat het genoegen door de eene of andere bitterheid meestal gestoord wordt; wordt het daarna niet beter, dan zal ik het nooit breed hebben. Als ik den tyd van myne eerste kindsheid tot deezen dag toe nadenk, bevinde ik op het overtuigendste, dat ons ongenoegen nimmer minder, maar altoos door zwaarder agtervolgd wordt. Ik stel my dikwils met vermaak die gelukkige dagen voor, toen myn grootste genoegen gelegen was in een kaarten - huisje te bouwen, of op een stok door het huis te ryden. Die gouden eeuwen duurden egter niet lang; want, zo dra ik wat meer voor de deur kwam, en anderen in een klein chaisje,

met een bokje bespannen, zag ryden, viel het my ondraaglyk, dergelyk vermaak te moeten missen, en integendeel gebruid te worden door het vreeselyk gezigt van eene stuursche Schoolmatres, waar aan men my eerst toevertrouwde om my maar uit het huis kwyt te zyn. Onder haare grimmende oogblikken zugtende, dagt ik regt gelukkig te zullen zyn, wanneer ik, haare roede niet meer te vreezen hebbende, by den Meester zou school gaan, en soortgelyke vermaaken, als andere Schooljongens genieten. Die heuchelyke tyd bleefniet lang agter; ik wierdt by een Meester ter schoole besteld; maar in plaats van myn gewaand geluk te genieten, wierdt myn verdriet grooter: myne Moeder kogt my wel een chaisje met een bokje, maar myn tyd werdt zo zeer bepaald door het onderwys, dat men my in den Godsdienst, tekenen, danssen enz. gaf, dat ik weinig gebruik van dat vermaak kon neemen. Natuurlyk haakte ik dan al wederom naar wat anders. Myn leed dagt ik volkomen te zullen overwinnen, wanneer ik, naar de Latynsche School gaande, losser aan den band zou liggen O! dagt ik, hoe gelukkig zyn die knaapen, die wel met eene menigte boeken dagelyks school gaan, maar veele speeldagen en groote vacantien hebben: O! hoe gezegend zal myn staat zyn, als ik mynen tegenwoordigen meester ontwassen zal zyn. Die tyd daagde eindelyk op, doch ook toen vondt ik myn ingebeeld geluk niet; myne smert integendeel vermeerderde, ik werdt nu te oud of te groot (want ik was *quasi vero* Student) om met den bok te speelen, de arme bok moest aan een zyde, en met den bok verdween myn vermaak Daar ik my voorgesteld hadt meer vryheid, meer uitspanning en weinig te leeren te zullen hebben, vondt ik my jammerlyk in myn oogmerk bedroogen, te meer toen myne Ou-

ders, die nergens grooter zorg voor droegen, dan om my eene goede opvoeding te geeven, my nog daerenboven eenen Latynschen Meester aan huis gaven, die het nauwkeurigst opzigt tevens over myne Zeden zou hebben. Dubbeld zat ik dan toen onder de plak, hoe'er onder uitgekomen? Deeze Schoolvos agtervolgde zo wel myner Ouderen inzigten, dat ik hem in het kort zo veel goeds wenschte, als 'er op een stuiver liggen kon, en meer haatte dan mynen Duitschen Schoolmeester, dien ik dagt my zo veel te kort gedaan te hebben. Ik geloofde in het grootste ongeluk gestort te zyn, als ik myne makkers met hoepels, tollen, knikkers, kooten, enz. langs straat zag loopen, terwyl ik my met eenen Kategiseermeester of een anderen Onderwyzer op moest houden. Ik beklaagde dikwils deezen mynen staat, en benyd de myner Susteren geluk, dat zy dagelyks met haare Mademoiselle mogten wandelen, op gezelschappen gaan, en allerlei aangenaamheden genieten, terwyl ik moest zitten tuuren in het divertissant boek van Vader *Vossius*, of op de fiool speelen, die ik duizendmaal voor *Sint Felten* wenschte, of eenige andere oefening doen. Er zat in die yzere eeuw van myn leeven niets anders op dan goeden moed te behouden, en my het vermaak voor te stellen, dat ik genieten zou, als ik de ringeloorende magt deezer School-Pedanten ontwassen, en my tot de Academie bevorderd zou zien. Wat geluk! na verloop van zes lastige jaaren hadt ik myne vyanden overwonnen; ik wierdt gerekend genoeg gevorderd te zyn om de schoolen te kunnen vaarwel zeggen, en naar de Academie gepromoveerd te worden: dan ook hier werdt myn gelukstaat al wederom gedwarsboomd. Myne Ouders oordeelden zeer nuttig te zyn, dat ik noch één jaar van de lessen van onzen Rector profiteerde, en

onder hun oog bleef. Dit was my op nieuws een doren in den voet, gepromoveerd te zyn naar de Academie, en noch onder den Rector te staan, stak my geweldig in de krop: maar door deezen zuuren appel moest ook allangzaam gebeeten worden, wat wilde ik doen? ik kon myn lot niet veranderen. Middelerwyl, het geen myn lot eenigzins verzagtte, mogt het my gebeuren het zoet gezelschap van de Cornuitjes myner Susteren by te woonen, waarna ik reeds langen tyd gehaakt had: ik begon het aantrekkelyke der Sexe gewaar te worden, ik volgde de voorbeelden van anderen, wist my aangenaam te maaken, zodanig dat ik al mede wat in tel kwam, en voor een aartig jong Heer begon aangezien te worden. Maar ook dit zo, 't schynt, was met groote onvolmaaktheid gepaard: myne groote wensch was en bleef om naar de Academie te gaan; daar stelde ik my voor alle edele vryheid, waarna elk schepsel dorst, en de gunst van de Jufferschap te zullen genieten: maar hoe vertraagde men dit tydstip tot myne smerte? De dood myner Ouderen, die elkander kort volgden, en over my niet myne Susters, by hunnen uitersten wille, twee Voogden benoemden, juist onze Bloedverwanten, welken ik wel in den hemel wenschte, of dat ze wat meer dagten aan de dagen hunner jongelingschap, wanneer zy my zo strenge lessen niet zouden voorschryven, trof my. 't Was toen, dat ik dikwils uitriep.

---- *Hoe onbescheiden gaan*.
De Vaders tegen d'onbejaarde Zoonen aan.
Hoe onregtveerdig is het vonnis, dat zy stryken?
Wy komen nauwlyks eerst in de waereld kyken,
Of zy begeerden wel, dat wy ons stelden aan
Gelyk als oude lui, en willen niet verstaan,
Als of het onredelyk waar, dat wy die dingen plegen,
Waartoe gemeenlyk de jonkheid is genegen.

Eindelyk werdt het tyd om naar de Academie te reizen, maar hoe? hoe liep dat tegen myne gedagten af? 't was onder opzigt van een Paedagoog of Gouverneur, het zwaarste dat my geduurende myn leeven overkomen is. Een Gouverneur te hebben op zich zelve, dat bruidt nog al heen: veele jonge Heeren, my in fatsoen en geboorte egaal, hebben ook Gouverneurs, maar geen een, geloof ik, als de myne, die zelfs wel een plaats in het verbeterhuis zou verdienen. Gemelde jonge Heeren leeven met dezelven als Broeders; zy ryden, zy visschen, zy jaagen, zy krotten met elkanderen, de een is de Gouverneur des anderen, te zaamen *Freres Compagnons*; maar myn Gouverneur is een styve, lompe, plompe klaas, een sot in folio, een Pedant *cum notis Variorum*; die zyn hoofd altyd vol heeft van het betamelyke, en eerlyke, van deugd en Godsvrugt, en, gelyk ik vast geloof, nooit zyne pooten op een salet gehad heeft. Spreek ik van eens te gaan ryden, hy babbelt van collegie-houden; wil ik op een vrolyke party gaan, of iemant van mynen smaak zien, hy praat van studeeren; haal ik eens op tot lof eener *Belle*, hy doet een stigtelyk sermoen tot lof der geleerdheid; wil ik eens een pretje hebben, hy praat van het betaamelyke, of zo als altoos in zyn mond bestorven is, het *decorum te observeeren*. Dus sleept hy my van het gezelschap af, dat ik verkiezen zou; van jongelingen van goeden smaak, die my verbeteren zouden; van lieden de bon ton, die eerst weeten, hoe men leeven moet, weg. Ik moet dan mynen Mentor volgen in de honorable compagnie van dreilooren, waarin hy my introduceert, die den geheelen avond over de geleerdheid den Snaater roeren; in de hersenschimmen van allerlei raazende Poëten, ik weet niet, wat aangenaams, wat verhevens vinden, en

my door hunne lastige dispuuten over een stuk, waar aan my nog hun iets gelegen ligt, pyn in het hoofd verwekken. Onder het Gouvernement van zodanigen Nestor heb ik reeds een geheel jaar geleefd, waar in myne continueele divertissementen bestaan hebben in het houden van Collegies over de Grieksche en Latynsche Litteratuur, eene weetenschap waar mede men honden en katten zou vergeeven, en waarin ik zulke groote progressen heb moeten maaken, dat ik in de voorleede Vacantie t'huis zynde, in een gezelschap van een Dame moest hooren, hoe ik veel van myne aangeboore aartigheid verlooren, en zo weinig van het bel air, 't geen my voorheen zo natuurlyk stondt, had overgehouden, dat ik met nog één jaar zo te studeeren, een volslagen Pedant zou zyn, het geen ik ook geloof dat waaragtig zyn zal, als ik het Plan van myn Gouverneur, waarin myne Voogden een volmaakt behaagen hebben, volgen moet. Maar zeg my eens, Heer Denker! of ik dat concept van mynen geleerden Kwelgeest volstrekt volgen moet? zal ik my dit jaar op de Logica, Mathesis, en Natuurlyk Recht toeleggen? Wat raakt het een ander, of ik weet, dat iets in *Barbara* of *Celarent* staat, of een driehoek eenen regten hoek maakt, of het Natuurlyk Recht my bekend of onbekend is? Hy heeft myne Voogden weeten wys te maaken, dat deeze drie Weetenschappen de grondslag van alle geleerdheid uitmaaken, en zy zoeken my volstrekt te dwingen om den zin van mynen Gouverneur te volgen, en hoe zal ak dien ontkomen? daar één jaar Collegie te houden over de Grieksche en Latynsche Litteratuur, myne levendigheid al reeds zo verre heeft uitgebluscht, dat ik een der eerste Pedanten staâ te worden, wat zal het zyn, als ik op de dorre Logica en Mathesis my moet toeleggen? Dan zult ge, zegt myn Mentor, ge-

schikt en grondig leeren redeneren, gevoeglyke en waare gevolgtrekkingen uit alle zaaken afleiden. Schoone kennis! waartoe zal ze my dienen? ik heb immers, en elk mensch een natuurlyke Logica? Een Boer maakt sluitredenen, al weet hy niet, of de Logica een plant, dan wel een steen is. De Mathesis zal my weinig te pas komen, alzo 'er zelden gepleit wordt over de graaden van een cirkel of op de radix quadrata van vyftig. Een Schoolmeester mag de kost winnen met een stuk lands te meeten; maar ik, die vry wat te wagten heb, als myne Voogden rekening doen, behoef 'er my niet mede op te houden. Het Natuurlyk Recht bevalt my maar in het geheel niet, zo het, gelyk men my beduiden wil, zeer geschikt is tot het bestieren myner Zeden. Ik wil my met geen Zedekunde ophouden, alzo het vermaakelykste is zyne eige natuur te volgen, en voor het overige die regels aanteneemen, welke de hedendaagsche waereld aangenomen heeft, en op alle Gezelschappen klaar genoeg geleerd worden. Als UE. hierop my een Antwoord geeft, dat naar myn zin is, zal ik UE. hoogagten en blyven.

UEd. Dienaar.
VANUS.

Antwoord.

Ik vreeze, dat de Schryver deezes briefs een bedorven houtje is, of liever, dat hy nimmer goed is geweest, dat is te zeggen, eenigermaate buigzaam om hem tot zyn geluk te leiden. Braave Ouders, trouwe Voogden, en een hupschen eerlyken Gouverneur zyn drie voorregten, welken hy gehad heeft, of nog bezit; maar die hy voor ongelukken aanziet. Wat zal men dan tot verbeetering van zulke ydelen jongeling aanwenden? Hy klaagt over zynen Gouverneur, ge-

lyk aan alle losbollen eigen is. Gingen alle jonge Heeren, met lust om te studeeren, naar de Academie, en waren zy vyanden van een los leeven; men kon die Heeren missen: maar nu het tegendeel waaragtig is, doen zy de grootste diensten zo aan de Jongelingen, tot wier bestiering zy dienen, als aan de Familien, aan welken zy, by de geëindigde Studien, onbedorve Zoonen wedergeeven, voorzien met min of meer geleerdheid, naar gelange het hun heeft mogen gebeuren, een buigzaamen hart onder hun bestier te krygen. Wy beklaagen hem, dien de zorg over zulken wuften jongen Heer, van de jeugd af tot spel; vermaak en losheid overbodig geneegen, opgedraagen is. Alle zyne poogingen zullen, denkelyk, vrugteloos zyn, en hy zyner moeite zich beklaagen; behaalt hy nimmer eenige eer door zyne opvoeding en bestier, gelyk wy vreezen, hy zal egter wel dra geregtvaardigd worden door zynen *Eleve*, die zich, staat hy op vrye voeten, zich zal doen kennen. - Aan deezen raad te geeven, gelyk hy verzoekt, is hachelyk: is ze naar zynen zin, dan zal my hoog agten; zo niet, ik heb een gelyk lot, als zyn Gouverneur te vreezen Harten, waarin men naauwlyks iets goeds ontdekken kan, en die geheel tot de laagste denkwyze vervallen of geneigd zyn, voor te lichten, baat weinig. Hy zal aan den tyd moeten overgelaaten worden, of somtyds het een of ander byzonder toeval der Voorzienigheid, of eene drukkende tegenspoed hem de oogen opene, en de ydelheid van zyn gedrag leere zien. Wanhoopende aan den goeden uitslag van menschelyke pogingen, moeten we hem derhalven met aandoening verlaaten, en bidden, dat hy ernstig gelieve te overweegen, in welk een licht wy hem beschouwen, of hem zulks tot nagedagten mogt beweegen.

De Denker.

N°. 512. *Den* 19 October 1772.

[De *Hollandsche Zindelykheid* verdeedigd.]

Munditiae placeant. - - -

OVIDIUS.

De Hollandsche Zindelykheid verdeedigd.

De beroemde Mevrouw MONTAGUE, die op haare reizen zulke verstandige aanmerkingen omtrent de gewoonten en zeden der Volken gemaakt heeft, zo als uit haare overschoone Brieven(*) genoeg bekend is, kon geen voet in onze Hollandsche Steden zetten, zonder aanstonds derzelver netheden in het oog te krygen. In den *Briel* gekomen zynde, zegt ze: ‘ik was bekoord door de netheid van die kleine Stad, maar myn aankomst te *Rotterdam* bragt my een nieuw tooneel van vermaak voor oogen. Alle de straaten zyn met breede steenen geplaveid, en voor veele deuren van de gemeene handwerkers zyn marmren zitbanken van verscheiden koleuren geplaatst, die zo zindelyk onderhouden worden; dat ik u verzekeren kan, gisteren byna de geheele stad, onbekend, op myne muilen doorwandeld te hebben, zonder een' spat van drek te ontfangen; en gy zoud hier de Hollandsche meiden meer arbeid zien besteeden tot het schoonmaaken van de straat, dan de onze aan onze Slaapkamers doen. - De winkels en pakhuizen zyn van een verbaazende netheid en prachtig voorkomen, en vervuld met een ongelooflyke menigte van fraaije koopmanschappen, die zo veel beter koop zyn dan by ons, dat ik veel moeite heb om my te over-

(*) Gedrukt te *Amst.* by P. MEYER 1765, en 1772.

tuigen nog zo naby *Engeland* te zyn. Vuiligheid nog bedelaary is hier te zien.'

Zo verstandig als gemaatigd spreekt die naauwlettende schrandere Dame van onze Hollandsche Zindelykheid, veel verschillende van andere Buitenlanders of Nabuurren, die deeze netheid tot een verragtend spreekwoord gemaakt hebben, en niet zelden kiezen tot een onderwerp van hunne spotterny. Ik wil toestaan, dat, gelyk in alle dingen uitersten zyn, zo ook hier sommigen onder onze Natie tot eene bespottelyke netheid vervallen zyn, maar anderen onder dezelve zyn daartegen zo ongemeen morssig, dat geen Westphaalsche boerin voor hun behoeft onder te doen Uit zulke enkele voorbeelden kan dan het Karacter der Natie niet opgemaakt worden, en men heeft geen meer, reden om allen te beschimpen, uit hoofde, dat eenige weinigen ten uitersten *maltentig* zyn, gelyk men spreekt, of allen te laaken, om dat een klein getal overgegeeven slordig is. Over 't algemeen onze Provintie dan beschouwd zynde, moet men zeggen: dat Zindelykheid een byzondere hoedanigheid der Hollanderen is, zonder regt te hebben dezelve tot een onderwerp van boert en spotterny te neemen

Myns inziens, zyn 'er verscheiden redenen, die aanleiding gegeeven hebben, dat onze Landsgenooten meer dan Buitenlanders, ja zelf dan onze Nabuuren in andere Provintien, zich aan de netheid overgegeeven hebben, en daarin uitmunten. De menigvuldigheid van water in gragten en slooten, die byna alle Hollandsche Steeden en Dorpen doorsnyden, heeft de eerste ongezogte aanleiding zekerlyk daartoe gegeeven; het water reinigt alles, men hadt het by de hand, en het kostte alleen de moeite van scheppen en spoelen, om den drek weg te krygen, welke ligt wykende, als men hem niet lang laat zitten en droogen, eene tweede aanleiding gaf, om zulks herhaalde reizen te doen Daar men zich op den Koophandel hadt toegelegd, bevondt men, dat veelen waaren niet bewaard nog goed konden gehouden worden, dan in zindelyke huizen en pakzolders, dat eene tweede reden, van 't belang ontleend, het geen altoos vry sterk dringt, tot zindelykheid geweest is. Men moet hier byvoegen een groot aantal Fabrieken, welke in aart mors-

sig zynde, en zelf stinkende, de netheid volstrekt noodzaaklyk maakten, zou men in dezelven gelukkiglyk slagen. Als eene vierde reden meen ik te mogen aanvoeren het groot getal van Vrouwen, Dochters en Meiden, welke, terwyl de Vaders in de Negotie beezig waren, thuis niet genoeg om handen hebbende, van zelve gevallen zyn op de netheid om den tyd niet ledig te slyten. En het laat zich als eene vyfde oorzaak hooren, dat, toen de Koophandel allerlei fraai Huiscieraad, Klederen en Kostelykheden in ons Land bragt, die men in een laagen oord en beslooten huizen het bederf onderworpen vondt, zulks de handen der kloeke wyven uit de mou deedt steeken om dit bederf haarer cieraadien te verhinderen Misschien hebben ook onze óude Artzen in gezelschap van Vrouwen dikwils beweerd, dat nergens meer dan hier de properheid te staade kwam, en ze overzulks sterk aanpryzende, de zesde aanleiding gegeeven tot onze beroemde zuiverheid.

Wat hier ook van zyn moge, en welke oorzaak eerst en meest het zyne toegebragt hebbe; 'er zyn als noch redenen genoeg om deezen nu ingewortelden pryzelyken aart onzer Hollanderen te verdeedigen, en hun aan te raaden op den duur daar by te blyven.

Ik zal met den Landman, die toch het meeste voordeel aan den Staat toebrengende, en het meest daarom zwoegende, den voorrang verdient, beginnen. Uit hoofde van zynen vetten grond zo veel mist niet noodig hebbende, als de Boeren die schraale zandige landen bewoonen, behoeft hy door konst geen mist te maaken: hy kan dan zyn vee naast elkanderen in zynen stal plaatzen, en den mist der beesten, in eene daartoe gemetselde groep vallende, tweemaal daags, met weinig moeite buiten den Stal werpen, waardoor hy zyn Huisgezin en het Vee niet alleen van den schaadelyken stank, die anders door stal en huis trekt, en daarin hangen blyft, maar ook van de vogtige uitwaassemingen deezer onreine stoffe, zich anders wyd en zyd verspreidende, bevrydt. Aan deeze onreine dampen zyn de beesten en menschen elders altoos bloot gesteld, waar men de eersten los in de stallen laat loopen, of vastgebonden, den drek niet wegneemt, maar telkens met stroo, hooi, of stoppelen overstrooid om hier door

mist te maaken. Men zou wel kunnen tegenwerpen, dat de Boeren elders, uit deezen hoofde, niet zindelyk kunnen zyn; doch de stal afzonderlyk, schoon digt by het huis getimmerd, zou deeze tegenbedenking om ver kunnen doen vallen. Ik behoef niet te zegen, hoe zeer deeze zuiverheid, omtrent ons Vee in agt genoomen, aan welker lyf, geen klonters gedroogde drek, gelyk elders, hangen, deszelfs gezondheid te baate komt, veel min hoe voordeelig de reinheid der witgeschuurde Wringkuipen, Roomtesten en Melkmouten voor Boter en Kaas zy; dit wordt genoeg begreepen. De reine behandeling van beiden geeft zelf der nette boerin spoediger vertier, en een hoogeren prys voor haare moeite.

De Hollandsche Zeelieden, van den Kapitein af tot den knegt op eene trekschuit toe, verdienen lof wegens hunne zindelykheid. Niet alleen reinigt dit toezigt de vaartuigen van den muffen stank, welke altoos door het houdt, pik, teer, vragtgoederen, menschen, vee enz. daarin gevonden wordt, en voor de gezondheid schaadelyk is, vooral als men de luiken veel geslooten houdt; maar ook bewaart het de schepen zelve tegen het bederf, en houdt door geduurig spoelen de poren van het hout beter geslooten, waarom het te langer duurt. Men kon wel eene vroeger rotting daaruit vermoeden; dan, hoe weinig zulks plaats hebbe, leert de ondervinding. Ik kon 'er byvoegen, dat dezelfde zindelykheid, aan alle deelen der vaartuigen geoeffend, niet weinig toebrengt tot sneller zeilen.

Zo lang men in de Steden de kwaade gewoonte van Boomen te planten dulden zal, zal egter de geroemde netheid onzer Stedelingen dat kwaad zeer verminderen door ze dun en plat te scheeren, gelyk in de properste Steden en Dorpen de gewoonte is. Als dan kunnen toch de Insekten daarin minder huisvesten; de Boomen geeven minder schaadelyke uitwaassemingen, en gunnen den wind, ongelooflyk noodig in de Steden, vryeren doortogt tot wegveging van die menigvuldige ongezonde onreinigheden welken men meestal als een dikken nevel boven dezelven ziet, en in de Straaten nog meer opeengepakt blyven hangen.

Die Steden, waar men altoos vuilnis op de Straaten,

vooral daar ze eng zyn, werpt; waar men het slyk niet wegneemt, en den drek van Paarden of ander Vee daar in laat vertreeden, zyn altoos de ongezondsten. Het rottend vuilnis van groentens en anderen afval uit de keukens, gemengd met den drek, besmet, byzonder in den zomer, de lucht, waarin zo veele duizenden dagelyks verkeeren en leeven, meer dan geloofd werdt; deeze onreine lucht trekt door den wind in de open huizen, en daar eene andere onzuivere vindende door de uitwaasseming der menschen, doet een dubbel kwaad, en is zekerlyk oorzaak van veele Ziekten. Komt hierby de optrekkende vogtigheid uit het veelvuldige slyk, het maakt de lucht, die in steden, wegens gebrek van wind, altoos vogtiger dan ten platten lande is, natter, en op de lighaamen werkende, maakt ze de spieren onzer Stedelingen slap, vernietigt de veerkragt der ingewanden, en legt dus den grond tot kwaalen, waarvan geen Boeren weeten. De Magistraaten, die Philosophen zyn, kunnen dan niet hoog genoeg geroemd worden, wanneer zy bevel geeven tot het zindelyk houden der straaten, het geen onze Hollanders, zonder zulke ordonnantien te ontvangen, nu van zelf doen, en dus de ongezondheid hunner Steden grootelyks verminderen door hunne pryselyke netheid.

Men heeft het sterk gelaaden op de zindelykheid der Hollanderen in hunne huizen; men mag, zegt men, 'er niet inkomen met vuile schoenen; zy zelven laaten hunne muiltjes aan de deur staan; men durft dikwils geen pot kooken om de ketels en pannen niet vuil te maaken; men woont in het slegtste vertrek om het beste te ontzien; al den tyd besteedt men aan wryven, boenen schrobben; men maakt schoon, als het 'er niet vuil is; geen hond mag over den vloer loopen; men draagt in huis andere schoone muilen als daar buiten; het oude rokje trekt men altoos aan 't lyf, het nieuwe zou vuil worden, enz. Wy betwisten niet, dat de beste zaak, misbruikt wordende, kwaad wordt; doch meenen, dat deeze tegenwerpingen met eene al te groote elle ons toegemeeten worden, waarom wy 'er een onderscheiden antwoord op moeten geeven. Men mag in de Hollandsche huizen niet komen met vuile schoenen: heeft hy, die dit zegt, dan nooit opgemerkt, dat men

in de voorhuizen vloermatten heeft, om, by vuil en nat weder, met schoone schoenen in de binnenvertrekken te gaan? of meent men, dat het een teken der hedendaagsche wellevendheid is met beslykte schoenen eene schoone vloer te bekladden, welke ik gaarne zindelyk zie? kan men van my eisschen, dat ik myn vloertapyt of geboende Spaansche matten laat besmeeren door de strykaadiën van eenen lompert, die de moeite niet wil neemen zyne voeten af te veegen op den dwyl? geen huis is 'er misschien ooit geweest, waar men den ingang weigerde aan iemand, die een weinig zyne voeten af wilde veegen, en onze eerste Kooplieden geeven noch hunne kostbaare tapyten in hunne zykamers ten besten aan hun, die in het morsigste weder hen spreeken willen. De tyden zyn voorby, of het is eene fabel, dat de schrobbende dienstmaagd eenen Vreemdeling, die haaren Heer op zaturdag moest spreeken, aan de stoep op haaren rug nam, en op dat hy de marmren gang niet bekladden zou met beslykte voeten, naar binnen draagende, op de mat aan de deur van een binnenvertrek neerzette, met bevel om daar te blyven staan, ook daar zonder voet te verzetten haaren Heer te spreeken, en met beding, dat zy hem, na de geeindigde zamenspraak, haalen, en op dezelfde wyze uitdraagen zou. Is dit geval, dat doorgaans zo ruimschoots verteld wordt, waarlyk gebeurd, de Deern heeft mogelyk dit gedaan, om haare kragt te toonen, of om eene klugt met deezen Vreemdeling te hebben, dan wel haaren Heer naderhand eens te doen lachen. - Men laat in Holland de muiltjes aan de deur staan: die dit inwerpt, moet ons aantoonen, dat zulks in de Steden gebeurt. Het was wenschlyk, dat die mode daar plaats hadt, zo wel als op de Dorpen, daar het veel geschiedt met het grootste regt. Daar niets nadeeliger is, dan dunne schoenen, gelyk men veel by ons draagt, aantehouden, als men van natte straaten komt, of wanneer zy door het zweet der voeten vogtig geworden zyn, is het in de daad eene gezonde zindelykheid veel van schoenen te veranderen, en zelfs dezelfde schoenen niet alle dagen te draagen. Het leder trekt zeer veel vogts naar zich, behoudt het lang, en schynt droog te zyn, als het noch nat is. Men gaa by droog weder uit,

en zette, t'huis gekomen, zyne drooge schoenen op eene droogen blaauwen steen; kort daarna zal men de uitslaande vogtigheid op den Steen bemerken. Aan de voeten natte schoenen te laaten droogen, al zyn ze alleen vogtig door de uitwaasserningen der voeten, is altoos kwaad, alzo deeze vogten dan weêr in de voeten trekken, of de verdere uitwaasseming, die zo ongemeen heilzaam is, beletten. Wat wraakt men dan de herhaalde verwisseling van het schoeisel? - Men durft dikwils geen pot koken om de Ketels niet vuil te maaken: hier aan, om 'er niet alles op te antwoorden, is niets geleegen, als men buiten dat maar gezonde en voedzaame spyzen gebruikt; en men zal door deeze zindelykheid dat voordeel genieten, dat de Hollandsche Schoorsteenen noch rooken zullen, als die van anderen door de menigte van daar onder toebereide tafelgeregten het rooken en stooken vergeeten zullen zyn. Hoe minder een half douzain Ketels te vuur gaan, hoe meer duiten in den Hollandschen spaarpot blyven zullen. - Men woont in het slegtste vertrek om het beste te ontzien: dit is in de steden valsch, en zo het op de Dorpen waar is, dan bewaart men het beste om 'er zyne Vrienden in ontvangende, hun meer eers aan te doen. Een vertrek is alleen slegter dan het ander door inbeelding. Of 'er eene Schildery van WOUWERMAN naast mynen schoorsteen hangt of eene Koekpan, kan my weinig verschillen: het eerste kan alleen myn oog streelen, schoon men ook van dikwils zien verzadigd kan worden; maar het ander kan mynen eetlust wekken. - Geen hond mag 'er over den vloer loopen: 't spyt my, dat ik op deeze tegenwerping moet antwoorden, dat onze Hollanders in dit Stuk niet zindelyk genoeg zyn. Zy houden geen beschutters, geen jagthonden, geen doggen; deeze komen toch hun niet te pas; op de beurs vangen zy het beste wild, dat uitneemend smaakt, zelfs in den mond der Vreemdelingen: zo zy voorts minder honden hebben dan anderen, hoewel 'er noch te veel zyn, waarom de vinding van sommige Hoof-Officieren my ongemeen smaakt die des Zomers in de Hondsdagen, (want die, dus waant het Gemeen, hebben een byzonderen invloed op de Honden, en de meesten worden dan dol) bevel geeven om die dieren zes of meer weeken vast te

leggen, waar door zy doorgaans de Steden van eenige honderden, die men, om dat ongemak in huis te ontgaan, verzuipen moet ontlasten: zo men voorts, zeg ik, reinheids halven, minder honden houdt dan anderen, het is braaf dus zindelyk te zyn; de maag dier gulzige beesten is schaadelyk voor de broodkast, en hunne uitwaassemingen (ik zwyge van den drek) nadeelig voor alle Huisgenooten, byzonder voor kinderen, welke meest met hen speelen. - Het oude rokje trekt men altoos aan, het nieuwe zou vuil worden: och ware dit altoos zo! onze lof zal toeneemen, indien deeze oude mode niet afneemt. De Dorpen houden ze meest in agt, de Steden vergeeten het; dan juist daarom zullen, gaat de pragt dus voort, Steden Dorpen, en Dorpen Steden worden - Al den tyd besteedt men met wryven, boenen, schrobben; men maaktschoon, dat niet vuil is: dit is de laatste en zwaarste tegenwerping. Zy kan hier en daar waaragtig zyn; maar is het niet in het algemeen. Dan wat denkt men? Moet zulk een aantal onzer Vrouwen, Dochteren, Meiden enz., die elders wat anders te doen zouden vinden, met de handen overeen gaan zitten? is het niet beter schoon te maaken dat schoon is, dan ledig te zyn? Edoch dit aanhoudend huisbedryf wordt in een valfch daglicht door de meesten gezien, en daarom ten onregte bespot. Men overweege eens, dat Holland een laag wateragtig Land is; dat de Huizen en meubelen door de altoos opklimmende dampen, die van verschillenden aart zyn, beslaan; dat de lucht in de wooningen door de vogtigheid schielyker bederft, en ongezond wordt; en eindelyk dat alle lighaamen door den natten grond en vogtige lucht slap worden, 't geen de hoofdbron van alle Hollandsche Ziekten is; wat is nu beter dan arbeid, om het laatste zo wel als het eerste te beletten? Zindelykheid bewaart dan de Huizen, de kostelyke cieraadien, de gezondheid zelve; en zyn deeze diensten niet de allerge wigtigste? Zyn dan onze Vrouwen, schoon maakende dat schoon is, en zich daar door de noodige beweeging geevende, dwaaser dan de Engelsche SPECTATOR, die tot dat einde eene klok trok zonder klepel?

Het stuk, dat ik bedoelde, de *Verdeediging der Hollandsche Zindelykheid*, is, myns inziens, dus voldongen. Wien ze niet behaagt, mag een zwynenkot verkiezen, wy zullen ons over zyne wooning niet jaloers toonen.

De Denker.
N°. 513. *Den* 26 October 1772.
[*Nadeelen* der Zindelykheid.]

Inter utrumque tene.

OVIDIUS.

Nadeelen der Zindelykheid.

Wy hebben in ons laatste Vertoog onzen Vaderlanderen regt gedaan, en hunne pryselyke Zindelykheid verdeedigd. Laat ons nu eens het blaadje omkeeren, en het misbruik, dat alle goede dingen kwaad maakt, overweegen; want dat men den edelen middenweg ook hierin verlaaten heeft, en tot uitersten overgeslaagen is, van welke men behoorde terug te keeren, gaat zeker genoeg, en zal nimmer van onbevooroordeelden ontkend worden. Mogelyk waren onze Landsgenooten daarvan reeds afgebragt en te rug gekeerd, indien men minder met die overmaate van properheid gespot, en meer derzelver nadeeligen invloed en gevolgen beweezen hadt. 't Is wel een hachelyke stryd tegen de gewoonte te kampen; kan men egter zonder wonden in dien stryd vegten, men behoort de overwinning te beproeven. Onze Landsgenooten zyn niet geheel ongezeggelyk; veele oude gewoonten, zelf die onverschillig waren, zyn verzaakt, en onze hedendaagsche Dames toonen, in het aanneemen van nieuwen, de ongemeene opgehelderdheid van haar verstand. En wat zouden wy, de gemakkelykste volgzugt in deezen ziende, aan de geneezing van het verstandigste deel der Natie twyfelen?

Op veele plaatzen onzer Provintie (op dat wy weêr met den Boer, het nuttigste Lid der Maatschappy, be-

ginnen) trekt de Landman zynen hooiberg aan zyn huis; of liever, schuur en wooning zyn onder één dak begreepen zonder door geheele muuren of beschotten van elkander gescheiden te zyn. Een Gelderschman integendeel stigt zynen hooiberg afzonderlyk van zyne wooning. Onze Boeren begrypen het anders. Tweemaal daags te sleepen met het losse afvallende hooi uit den hooiberg over het schoone erf, verbiedt de Zindelykheid: men vermydt deeze slordigheid, als de hooischuur en wooning onder één dak gebouwd zyn. Deeze onze Zindelykheid is zeer nadeelig voor de gezondheid. De uitwaassemingen van dat voedzel voor het vee zyn, al is het droog ingezameld, ongemeen sterk en langduurig. Gebruikt men in den Zomer, properheidshalven, niet het huis; maar woont men naast het hooi in een klein vertrekje, dat alleen door een laag beschot van eenige weinige voeten van het zelve gescheiden is; men woont in den dampkring deezer uitwaassemingen, welke dikwils, byzonder by vogtige jaaren, zo sterk zyn, dat de Boer met de zynen eenige dagen uit het huis vlugten moet. Men heeft voorbeelden van Liéden, die het gewaagd hebben in het nog broeiend hooi te slaapen, met dat gevolg, dat ze den tweeden nagt hun bed niet hebben behoeven te spreiden Veeltyds is het hooi zo stofferig, gelyk men spreekt, dat zy, die het de beesten voorgeeven, nu en dan naar buiten moeten loopen om adem te scheppen, of uit te hoesten. Men kan hieruit genoeg afleiden, waar van daan veele Hollandsche Boeren (*asthmatici*) kortborstig worden, en dat ongemak tot den dood toe behouden, zo eene andere Ziekte hen niet ten grave sleept, eer het deeze doet. Een Gelderschman, en ook sommigen onder de onzen, zyn hiervan vry; want hunne hooibergen, in de open lucht, van het huis af, gezet, en niet dan van boven tegen de inwatering gedekt, geeven eene vrye uitdamping, aanstonds door den wind, die 'er rondom vry heenen spoelt, weggenoomen: Vee nog mensch ademt dezelve in. Laaten dan de Bouwheeren van nieuwe Boeren bruikers tegen dit nadeel der Zindelykheid voorzien, en het leeven der menschen hooger schatten dan deeze properheid.

't Staat zindelyk en wel in 't oog, houten huizen, met zwart, wit, rood en andere kleuren netjes geschil-

derd, te zien, die men van buiten en binnen met dwylen kan afneemen, en alle twee jaaren propertjes laaten opschilderen. Hoe veele Dorpen onzer Provintie, ten minsten voele of de meeste, en somtyds alle huizen van één Dorp zyn dus gebouwd? Dwaaze, schaadelyke Zindelykheid' in een land daar men somtyds maar een halven voet van het onderaardsche water woont; daar men, met al zyn schilderen, de reeten van 't hout op den duur niet kan digt houden; daar zo veele koude vogtige winden waaien, want zy, die koud doch droog zyn, doen minder nadeels; in zulk een land te woonen in houten huizen, is eene Zindelykheid, die te ver gaat. Ik heb 'er gevonden, die beweerden, dat de houten wooningen niet aan de Zindelykheid, maar aan de mindere kosten ter opbouwinge toe te schryven waren: is dat zo, dan is de rekening kwalyk gemaakt, wyl steenen huizen op den duur op verre na zo hoog niet zullen loopen: dan waarom bouwen de gegoedste Boeren. zelf aanzienlyker Lieden, genoeg van geld voorzien, zulke wooningen? Wy konden deeze huizen, hoe koud ze ook zyn, ligt dulden, en gelooven, dat men 'er, zelf in drooggemaakte Meeren en Plassen, minder nadeels van lyden zou, indien men noch dezelfde oude robuste Hollandsche lighaamen hadt. Dan de Boeren zelve zyn thans de grootste Koffy en Theeslempers, en hebben daarenboven thans een middel uitgevonden om minder te werken en meer dan voorheen te winnen, dat hen doet verzwakken.

Treeden wy ter Stede in; men schynt gezet geweest te zyn om de Zindelykheid te vertoonen in het planten van Boomen langs de gragten, zelfs in de straaten. Anderen mogen dit aan de lust om eene Stad te verfraaien, toeschryven, en het mag 'er iets van hebben, schoon men niet ontkennen kan, dat hy, in veele oorden, een zindelyk Man geheeten wordt, die zyne wal met Boomen beplant. Ik voor mv ben een Liefhebber van Boomen, en bemin nooit een kaal Land; maar de overtuiging van derzelver schaadelykheid in Steden, en byzonder op smalle gragten en enge straaten is zo groot, dat ik ze liever ter neêr zie houwen Boomen, vooral die men in het wild laat groeien zonder ze plat te scheeren, dat het sieraad iets vermindert, waassemen ongelooflyk veel uit; beletten de vrye doorspoeling des winds, en de zui-

vering der Steden. Ik heb eene digt beplante Buitenplaats gekend, waarop men telkens ziek wierdt: ze was lang een goede legpenning voor de oude Doctoren en Apothekers geweest, maar toen een jong Gereesheer raadde de boomen om ver te hakken, wierdt en bleef alles gezond; hy behaalde een grooten naam, doch deedt weinig nut aan zyne beurs.

Ik kan verdraagen, dat men, zindelykheidshalve, de Stammen der Boomen met kalk smeert, hoewel die onnatuurlyke kleur wanstallig is; dat men met kamerbesems de straaten veegt; dat men de klinkers met zand en kalk goudgeel maakt, gelyk Boeren en Stedelingen doen: dan het staat my maar in het geheel niet aan, dat men die Huizen zo dikwils of meer dan de Straaten schrobt, daar men houten vloeren in heeft, en dat ook in den winter, zelf dan by sommigen, als het water daarop bevriest. Minder onheils zal het baaren, daar men steenen wél aaneengevoegde vloeren heeft, daar men in haast schrobt en schielyk het water opdwylt: doch daar de traage dienstmaagd den luiwagen over de houte vloeren uuren lang heen en weer haalt, daar maakt zy de vezels van het hout los, en hoe losser die zyn, hoe meer vogts zy indrinken; een menigte natheids zuigt 'er ook in de voegen der planken, welke langen tyd 'er in blyft hangen, en uitwaassemende, de Hollandsche huizen, buiten dat overvogtig, natter en ongezonder maakt. Legt men over de half of in schyn geheel gedroogde vloeren zindelyke matten, des te langer blyft het vogt in dezelve hangen, en dus bederft men de huizen. Gebruikt men, gelyk op veele plaatzen de gewoonte is, dunne schoentjes op zulke vloeren, of draagen de dienstmaagden zelfs Heeren en Vrouwen, meest oude dunne afgesleete schoenen en muilen (doorgaans hoe ouder hoe beter en gemakkelyker) in huis, dan loopt men veel met koude voeten, dat ons zo wel gelykt, als het vyfde rad aan een wagen. My is dikwils als eene bedenking voorgekomen, of niet aan deeze vogtigheid der vloeren en het loopen op zeer dunne schoenen ten deele moeten worden toegeschreeven de talryke kwaade beenen, die men onder de Hollandsche Vrouwen vindt, welker geneezing zo zeldzaam is als een witten raven. Strooide men zand op de vloeren, gelyk onze Nabuuren doen, dat, wordt

het betreeden de vastzittende vuiligheid wonder wel van de vloeren afschuurt, of het vast aanhegten belet; men zou minder behoeven te schrobben, en de huizen drooger houden. Wordt het vertrek dan al eens vuil, men kan het met *streelen*, gelyk men het noemt, wel dra weêr schoon krygen. Doch holt deeze raad onze properste Vrouwtjes niet, om dat het zand altoos stof geeft; ik raade in haare beste kamer niet te gaan, wanneer de zon door een spykergat daarin schynt; want duizend stofvezelen in de verlichte straalstreek ziende vliegen, wil ik geen borg blyven voor eene wanhoop omtrent het stuk der zindelykheid. Om haar dan daartegen te bewaaren, en zelf voor geen Sloddervos te boek te staan, zal ik haar vergunnen de spaansche matten te behouden, onder uitdrukkelyk beding, dat zy nooit dan by droog weder en dat noch zeldzaam laaten schrobben; dat zy, na het schrobben drie of vier dagen wagten, eer de matten weêr neêrgelegd worden; of zo ze by my, die van haver tot garst een Hollander ben, en haar dus niet dan ten beste kan raaden, haar hof willen maaken, (dat ze zonder nadeel van haaren naam kunnen doen) laaten ze dan, in plaats van schrobben, eenmaal 's weeks de vloeren met natte theebladen, waar aan ik denk, dat ze zelden gebrek hebben, veegen; dit middel is toch *probatum* tegen het stof, en doet geen nadeel ter waereld aan de gezondheid. Ik zou hier noch wel iets byvoegen, doch uit vrees, dat men als dan my hevig op den tabberd zou zitten, dient het wel weg te blyven, 't geen my, die niet gewoon ben een moordkuil van myn hart te maaken, al vry lastig valt. Daarom dan, wyl alle Vrouwen geene dan eene natuurlyke (*Rhetorica*) redenrykkunst verstaan, en ik voor veelen door eene (*periphrasis*) omschryving hebreeuwsch zal schynen te spreeken, wil ik myn hart tot haar of het welzyn haarer Huisgenooten bedektlyk ontlasten. Er is een soort van schoeisel, dat gezonder dan dunne schoentjes is voor de zulken, die veel op natte vloeren loopen, of in vogtige Kelderkeukens woonen; gelyk dikwils min gegoeden in Steden te beurt valt; 't is veel in het gebruik by de Hannekemaaiers; die ze fabriceeren, staan altoos met den rug in 't licht; ze zyn zonder naad of gespen toegesteld; de stof groeit aan wilgeboomen; die ze draagen, krygen

nooit koude voeten, of exteroogen; gy begint my te verstaan, en donker te zien - Het geklots van dat schoeisel zou in onze Huizen een musyk maaken, waaraan Hollandsche ooren niet gewoon zyn, en zo min zou gevallen als een Laplands Menuetje. - Evenwel daar de Dorpelingen my begrypen, wil ik hun dit schoeisel, als het voordeeligste ter gezondheid, hebben aangeraaden, zy mogen verzekerd zyn, dat hunne lighaamen weinig door winden dan zullen opgeblaazen worden.

Vergiffenis voor deeze invallende boert gevraagd hebbende, zal ik my neder zetten by zulken, die om den naam der allerzindelyksten en ook de daad zelve te hebben, zonder schoenen of muilen door het huis op hunne kousen loopen, dat het een aart heeft. Geen onzindelyk woord hun daarover durvende zeggen, is het best gezweegen. Gedagten zyn tolvry. Elke stap, die zulke Heeren of Vrouwen, die zulke arme geringeloorde Domestiken dus moeten doen, doet my beeven. Deeze denk ik, krygt styve beenen, verkoudheid, zinkingen, kolyk, en wat al meer. Die menschen willen volstrekt vroeger naar het graf wandelen, dan van hun geeischt wordt; wat behoeven zy zich zo te haasten, zy zuller 'er buiten dat wel komen.

Geef ik een visite aan zulke Lieden, die om het huis schoon te houden, in het kleinste krotje woonen, stooken, eeten, drinken en slaapeu. De vunsige reuk, die my aanstonds te gemoet komt, doet myne longen onmiddelyk aan. Zulken willen dan volstrekt door de teering sterven. Men moet groote ruime vertrekken hebben, waartoe? om by dag gerust te zyn, dat men groote kamers heeft, waarin men bruilost zal houden, over 25 jaaren, als de kinders trouwen zullen. Waartoe meer? nergens anders toe. Men kon in deeze of geene met gemak zitten, ruimen adem haalen, gezonder leeven, en het klein krotje voor de keuken of een brand of washuisje houden; doch dit zou eene doodzonde zyn: men stierf voor zynen tyd, als het geheele huis gebruikt wierdt. De beste vertrekken moeten geslooten gehouden worden, de lucht 'er in bederven, de mot zynen rol speelen, de buitenlucht 'er buiten blyven.

By eene groote menigte is het de manier zo weinig vertrekken te gebruiken om in te slaapen, als maar mogelyk is: hoe meer slaapkamers, hoe meer werk over de vloer: daar

bedden afgehaald worden, daar moet gestoft, en op zyn tyd geschrobt worden. Deeze overmaat van Zindelykheid heeft ook zyne nadeelen. Eén of meer kinders moeten derhalven in een draaiend kribbedje, aan het voeten einde der Bedsteden, waarin de Ouders slaapen, neêrgelegd worden. 't Gaat door dat in een Ledikant te slaapen veel gezonder is dan in eene Bedstede, doch ook dat verbiedt de uiterste Zindelykheid: maar het zy zo, men zy liever zindelyk dan gezond; wat nadeels doet men aan Kinderen, op deeze wyze te slaapen gelegd om eene kamer te spaaren? Daar de uitwaassemingen van een' slaapenden veel sterker zyn dan van een' waakenden, welk een hoop vuile dampen blyven dan in eene Bedstede hangen? trekken deeze altoos meest naar het voeteneinde, dan liggen de kinders als in een badstoof van onreine dampen, niet alleen in hun eigen, maar ook in die der Ouderen: en dringen in het lighaam van een jong mensch, vooral van een kind, wegens het fyner weefzel der vaten, de nadeelige uitwaassemingen schielyker in dan in dat van een oud mensch, wat nadeel lyden dan deeze kleinen niet door hun, die anders het beste voor hun zoeken? Hierom zelf slaapt geen myner kinderen by een myner Dienstbooden, die, na den arbeid van den dag niet dan een stinkend zweet, dat altyd schaadelyk is, 's nagts uitgeeven.

't Is een zwaare beschuldiging, die men ten laste der hoog Zindelyken aanvoert, dat zy naamelyk, en zelf Mannen, zich in koude dagen met stooven behelpen om door het aanleggen van vuur geen schoon geschuurde plaaten en kamers vuil te maaken. Ik ben in 't geheel niet voor het tweemaal daagsplaatschuuren, om dat ik begryp, dat, schoon plaaten onder de schoorsteenen zyn, evenwel zeer veel dampen door de beweeging der schuurende dienstmaagd, vooral als zy een uur haare Leden daarop beweegt, in het vertrek vliegen, die men zeer wel missen kan: de verwkwast 'er op gezet, haalt nutteloozen arbeid uit, plaagt geen Dienstbooden, jaagt den Man niet van het vuur, en verwekt geen vogtigheid in onze genoeg vogtige huizen. Wat aangaat stooven te gebruiken in plaats van te stooken; het is een fortuintje vooronze Doctoren, dat onze jonge Dames, Vrouwen en Mannen niet weeten, hoe veel nadeels de stooven doen. Wy behooren hen daarin dom te laaten, of men moet derzelver

gezondheid liever hebben dan het belang onzer Geneesheeren, die ook leeven moeten door het langzaam sterven van anderen. De kooplieden in *odeurs* zouden ook geen klandisie meer hebben in de medicamenten en flesjes tegen de *vapeurs*. De Dames behoeven niet te weeten, dat men in andere, zelf koudere gewesten, zonder stooven leeft, en frisscher kleur heeft. Men moet de menschen niet zeggen dat stooven teêre voeten, en het lighaam vatbaarer voor koude maaken. De Nadeelen der overmaatige Zindelykheid zouden de stooven zo weinig weeren, zegt een myner Vrienden, als de ongemakken de Keurslyven. Gebruik dan stooven, liever dan een schoon vertrek onzuiver te maaken, bederf u vry willig, en haal een vroegeren dood op het lyf, dan dien door een goed vuur noch eenige jaaren af te houden.

Laat dit, by voorraad, voor myne overmaatig zindelyke Leezeren en Leezeressen genoeg zyn: zo dra ik van het Land koome, waar ik dit schryf, gaa ik by eene oude Tante logeeren, die zelf haaren aschpot en bril van het Secreet van binnen laat schuuren. Ik twyfel niet, of ik zal by dat geliefd *Extract* van Zindelykheid meer leeren, waartegen ik myne Landgenooten waarschouwen kan. Alleen moet ik noch zeggen, dat sommigen meenen, dat het grootste nadeel van misbruikte Zindelykheid geleegen is in de nuttelooze tydverkwisting; dat Vrouwen wel zindelyk mogen zyn, doch in plaats van den geheelen tyd daar door te verkwisten, beeter zouden doen, indien zy, gelyk onze oude Hollandsche Moeders, de oudstyds van dezelve zo geliefkoosde, thans vergeeten, kunst van spinnen ter hand vatten; dat men daardoor eigen linnen zou kunnen maaken, en het vreemde buiten het Land houden, enz. dan men houde my ten goede, dat ik my onbekwaam keure of dat het hapere aan den smaak onzer vrouwen, deeze dingen bevatlyk aan haar verstand of aangenaam aan haaren geest te maaken. Ik wil dit dan liever aan hun overlaaten, die meer invloeds op de Sexe hebben: 't zal al heel wel zyn, zo ik door dit Vertoog myn credit by dezelve niet verlooren hebbe, waaraan ik my andere veel laat geleegen liggen.

De Denker.

N°. 514. *Den* 2 November 1772.

[Vreemde manier van iemand vermaak aan te doen door het laaten zien van *Spin- Rasp- of Dolhuizen*.]

Nihil hic nisi triste videbis.

OVIDIUS.

Dat men ons aanzienlyk Raadhuis, door eene heilige zugt tot het Recht; onze fraaie Kerken, door een waardigen yver voor den Godsdienst; onze Godshuizen, door eene medelydende liefde voor de Armen; onze Scheeps- Arsenaalen, door den trek naar het behoud der Vryheid gebouwd, en zo uitneemend wél onderhouden, aan Vreemdelingen, of Vrienden, die van elders ons koomen bezoeken, laate zien, is eene zaak, waar voor veele billyke redenen pleiten: maar hoe men smaak kan vinden, of zich verbeelden Vreemdelingen of Vrienden te onthaalen, wanneer men hun Spin- Rasp- of Dolhuizen laate zien, is iets, dat ik noch niet begrypen kan. Dit laatste is egter zo gemeen als het eerste. Men is niet te Amsterdam geweest, of men is niet wel onthaald, als men niet deeze drie laatst genoemde plaatzen gezien heeft, gelyk men, voornaamelyk, onder Lieden van minderen rang dus spreekt; doch het smert my te weeten, dat fatsoenlyker menschen zelve zich zo ver kunnen verlaagen om gemelde Huizen, vermaakshalve, te gaan bezigtigen. Ik wil niet ontkennen, dat het eenen weldenkenden man altoos een onuitspreeklyk genoegen moet geeven, als hy de burgerlyke Maatschappy gezuiverd ziet, door de zorg eener wyse Regeering, van Lieden, die door een eerloos gedrag de gemeene rust en orde stoorden, en als aansteekende pesten anderen door verleidende voorbeelden vergiftigden: doch by deeze beschouwing koomen andere daarte-

gen weegende bedenkingen boven, die dit genoegen grootelyks hinderen.

Men brenge, gelyk men waant om my te vermaaken, (wat anderen naam zal ik het toch geeven?) my in een Rasphuis. Het hegt Gebouw, de zwaare deuren, de yzere grendels en rammelende kettingen zyn de eerste vertooningen, die my de akeligheid der plaatze voorspellen. Zy doen aanstonds het haatlyken ontroerend denkbeeld van eene verloore Vryheid in myn hart opryzen, en staan, in plaats van my te vervrolyken, my ter neder. Deeze voorbereidsels tot bedeesdheid worden straks gevolgd van droeviger tooneelen. Een party boeven, kloek van lighaam, in den fleur van hun leeven, nog kloeker van ziel, schrander doorgaans en spitsvondig, wel bespraakt, vrymoedig en rustig, die uitmuntende leden der Maatschappy hadden kunnen zyn, veroordeeld en gekluisterd te zien tot eene gevangenis van veele jaaren, zo niet voor het geheel leeven; om dat ze wegens bedreeven euveldaaden den dood niet ten vollen verdienden, of op dat ze straf van hun misbedryf draagende, door onverbeterlyke boosheid niet verder de stille Maatschappy ontrusten, en bederven zouden; zulk eene party boeven te zien, zeg ik, is eene vertooning, die een menschlievend hart ten uitersten moet aandoen. Onder deezen telt men somtyds zoonen, die de graauwe hairen des beste Ouderen met smerte hebben doen ten graave daalen: men vindt 'er Mannen onder, die, jongelingen zynde, zich zelven en anderen tevens, door de verleiding bedorven hebben: men ontmoet 'er Vaders, die Vrouwen en Kinders ongelukkig hebben gemaakt: men verneemt 'er die uitsteekende konstenaars zouden geweest zyn, hadden ze vlyt en vernuft met brave zeden willen paaren: met één woord; men ziet hier in, de leevendigste en aandoenlykste schildery, de edelste vermogens vertrapt, vertreeden, en verdorven, terwyl nog de gevangenis,

nog de tugt, nog het godvrugtig vermaan, van tyd tot tyd, onafgebrooken, deezen boeven gegeeven, in hun allen uitblusschen het genoeglyk herdenken aan de oude ongeregtigheden. - Op zulke eene aangenaame vertooning meent men Vreemdelingen of Vrienden wél te onthaalen: ongelukkige smaak! ten minsten (wil men het wat verbloemen, of het kind eenen anderen naam geeven) droevig middel ter voldoening der nieuwsgierigheid! Maar hoe laag denkt men van de weetlust onzer Vrienden? Zyn ze nieuwsgierig naar zulke leevendige afbeeldingen van gestrafte euveldaaden, men kon ze dan op eene andere plaats brengen, daar galg en rad gestrenger predikers zyn van billyk betaald gezette ondeugden.

Een vrolyker uitspanning tot aangenaamer vermaak beelden zich sommigen in, den Vreemdelingen, of hunne Vrienden aan te doen, wanneer ze hun een Spinhuis laaten zien dat zelden wordt overgeslagen. Dan dit vermaak verraadt, myns inziens, niet minder eenen ydelen smaak, en schynt my toe onder de wreede plaisiren geteld te moeten worden. Men belacht en spot met den eerloozen hoop Vrouwen en jonge Dochters, die men daar ontmoet, welke, spoort men de oorzaak van haar misbedryf na, veel eer beklaagd verdienen te worden. Een groot deel derzelver is zekerlyk eerst verleid door ondeugende Fielten, die de eerste aanvallers haarer eerbaarheid zynde, haar geschonden hebbende, ongestraft zyn weg gaan, en nu schuilen in het donkere. Zy, haare eer verlooren hebbende, en wanhoopende immer in de waereld met medelyden behandeld te zullen worden, of den kost by braaven te zullen winnen, zyn moedeloos tot een tweede en volgende misbedryf vervallen, waartoe zy nimmer zouden gekoomen zyn, indien ze na het eerste schuldbedryf, uit de klauwen der verleiding en moedeloosheid, door een ontfermende hand gerukt waren. Om geene andere

reden wordt eene geschonde jonge Dochter sterker door verleiders in het vervolg aangevallen, dan om dat zulken hoopen haar gemakkelyker dan eene andere tot onderdanigheid aan hunne lusten te zullen brengen. Met den tyd in het kwaad voortgaande, verhardt dan het hart eener hoere, wordt gewoon aan de misdaaden, verkleint ze hoe langs hoe meer, en de zonde schynt op het laatst byna geene zonde meer te zyn, in welken staat zulk een mensch zeer gemaklyk eene verleidster van andere Dochteren kan worden; want dit is de aart der ongeregtigheid, dat men gaarne daarin medgezellen heeft. Een ander deel deezer eerloozen heeft haaren val alleen te danken aan het geld der ryken, die de armoede opmerkende, het geld te baate namen, om, daar zy eene fraaie en jonge vonden, haar hier door tot hunnen wil te krygen, welk de reden is, dat men de fraaiste Vrouwen veeltyds onder de ontugtigen vindt. De schoonsten lyden altoos de meeste aanvallen ter verleidinge. De armoede van veele geringe Dochteren, en de stoute aanvallen der Mannen, dikwils of meest onder het glimpig voorwendzel van haar te zullen trouwen, zyn dan de twee voornaamste oorsprongen van het verderf deezer ongelukkigen. Weinige en mogelyk geen eene volhardt met genoegen in dit ontugtig leeven, gelyk veelen erkend hebben. Wilde de waereld haar minder beschimpen, en zich meer over haar ontfermen door ze aan den kost te helpen, eer ze volkomen in het kwaad verhard zyn, of ten minsten uit het geweld der verleiding rukken, men zou derzelver getal haast verminderd, en de Spinhuizen ledig zien. Men heeft toch voorbeelden genoeg, dat eene eens of andermaal bedroogen Dochter, in handen van trouwhartig vermaanende en over haar waakende luiden gevallen, onberispelyk van gedrag geworden is; men heeft meer dan eenmaal eene hoer zien trouwen, die daarna de zedigste vrouw der waereld is geworden: zo veel

doet het dan de vallenden met bespottingen te overlaaden of haar uit het verderf te rukken door louter medogen. Zie ik dan in een Spinhuis eene menigte, die door armoede, door 't gezigt van het geld, door beloften van trouwen of door de eerste aanvallen van wufte Mannen ten verderve gebragt is; Dochters waar over zich niemand heeft willen ontfermen, maar welke elk dartel schepsel al verder heeft willen verderven; Dochters, die der Ouderen vermaak eertyds geweest zyn; Dochters, die buiten de verleiding de getrouwste Echtgenooten, en braafste Moeders zouden geworden zyn: zie ik zulken, dus gevangen, dus getugtigd, terwyl haare verleiders zelve onbekend blyven, en met deeze elende schimpen, hoe kan het dan een braaf, deugdzaam, menschlievend hart vermaaken, deeze ongelukkige schepsels te zien, of aan anderen ter vervrolykinge te vertoonen, ik laat staan met hen te spotten en te railleeren, te meer daar de Fielten, die de eerste oorzaaken van al dit kwaad zyn, niet hebben kunnen ontdekt worden, en nu strafloos daar heen leeven.

Vreemdelingen en Vrienden, van buiten ons bezoekende, worden, ter derden, vermaaks- of nieuwsgierigheidshalven, in een Dolhuis gebragt. Uitzinnig vermaak! vreemde voldoening der menschlyke neuwsgierigheid! laat ik het noemen woeste nieuwsgierigheid! hoe kan men daartoe koomen? Eene gevangenis, een Rasp-een Spinhuis leert my de gevolgen der gestrafte ongeregtigheid, doch vermaakt niets: een Hospitaal, met kranken of gewonde soldaaten gevuld, doet my de elenden der waereld beweenen, maar geen een van alle deeze elenden kan in myn oog haalen by die van een Zinnelooshuis. Daarin, dunkt my, is het toppunt van alle mogelyke menschelyke elenden, die in de waereld plaats kunnen hebben. Wat is hy toch, die beroofd is van zyn verstand? kan hy nader komen by de Dieren, of is hy niet by kans ge-

lyk aan een Dier? De twee opperste zegeningen, de glorierykste uitmuntendheden van den mensch zyn toch reden en onsterflykheid: de eerste mist een onzinnige. Beschouwt men dan veele zinneloozen, men zal hen allen op eene verschillende wyze krankzinnig vinden, dat onze smert moet vermeerderen: de een verbeeldt zich een Koning te zyn, en wil in een kakstoel als op een throon zitten om te regeeren; een ander waant, dat hy een slaaf is; een derde wat anders; als de een zich inbeeldt in den hemel te zyn, waant een ander in den afgrond te zyn gestorr; als de een lacht, weent de ander; als de een stil is en nimmer spreekt, huilt en tiert de ander; als de een godvrugtig op zyne wyze zit te bidden, vloekt en zweert de ander; met één woord, zulk eene droevige verscheidenheid onder de krankzinnigen, zulk eene kwaal in menschen van hoogen zo wel als laagen staat, in lieden van allerlei ouderdom, in menschen, die voorheen voorbeeldig van leeven en gedrag geweest zyn, tezien, kan niet anders dan met een hart doorgrievende aandoening beschouwd worden, vooral als men denkt, dat de meesten onschuldig in zulken staat van elende zyn gestort. Er is toch niet meer noodig, dan eene kleine verandering, belediging of verstopping in de hersenen om den schrandersten staatkundigen dwaas, den grootsten Geleerden onwys, den moedigsten krygsman een kind, den godvrugtigsten godloos in woorden te maaken. Welken verbaazenden en nog onbekenden invloed heeft niet de minste ongeregeldheid in ons gestel op onze ziel? wie peilt dit geheim? De bedenkingen daerenboven, dat het elendig leeven der zulken meestal tyden lang duurt, zelf langer dan dat van anderen wordt uitgerekt, moet ons medogen met hem veel meer vergrooten. Zeker het is dan een wreed vermaak, 't is iets onmenschlyks, vermaak te vinden in het bezien van een Zinnelooshuis: zulk eene nieuwsgierigheid is eene dolle begeerte om

het uiterste toppunt der menschlyke elende in de waereld te beschouwen. Is men een mensch, en kan men dat verdraagen? Het geheugt my, dat de jammerlyke toestand deezer ongelukkigen zulken diepen indruk op myn hart reeds gemaakt hadt, toen ik een kind was, dat ik nimmer langs een Zinnelooshuis zou gegaan hebben om eene boodschap voor myne Ouders te doen, als ik een anderen weg kon vinden: ook hoore ik noch nimmer, dat zulk een ongeluk van Zinnelоosheid iemand is overkomen, zonder diep te verzugten. Den Geneesheeren, die kundig zyn, en derzelver eerste beginselen in een mensch ziende aankomen, gelukt het somtyds het dreigend ongeval door geneesmiddelen af te weeren, gelyk ik meer dan eenmaal heb gezien; doch te laat geraadpleegd, of de ongesteldheid des lighaams de geneezing hardnekkig weerslaande, hoe weinigen ziet men dan daarvan herstellen? - Terwyl wy dan met waare dankzegging gedenken aan onze Overheden, die Rasp en Spinhuizen, ter weeringe van het voortkruipend kwaad, en ter bewaaringe van de lieve rust en goede orde gestigt hebben, terwyl wy met vreugde hunne liefdezorg roemen, dat ze Zinnelooshuizen gehouwd hebben, op dat we niet dagelyks de droevigste voorwerpen van krankzinnigheid op onze straaten zien indruk zouden maaken; laaten wy, die ons zelven tegen zulke bezoekingen niet bewaaren kunnen, den Allerhoogsten danken, dat hy ons dus lang behoed heeft tegen zulke elende, en bidden, dat hy ons verder behoede. Ons verstand werde, ten vertooge onzer waare dankbaarheid, met alle vlyt ten goede aangekweekt, en verbeterd! Het leere ons in klaaren zin, hoe hoog ons voorregt boven dat der Dieren of deezer ongelukkigen zy. Het werde nimmer te koste gelegd, om onzen Schepper of zyne Openbaaring te beledigen! - Een wys Schryver geeft my deeze lessen, die ik thans mynen Lezeren weder overgeeve. ‘De mensch is zo ver-

anderlyk als God onveranderlyk is. God is goed. Zie ik niet in ontelbaare gevallen deezes leevens de bloote hand der Voorzienigheid, als uitgestrekt aan deeze zyde der wolken, om ons tot het goede te wyzen? Nu ons ontdekkende, hoe weinig de waereld ons kan geeven, door derzelver volkomen geneugte over ons uit te gieten, ten einde onze harten te vestigen op een betere: dan ons toonende, in de *elende van anderen*, voor welk een heir van *rampen* wy hier beneden bloot staan, met oogmerk om ons in *ontzach* te houden, schoon wy onbeschaadigd bleeven: dan alle onze ontwerpen den bodem inslaande, en ons geluk uit die verwoesting doende te voorschyn komen om geene andere reden, dan om ons *ootmoedigheid* en *dankbaarheid* te leeraaren; en tevens op *wien* wy ons verlaaten moeten, doende ons blyken, dat de meeste onzer zegepraalen dwaalingen zyn, en onze te loorstellingen ontkomingen zyn. Nu, om onzen waan te beteugelen, ons op den rand van het graf voerende, wanneer wy ons veiligst dachten te zyn: dan weder ons de kaaken des doods ontrukkende, wanneer geen menschelyke hulp meer voorhanden was, om ons dus tot godsvrucht te ontvonken, en tevens ons voor de pyn der wanhoop te beschermen: nu onze oogmerken in spyt van alle wysheid, verydelende; dan, in weêrwil van alle onze dwaasheid ons zegenende: doende de zegeningen ons genieten om het leeven ons aangenaamer te maaken; en het tegendeel derzelver bejegenen, om 'er ons van te speenen: ons dus alzins met voorraad bezorgende voor deeze en de toekomende waereld, in zo verre zulks met de menschelyke natuur kan overeenstemmen. - Welk een glorieryke afbeelding van de Godlyke Goedheid is deeze! De wyste kan zyne verpligting desaangaande niet half voldoen door het verhevenste gevoelen, noch de beste door de diepste erkentenis van dezelve. - Laat ik dan hier alleen byvoegen, dat de mensch, in zyne leeroefeningen, het nuttigste en noodigste boek overslaat, die zich zelve verzuimt te leezen.’ - In de elende van anderen is geen vermaak geleegen.

De Denker.

N°. 515. *Den* 9 November. 1772.

[Een Heer wil zyne Dochters aan niemand dan aan Advocaaten geeven, op dat ze *Mevrouwen* zouden heeten. Dwaaze Hoogmoed!]

Hoe ydel is 't vermaak, hoe krank de hoop gebouwt,
Van die zich op den schyn der zaken slechts betrouwt!
Vergaap u aan geen schors: stel nooit uw hart en zinnen
Op iets, 't geen anders is van buiten, als van binnen.
Zie daar: dat blinkende ys, zo schoon, zo glad voor 't oog,
Bedekt een afgrond daar zich menig in bedroog.
Help! help! die ysweg scheurt; 't schynt alles te verzinken.
Helaas, 't onveilig spoor doet meenig mensch verdrinken!

J.B. WELLEKENS.

MYN HEER * * *

Ik heb de Eer aan UE. te schryven zonder uwen naam of woonplaats te weeten, in vertrouwen, dat deeze Brief, buiten dat, wel in de regte handen zal geraaken. Zo veel weet ik van U, dat gy een Koopman zyt, een deftig Burgerman maar ook niet meer; dat gy een schoonen stuiver gelds behuwlykt hebt; dat gy twee Dochters onder uw Huisgezin telt; dat gy,

door de zo even gemelde omstandigheid, in staat zyt om dezelve met een goed uitzet aan een fatsoenlyk Man te geeven; doch (de hinkende hond komt altyd agter aan) dat gy een vast voorneemen hebt genoomen om dezelven aan niemand anders dan aan Advocaaten te geeven, niet uit een enthusiastische zugt voor de Regtsgeleerdheid, als wel om dat de naam van *Meester* alleen in staat is den heerlyk in uwe ooren klinkenden naam van *Mevrouwen* aan uwe twee Schoonheden te geeven; dat gy, uit dien hoofde reeds verscheiden Minnaars vierkant van de hand geweezen hebt, zonder te overweegen, hoe voordeelig zy voor uwe Kinderen zouden geweest zyn (indien gy ook al in dat byna algemeen gevoelen staat, dat de rykste partyen de beste Huwlyken maaken), ja zonder den raad uwer Huisvrouwe, die anders in dit geval net zo veel als gy te zeggen heeft, in overweeging te neemen. Door deeze trekken meen ik u zo duidelyk afgeschilderd te hebben, dat gy, wanneer deeze Brief u ter hand komt, aanstonds begrypen zult, dat ze, hoewel zonder adres, aan u alleen behoort; want het kan niet zyn, dat, onder het groot aantal onzer Kooplieden, één ander is, op wien de gemaakte tekening thuis gebragt kan worden: die Heeren denken zekerlyk anders in dit stuk dan gy, en wyluwe denkwyze nog niet openbaar of aan meer dan eenige weinigen bekend is, durf ik vrymoediger openlyk aan u schryven.

Zo dra dan des Boekverkopers jongen, op den aanstaanden maandag, dit Vertoog in uw Comptoir brengt, terwyl gy beezig zyt het Plan te maaken voor de affaires, welke in die weeke zullen moeten afgedaan worden; zult gy aanstonds de pen tusschen uwe paruik en den slaap uwes hoofds steeken, dit Vertoog in handen neemen, en vertrouwen, dat ik eene Commissie by u koome bestellen, die voordeeliger is dan allen, die u van dat uur tot het laatste van den Zaturdag avond, gegeeven zullen worden. Lees dan deezen aandagtig, en denk niet, dat hy beuzelingen bevat, om dat gy 'er geen *op zigt, wissel, assignatie, valideren, crediteren, assureren* in vindt, nog *Wel Edele Gestrenge Heer en Mr. balie, procederen, adres geeven, default*, enz. ontdek-

ken. kunt. Neem geduld, en werp dien niet uit de hand, voor dat gy het laatste woord geleezen hebt.

My is, Myn Heer! langs een byzonderen weg, ter ooren gekoomen uw volstrekt bepaald opgmerk om uw geslagt te verënten, en, door uwe Dochters aan geen Kooplieden maar alleen aan Heeren Advocaaten te geeven, dat te veranderen: zo daar geen veraarten op zou kunnen volgen. weet ik het niet, althans ik ben 'er bang voor, en het is puure liefde, die myn bekommerd hart dringt om u daarover te onderhouden. Gy moet egter, dit leezende, niet denken dat ik tegen de *Heeren Meesters* ingenoomen ben, of van oordeel staa, dat ze uw geslagt verbasteren zouden; niets minder dan dat, ik agt ze mogelyk hoger dan gy; doch de wyze, waarop gy uwe zaaken omtrent de huwelyken uwer verstandige en braave Dochteren beleggen wilt, doet my vreezen, dat gy zelf uw geslagt verbasteren, en uwe lieve Kinderen ongelukkig maaken zult. Ik verstaa vry wel de kunst van Prognosticatien te maaken uit de gesteldheid en de veelheid der Letters in naamen, en heb uitgerekend, dat de zeven letters van *Meester*, de negen in *Mevrouwen*, en de twaalf in *Johanna* en *Maria* (zo heeten immers uwe Dochters) niets goeds voorspellen; doch dat de twaalf in *Mejuffrouwen*, gevoegd by de voorige twaalf, een volmaakt getal uitmaaken, en derhalven als gy Kooplieden tot Echtgenooten voor uwe lieve Dochters neemt, volmaakte Huwelyken daaruit voort zullen koomen; des weet gy, wat u te doen staat. Ik dan niet begrypen, waarom gy zo vast beslooten hebt Advocaaten alleen tot uwe Schoonzoonen te willen neemen; zyt gy ontaard, om dat gy een Koopman zyt, of is uw Huisgezin ongelukkig geworden, om dat uwe weldenkende Huisvrouw zich gaarne met den nedrigen naam van Mejuffrouw of Vrouw van een' Koopman laat vergenoegen? Zyt gy verbasterd om dat gy uwe Ega niet kunt complimenteren op deeze *a la Modische* wyze: belieft Mevrouw dat of dat te hebben? Moet uw geslagt verplant worden in een anderen grond, waarin gy niet weet of het wel zal tieren? Daar uwe

Dochters, in uw huis gebooren en opgevoed, altoos veel van de negotie gehoord en gezien, en dus eenigen smaak, ten minsten eenige kennis van den handel gekreegen hebben, zouden ze geen ongeschikte Vrouwen voor Kooplieden zyn. Gy dryft, zo ik het wel heb, handel met de Engelschen, en zo gy het niet weet, moet ik u zeggen, dat Engeland nooit zou geworden zyn het geen het nu is, indien de Adel voor ééne Eeuw niet beslooten hadt de ledigheid te verlaaten, en zich op den Koophandel toe te leggen. Indien gy dan, door de geduurige behandeling van het geld, door uwe gestaadige winsten, en door het aanbehuwlykte goed, zin gekreegen hebt in de schyven, zo zult gy uw genoegen vermeerderen, wanneer gy uwe Dochters de keuze vry laat, ten minsten niet dwingt Advocaaten te trouwen, welke met de Practyk niet ligt zo veel zullen over winnen, als gy gewonnen hebt. Men moet al vry wat te doen hebben, zal men met pleiten voor de balie zyn fatsoen en een huisgezin wel ophouden. Door eene Commissie wint gy dikwils meer, dan een Pleitbezorger met advisen den geheelen morgen te geeven. Zo spreek ik tot u, om dat gy niet loens kykt, als men eene rekening by u komt betaalen: waart gy een man, die zo edelmoedig waart in geld wél weg te geeven, als vlytig in het wrnnen, ik zou op een anderen trant by u redeneren. Door uwe zwakheid een weinig den teugel te vieren, breng ik u mogelyk tot beter gedagten: zo niet, overweeg, dat, wilt gy uw stuk vast doorzetten, gy mogelyk nog lang uwe Dochters agter het slot zult houden, eer gy haar met den heerlyken naam van *Mevrouwen* hoort begroeten. Lukt het vroeger, gy brengt ze misschien vroeger in haar verdriet, en u zelve in naberouw. Maakt men eene vaste bepaaling, welken Man van beroep men neemen zal voor zyne Kinderen, ligtlyk randt men dan den eersten aan, die komt, al is alle hout geen timmerhout, en dan zekerlyk zult gy u fraaitjes uitgesloofd hebben met uwe braave Dochters (want zodanige weet ik, dat ze zyn) aan onwaardige Mannen gegeeven te hebben. Met alle de heerlykheid van *Mevrouwen*, zal de waereld haar blyven houden

voor Dochteren van eenen Koopman, dat voorzeker wél geene schande is; maar altoos een steekende angel voor uw hoog hart zal zyn. En indien gy uwe Kinderen eenen Advocaat zonder praktyk, eenen Heer en Meester zonder Meesterlyke kundigheid, eenen Liefhebber der Regtsgeleerdheid zonder der Vrouwen regt te doen, beschikt; zal uwe beurs rykelyk geplukt worden, gy zult eenen tytel zonder kragt of deugd gekogt, en uw Kind een droevig leeven met een sotten Man bezorgd hebben. Overweeg dan, wat u verder te doen staat, eer gy u door uw stuk vast te houden, algemeen bekend maakt voor een' Man, die met het laage Glld der Kooplieden niet te vreede zynde, zyne Dochters half veradelen wil door ingebeelde hooger Huwlyken. Gevalt het egter, dat een jong braaf Advocaat, in welken eene uwer Dochteren zin heeft, haar ten Vrouwe vraagt; ik ben 'er niet tegen, al heeft hy minder geld, dan gy tot een uitzet geeven kunt; want dit is eene andre zaak, waar over wy niet verschillen zullen: maar juist en alleen styf en strak tot een onveranderlyke wet te maaken: myne Dochters zyn alleen voor Advocaaten in de wiege gelegd, dat kan, Heer Koopman! serieus niet door den beugel, of gy vernedert u het allerlaagst, als gy u denkt door uwe Kinderen te verheffen. Heeft u myn boert of ernst handelbaarer gemaakt, wilt gy van uw gemaakt plan afstappen, voor een deftig braaf Man te boek blyven staan, en eene uwer Dochteren, (welke ik beide om haare verdienste hoog schat) aan een jongen Koopman, die in middelen en deugden haar gelyk is, doch geen *Mr.* voor zynen naam schryft, geeven; ik ben gereed zulk eenen te noemen en hem aan te spooren, dat hy, die dus verre by u niet heeft durven aanbellen, uwe Dochter koome vraagen. Een voorslag, die u niet onaangenaam kan zyn, als ik u zeg, dat uwe Dochter hem met geene onverschillige oogen beschouwt, en 'er dus niets tot volmaaking van beider geluk aan hapert, dan dat gy geen voorzetsel van *Mr.* voor dens naam deezes Galants moet begeeren. Laat dan om twee letters geen Huwlyk in duigen vallen, dat anders zekerlyk gelukken, en goed zal zyn. Wilt gy weeten,

om u te beraaden, wie hy is, hy tekent zich H..., doch meer mag ik u niet zeggen, voor dat gy uw besluit aan my of aan uwe Dochteren openbaart; zo dra uw beminde Kind dat weet, zal de Galant dat weeten, en zich ten eersten by u aangeeven, want zy, weet ik, wil zonder 's Vaders toestemming niet trouwen. Volg deezen weg, dan zullen 'er vier wel te vreede zyn, waar onder uwe Vrouw en Dochter, om welker wil gy nog wel wat doen moogt, de voornaamsten zyn. Dit zal geschikter zyn, dan dat de Galant, uit liefde voor het Meisje, de vryheid van de twee letters *Mr.* voor zynen naam te schryven, op de een of andere Academie buiten 's Lands, waar men ook aan Kooplieden Titels voor geld verkoopt, gaa koopen: dit immers kan hy niet onderstaan zonder u den grootsten hoon aan te doen. Laat dit genoeg zyn; besluit, leg dezen brief neder, vat uwe pen weêr in de hand, gaa aan uw werk, en zeg s'middags, onder het desert, aan uwe Dochteren, met een vriendelyk vaderlyk lachje, dat gy ze geeven zult aan den eersten braaven Koopman, die om haar komt. Dit doende, blyf ik

UE. Dienaar

DE DENKER.

* * *

De Jongman, die zich voor my verborgen heeft onder den versierden naam J. RAADELOOS HZ., en wiens brief ik in myn 506. Vertoog heb beantwoord, heeft my in een volgenden, welken ik wel ontvangen heb, voor mynen raad bedankt, en van het een en ander nadere onderrigting gegeeven. Ik volge zyn verzoek, en raade hem als noch, blyven alle dingen in het huis zyner Beminde, zo als ze nu staan, geduld te gebruiken, en de bestelling der Voorzienigheid af te wagten. Zelden verlaat men zich, zo als het behoort

op deeze; de driften, in die gevallen doorgaans vry heftig, loopen te veel vooruit, en maaken zelden de zaak goed. 'Er zal wel eene verandering koomen, want menschelyke zaaken blyven niet lang op denzelfden voet. Is 'er kans om zich by de Moeder zyner Vriendin bekend en bemind te maaken, hy verzuime de gelegenheid niet. Ik kan my niet nader verklaaren, hy verstaat my. En weet hy langs ongezogte, ten minsten geene al te zeer in het oog loopende wegen, zich geagt te maaken by de naaste Bloedverwanten, niets strydt tegen deeze geoorloofde pogingen, die vroeg of laat van nut zouden konnen zyn. Hierby voege ik eenen onaangenaamen raad, naamelyk, dat hy geen werk maake om zyne Beminde te mogen spreeken of te schryven. Wy zouden 'er niet tegen zyn, indien wy iets goeds daarvan konden verwagten; doch daar de zaak, of zy al of niet gelukken zal, noch twyfelagtig staat; is het best af te zien van iets, dat zyne smert voor 't tegenwoordige moet vermeerderen, al geniet hy één oogenblik dat genoegen, en voor het toekomende, valt alles verkeerd uit, tiendubbel zou vergrooten. 't Zal genoeg zyn, zo zy maar weete, dat hy haar blyft beminnen, het geen zyne oogen, zonder spreeken of schryven, baar wel zeggen kunnen. Voorts vermeerderen voor hem de gevoelens myner agtinge op zynen laatsten Brief, en daarom wensch ik hem eenen goeden uitslag op zyn geduld, blyvende

Zynen Dienaar, enz.

* * *

Een *Rotterdamsche* LEBRECHT schryft my van dingen, waarover men in Koffyhuizen en op de Beurs labbekakt. Hy weet zekerlyk, dat daar veeltyds dingen worden verhandeld, die men niet gemakkelyk zou kunnen waar maaken; waar van, deedt men 'er onderzoek na, de man op het kerkhof zou zyn; of die verzonnen bevonden zouden worden. Het is derhalven niet raadzaam nog voorzigtig, op bloote vertellingen, myne aanmerkingen over eene zaak, van welken aart zy ook zy, aan het Publiek mede te deelen. Hy houde onze stilzwygendheid over den inhoud zyns briefs dan ten goede, en wil hy ooit onze gedagten over eene zaak weeten, hy oppere dan eene andere stof, waar over men met nut en stichting schryven kan.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 516. *Den* 16 November 1772.

[De *Morsigheid* buiten aan onze Kerken zeer afgekeurd, als mede het *prediken* in Schuuren en Schoolen.]

De hooge Godheid wil, daar marmren altaars branden:
In een gebouw, gevormd door sterffelyke handen,
Haar zetel vestigen, en met een bly gelaat,
Het Kerkchoor kleeden in een blinkend heilgewaad.
- - - - -
Verheugde Mannen en ook Vrouwen treeden in
Den schoonen Tempel - - -

W.H. SELS.

De beroemde MOSHEIM, wiens *Kerkelyke Geschiedenis* in elks handen is, van UDALRICUS ZWINGLIUS spreekende, noemt hem een Man, begaafd met een ongemeen doordringend en scherpzinnig oordeel, vervuld met eenen brandenden yver voorde Waarheid, den eersten Grondvester der Hervormde Kerke, die in de plegtigheden en behangzels der openbaaren Eerdienst, veele dingen, welke LUTHER met verdraagzaaamheid en toegeevenheid genegen was te dulden, als Beelden, Altaaren, Waschkaarssen, de Duivelbezweerin en de Oorbiegt verbande en afschafte, niets minder op het Oog in zyn Land hebbende, dan eene wyze van Godsdienstoeffening in te voeren, uitmuntende door haare eenvoudigheid, en, zo ver als mogelyk was, afgescheiden van alles, wat eenigermaate strekken kon om den geest der bygeloovigheid te voeden. ‘De Geleerde en Eerwaarde Schryver der Aanmerkingen(*) op de gemelde Geschiedenis heeft deeze aantekening op MOSHEIMS woorden gemaakt.’ Het

(*) De Hooggel. MACLAINE.

ontwerp van ZWINGLIUS was zekerlyk voortreffelyk; maar in de uitvoering daarvan ging hy misschien, te verre, en ging meer te raade met de voorschriften der Rede, dan met het geen de Menschelyke Natuur in haaren tegenwoordigen toestand vorden. De tegenwoordige vereeniging van ziel en lichaam, welke *gezamentlyk* werken in de bedryven van zedelyk werkende Weezens, zelfs in die meest afgetrokken en gezuiverd schynen, maakt het noodzaaklyk om met de *uitwendige Zintuigen* zo wel als de *verstandelyke Vermogens* te raadplegen, an de instelling van den openbaaren Eerdienst. Daarenboven, tusschen eenen eerdienst, die zuiver en wysgeerig redelyk is, en eenen plomp en tastbaar ongeloovigen Eerdienst zyn menigvuldige tusschen beide gelegene omstandigheden, door welke een redelyke Eerdienst aandoenlyker en opwekkender kan gemaakt worden, zonder daarom tot bygeloovigheid over te slaan. Een aanzienlyk gebouw, een staatlyk muziek, eene wel aangelegde reeks van uiterlyke gebaaren, schoon zy in zich zelve onze Gebeden niet een zier aangenaamer en welbehaaglyker by de Godheid maaken, dan als of ze zonder deeze omstandigheden haar werden opgedraagen, doen, nogthans, eene goede uitwerking. Zy verheffen het gemoed, zy verwekken in het zelve eene gevestigde en staatlyke aandoening, en zyn dus bevorderlyk tot de vuurigheid van deszelfs Godsdienstigheid.'

Deeze aanmerkingen zyn zo juist, dat ze geen tegenspraak van verstandigen zullen lyden. Koningin ELIZABETH stondt byna in dezelfde gevoelens; byna, zeg ik, want niet willende, dat de openbaare Eerdienst met duizend grillige franjes behangen, geheel en al ontkleed zou worden, liet zy die geene overblyven, welke noch in de Episcopaale Kerk van Engeland gevonden werden; die egter, om de waarheid te zeggen, weinig om het lyf hebben om eerbied en aandagt, met eene verheffinge des gemoeds, en staatlyke aandoening voort te kunnen brengen. De Roomsche Kerk, die door den aanwas der fraaie Weetenschappen en Kunsten hoe langs hoe beschaafder wordt, en den geest der vervolging, althans in Frankryk, meer en meer aflegt, begint ook in dit stuk

hier en elders verstandiger te denken. Mannen vankunde, ik meen niet de zulken, die, gelyk in het gemelde ryk, veel van het *Deïsmus* ingezoogen hebben, maar Mannen van kunde en deugd verklaaren zich ronduit tegen al dien kinderagtigen opschik der Kerken, en oordeelen, dat de dienst aan een volmaakt en geestlyk Weezen meer redelyk moet zyn. Durfden zy het bestaan, zy zouden eenige Beelden uit de Kerken werpen, en lappen van die onnutte by hangsels afscheuren. Zy moeten ze nu dulden uit vreeze voor hooger gezag, dat wel weetende, wat uiterlykheden in het oog van het gemeen doen, aan geen verandering durft tornen om niet gelykvormig te worden aan den eenvoudigen openbaaren Eerdienst der Protestanten, het geen aanstonds kwaad vermoeden aangaande de waarheid van hunnen dienst zou kunnen wekken, en verkeerde gevolgen hebben. Om niet langer hierop te staan, en deeze Hervorming aan den tyd over te laaten, die de beste en zagtste Hervormer zonder harde vervolging is, gelyk men thans ziet in de algemeene afschaffing der Heilige dagen, en de vermindering der Kloosters, welke men te danken heeft aan de wysheid der redelyker denkende Koningen; zo kunnen wy, onze gedagten meermaalen op dit stuk gevallen zynde, niet nalaaten onze verwondering te kennen te geeven over twee dingen, die ons dunken de openbaare verschuldigde eerbied en verheffinge der ziele in den Godsdienst zeer hinderlyk te zyn, ik meen, alle geringe plaatzen van Godsdienstoefening, of oude vervallen slegte Kerken, nevens de onreinheid, die men meest buiten dezelven ziet. Wy hebben aan het Leerstuk der verdienstelykheid der goede Werken in ons Land alleen te danken de pragtige en heerlyke Kerken, die men daarin vindt; sedert men op dien trant, met zo veel regts, niet meer denkt, doch niet min de noodzaaklykheid der goede Werken handhaaft, wordt 'er veel verwaarloost, dat nuttig zou kunnen zyn. De helft zyner zaligheid te winnen met een halve ton gouds aan den opbouw eener nieuwe Kerk te geeven, was, dagt men, in oude tyden, geen verlies; doch nu men beter verlicht is, kan de halve ton, waant men, beter besteed worden. Eene aardsche zaligheid, daarvoor gehouden by

de weelderigen, bestaande in de navolging der weelde en pragt, kan daarvoor genooten en het geld dus beter besteed worden. Stonden 'er dan in deeze tyden die Kerken niet, welke men heeft, hoe zouden zy 'er komen? Zonder de zorg der Overheid was dat onmooglyk: de goede werken hebben uitverkogt. Ik ben buiten onze Provintie ter Kerke geweest, daar men in de school predikte: op eene plaats zag ik den Leeraar in den stoel van den gewoonen Schoolmeester staan, daar men de jongens a b c leert; elders was 'er een predikstoel nevens gemelden stoel opgerigt; ook zag ik Lootzen tot Kerken opgerigt, of oude Kerken slegt onderhouden en alleen met stroo luchtig gedekt, enz.

In Plaatzen en Dorpen, die, gelyk op de Veluwe en elders, verre vaneen liggen, en zonder hooge tekens naauwlyks van den reiziger te vinden zouden zyn, zyn hooge kerken en Torens zeer noodzaaklyk. Buiten dat zyn ze de voornaamste sieraaden van Steden en Dorpen. De zeer hooge uitsteekenheid boven alle andere Gebouwen heeft iets grootsch in zich. Het Huis Gods, heerlyker dan de wooningen der nietige menschen, verheft zig met alle deftigheid boven alles, het is alleen aanzienlyk. Men kan van verre zulk een hoogen Toren of staatelyke Kerk niet zien, zonder met een inwendig genoegen en aangenaame eerbied voor deeze wooning van den Allerhoogsten getrossen te worden. Onverwagte eerbiedige aandoeningen, gelyk zulke gezigten verwekken, zyn zeer genoeglyk. Dergelyke beschouwingen geeven my daarenboven een gunstig denkbeeld van de inwooners eener plaatze: ik verbeelde my, dat ze wegens hunne groote Kerk godsdienstiger dan anderen zyn: zulke denkbeelden, gelyk ik erken, kunnen valsch zyn, en zyn het ook inderdaad meestal; dan dit belet niet, dat deeze beschouwing my met een genoeglyk schoon valsch denkbeeld streelt. Moet ik in eene School, in eene Loots, in een vervallen Kapelletje te Kerk gaan, ik weet niet, hoe myn geest kruipt, ik schyn denzelven niet te kunnen verheffen, ik voel geen aandoening van eerbied, die ik wel lyden mag, dat door uiterlyke dingen in my verwekt werden, be-

halven de andere, die de Godsdienst zelf my moet inboezemen. Onze Ziel wordt door het zintuig des gezigts aangedaan: ziet ons oog groote schoone Gebouwen, zy neemt grootsche denkbeelden aan; in een klein kamertje heb ik nooit wél of met genoegen kunnen studeeren; myne Gedagten bleeven bekrompen, zy scheenen zich niet te kunnen uitbreiden, ik zogt daarom in elk huis, dat ik bewoonde, de grootste vertrekken altoos uit tot myne Studeerkamer. HUGO DE GROOT, dagt ik, heeft schoon kunnen denken en studeeren, toen ik zyne overruime Studeerkamer op LOEVESTEIN zag. En zeker, daar is een geheim verband tusschen het geen wy zien, en tusschen onze denkbeelden, waar over als noch maar zeer weinig is gezegd, schoon 'er veel over kan geschreeven worden. Er komen diepten in voor, die de wonderbaare hoedanigheden onzer ziele ons duidelyker vertoonen; doch de duisternis van 't Stuk schynt de Schryvers van deeze anders aangenaame en overnuttige beschouwingen af te houden. Daartegen wanneer ik, en duizenden met my, die voor gevoel vatbaar zyn, den eersten voet in eene wydluftige Kerk zetten, welke aandoening voelt men dan niet door de grootschheid van het gebouw, welk ontzag, welk stil vermaak? Meestal schieten my, by zulk eene gelegenheid, de verheven en zeer fraaie woorden van Salomo, by de inwyinge van zynen Tempel, in: ‘maar waarlyk zoude God op aarde woonen? ziet de Hemelen, ja de Hemel der Hemelen zouden u niet begrypen, hoe veel te meer dit Huis, dat ik gebouwd hebbe.’ Daar de schoonheid, grootheid of kleenheid van eene Kerk onzen dienst geen zier aangenaamer kan maaken by den hoogen God, gelyk de bovengemelde Schryver reeds aangemerkt heeft; waarom mag evenwel het Gebouw, dat ten goede op myne zinnen werkt, en myne zinnen ten goede op myne ziel doet werken, niet het zyne doen om my grootsche denkbeelden van ontzag en eerbied voor de aldaar aangebeeden Godheid in te boezemen? Zal men niet beter gesteld bidden en hooren in een Huis des Heeren, wanneer by het eerste inkomen, het ontzag voor onzen Maaker en Verlosser, (dat ik onderstel ten deele reeds in hart te zyn) door deeze van buiten komende zaak vergroot werde? Zal ik dat op gelyke wyze gevoelen, als ik in eene school

treede of nederzitte, om 't woord des levendigen Gods te hooren, en intusschen hier een Schoorsteenmantel, waar men met kryt den Psalm heeft aangeschreeven, daar een party zwart berookte of door de jongens bemorste muuren; hier de plak of roede, daar de op eengestapelde en met hunne naamen besneeden vuile banken zie? 't Is dunkt my, eene schreeuwende schande voor Kristenen, dat ze op zulke onwaardige plaatzen den God des Hemels aanroepen: de geringste huizen dier Dorpen hebben beter vertrekken. Ik wil niet, dat men opgesierde plaatzen ten openbaaren Eerdienste zal hebben; maar ik vorder alleen groote en deftige, daar men met een heilig ontzag neerzit. En het is, myns inziens, niet te vergeeven, dat men Kerken, die voortreffelyk zyn, zo kan laaten vervallen, dat ze geheel onbruikbaar worden, hoedanigen 'er verscheiden zyn. Wy *collecteeren* in ons Land om Uitlanders uit hunne Schuuren en Schoolen in Kerken te doen ten preeke gaan; en wy laaten onze Nabuuren, die hunne Kerken niet onderhouden kunnen, in Schoolen en Lootzen prediken. Is dit louter edelmoedigheid? heeft Nederland zo veel zugt voor vreemden? Is het onoplettend om voor zyne eigen Geloofsgenooten te zorgen? - De ydele mensch, de gierigaart, de hoogmoedige, de schraapzieke woont in Paleizen; maar de God van Hemel en Aarde wordt in eene hut aangebeeden! - Bloozen wy niet van schaamte by deeze waaragtige overdenking? - Bouw eene Kamer minder aan uwe trotsche wooning, ô Kinderen deezer Eeuwe! Spil geenen schat aan Fransche stoelen, op de oude vaderlandsche zaten uwe Voorouders wél,en gy hebt 'er ook wél op gezeeten; vernieuw geen oude behangselen, stukadoor niet uwe gangen en voorhuizen, ô Kristenen! zo lange gy de wooningen des Allerhoogsten, op veele plaatzen ten platten lande, ziet vervallen. Geene Werken verdienen den Hemel, maar zulke goede Werken zyn noodzaaklyk. Rigt te zaamen eene nieuwe MAATSCHAPPY op, aan welke gy, alle jaaren, deeze gespaarde noodelooze uitgiften toereikt; volmagt deeze, om voor de herbouwing of instandhouding der Tempelen, daar de magt ontbreekt, te zorgen. Magtige Stad myner inwooning! die u zo beroemd gemaakt hebt

door uwe opgerigte MAATSCHAPPY *tot redding van Drenkelingen*, dat alle uwe Nabuuren jaloers zyn over de eer deezer stigtinge, en nu uwe Navolgers worden, kunt gy geene fondsen vinden tot dit roemryk Werk?

Terwyl ik dit aan uwe overdenking overlaat, merk ik iets anders aan, dat door de gewoonte naauwlyks opgemerkt wordt, en my egter altoos ontstigtend en schandelyk voorgekomen is, ik doele op de onreinheid, die men doorgaans daar buiten aan vindt. Als wy in Turkyen dus handelden, zouden wy geen uur lang ons hoofd zeker zyn. De zindelyke en in dit stuk pryselyke Turk eerbiedigt zyne *Moské*; hy trekt zelf zyne muilen uit, als hy 'er zal ingaan; van buiten is ook alle reinheid in agt genoomen, het byl is voor den hals des geenen, die 'er zyn gevoeg wil doen, aanstonds, gereed: maar bezie eens onze Tempelen: aan veele hoeken stinkt het, vooral in den Zomer, wegens de *urine* der menschen, die ze zich daar kwyt maakten, zo geweldig, dat men, voorbygaande, den neus 'er van af moet draaien; aan andere oorden liggen 'er andere hoopen vuiligheids, die wy niet behoeven te noemen: onze huizen zyn van buiten nimmer zo onrein. Deeze vuile slordigheid is eene onteering van dat Tempelhuis, waar voor wy zeker al te weinig eerbied hebben, om dat ze ons in onze jeugd al te weinig is geleerd, en die wy mogelyk ook nooit onzen Kinderen regt inboezemen, het welk een groot gebrek in de opvoeding is, dat altoos is overgeslaagen. Waarom heeft een Turk meer eerbied voor zyne, dan wy voor onze Tempelen? In de zynen is zo weinig te zien, als in de onzen, en nogthans eert hy ten hoogsten de plaats zyner aanbiddinge. Men behoorde nimmer eenige onreinigheid aan onze Kerken te doen; maar van buiten zo schoon als van binnen te houden: een byzonder ontzag moest aan dezelven boven onze wooningen betoond worden, gelyk zonder afgodery geschieden kan; men moest met het zelfde ontzag tot onze Kinders daar van spreeken, en die derwaards mede neemende door eigen voorbeeld inboezemen. Ik vleie my, dat zulks eenen gelukkigen invloed op hunne harten zou maaken, en zy leeren met eerbied daarin te treeden, en neder te zitten. In het vervolg zoude deeze eerbied zich verspreiden onder het gemeen,

en daarin een goeden plooi maakende, zou men tevens met grond verwagten kunnen, dat de openbaare Gods. dienst vlytiger, ten minsten met meer stilte en ontzag, zou waargenoomen worden. Wy laaten deeze redelyke bedenkingen aan de overweeging van het Publyk over, en hoopen, dat ze iets zullen uitwerken om de Wetten tegen de onreinheid by de Kerken, op veele plaatzen gemaakt, stipter te doen gehoorzaamd worden. Men behoorde althans in de Steden niet minder te zyn dan in de Dorpen, waar men op veele plaatzen zeer naauwkeurig de reinheid der Kerken bewaart, en eene eere stelt die zuiver te vertoonen: of wil men zich door Dorpelingen laaten beschaamen, welker plompheid, en onagtzaamheid men anders zo gereed is uit te jouwen?

Berigt,
Waarop waarschynlyk weinige of geene aangenaame Antwoorden volgen zullen.

De Zindelyken, welken wy in ons 512. Vertoog zo ongemeen gestigt hebben, hoop ik, dat voor de moeite, ter verdeediging hunner eere gedaan, onze pogingen zullen begunstigen en ondersteunen: is 'er onder hen één, die hier mede niet te vreede zynde, onder het leezen deezes een ongemeene milde bui, om een ruime gift aan zulk eene *gedevaliseerde* Kerk te schenken, gekreegen heeft (iets dat onder de Engelschen dikwils gebeurt, en zeer tot hunnen roem dient), wy zullen hem het plaizier doen van de plaatzen te noemen, waar hy zich van zyn geschenk kan ontlasten, onder voorwaarde, dat hy ons de grootheid der somme met of zonder zynen naam melde, om 'er een geoorloofde melding van te maaken.

De Denker.

N°. 517. *Den* 23 November 1772.

[*Deugd* en *Ondeugd* worden beide hier beloond.]

Vidi ego, nam memini, scelerum florere ministros,
Ut viret in pingui laurus amoena solo.
In fumos abiere tamen, vestigia nulla
Umbraque quaerenti nulla reperta mihi est.
Sedulo observa justos & respice finem;
Paxillis niveos claudet amica dies.

JONSTON *ad Ps*. XXXVII.

Dat de Deugd haare eige belooning, en de Ondeugd, integendeel, haare eige straf, zelf in dit leeven ten gevolge hebben, is eene Waarheid, die, hoewel ze eenige uitzonderinge moge hebben, al overlange opgemerkt, erkend, geleerd, verdeedigd en ondervonden is. Zy is van zo veel belang voor byzondere Persoonen en geheele Maatschappyen, dat ze nooit te veel, laat ik liever zeggen, nooit genoeg overwoogen en geleerd kan worden. Eene ernstige en geduurige beschouwing deezer waarheid is een zeer gepast middel om den mensch van veele ondeugden af te schrikken, ter vrolyke en bestendige deugdsoefening op te leiden, en dus een deel van zyn tydelyk geluk, op de beste en zekerste wyze, te bevorderen.

Wel is waar, dat de Kristelyke Godsdienst veel edeler, verhevener en kragtiger drangredenen ter beoefening van Deugd, en geluk der menschen voordraagt; doch daarom behoeven wy de mindere beweegmiddelen niet te versmaaden, en wie weet niet, dat het tegenwoordige, het geen onze zinnen treft, natuurlyker wyze, veel

sterker invloed heeft, en duurzaamer indruk maakt op de gemoederen van veelen, dan het toekomende en onzigtbaare, waaruit veele kragtige aanspooringen onze heilige Godsdienst ontleent. Dan wat zeggen wy, wat zien wy over het hoofd? Het Evangelie zelf, dat allerlei drangredenen opzoekt om 's menschen ongevoelig hart te treffen en tot zynen pligt te beweegen, heeft, na het aanvoeren der edelste en gewigtigste drangredenen, deeze mindere niet vergeeten. Zegt den regtvaardigen, dat het hem wel zal gaan, zegt den godloozen, dat het hem zal kwaalyk gaan; de Godzaligheid heeft de belofte van het tegenwoordig leeven, zyn de nadrukkelyke aanspooringen, die de H. Schrift zelf opgeeft, en meer dergelyke anderen zyn niet alleen by dezelve te vinden, maar zy levert ook een zeer groot getal van voorbeelden en Geschiedenissen op, die de gestrafte Ondeugd en de beloonde Deugd in het helderste licht stellen.

Jammer is het, dat deeze Waarheid, welke, ik thans herinner, doorgaans te laat gekend werdt. De Belooningen en Straffen of liever de natuurlyke gevolgen van Deu d en Ondeugd worden door de losse Jeugd niet opgemerkt door de onbedagtzame Jongelingschap aan het wuft geval toegeschreeven; in de Mannelyke jaaren begint men ze een weinig te zien; men trekt ze egter nog lang in twyfel; men bedient zich van uitvlugten om ze niet te gelooven; men maakt, uit eenige dingen uitzonderingen op deezen algemeenen en vasten regel; eindelyk wordt men door eige droevige ondervinding veelal overtuigd, en gelukkig als men wyzer werdt; dan hoe laat! hoe laat! is het, somtyds veel te laat, wanneer men zugtende zeggen moet: hadt ik dat gedaan, dat gelaaten! O! ydele nuttelooze uitboezemingen.

Overwenschelyk ware het derhalven, dat men, in plaatze van gemelde Waarheid te versmaaden, dezelve in tegendeel, zo vroeg als mogelyk was, den Kinderen tragtte in te drukken, die vroeger voor zulk een onderwys vatbaar zyn, dan men doorgaans denkt. Ook doen 'er zich dikwils gelegenheden op, die de beste aanleiding geeven, om ze in hunne weeke harten in te prenten. - Veeltyds doen ze door onoplettendheid kwalyk, het geen zy op andere tyden wél gedaan heb-

ben: zy krygen door onvoorzigtigheid nu en dan een gering ongemak: zy zyn wel eens ongesteld, om dat ze, door den smaak verlokt, hunne maag overlaaden, en zich dus aan onmaatigheid schuldig gemaakt hebben. Verneemt men dit, dan is het tyd, hun de Oplettendheid, Voorzigtigheid en Maatigheid zo sterk aan te pryzen, dat ze van de tegenovergestelde zedelyke Gebreken en Ondeugden worden afgeschrikt, en dus van derzelver nadeelige gevolgen bevryd blyven. Hebben zy eenige kleine Onregtvaardigheden begaan, gelyk dikwils gebeurt, worden zy op een leugen betrapt, men moet, behalven de kastyding of bestraffing, de kwaade gevolgen deezer Ondeugden, en de voordeelige vrugten der Waarheid te spreeken en regt te doen, hun ernstig voor oogen houden. Alle deeze nuttige lessen moeten geduurig, by alle bekwaame gelegenheden, herhaald, en dus zorg gedraagen worden, dat de Kinders al vroeg hun waar belang kennende, niet misleid, of, terwyl zy zich verbeelden hun geluk na te jaagen, niet ongelukkig worden.

Om deeze Waarheid kragtiger en nuttiger te maaken; laatenwe ons voorgaande en tegenwoordig gedrag, onze voorleeden of tegenwoordig omstandigheden nauwkeurig en onpartydig, zonder vervoering onzer eigenliefde overweegen, en wel dra zullen we dan bevinden, dat meestal elke loflyke hoedanigheid goede, maar ook elk kwaad bedryf naadeelige gevolgen voor ons gehad hebbe. Langs deezen weg zullen we, uit onzen eigen leevensloop, eene menigte voorbeelden kunnen opzamelen, die met voorzigtigheid en hartelyke welmeenendheid voorgesteld, anderen byzonder, onzen Kinderen, ten nutte zullen kunnen dienen. Dan daarenboven behooren wy met open' oogen in de waereld te wandelen, en het leeven van anderen in overweeging te neemen. om van daar, wanneer ons leeven geen voorbeelden genoeg oplevert, het een en ander ter vergoedinge te ontleenen. Zetten wy ons daartoe, wy zullen sommigen zien van niet opgekoomen en groot geworden. Zy, die van grooten af komste en ryk gebooren zyn, zullen deezen, wegens der geringen staat, waarin zy te vooren waren, veragten: anderen die in de laagte verzonken blyven, zullen hen benyden; deeze twee dingen gaan vast, doch

alles wel ingezien zynde, zullen zulken (gesteld dat ze, gelyk eenige doen, geen oneerlyke middelen daartoe gebruikt hebben) grooten lof verdienen, en onzer navolginge waardig zyn. Gelyk veele kleenen groot worden, ziet men ook veelen grooten daalen en kleen worden: meestal zyn ze te beklaagen, maar niet zelden ook te beschuldigen. Menziet 'er, die in sommige opzigten voorspoedig en gelukkig, en in andere opzigten ramspoedig en ongelukkig zyn: 'er heerscht in hen een mengsel van sommige goede en kwaade hoedanigheden die beide haaren by zondere en verschillende uitwerkselen voortbrengen. Voorbeelden kunnen dit ophelderen.

Alacris was niet onbevallig, bezat een goed natuurlyk verstand, doch was van geringe Ouders afkomstig, die hem zelfs in de Armschool lieten gaan om leezen en schryven te leeren. Hy geraakte naderhand in een winkel, waar men hem gebruikte om boodschappen te loopen, vervolgens op een Komtoir, en eindelyk raakte hy zo verre, dat hy zelf negotie deedt, waarin het hem wel ging, zelf zo, dat hy binnen kort zeer ryk wierdt, schoon nien dat uitwendig weinig aan hem kon zien: in zyne oude dagen heeft hy stil en onbekommerd geleefd, en na zyne dood een schoon kapitaal zynen kinderen nagelaaten, doch waarvan zy waarschynlyk niet lang genot zullen hebben. Weinig hebben we ons over deezen voorspoed van *Alacris* te verwonderen, wanneer we nagaan, dat hy zyne natuurlyke bekwaamheden vlytig aankweekte, door zyne wakkerheid en oplettendheid alles leerde, wat in de Armschool te leeren was. 't Genoegen, dat zyn Meester daarin nam, en de eer, die hy stelde in zulken wakkeren leerling gekweekt te hebben, deedt hem dien by alle gelegenheden pryzen. Die lof bragt hem eerst in een Winkel, en naderhand aan een edelmoedig Koopman langs deezen weg bekend geworden zynde, werdt hy onder deszelfs Komtoirbedienden aangenoomen. Zyn moed dus aangewakkerd zynde, bragt hy het door naarstigheid zo verre, dat hy in de moderne Taalen, in het boekhouden, en den handel vry kundig werdt. Spaarzaamheid en Zuinigheid stelden hem daarna in staat om zelf met een klein stuivertje wat te beginnen: eerlykheid en bekende wakkerheid bezorgden hem *credit*: kundigheid en goed over-

leg deeden hem wel slaagen: in plaats van zyne winsten aan klederen, uitspanningen, vermaaken en uiterlyken zwier te verspillen, gebruikte hy ze in de negotie, leefde zuinig, hieldt zich laag, geen minder vyand zynde van luie ledigheid, dan van pracht en weelde. Dus heeft *Alacris* door neerstigheid en kundigheid door spaarzaamheid en eerlykheid, door voorzigtigheid en goed overleg den schat verkreegen, waar van ik zeide, dat zyne Kinders waarschynlyk niet lang genot zullen hebben, om dat zy zich na 's Vaders dood, door den stroom der hedendaagsche pragt laaten wegsleepen, vry wat ontaard zynde van 's Vaders deugden; want waaren de gemelde Deugden in staat om *Alacris* uit het stof te verheffen, de tegenoverstaande ondeugden hebben geen minder vermogen om den ryksten en magtigsten te gronde te helpen. Niemand, denk ik, zal hier aan twyfelen, en het spyt my, dat niemand hier aan twyfelen kan uit de menigvuldige voorbeelden, die men ten deezen tyde daarvan heeft. Dat wy dan zulke een braaf gedrag van den vlytigen *Alacris*, en den zinkenden staat zyner Kinderen of andere voorbeelden aan onze jeugd voorhouden, en haar daarop wyzen.

Laat ik 'er noch één voorbeeld bydoen, en byzonder daar door toonen, hoe zelfs één gebrek het geluk van iemand kan verminderen. *Securus* vindt zich omstanheden, die hem genoeglyk doen leeven, en veel gelds winnen. Hy is een goed inschikkelyk mensch, hy neemt zyne zaaken vry wel waar, is gansch niet lui; van geld en goed, ziel en lighaam verslindende en bedervende dronkenschap en ontugt kent men hem volmaaktlyk vry; hy is ook verre van angstvallige bekommering, en leeft vrolyk heen: maar hy draagt ook in het geheel geen zorg voor het toekomende. 't Is by hem zo gewonnen zo verteerd. Hy koopt en verkoopt, maakt en breekt, eet en drinkt zo als het hem in den zin schiet. Schoon hy veel gelds wint, heeft hy vry wat meer schulden dan goed, en als de kans om geld te winnen, waar door hy zyne schulden, indien hy van zin veranderde, door den tyd noch zou kunnen betaalen, eens verkeerd, of hy wordt eens door toevallen buiten staat, of oud en stomp, vrees ik voor ongeval: oud en arm is zeker voor hem het droevigste uitzigt: wordt hy vroe-

ger en onverwagt door den dood overvallen, zal hy eene arme Weduwe en naakte Kinders nalaaten, welken eene dubbele smert zal grieven, wanneer zy immer nadenken, dat zy door 's Vaders maatige zorg ryk, en onafhankelyk van anderen konden geweest zyn.

Wy weeten, en hebben reeds in dit vertoog met één woord te kennen gegeeven, dat 'er verscheiden tegenwerpingen tegen onzen ter neêrgestelden regel opgeworpen kunnen worden, waar van de voornaamste mogelyk is, dat alle Deugden en Ondeugden in deeze waereld niet beloond of gestraft worden; doch daar het kan geschieden en veel tyds geschiedt, is het te gevaarlyk de eersten na te laaten, of de anderen te doen. En schoon het waar kan zyn, dat iemand tydelyke rampen van veelerlei aart kunnen overkomen, zonder dat ze lynregt de naaste gevolgen van zyne dwaasheden zyn, het blyft egter zeker, dat alle zonden haare naadeelige gevolgen in dit leeven op de eene of andere wyze hebben, het geen genoeg behoorde te zyn om ons voor dezelve te wagten. Even zo zeker is het ook, dat de Deugd van Regtvaardigheid, Maatigheid, Vriendelykheid, Opregtheid, Naarstigheid, Zuinigheid, Voorzigtigheid en dergelyke haare byzondere voordeelige gevolgen voortbrengen, schoon de beoefenaars deezer deugden niet altoos de gelukkigsten of voorspoedigsten in deeze waereld zyn, 't geen egter genoeg is om derzelver betragting op het sterkste aan te pryzen. De deugdzaame mensch kan in eenig opzigt ongelukkig werden door de gevolgen van de ondeugden of dwaasheden zyner Ouderen of Voorouderen; maar hy wordt niet rampspoedig door de Deugden zelven. Als een agtelooze Verkwister Kinders nalaat, zyn deeze arm, al zyn ze nog zo deugdzaam. Hy, die nu deugdzaam is, kan te vooren zo niet geweest zyn; hy kan zyn geld verkwist of zyn lighaam bedorven hebben, waarvan hy nu de wrange vrugten smaaken moet De Deugdzaame kan, gelyk in het geval van *Securus* blykt, in eenig opzigt dwaas en onvoorzigtig handelen, en daardoor alleen zyn tydelyk ongeluk veroorzaaken. 't Behoeven noch niet eens ondeugende bedryven, 't kunnen zelfs haastige, en niet wel beraaden' besluiten, 't kunnen onvoorzigtige stappen, 't kan zelfs gebrek aan genoegzaame kennis en

bekwaamheid in zyne byzondere zaak zyn, waardoor het tydelyk ongeluk gebrouwen, of het tydelyk genoegen gestoord en verminderd wordt. Hierom kan de Bedaardheid en Voorzigtigheid in alle gevallen deezes tydelyken leevens niet genoeg aangepreezen werden, nog de Jeugd te veel aangenoopt om zich in hunne byzondere zaak door en door geoefend en bekwaam te maaken.

Geenszins wil ik ontkennen, dat iemands voorkomen, gesteltenis, inborst, afkomst, opvoeding, Vrienden, bestaan en uiterlyke omstandigheden, welke alle toevallig kunnen aangemerkt worden, ongelooflyk veel tot 's menschen geluk of ongeluk in dit leeven te kunnen toebrengen: maar dit neemt niet weg, dat alle deeze toevallige dingen, in twee menschen gelyk gesteld zynde, de deugdzaamste het gelukkigste, de ondeugendste het ongelukkigste zal zyn, 't zy men deeze toevallige dingen, in beide deeze voorwerpen, zeer voordeelig of zeer ongunstig verkieze te vooronderstellen. Te menigvuldig, helaas! zyn zelfs de voorbeelden van zulken, die, in de allergunstigste omstandigheden gesteld, door hunne eige schuld ongelukkig geworden zyn. 't Ontbreekt ook niet aan voorbeelden van anderen, die, van toevallige goederen schaars bedeeld, hun toevallig ongeluk door huune deugd merkelyk verbeterd, en hunne voorspoed sterk voortgezet hebben.

Doch, laat ik niet vergeeten eene glimpige tegenwerping, die zich somtyds hooren laat, voor te koomen of te beantwoorden. Ligtbekommerden zullen zeggen: ‘deeze Leer maakt den mensch hoogmoedig op zyne Deugd. De Gelukkige vergeet hier door zynen oppersten Weldoener, hy rookt, gelyk zeer keurig van een verwaanden gezegd wordt, aan zyn eigen netten, en offert aan zyn garen. 't Is niet aan God, maar aan zyne Deugd, dat hy al zyn geluk steeds toeschryven zal.’ - Losse tegenwerping! weinig om 't lyf hebbende zwaarigheid! - Redeneert de Gelukkige, die dus spreekt, bondig? kan zyn besluit als een wettig gevolg gehouden worden? Wie is het, die den mensch vlytig, vernuftig en gelukkig maakt? Wie is het, die den menschelyke zaaken dus beschikt, dat het den regtvaardigen wel, den godloozen kwalyk gant? immers God alleen.

Hy wil langs den weg der Deugd een deel van ons ondermaansch geluk, overeenkomstig met zyne wysheid, bevorderen. De Deugdzaame heeft de bekwaamheden, vermogens, hulpmiddelen, aanspooringen en de gunstige gelegenheden om deugdzaam te zyn, alleen aan de goede Voorzienigheid Gods te danken. Ziet hy zich door de betragting der Deugd, zyn onvermydelyke Pligt, gelukkig worden, 't is alleen, om dat Gode behaagde, de zaaken der waereld in die orde vooraf te schikken, dat geregtigheid ten leeven zy. - Houden wy deeze waarheden in het oog. De Deugd zal ons in deeze waereld voorspoedig, nooit verwaand maaken. De Ondeugd brouwt rampzaligheid. Al wie goede dagen wil zien, moet het goede betragten. Het aangezigt des Heeren is tegen de geenen, die kwaad doen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn,* en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 518. *Den* 30 November 1772.

[De *regtvaardigheid Gods* in het beloonen der Deugd en straffen der Ondeugd uit byzondere *Voorbeelden* der H. Schrift aangetoond.]

Arbiter aethereus recti sectator et aequi est.

JONSTON.

Dat de Deugd haase eige belooning, en de Ondeugd, integendeel, haare eige straf, zelfs in dit leeven meestal, ten gevolge hebben, was de stof van ons laatste Vertoog. De Godlyke Wysheid heeft dit zo bepaald, en daarom ziet men het zo dikwerf gebeuren. Dit ons met nadruk te leeren in deeze school der Waereld, is zekerlyk een deel zyner wyze en goede oogmerken. Men moet zich egter niet stooten, dat men het niet altyd ziet gebeuren; want, gelyk elke regel in sommige gevallen zyne uitzonderingen heeft, moet de Voorzienigheid Gods somtyds ook daarvan afwyken om wyze redenen: hier door lydt de Deugd niets in haare belooning, nog de Ondeugd heeft de minste reden om op haar ongestoord wanbedryf te roemen, wyl alles in de toekomende vergelding vereffend zal worden. Behalven deeze beschouwingen hebben wy onzen Leezer sterk aangepreezen, niet alleen zelf hierop het oog te houden; maar ook deeze doorgaande Belooning der Deugd, en Straffe der Ondeugd den Kinderen in te scherpen, en door voorbeelden van de tegenwoordige Eeuwe, welke zy kennen, sterk aan te binden.

Wy vertrouwen dat men het ons ten goede zal houden, als wy nu noch by doen; dat men de Belooning der Deugd en de Vergelding der Ondeugd ook uit andere gronden, neem eens, uit de Regtvaardigheid van het Opperweezen kan staaven, en ter ophelderinge die Voorbeelden aanhaalen, waarin de beloonende of straffende Voorzienigheid Gods ten duidelyksten doorstraalde. In dier voege de jeugd te leeren, is geen gewoon werk, hoewel deeze leertrant geen woord ter aanpryzinge noodig heeft, alzo deszelfs nuttigheid aanstonds van een' verstandigen begreepen wordt. Zo veel ik weet, is 'er maar één Schryver, die hiervan opzettelyk zyn Werk gemaakt heeft. Maar tweemaal heb ik zyn zeldzaam Boek in myn leeven gezien; de nette Titel is my vergeeten, zo ik het wel heb, is ze *Broekhuizen over de Tien Geboden*. My staat noch voor, dat die Schryver uit veele voorbeelden, opgezameld uit allerlei Boeken, heeft willen aantoonen, hoe de overtreeders der godlyke Geboden vroeg of laat door de regtvaardigheid des Hemels gestraft, en de waarneemers derzelven door deszelfs genade beloond zyn: dan 't is jammer, dat hy hier toe al te veel omslags heeft gemaakt, en veele zyner voorbeelden op geen genoeg gezag steunen of niet volkomen ten oogmerke dienen. Ik heb my lang verwonderd, dat niemand tot nu toe, zo verre my bekend is, dit verbeterd, of een Kinderboekje, getrokken uit de fraaiste Geschiedenissen, dan wel uit de H Schrift opgesteld, in handen van het Gemeen gegeeven heeft, om de jeugd in te scherpen, dat ondeugden in deeze waereld gestraft, deugden daarentegen beloond worden, alleen om dat God regtvaardig is, en de waereld regeert; welke dingen, vroeg haar voorgesteld en beredeneerd, geen ongelukkigen indruk op hunne noch weeke harten zouden maaken, en greetiger gehoord worden, naar maate de Kinders altoos met Geschiedenissen vermaakt worden.

Daar is, dunkt my, stofs genoeg tot zulk een opstel, indien 'er maar eene bekwaame pen is om het in den regten vorm te gieten, alzo niets moeilyker is dan op eene aangenaame en vatbaare wyze voor Kinderen te schryven. Twyfelt iemand aan myne stelling, en dunkt hem, dat de H. Schrift geen staalen genoeg tot dat ein-

de aan de hand geeft, wy willen hem een weinig toelichten, en een kort Plan ontwerpen, naar 't welk, onzes eragtens, zyn Kinderboek ingerigt zou kunnen worden.

De Woede (om hier mede te beginnen) de Woede tegen eenen Broeder, die geweldige en gevaarlyke hartstogt, eenmaal den ruimen teugel gegeeven, slaat niet zelden over tot de rampzaligste uitersten; doch ze werdt ook van God ten zynen tyde strenglyk gestraft. Toen de Waereld bevolkt moest worden, en niet lang geleeden dat Gebod gehoord was: weest vrugtbaar, en vermenigvuldigd; tast *Kain* het leeven zyns onschuldigen Broeders aan, en doodt hem. De regtveerdige Richter der waereld ziet deezen grouwzaamen broedermoord, en besluit om *Kain* te straffen, een teken aan hem te stellen, op dat hy van elk gekend werde, en niemand hem onbekend of onvoorziens doodde. Dus moet hy, die de eerste was om de waereld te ontvolken, in de waereld blyven, de neepen van zyn wroegend gemoed lyden, en zelf het menschelyk geslagt voortplanten, doch op dat elk hem kenne, en een afschuw van hem, als eenen broedermoorder, hebbe, draagt dat monster een zigtbaar teken.

Onder alle Zoonen van den Aartsvader *Jacob* was *Juda* de eerste, toen de algemeene nyd tegen den onschuldigen *Joseph* was uitgebarsten tot daadelyk wanbedryf, die den voorslag deedt van hem niet te dooden, maar voor slaaf te verkoopen aan de reizende Karavane van *Ismaëliten*, 't geen ingang vondt by zyne Broederen, en te werk gesteld werdt. Jaaren daarna toen *Joseph* in Egypten, langs eenen zeldzaamen weg, Onderkoning van dat ryk was geworden; toen *Jacob* hem, als door een dier verscheurd, beweend hadt; toen zyne zoonen uit gebrek koorn in Egypten zogten, en als dieven van *Joseph* aangehaald werden, was *Juda* de eerste, die de godlyke regtvaardigheid erkende, en zich voor slaaf aan *Joseph* overgaf in die aanmerkelyke woorden: ‘Wat zullen wy tot mynen Heere zeggen? wat zullen wy spreeken? en wat zullen wy ons regtvaardigen? God heeft de ongeregtigheid uwer knegten gevonden, ziet wy zyn myns Heeren slaaven.’

Farao, die wreede Beheerscher van Egypten, de ge-

weldige toeneeming der Israëliten in zyn Land willen, de stuiten, geeft zynen Amptenaaren bevel de jonggebooren zoonen van dat volk op eene grouwzaame wyze te verdrinken. Wat gebeurt 'er eenige jaaren daarna? Toen hy dat Volk, naar Kanaan op reis getoogen, tot in de uitgedroogde roodezee vervolgde, stortten de wateren ter neder, en hy zelf met een ongelooflyk groot aantal der eerste Amptenaaren van zyn Koningryk verdronk in het aanzien van *Moses*, die voorheen daartoe al mede veroordeeld, doch op eene zo zeldzaame als gelukkige wyze was gered geworden.

Toen deeze *Moses* daarna twaalf Verspieders naar het Land van Kanaän uitzondt, bragten alleen twee een waaragtig berigt van hetzelve te rug; maar de tien overigen, bang voor hun leeven zynde, gaaven voor, dat ze tegen de inwooners des Lands, dien zy reuzen noemden, niet zouden kunnen bestaan, en dat daarboven het Land mager zynde, zyne bewooners niet kon voeden. Deeze leugen, die een zeer nadeeligen invloed op eenige honderd duizenden hadt, werdt zigtbaar daarna gestraft, zo, dat de tien laatsten, die hun leeven wilden behouden, kort daarna hun leeven in de woestyn verlooren, en de twee Mannen, die hun leeven wilden waagen om dat vet Land, volgens godlyk oogmerk, te bemagtigen, hun leeven behielden, in dat Land ingingen en bewoonden.

Adoni-Bezek, in wreedheid en hoogmoed uitblinkende, hadt zeventig overwonnen Koningen de duimen der handen en teenen der voeten afgehouwen, weinig denkende, dat het hem alzo ook vergaan zou. Dan wat gebeurt 'er? Toen de Stam *Juda* den oorlog tegen de Kananiten begon, ving men dien Vorst, en gelyk met gelyk betaald zettende, door hem ook de duimen en teenen af te houwen, moest hy stervende erkennen: ‘gelyk als ik gedaan hebbe, alzo heeft my God vergolden.’

't Gelukte *Abimelech*, beroemder door ysselyker ontaartheid, dan *Andonibezek*, zyns Vaders huis te Ophra te bemagtigen en zeventig zyner Broederen moordaadig om hals te brengen: dan dit droevig treurspel blyft niet lang ongewrooken. Hy, die tot dien onwaardigen dood een party pluggen gebruikt hadt,

moet op de onwaardigste wyze door de handen eener vrouwe sterven, en een spiegel van Gods wreekende regtvaardigheid worden; want onder het bestormen van een toren, werpt zekere Vrouw een stuk van een molensteen op *Abimelechs* kop, en verplettert zyne hersenpan.

Een Israëlitisch Koning, durfde hy de godlyke ordonnantien versmaaden, werdt niet ontzien. Regtvaardigheid ziet geen persoonen aan. Tegen *Samuels* last, op hoog bevel gegeeven, spaart *Saul* het leeven van den Afgodischen *Agag*, Koning der Amalekiten, en vervolgt daarna dat van den onschuldigen *David.* Wat zyn de gevolgen deezer dubbele misdaad? jaaren daarna verliest hy zelf het leeven door de handen der afgodische Filistynen, toen David het zyne behieldt, en zelf op Sauls throon klom.

De Geregtigheid werdt met eenen doek voor de oogen geschilderd, ten vertooge, dat zy geen aanneemster der persoonen is. De godlyke Regtvaardigheid krygt ook dan haaren luister, wanneer de waereld ziet, dat openbaare schanden, zelfs in godvrugtigen, voor het oog der geheele waereld bedreeven, openbaarlyk gestraft worden. Driemaal ziet men zulks in *David*. Vervoert hem de hoogmoed om zyn Volk te tellen en deszelfs menigte te weeten; de pest vaart aanstonds uit, en rukt zeventig duizend menschen uit zyn Volk weg. Schendt hy het Huwelyksbedde van Uria, zyn onderdaan; niet lang daarna worden zyne bywyven door zynen eigen zoon, *Absolom*, geschonden. Doet hy *Uria* sterven; ook zyn kind, door *Bathseba* gebooren, wordt hem ontrukt, en moet sterven.

Hadt God den Man vervloekt, die het verwoeste Jericho herbouwen zou, en hem de afbraake van zyn eigen Huis gedreigd: *Hiël*, die hier aan niet meer dagt, of dien vloek gering agtte, onderneemt het werk, vier honderd en veertig jaaren daarna; dan toen hy die stad begon op te bouwen, werdt zyn Geslagt afgebrooken. Toen men den eersten steen leide, stierf *Abiram* zyn oudste Zoon, oudstyds het fondament der Familie; en wanneer hy de poorten oprigtte, verloor hy *Zegub,* zyn jongsten zoon.

Gehazi, de leerling van *Eliza*, durft tegens zyns

Meesters voorbeeld en bevel, een belooning van *Naaman*, voor de geneezing der melaatschheid vraagen: de straf daarop blyft niet lang agter: de geweeke melaatschheid van *Naaman* grypt *Gehazi* aan, op dat de oorzaak der straf, op dat de leugen zigtbaar gestraft, en bekend zy aan de waereld.

Durft een Hoofdman, toen *Eliza* aan het uitgehongerd *Samaria* een overvloed van eetwaaren, binnen vieren twintig uuren tyds, voorspelde, den Profeet en den God des hemels lasteren, en zich dien zegen onwaardig maaken: wat volgt 'er op? hy ziet den volgenden dag deeze voorspelling vervuld; maar ondervindt ook de waarheid der bedreiging, dat hy met zyne oogen zou zien, doch daarvan niet eeten: want de wagt houdende aan die poort, waar men deeze overvloed van spyze inbragt, werdt hy, door den drang des volks onder den voet gestooten, vertrapt, en de lasterende tong verpletterd.

Izebel, door haare snoodheid berugt, komt tot dien geweldigen stap van de Profeeten des Heeren te vermoorden. Haare hoogheid stelt haar, denkt zy, boven de vergelding: maar de wraak vervolgt haar; zy wordt, op de onedelste wyze, uit het venster van haar paleis door drie haarer Kamerlingen gestooten, en dermaate van de paarden vertreeden, dat men, haar daarna willende begraaven, niets meer dan het bekkeneel, de voeten en de palmen der handen van deeze Koninglyke Dogter vondt.

Sanherib, Koning van Assyriën, trekt, al lasterende, het zwaard tegen den God van Israël, dan toen hy daarna, uit den kryg, te Ninive te rug keerde, en *Nisroch*, zynen Afgod, zou aanbidden, kon deeze hem niet behouden, zyne eige zoonen vermoorden hem met hun zwaard.

Ioab, Davids beroemde Veldheer, in wien dapperheid en ondeugd zig even zeer vertoonden, is koen en verraderlyk genoeg, om de twee groote Krygshelden, *Abner* en *Amasa*, den dolk in het edel hart te stooten: voor eenen tyd ontgaat hy de wraak, doch eindelyk, gelyk hy deezen hadt gedaan, wordt hem vergolden; de moedige *Benaja* bragt hem, op hoog bevel, om het leeven; hy stierf ook door den dolk.

De hooge galg, door den trotschen *Haman* voor den onschuldigen nedrigen *Mordechai* opgerigt, droeg kort daarna haaren Bouwheer zelf, en vertoonde aan den verre aanschouwer, hoe men in de put, die men voor anderen graaft, niet zelden zelf ter neêr stort.

Babels Monarch, de trotsche *Nebucadnezar*, toen hy zich boven alle Stervelingen verhief, en hem niet erkende, door wien hy verheeven was boven anderen, werdt in die trotsche zinnen geslaagen, van zyn verstand beroofd, en tot de beesten, verre beneden den geringsten onderdaan, verneederd en verdreeven.

Het koninglyk aanzien, de koninglyke zetel, en de koninglyke praalgewaaden kunnen *Herodes*, als hy van het vleiend volk eene Godhoonende taal zich laat aanleunen, en voor eenen God houden, in plaats van daartegen op te vliegen, zyne klederen te scheuren, en uit te roepen: ik ben een mensch! niet bewaaren tegen de gevolgen deezer ydele ongehoorde verwaandheid. De verragtelykste wormen, by duizenden zyn ingewand en vleesch knaagende, en hem doende sterven in de geweldigste pynen, overtuigen hem, en het dwaaze Volk wel dra, dat hy stof en assche, en God regtvaardig is.

Dus levert Gods heilig Woord deeze en noch meer andere Voorbeelden op, hoe de Deugd beloond en de Ondeugd gestraft worden uit kragt van Gods regtvaardigheid. Wilde men deeze en meer andere stukken, nevens het geen we in ons voorig Vertoog van den loon der Deugd en vergelding der Ondeugd uit eigen aart gezegd hebben, in een fraai Boeksken, wel beredeneerd, zamenbrengen, wy gelooven, dat zulks van uitneemende nuttigheid voor de jeugd zou zyn. 't Spyt my te moeten zeggen, dat de regtvaardige vergelding Gods, by het onderwys der Kinderen, doorgaans hun niet genoeg onder het oog gelegd, dan wel meest vergeeten wordt, waarom wy uit eenige weinige staalen ditmaal getoood hebben, hoe ryk de H. Schrift in voorbeelden van gestrafte ondeugd is, en wel byzonder in zulke voorbeelden, die aantoonen, dat God op die wyze of in die dingen vergeldt en straft, waarin men zondigt, het geen veele nnttige lessen voor de jeugd kan opleveren, en zelfs andere onbedagtzaame menschen van nut zyn; daar ze, by het leezen van den Bybel, zulke

dingen zelden opmerken, en uit dien hoofde de besse vrugten daarvan niet opzamelen.

Wy hebben 'er dit noch by te doen, naamelyk dat niet alleen de H. Schrift van zulke Voorbeelden vol is; maar ook dat de voorleeden, en zelfs onze tegenwoordige Eeuw dergelyken genoeg opleeveren tot staaving van Gods zigtbaare regtvaardigheid in de waereld, welke Voorbeelden, even gelyk alle anderen, meest over het hoofd gezien worden, want waarop toch let een slaapende zorgelooze Waereld? Ik begeer, dat een Onderwyzer der jeugd, dat Ouders, hunne kinderen tot Deugd aanspoorende, en van de Ondeugd afmaanende, ook gebruik zullen maaken van zulke Voorbeelden; want waartoe werdenze in het openbaar vertoond, dan op dat 'er anderen wysheid uit leeren zouden? Ik moet 'er egter byvoegen, dat men in het aanhaalen van zulke Voorbeelden voorzigtig moet zyn, en zich niet opwerpen tot een Richter onzer medemenschen, die voor elke bezoeking, elke krankheid, elk verlies eene byzondere misdaad ten oorzaake aanstonds weet te vinden. Wy hebben van onzen godlyken Leermeester J E S U S de ernstigste waarschouwingen tegen het liefdeloos oordeelen ontvangen, en kunnen 'er nooit te veel aandenken, nog ons tegen hoeden. Een verstandige zal genoeg de gemeene of byzondere vergeldingen van Deugd en Ondeugd kunnen onderscheiden; de aangehaalde Voorbeelden der H. Schrift kunnen hem hierin ten geleide dienen, en waar de straffen op de zonden duister zyn, kan men zulke voorbeelden agterlaaten, en zich liever van klaare en onweerspreekelyke bedienen. Langs deezen weg zal men, behalven andere drangredenen, ontleend uit Gods gezag, zyn bevel of onze afhankelykheid, ter aanspooring tot Deugd, tot vermyding van Ondeugd, twee treffelyke drangredenen ten zelfden oogmerke vinden kunnen, en met gewenscht gevolg, gelyk wy hoopen, zich daarvan bedienen.

De Denker.

N°. 519. *Den* 7 December 1772.

[De oorsprong der *Modes*, en de dwaasheid van ze slaafsch na te volgen.]

Mundus vult decipi. - decipiatur ergo.

MYN HEER.

Als ik hier geen opvolger, die *genie* heeft, en de waereld kent, kryge, is de baan voor U klaar; gy kunt zegepraalen zonder overwonnen te hebben. Gy hebt in Holland lang gevogten tegen de *Mode*, maar zeer ongelukkig. Wien hebt gy met al uw schryven en wryven overwonnen? Welken volgen uwe Zegekoets? misschien zyn 'er geen drie in uwe geheele Provintie door veranderd. Uw pylen zyn ten minsten veel te kort geschooten om in de onze eenig nadeel tegen my te doen. Ik heb willekeurig geheerscht, en doe het nog, nimmer iets gevreesd hebbende van een Man, gelyk gy, wien ik spreekende in het aangezicht zou zeggen, dat hy de kunst des oorlogs niet verstaat, en altyd tegen eene *chimere* gevogten heeft. Gy hebt dan dus lang het zwaard getrokken tegen de *Mode*; de *Mode* was uw vyand; de *Mode* moest bevogten, verwonnen, vernield, en een Gedenkteken van haar voorig bestaan op haar graf opgerigt worden. Arme bloed! wat hebt gy in het wilde geschermd, wat hebt gy u, zonder iets te verrigten, dapper geweerd! Wat hebben al niet Grooten en Kleenen, Jongen en Ouden, vinnige streeken van uwe pen gehad! Wat hebben die onnoozele Lieden niet al van u geleeden? Nimmer stondt 'er een Beschermer voor hun op. Al de tegenweer, die zy u booden, was het oor te stoppen voor uwe moralisatien, voor uwe zedelessen. Hierin bestondt hunne triomf, en waar is de uwe geweest? Zy hebben aangehouden, en gy hebt aangehouden, dan wie heeft 'er de meeste eer van? Onedelmoedig hebt gy de wapenen gevoerd tegen de *Mode*, maar wat is de *Mode?* Scherm niet langer in het wild; ik koome ter baane, en lust het u met my te vegten, ik zal voet by het stuk zetten, gy zult den dans,

door *exceptien* en dergelyk soort van omwegen, niet ontspringen. Bepaal wat *Mode* is. Indien gy nooit ter school gegaan hebt, nog weet, wat het is eene bepaaling of beschryving van iets te geeven, zal ik het u uit myne *galanterike* Wysheid leeren. Hoor dan de definitie van de *Mode*. ‘De *Mode* is eene verandering van de gewoone leevenswyze, klederen, sieraadien en dergelyke dingen, ontworpen in de grillihersenen van eén Man, en slaafsch gevold door eene geheele Natie’. De *Mode* te volgen is eene pryzenswaardige vaardigheid van ziel en lighaam beide, om, naar de instelling der wetgeevende *Mode*-magt, huizen, klederen, sieraadiën, enz. min of meer spoedig te veranderen. ‘De misdaad dan, tegen welke gy zo lange jaaren gebullebakt hebt, is niet anders, dan dat de Lieden deeze Eeuwe gehoorzaam zich betoond hebben aan zekere Wetgeevende Magt; dit is hunne geheele misdaad. Maar is dit dan zulk een erg stukje? Gehoorzaamen is een van uw eigen lessen lang geweest, en blyft het noch. En indien dan al het misbedryf deezer Lieden bestaan heeft in eene gewillige volvaardige gehoorzaamheid aan zulken, die in het Artikel der *Mode* de Wet voorschryven, moest gy niet de Modevolgers, maar de Modefabrikeurs aangetast hebben. 't Komt my vreemd voor, dat u dit nooit in den zin geschooten is, hoewel gy uit de Historien geleerd hebt, dat men den vyand veel schielyker en volkomener overwint, wanneer men het Legerhoofd den kop afslaat, dan eenige zoetelaars, marketenters of byloopers opligt. Hadt gy u tegen ons in het kampveld begeeven, en vinnig onder de oogen gezien, ik geloof, gy zoudt ons overwonnen hebben, en met onze nederlaag zou die van alle Modevolgers gevolgd zyn. Maar ongelukkige Denker! gy hebt uwe wapenen tegen anderen gekeerd, die, ons alleen gehoorzaamende, onder onze baniere vogten, doch de bevelgeevende Magten, Wetgeevers deezer Eeuwe, hebt gy in vreede gelaaten. Roemryk bedryf! wy zullen u geenszins met laurieren kroonen. Schryft dus uwe Tegenparty aan U, gy moet my het regt doen van te erkennen, dat gy aan my eenen edelmoedigen vyand hebt, die, medelyden hebbende met uwe vrugtelooze pogingen, en misnoegd over de langduurige kwellingen, zo veele eerlyke en braave

Navolgers der *Mode* aangedaan, eindelyk beslooten heeft de duistere schillen van de oogen uwer denkende ziel afteligten, en te leeren, waar gy uwen vyand zoeken en bevegten moet. Tot zulken edelmoedigen stap zou ik nimmer gekomen zyn, ware het niet dat ik thans bezig ben myne Koninglyke heerschappy en wetgeevende Magt over de zielen en Lighaamen, van de aanzienlykste Dames onzer Provintie af tot de minste Boerin toe, vrywillig en ongedwongen, neer te leggen. Ik heb vyf en twintig jaaren lang zonder tegenspoed of verlies van eenige *Conquesten* geregeerd; zelfs heb ik, geheel ongezogt, en dikwils tegen mynen wil, op den vriendelyken aandrang en onderdanige belofte van de stipste gehoorzaamheid, myne heerschappy uitgebreid tot in twee nabuurige Provintien. Eindelyk wordt men egter, gelyk KAREL de V., de regeering moede, vooral als men, gelyk ik, zyne schaapjes op het droog heeft, en overvloedige vrugten van zyne heerschappy plukken kan. Dus leg ik thans mynen scepter glorieryk neder, en laat anderen, die lust en *genie*, waarop het zeer aankomt, hebben, over, om dien weer op te vatten. Dan om weêr te keeren, waar ik begonnen heb, moet ik u, edelmoedigheidshalven, ontdekken, dat u onbekend gebleeven is, in weêrwil van al het spiongeld, dat daarvoor door u betaald is, ik meen, den eersten oorsprong of de eigenlyke Wetgeevers der *Mode*, die al het kwaad gebrouwen hebben, waarover gy zo lang en bitterlyk gejankt hebt. Laat ik U tot dat einde vraagen, Heer Denker! hebje wel ooit de *Haagsche* Kermis gezien? - een raare Vraag! - Neen, zo raar niet, als ge mogelyk denkt. Ik zal eens onderstellen, dat gy ze gezien hebt om korte metten met u te speelen. Zeg my, was die Kermis niet zeer luisterryk? Kan uwe Amsterdamsche daarby wel haalen? Hebt gy 'er geene vreemde Tronien ontmoet, Tronien nooit in uwe stad vernoomen? zyt gy eenigzins oplettend geweest, gy zult ze zekerlyk met aandagt beschouwd hebben, alzo ze, boven alle andere gemeene Vaderlandsche gezigten, door eenige *Ambassadrike* trekken uitmuntten. Weet gy, wie deeze waren? Zy waren de Gezanten der wetgeevende Magt van *Londen* en *Parys* in het stuk der *Modes*, gekoomen niet op ons de wet te zetten, maar alleen om eene vriendelyke

ontdekking van zaaken, hier toe betrekkelyk, ons te geeven, om de nieuwste veranderingen van klederen en sieraadin ons te laaten zien, en voorteslaan, of wy, als gecombineerde Mogendheden, volgens eenige oude Tractaaten, al in de twaalfde Eeuw gemaakt, lust hadden de gemelde nieuwe Wetten ook aan onze onderdaanen voor te schryven. Gelyk de Koningen gewoon zyn niets te doen dan uit eigen belang, want Koningen zyn menschen, Menschen zyn bezet met Eigenliefde, Eigenliefde droomt altoos van belang; zo nam ik niets aan, noch verwierp iets, dat met myn belang streedt. Voor myner onderdaanen geluk droeg ik weinig zorg, dit is der Koningen gewoonte, voordeel was de ziel van de zaak, Ziet, hoe ik, die om alles geheim te houden, geen Staatsministers dulden wilde, myne zaaken beleide. In de maand van Mey is de Haagsche Kermis, gelyk ik u gezegd heb, de algemeene *rendezvous* der Modegezanten; alle jaaren begaf ik my met myne Huisvrouw derwaards: myne majestueuze Tronie zult gy 'er denkelyk ook wel gezien hebben. Daar gaf men ons opening van alle zaaken. Wy hoorden, en zagen, doch zeiden weinig. Wetgeevende Magten houden zich geslooten. Voornaamelyk gaven wy agt op de nieuwste Modenwetten te *Londen* en *Parys*, dien men niet op Parkement geschreeven, maar in allerlei Galanteriën, Kapsels, Dragten, enz. uitgedrukt, medegebragt hadt. Wanneer het myn belang vorderde, kogt ik 'er veel van; zo niet, dan maar zeer weinig. Ik droeg byzonder zorg, dat ik alles naauwkeurig afkeek, zonder my aan die Gezanten der buitenlandsche wetgeevende Mode-Magten te verklaaren, of ik in myne en de nabuurige Provintien dezelfde Modewetten zou invoeren dan niet. Eenige dagen in *'s Hage* dus doorgebragt hebbende, maakten wy ons eindelyk vaardig tot de terug reize, somtyds wel eens eenen brief aan onze getrouwe Onderdaanen vooruitzendende om hun van den dag onzes vertreks te verwittigen, alzo zy zelden, by onze afweezigheid, nalieten door hunne Domestiken, dan wel zelve aan myn huis te komen vraagen, wanneer wy stonden terug te keeren. Zodanig wat myn Koninglyk Gezag gevestigd; zo brandde men naar nieuwe Wetten; op zulke my lievende Onderdaanen mogt ik roemen. Ondertusschen, daar myne Vrouw en ik, voor dat we de reis begonnen

hadden, onzen zeer grooten winkel van onderen tot boven hadden opgeschommeld, om te zien, welk ouderwetsch goed wy over hadden gehouden, dat nu agter de bank lag, en het geen wy egter behoorden kwyt te zyn, maakten wy op de terug reize een Plan, welk goed van ons nieuwmodisch zou gemaakt worden, welk niet. Het oudste lag doorgaans, gelyk natuurlyk was, het eerste aan de beurt, en moest om 'er geen verlies langer aan te lyden, het eerste aan den man. Volgens onderling overleg maakten wy dan de nieuwe Modewet, die in onze Provintie voor eerst zou stand houden tot nader order, en in de nabuurige ook zou overdraagen en mede ingevoerd worden(*). 't Gebeurde ons niet altoos, dat myne Wetten overeenstemden met die van *Londen* en *Parys*; doch ik was een vry Vorst in myn Land; eigen belang dreef by my boven. Myne Onderdaanen waanden altoos wel geene andere Mode te draagen dan de nieuwste der gemelde steden; doch ik was voorzigtig genoeg om hun niet te zeggen, dat zy somtyds zes of agt Modes ten agteren waren. Om eene geheele rebellie tegen my voor te komen, hing ik hun niet meer aan den neus, dan ik wilde, dat ze weeten zouden; zy moesten my gehoorzaamen. Men kan in *Engeland* en *Frankryk* zulke Wetten maaken, als men wilde; maar men hadt daar geen gezag om zulke hier in te voeren, die men begeerde: ik, en geen ander moest regeeren. De neiging van myn Volk om juist op zyn Parysch of Londensch gekleed en opgesierd te gaan, was een hunner grillige kuuren, die ik nooit zou geduld hebben, maar nu door de vingeren zag, wyl ik met dat al in rust kon blyven regeeren, en myn belang voortzetten. Niet zelden, (want wy zagen in den Haag honderd nieuwe dingen, die men onmooglyk kon onthouden) ontsnapte ons het een of ander, dat volstrekt allernieuwmodisch te *Parys, Londen* of zelfs in den *Haag* was, het welk meenig anderen verbysterd en verleegen zou gemaakt hebben; ook bleeven dikwils onze Koffers lang onder weg, en wy waren t'huis al uitgerust, eer zy opdaagden; dan in beide gevallen wisten wy ons wonder wel te redden. Als 'er maar kans toe was,

(*) De Leezer gelieve te weeten, en gerust te zyn, dat dit Verhaal in deeze *Satyre* eene waare Gebeurtenis zy, door deezen Galanterie-verkoper of zogenoemden Wetgeever der Mode opgesteld, en ons medegedeeld.

hielden wy onze komst één of twee dagen verborgen, in welken tusschentyd myne Vrouw, die zo vlug met de naald kon speelen, als de wind het haantje van den toren doet draaien, het oude opgeschommeld goedje zodanig verhanselde, dat het inderdaad eene nieuwe *Mode* geworden was, van welke geen schepsel te *Londen* of *Parys* immer hadt gedroomd. Gelukte het ons niet ons *arrivement* geheim te houden, wy waren verpligt van den nood eene deugd te maaken, en te verklaaren, (om intusschen tyd te hebben tot eene *metamorphosis*, gedaanteverwisseling, onzer oude Galanterien) dat onze Koffers nog niet waren aangekomen. By de komst van deezen, of wanneer wy gereed waren met het *proclameeren* onzer nieuwe Modewetten onder onze Onderdaanen, verscheenen wy in het Publiek, en zetten ons op onzen throon, dat is, wy vertoonden ons in onze Winkelbank, zelve aangedaan met een nieuw snufje, om de drift onzer onderdaanen gaande te maaken. Zo dra hadden de livreybedienden, Kameniers, Dienstbooden, en verder soort van dienstbaare schimmen, ook even gewillig als de rest aan onze heerschappy onderworpen, ons niet gezien, of zy snelden naar huis om de blyde tyding van onze aankomst aan hunne Heeren en Dames te brengen. De Koetsier was 'er altoos maar sober mede in zyn schik. De goede kaerel toch ontving 'er altoos onmiddelyk order op om de paarden en koets gereed te maaken, en hen aan myn Hof, dat is, ten mynen huize te brengen. Veeltyds kon men zo lang niet wagten. Men kwam dikwils te voet by my aanloopen, om de nieuwe Modewetten met eene onderdanige eerbied uit myne handen te ontvangen: zodanig was altoos de yver en liefde van myn Volk voor myne wetgeevende Magt; ik heerschte willekeurig; Parlementen dulde ik niet. De grootste toevloed van myne onderdaanen kreeg ik altoos, wanneer 'er 'savonds op den dag myner publieke verschyning *Salet* was, zo begeerig was men myne nieuwe Wetten aan myne andere Onderdaanen, van myne komst en van dezelve nog unkundig. te vertoonen, en de jaloesie gaande te maaken. Ik kan U niet uitdrukken, welke glorie myn hart gevoelde, welke ophuppeling myne ledige beurs onderging, als ik op myne groote Toonbank, waar ik zorg droeg, dat 'er dan niets over hoop lag, myne nieuwe Modewetten ten toon kon spreiden. Petit Maitres, Dames, Pronkepinkjes, saletreutjes en dergelyke, altoos gerekend voor myne beste Onderdaanen, om dat zy het meeste

voor myne beurs opbragten, *complimenteerden* vooraf, allerhumblest, my en myne Vrouw over ons gelukkig *arrivement*; zy vraagden dan met een *singuliere affectie* en *reverentie* naar onze gezondheid, en kwaamen, na deeze Koninglyke opwagting gemaakt te hebben, eindelyk tot de Hoofdzaak, waar zy moesten zyn. Op de vraag naar de nieuwste mede gebragte *Modes* van de *Haegsche* Kermis, antwoorde en verklaarde ik, met eene Majestueuse houding, wat voortaan volstrekt voor oud moest gehouden worden, en daarop uit myne koffers voor den dag haalende, met een byzonderen zwier, dat waarlyk nieuw was, of het geen ik door willekeurige magt van oud nieuw gemaakt hadt, zeide ik hun rond uit aan, welke nieuwe Wetten der Mode voortaan stand zouden houden. Hadt men te *Londen, Parys*, of in *'s Hage* geene nieuwe veranderingen in alles gemaakt, en bevondt zich myne beurs, door sterke *purgaties* afgemat en leedig, in een kommerlyken staat, dan verklaarde ik, de tegenwoordige Parysche *Pelices* voor oud, en waaraan myne Vrouw eene andere Kap gezet hadt, noemde ik nieuw, gelyk zy het ook in de daad waren, wy loogen alles niet: de helft *circa* was ten minsten nieuw. Ik kan u niet zeggen, met welke opgetoogenheid, verwondering en goedkeuring alle myne nieuwe Modes, zelfs de nieuwe kap der *Pelice* bekeeken wierden: Hoe gluurden de oogen! Hoe veele straalen van begeerlykheid vloogen 'er uit! Hoe tintelden zy van drift om het eerste myne nieuwe Wet uit myne handen te ontvangen! Hoe prees men den Uitvinder! Welker *sublime gout* (verheeven smaak) hadden de beschaafde Buitenlanders boven onze styve Landgenooten! O! dat alles was heerlyk, dat moest men aanstonds hebben. Terwyl ik alle die welspreekende *harangues* en lofspraaken met een inwendigen lag aanhoorde, en my met zo veel regts, als de waare uitvinder, deezer eigende, die zy den vreemden toezwaaiden, greep ik fluks elle en schaar by de hand om aanstonds het gekogte af te snyden, en naar het vertoonde *Model* te laaten maaken. Op die wyze geraakte ik, binnen weinige dagen, veelal myn oud goedje kwyt, niet zelden voor een hoogeren prys, dan ik 'er zes jaaren te vooren voor zou hebben durven vraagen; het oude was nieuw; men was geen kleintje in zyn schik, en ik niet minder wel te vreede, myne Wetten waren aangenoomen, Modewetten, die men nergens anders dan in myne Stad ken-

de, myne beurs wierdt dag aan dag rykelyk gespekt. Een koninglyke gril kwam my somtyds zes of agt maanden daarna aan, doorgaans als al myn oud goed uitverkogt was, of myne Vrouw met haare vier Winkeldogters niet meer te naaien hadt; dan *arriveerde* 'er onverwagt een nieuwe Mode uit *Parys*: myne Kamer was *Notabene Parys*, myne Vrouw en ik hadden ze daar verzonnen. Niets meer was 'er noodig, hadden wy geld gebrek, dan een weinigje aanpryzens, en onze nieuwe *inventie* vloog, dat het een lust was, van de hand. Als de een ze hadt, dan moest ze de ander ook hebben, dit was zo vast als tweemaal twee vier, geen wonder, onze Onderdaanen *harmonieeren* wonderlyk, zy neemen alle de Wetten aan, die wy geeven. Daar wy dus, door onze billyke regeering en de uitneemendheid onzer nieuwe Mode-wetten, een goeden naam buiten 's Lands verkreegen hadden, kon het ons niet ontgaan, of ik zag myne Wetten in de twee naasten Provintien, binnen één maand tyds, al mede aangenoomen, en men badt my, door brief op brief, myne nieuwe Modes over te zenden.

Op dezen trant, om niet meer te zeggen, by voorbeeld, dat ik met Kameniers en Meiden even eens geleefd hebbe, heb ik nu vyf en twintig jaaren geregeerd, beiden over de Zielen en lighaamen myner gewillige Onderdaanen, langs welken weg ik ryk ben geworden, en de heerschappy moede. Ik leg nu mynen Scepter neder, en worde een onderdaan; maar niet van een nieuwen Opvolger, want in my zelven kenne ik de deugdelykheid dezer heerschappy zo wel, dat ik voortaan als een volslagen rebel wil leeven, en geen *Mode* meer volgen. Gy kunt, Heer Denker! uit dit verhaal opmaaken, dat gy voortaan niet tegen de *Mode*, maar tegen de Modefabrikeurs vegten moet, zult gy uw oogmerk te boven koomen. Zy zyn het, die, als het hun in de zin schiet, of de beurs dat vordert, nieuwe *Modes* in hun brein smeeden. Door zulken laaten zich duizende gekken ringelooren, niet begrypende, dat het geenen niet te doen is om iemand daar door een waar genoegen te bezorgen, dan wel om deszelfs beurs van den huig te ligten. Als gy anderen dit beduiden kunt, zult gy hun geen kleenen dienst doen. Dank my voor deeze edelmoedige gewigtige ontdekking. Ik gaa voor myn gewonnen geld een Kasteel koopen, om daar voortaan gerust te leeven, en u met alle yverige Navolgers van de wispelturige *Modes* uit te laggen, zo lang ik leeve, en gy gek genoeg zyt die slaafch te volgen. Ik blyve enz.

De Denker.

N°. 520. *Den* 14 December 1772.

[Laage afkomst, doch zeldzaame opklimming van Joan van Amstel, van Scheepsjongen tot Zee-Capitein, nevens zyne Heldendaaden en Grafschrift, door Vondel gemaakt.]

Vivit post funera Virtus.

HORATIUS.

Vorderen zelf myne beste Leezers niet altoos eene zedekundige Stof, die ter verbeteringe onzer Landsgenooten geschikt is, en willen zy, veranderingshalven, thans een Vertoog van een anderen aert hebben; wy zyn in staat gesteld om hun op eene aangenaeme wyze te voldoen, Een fraaie brief, van een onbekenden Correspondent ontvangen, zal 'er heden bekwaemlyk toe kunnen dienen. Ik bedrieg my niet weinig, zo ik eenigen ondank, byzonder by de Liefhebbers van 's Lands Geschiedenissen, of by de hoogschatters der verdiensten van groote Helden, daerdoor behaele: veel eer vertrouwe ik door een nieuw verhael, dat ik na veel zoekens nergens geboekt gevonden heb, een aangenaem uur leezens hun te zullen verschaffen. Zie hier, zonder verdere voorreden, het merkwaerdig stuk.

MYN HEER!

Eer het jaar ten einde loopt, dagt ik UE. te moeten mededeelen iets, dat door my in den Zomer ontdekt is. Volkoomen overeenstemmende met het Plan, dat gy in uw 396 Vertoog over de manier en de nuttigheid van het reizen door onze Provintien gemaekt hebt, en sedert lang eene schande oordeelende, dat men alleen in zyns Moeders keuken blyft zitten muffen, zonder te weeten, wat 'er elders gebeurt; heb ik, deezen zomer het fraeie weder waerneemende, de Barrieresteden van onzen Staat gaan bezien, buiten welke ik reeds alle Provintien van ons Vaderland in de voorige

jaaren bezigtigd hadt. Mynen weg over *Utrecht* en *'s Bosch* neemende, besloot ik, alvoorens de Reis naar *Maastricht* ondernoomen werdt, eenige dorpen der Meyery, my onbekend zynde, te doorkruissen. Ik heb dit eerst, en daerna myne reis door *Braband* volbragt. Van al myn wedervaaren UE een breedvoerig verslag te geeven, denk ik onnoodig, daer zekerlyk die zeldzaeme gevallen, welke sommige Leezers alleen in de Reisbeschryvingen zoeken, in de myne ontbreeken zouden. Ik heb egter ééne ontdekking gedaan, die my alleraangenaemst geweest is, en als noch allerwaerdigst voorkomt om voor de vergetelheid bewaerd te worden, waerin ze zekerlyk voor het grootste gedeelte al gevallen is, en geheel zal storten, indien ik het niet afweere. Myne bestendige gewoonte zynde op myne reizen, ter plaetzen, die my merkwaerdig voorkwamen, of al was 'er niets van belang te zien, zo 'er myne paerden maar moesten rusten, Raadhuizen, Kerken, Kapellen en andere openbaare Gebouwen te bezigtigen, wyl men 'er dikwils noch al iets in vindt, dat men niet zou verwagten, tradt ik, gekomen zynde in het Dorp *Schyndel*, dat men my zeide en ik ook ondervondt meer in uitgestrektheid dan in schoone gebouwen, gelyk ons *Alphen* en andere Dorpen, uit te munten, aldaar in de Kerk. Niet verwagtende, en ook niets ontdekkende, dat myne byzondere opmerking waerdig was, stondt ik, na eene doorwandeling, gereed om uit dat groot Gebouw weg te gaen, toen myn oog juist op een grooten Grafsteen viel. Dien met aenzienlyke Letters beschreeven beschouwende, tradt ik nader toe om te weeten, wie toch, wyl 'er de grafzarken gansch niet gemeen zyn, daer mogt begraeven liggen. Schielyk ontdekte ik aen den ondersten rand den naam van VONDEL, dat my in de daed verbaesde. Hoe, zeide ik tegen den Koster, die my verzelde; hier, op zulk ene afgelege plaats den naam van VONDEL op enen grafsteen te vinden, zou men gewis niet verwagten, veel min zoeken: wie is hier toch begraeven? Eer de goede Man my antwoordde, was ik in myn drift al aan het leezen, en myn potloot met myn Memorieboekje uit den zak haalende, schreef ik dit volgende Grafschrift op.

TER EUWIGE GEDACHTENISSE VAN DEN EDELEN, VROMEN, MANHAFTEN ZEHELD, JOAN VAN AMSTEL, ZEEKAPTAIN ONDER 'T EDELE MOGENDE COLLEGIE TER ADMIRALITEIT TE AMSTERDAM, OVERLEDEN TE SCHYNDEL DEN 29 IN DE HERFSTMAAND Ao. 1669.
PARS INGENS BELLI.

Hier rust d'eer der Amstelheren,
Die Turken won en ook den Sweed,
Hielp met kragt de Funen keren,
En Gustavus Zemagt sleet.
Tromp de hand boodt twee paar dagen
In den slagh met Brittenland
Zwaar gewond, maar nooit verslagen,
Streed voor d'eer van 't Vaderland.
Looft dien vromen Zee-heschermer,
Schryft zyn naam in euwig marmer.

J.V. VONDEL.

Gy kunt denken, dat myne verwondering niet weinig was toegenomen door dit uitmuntend Lofschrift; maer ze steeg niet ten hoogsten toppe, dan toen ik JOAN VAN AMSTEL leerde kennen, en deszelfs levensloop hoorde verhaelen, te aenmerkelyk zeker om UE. 't een en ander te onthouden.

JOAN VAN AMSTEL was van afkomst de zoon van eenen Boer in dat straks genoemde Dorp. Nog een jongen zynde, holp hy zynen Vader het Land bouwen, en de koeien hoeden, gelyk jongens van 10 of 12 jaeren daer gewoon zyn. Op een' avond, dat zyn Vader uit het veld t'huis kwam, kreeg hy orde het paerd in de weide te brengen, onder uitdrukkelyk bevel van stapvoets te ryden, en volstrekt niet te jaegen, wyl de arme Boer gemerkt hadt, dat het beest een ongemak aan een der beenen hadt gekregen. JAN belooft dit, en word 'er op geholpen; maer nauwlyks was hy uit 's Vaders oog, of hy begon met het beest eerst te draeven en daerna te galopperen. In de weide komende, zag hy, dat het paerd kreupel ging. Dit verzette hem dermaete, dat hy niet wist wat te doen. Niet t'huis durvende komen onder zyns Vaders oog, blyft hy, volstrekt radeloos, eerst in de weide zitten, en bedenken, wat hy zou aanvangen; eindelyk schiet hem in den zin, dat het best ware zich heimlyk weg te pakken, zo dat men niet zou weten, waer hy gestoven of gevlogen was. Dit rypelyk overwogen hebbende, besluit hy eindelyk uit te voeren. Eerst uit de weide wykende, op dat men hem zoekende, niet zoude vinden, ging hy, toen het nagt geworden was, op reis naer *'s Bosch*, kwam 's morgens by het open gaen der poorte in de Stad, tradt aanstonds in den Beurtman op AMSTERDAM, en nam, daer gekomen, als jongen, onder den versierden naem van *Jan van Amstel*, waer toe gemelde Stad hem aenleiding gaf, dienst op een Oorlogschip. De Vader intusschen verwonderd, toen het dien avond laet wierd, dat zyn jongen niet t'huis kwam, ging hem in de weide zoeken, doch vondt niets dan het paerd, het geen hy den volgenden dag zag kreupel gaen. Geen mensch wist te zegen, waer de jongen geble-

ven was, alle navorschingen waren ydel. JAN die in de boerenschool een weinig had leren lezen en schryven, was, scheep zynde, ten eersten bedagt om zich verder daerin te oefenen. Vol vuurs en vlug van geest zynde, vorderde hy spoedig; het scheepswerk daarop geleerd hebbende, werdt hy, grooter geworden zynde, tot matroos bevorderd, wanneer hy overging tot de Stuurmanskonst. Deze ras geleerd hebbende, en zich ongemeen kwytende, werdt hy van trap tot trap bevorderd, zo, dat hy, volgens den beroemden Historieschryver BRANDT, Kapitein Lieutenant was in het jaer 1658, by afwezigheid van den Kapitein VAN DER HULST het Schip *Hilversum* van 50 stukken geboodt, en op bevel van den Admiraal DE RUITER by *Lissabon* kruiste(*). BRANDT, die anders zaeken van dien aert niet overslaet, schynt hiervan niets geweten te hebben. Ook twyfel ik, of men toen de plaets zyner geboorte en afkomst wel wist, alzo hy onder den naem van JAN VAN AMSTEL, aengenomen toen hy dienst nam om bedekt te blyven voor Ouders en Vrienden, zich verborgen hield. Zyn treffelyk gedrag bezorgde hem in het volgende jaar, dat hy een eigen schip kreeg van 40 stukken, geheten de *Provintien*.

Zie daer een boeren jongen uit een afgelegen gewest, an waer weinigen ten oorlog vaeren, door dit zeldzaem geval, opgeklommen door alle de scheepsrangen, van jongen een Zee - Kapitein van een 's Lands Oorlogschip geworden. DE RUITER nam hem toen in zyne vloot mede naer *Zweeden*, en vertrouwde hem met eenige anderen, *Elzeneur* en *Elzenburg* te beschieten, waertoe hy alle voorbereidzels gemaekt hebbende, egter van af moest zien, wyl de wind tegen liep, waarom hy daarna de Zweeden op *Kartemunde* aantastte. De aanslag op *Nyborg*, hem door dien grooten Zee - Held daarop mede toevertrouwd, gelukte uitnemend. VAN AMSTEL, 't zy door bevel des Admiraels, 't zy door eigen kloekmoedigheid, ging met zyn schip het allerdichst aen die

(*) In het leven van den Admirael DE RUITER bl. 146.

stad liggen, om ze op ene grouwzaeme wyze te beschieten. DE RUITER, de Deensche Admirael BIELKE en andere Bevelhebbers kwamen zelve aan zyn boord, om alles te bezigtigen. Binnen korten werd de Stad door hem en anderen zo plat geschoten, dat ze met het overschot van het Zweedsche leger zich aen de bescheidenheid der Overwinnaeren moest overgeven. Dus *won hy den Zweed en hielp met kragt de Funen keeren*, gelyk VONDEL zegt: waer na hy last kreeg de Koopvaerders naer *Kiel* in *Holstein* te convoyeren, enz. In de jaaren 1661-1664 werd hy, in de Middelansche Zee, ten tyde des oorlogs tegen de Turken gebruikt, die zo loflyk door DE RUITER ten einde wierd gebragt, en waarin hy zich zo kweet, dat VONDEL ook daer aen in het Grafschrift gedenken wilde. Hy moet uit Zee t'huiskomende, met laurieren bekroond, nu dan wel vroeger, naer zyne Ouders gegaen zyn, en hun berigt hebben, waer hun jongen gebleven was, en welk een Man geworden. Denk, myn Heer! hoe de oude Lieden toen ontzet waren van verwondering, verrukt van blydschap over het weerzien van hunnen verloren Zoon. Ik wil hier niets beschryven, gy moogt u alles verbeelden. Hy bragt de bezemen mede t'huis, die de Hollanders, ten blyke dat ze Zee schoon geveegd hadden van rovers en vyanden, agter op het kampanje hunner schepen, gelyk UE. weet, gezet hadden, en plaatste de zynen op het huis zyner Ouderen ten hunner eere en vermaek, waer ze veele jaeren naderhand gestaen habben, en van duizenden gezien zyn. Wanneer de felle oorlog tusschen ons en *Engelend* in het jaer 1665 ontstak, vertrouwde men hem, als Kapitein, het commando over het Oorlogschip de *Vryheid* van 58 stukken(*), en DE RUITER wilde, dat hy in zyne Zeeslagen zyn *seconde* zou zyn. Zulk een vertrouwen stelde deeze Admiraal in deszelfs heldenmoed. In het volgende jaer 1666 voerde hy 60 stukken kanon op zyn Schip, vogt treflyk, den eersten dag, in dien beroemden zeeslag van vier dagen, maar met den tweeden dag,

(*) By BRANDT, bl. 405.

de hitte van zynen oorlogsmoed toegenoomen zynde, brak hy en de Admirael TROMP, nevens anderen, met de stoutste onvertzaegdheid, midden in de Engelsche Vloot in, waer ze geheel omcingeld door DE RUITER moesten ontzet worden, of ze waren vernield geweest. Daer, denk ik, werd hy *zwaer gewond*, gelyk VONDEL zich uitdrukt, *maer niet verslaegen*. Zyn Oorlogschip was dermaete door kanons kogels doornageld, dat het door DE RUITER afgekeurd, terstond uit de vloot gesleept, en naer *Texel* gebragt werd. Het schip vertimmerd, en den Held van zyne wonden gelukkiglyk genezen zynde, zag men hem nog het zelfde jaer wederom in zee; toen woonde hy een anderen Zeeslag by, waerin hy, de eer genietende van de *seconde* van TROMP te zyn, het Engelsch Esquader van de blauwe Vlag op de vlugt holp slaen, en den ganschen nagt vervolgen. Zyn schip, al wederom toen geteld onder de meest beschaedigde schepen, door AMSTERDAM uitgerust, belastte hem DE RUITER beoosten *Vlissingen* op te zeilen, om, daer gemakkelyk liggende, spoedig toegemaakt te kunnen worden. In het jaer 1667 gaf AMSTERDAM hem een ander Oorlogschip, *Tydverdryf* geheten, dat 64 stukken voerde(*), met welk hy onder de Vloot van DE RUITER de rivier van *Londen* opvoer, en holp die beroemde onderneeming der Hollanderen by *Chattam*, welke de waereld verbaasde, uitvoeren. Kort daerna de vrede met Engeland gesloten zynde, keerde onze VAN AMSTEL naer huis, waer hy, overlaeden met den roem van enen der beste Zee - Helden te zyn, in zyns Vaders huis, te *Schyndel*, op den 29 der Herfstmaend in het jaer 1669 stierf, zeker een al te vroegen dood voor 't Vaderland, wyl hy in den volgenden oorlog zo wel te pas zou gekomen zyn.

Daer juist in het Doodboek van dat Dorp, van my ook ingezien, het blad, waerop zyne begraeffenis zou moeten aengetekend staen, door ouderdom vermist word, heb ik niets naders daervan kunnen ontdekken, nog uitvinden, hoe zyn eigen naem eigenlyk geweest zy.

(*) By BRANDT, bl. 593.

Zie daer, myn Heer! ene fraie ontdekking, welke ik op myne reize gedaen heb, ene byzonderheid, welke het leven van dien doorluchtigen VAN AMSTEL verheerlykt. Maek ze bekend, en bewaer ze voor de vergetelheid. Ik twyfel niet, of ze zal uwen Lezeren behaegen, en ter eere van ons AMSTERDAM verstrekken, dat het dien braeven *Landen Zee-Beschermer* heeft weten te waerderen. Ik blyve enz.

Amsterdam den 10 December 1772.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te becomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 521. *Den* 21 December 1772.

[Godvrugtige Overdenkingen voor het *Kersfeest*.]

Schoon thans de Jood dees Beestenwooning
Dees stal beschimp' met zo veel smaads;
De Koning immers ciert de plaats
Maar nooit verciert de plaats den Koning.
Dies stoore ik me aan die slegtheid niet.
Laat Pracht het waereldsch oog verblinden;
't Is evenveel waar wy hem vinden,
Die ons eene eeuwige eerkroon bied.

P.

Al wat den naam van Kristen voert, houdt, hoe verschillend hy in eenige stukken van den Kristelyken Godsdienst denken moge, jaarlyks eene plegtige gedagtenis van de heilryke geboorte des grooten Verlossers. Wy hebben vooorheen eenige beschouwingen van dien gedenkdag opgegeeven; zy zyh 't egter allen niet, welke men daarvan kan opleveren. Een stuk, zo ryk van stof als dit is, kan in veelerlei oogpunten bezien worden, en even zo veele nuttige bedenkingen aan de hand geeven. Onder onze Leezeren, vertrouwen we, is 'er geen één, wien het bezwaard zal vallen eenige andere ernstige overdenkingen voor dien dag, tot welken hy zich reeds bereidt, van onze hand te ontvangen.

Gebeurtenissen! opgerold in gewyde en ongewyde Schriften; Gy, die aan eene ongelukkige waereld zo dikwerf zegeningen van allerlei aart door uwe beschikte

omwentelingen bezorgd hebt, treedt te voorschyn, en duldt, dat wy u allen vergelyken by eene, die de Kristen ten hoogsten eert. Gy brengt lotgevallen, tyden, dagen, uuren van grootheid en heil in het licht; maar welke zyn allen, by den dag vergeleeken, dien wy staan te vieren? - Eerste dag der waereld! roemt gy op uwe Schepping, toen gy uit een enkel niet door een algebiedend woord geroepen werdt! waart gy zo heerlyk, toen duizend dingen eenen ongefatsoeneerden klomp noch waren? niet enkel over uw begin, maar meest over uwe gevolgen juichten de Engelen, zongen de Morgenstarren, de Kinderen Gods, te zamen vrolyk. - Eerste dag der tweede waereld! zyt gy boven allen heerlyk, toen Vader *Noach*, met zyn Huisgezin uit de Ark gaande, de drooge aarde begroette? De vreezelyke verwoestingen, de lyken der omgekoomen' eerste inwooneren, de rompen van Dieren en Vogelen, overal te vinden, deeden het oog in traanen smelten. Was dit dan het geheele overblyfsel der eerste heerlykheid, die u bekroonde? Nog aan éénen, nog aan u beiden, nog aan een anderen dag wil ik gedenken. De eerste is ver af, en wierdt door geen menschen lofzangen bezongen: de tweede gaf, by Noachs vrolyke offerhanden ter dankzegging voor de genootene bewaaring, de treurigste herdenking: anderen wil ik voor mynen geest niet roepen; ze zyn by deeze twee, of den derden, welken ik vieren wil, niet te vergelyken.

O! Dag aller Dagen, gevolgd van duizend zalige tyden, van ééne, van maar ééne zalige eeuwigheid: doch is dat niet genoeg? Dit is alles. - O! verrukkende Gebeurtenis, die op deezen gewenschten dag het glorierykste heil aanbragt. Nooit, nooit heeft myn leesgierig hart, dat jaaren lang ondervindt, hoe zeer veel leezens eene kwelling des geests is, kunnen opspooren uw weergaa. Treedt te voorschyn alle gy Dagregisters der Eeuwen, en zegt ons, waar is eene Geschiedenis, in zich zelve zo verwonderlyk, of met zulke ongemeene omstandigheden verzeld. Ongemeene omstandigheden zeg ik, want in de bekende nu vervulde Voorzeggingen waren Wonderen, in de diepste Nederigheid de uiterste Hoogheid, in de groote Armoede de treffendste Rykdom, laat ik niet meer zeggen, wat zal ik toch

volledig zeggen, wat met woorden afmeeten, uittekenen, of verklaaren kunnen de Verborgendheid der Godzaligheid, die groot is?

JESUS, de eeuwige Zoon van den eeuwigen Vader, God boven al te pryzen in de eeuwigheid, wierdt gebooren in een onaanzienlyk Vlek, zonder naam of roem onder de bloeiende steden van de Joodsche Republyk. - JESUS zag het levens licht in eenen stal. - JESUS wierdt gelegd in een kribbe! Men vindt by dit Wonderkind eene Moeder van Koninglyken stamme, maar zonder Koninglyken zwier; zonder heerlykheid, zonder aanzien. *Josef*, de ondertrouwde Man, ten wyzen oogmerke door de Voorzienigheid hierby geroepen, kon opgeen hooger beroep dan dat van een' Timmerman roemen. - Driedubbele nederigheid! Het Kind, de Moeder, de zogenaamde Vader, allen zonder glorie. Gelyk het Kind de Moeder, de Moeder den Vader overtreft, en de laatste de minste is; zo is de nederigheid des jonggeboorene onbegrypelyker dan die der anderen. Wat zeg ik, onbegrypelyker! Neen, zy is alleen verbaazend, maar niet in zekeren zin onbegrypelyk. Men moet de Verborgenheden niet vermeerderen, om den Godsdienst te eeren: maar de Verborgenheden van de geopenbaarde dingen zorgvuldig afscheiden, om in de eersten de diepten Gods en in de laatsten het wyze en genadige, dat altoos duidelyk is, met aanbidding en genoegen te bezien.

Is dan de Nederigheid deezes geboren Kinds onbegrypelyk? Moet het vernuft 'er zich aan stooten? Moet het Geloof hier alleen werkzaam zyn? verre zy dat: by Wonderen gaan klaare dingen gepaard, want wat zou ons anders den zin der Wonderen leeren?

Hoe ligt vindt men de oplossing! de Genadeontdekkingen liggen niet allen onder eenen nevel. Gods Wysheid leert wel, dat 'er veele dingen verborgen moeten blyven, om dat wy ze niet vatten kunnen, maar ze vordert, dat we zaaken, die verstaan kunnen worden, zullen weeten.

Vraag den Geneesheer, hoe hy kranken herstelt? hy zal zeggen, door de oorzaak der ziekte weg te neemen. Deeze geringe aanmerking of gelykenis ontbindt hier het

geheele stuk. Wat heeft den Mensch verdorven? Welk is noch de bron aller elenden? De Hoogmoed. - En wat maakt hem los van eene waereld, die hem vastbindt om hem te zekerer te verderven? Wy antwoorden op deeze gewigtige en wydluftige vraage: de Nederigheid. Eene der redenen, waarom wy in den Verlosser gelooven, is, om dat hy van deeze waereld niet was, nog zyn Koningryk van hier. Was hy verscheenen met Koninglyke pragt, hadt hy vorstelyke geschenken uitgedeeld en tydelyke eerampten vereerd; hoe wonder wel zou het ons, die van deeze waereld zyn uit hoofde onzer verdorvenheid, gesmaakt hebben? Wat kittelt zich toch een mensch, die eene voordeelige bediening verkrygt, die eenen schat erft? Deeze door tydelyke goederen gevoede Hoogmoed zou ons aangezet hebben tot overheersching en onderdrukking van anderen, tot baldadigheid, verkwisting, pragt, wellust, en dergelyke schanden, die ons wonder wel zouden verbeterd hebben. Deeze hoogmoed op aardsche goederen, deeze den naasten beledigende trotschheid zou ons niet alleen hebben doen spotten met de denkbeelden van edelmoedigheid, eerlykheid, bescheidenheid, medogen, minnelykheid, en trouwe; maar ook uitgewischt hebben alle eerbied voor God. Hoe geweldig zou ze gestyfd hebben de reeds genoeg ingewortelde verheffing der ziele tegen den Allerhoogsten? Hoogmoed! helsche ondeugd, allereerst ongelukkig zaad, voorspoedig door den Satan in het menschlyk hart geworpen, door die toezegging: gy zult als God zyn, gy moest gefnuikt, geheel uit het hart der stervelingen gerukt worden. Niets was dwaazer dan hoogmoedig te zyn, terwyl onze armoede overal luidkeels uitschreeuwt: gy zyt elendig: niets is egter gemeener dan die verheffing des harten zonder grond; niets is 'er, waarvan wy zo ongaarne en zo bezwaarlyk geholpen worden. Daarenboven lieven wy de waereld ongemeen, en onze ydele wensch was vervuld, mogten wy 'er altoos blyven. Gaat dit alles vast, hoe moet dan niet onze Hoogmoed daalen? hoe zeer moeten we niet billyken, als de Verlosser der waereld in de nederigste omstandigheden wordt gevonden, en door een nederig leeven deeze laag-

heid heeft goed gekeurd? - Zie, zie dan, ô arm Schepsel! uwen Heer, uwen Schepper, uwen Leeraar aan, en doem den hoogmoed uwes herte. Zult gy, hem dus ziende, nog deezer waereld blyyen? Zal hier uw koningryk zyn? zult gy het 'er altoos wél en zalig hebben? De nederige staat van JESUS predikt, en wyst u naar den Hemel, hier moet uw lot niet zyn. Neem eene zagte ootmoedige geaartheid aan, de zekere bron van alle uwe ongelukken zal vallen, voor altyd wegvallen, gy zult gelukkig worden. Liggen deeze heerlyke lessen in JESUS nederige geboorte, hoe kan het ongeloof zich dan aan deeze stooten? De laagheid is heerlykheid. Ware hy in eene andere gedaante in het vleesch verscheenen, hoe gevaarlyk zou ze geweest zyn? De eeuwige lessen van nederigheid zouden ons evenwel midden in zulk eene glorie moeten gegeven zyn. Doch hoe zouden zy ons gesmaakt hebben? Dan hoe wordt die Nederigheid van JESUS, mag ik my dus uitdrukken, door Heerlykheid getemperd? Alles dient hier om ons te leeren, en zelfs om de zo schielyk opvliegende ergernis van ons dwaas verstand te voorkomen. Hoe verre gaat niet de Goddelyke voorzorg! Hebben wy alle deeze behoedzaamheid immermeer verdiend? - *Johannes*, de Dooper naderhand geheeten, wordt vooraf gebooren, toen zyne bejaarde Ouders een kind, naar de wetten der natuur, niet meer verwagtten: zeldzaame dingen overkwamen den Godvrugtigen Vader *Zacharias*, en zyne vroome huisvrouw *Elisabeth*. Het ongeloof bragt hem eene stommigheid aan, de genade ontbondt de banden der tonge, die den schoonsten lofzang toen aanhefte ter eere van den God van Israël, ter aanhooren van veelen; want vreeze kwam over allen, die rondom hen woonden, en in het geheele gebergte van Judea wierd veel gesprooken van alle deeze dingen, zegt de heilige LUCAS. Voegen wy hier by, dat juist *Augustus*, door het bevel van beschryving, *Maria* noodzaakte naar *Bethlehem* te reizen, onweetend, dat nu, langs deezen weg, de oude Orakelspraak in haar de vervulling moest hebben; letten wy, dat de eerste tyding van het gebooren kind aan onpartydige Herders, regte getuigen der waarheid, door eenen He-

melgezant geschiedde; en hooren wy de welklinkende toonen van eene groote Hemelschaar, hoe zeer blinkt dan niet de hemelsche heerlykheid des Verlossers uit? Engelen zingen dus:

Eer zy de Godheid, in het hoogste Choor der Chooren!
Het Ryk der Geesten doe een nieuwen lofzang hooren!
En prys den Vader op een hoog verheven toon!
Hy zaligde den mensch door 't zenden van zyn' Zoon.
De middelscheidsmuur scheur! na deezen zy de Heiden
Van Gods gemeenschap noch verbondsvolk afgescheiden!
Dat de eedle zielevrede op de aarde heilryk woon'!
God zaligde den mensch door 't zenden van zyn' Zoon.
Men zal 't Voorhangzel van het Heidendom zien scheuren:
God wil elks oogen ter beschouwing waardig keuren,
Op dat Hy 't Menschdom met zyn welbehagen kroon'
Nadien hy 't zaligt door het zenden van zyn' Zoon.

Doen wy eenen stap verder, en zien wy de opgewekte Herders het jonggebooren kind vinden, zo als het hun voorspeld was, - komen daarna eenige geleerde Oosterlingen, bedreeven in de starrekunde, op 't geleide van een hemelsch licht, den Koning der eeuwe hulde doen, en kostelyke offerhanden aanbieden, - is *Simeon*, die eerwaardige grysaard, vervuld van vreugd, toen hy, voor zynen dood, 's waerelds Verlosser mogt zien, wanneer zyne Ouders hem in den tempel bragten; belydt hy, dat deeze tedere spruit een licht tot verlichting der Heidenen, en tot heerlykheid des Volks Israëls zou zyn; voorziet hy de zaligste goederen, welk dit kind twee Volken, de geheele waereld uitmaakende, zou aanbrengen, - volgt hem daarin de Profetesse *Anna*, de geloofstaal van den ouden Man met een volvaardig hart toestemmende; weeten dan deeze niet, wat ze doen? Zyn 'er geene dringende redenen, overtuigende bewyzen, die hen met volle ruimte de verhevenste taal van dit kind deeden spreeken? hier spreekt het Geloof, het Geloof dat van God is.

O Wondersterk Geloof, dat in een spraakloos kind
De hoogste Wysheid en de waare Godheid vind!

Alle deeze dingen zaamgenomen getuigen, hoe het verstandigste en godvrugtigste deel derwaereld onder beide sexe Hem eere gaf op aarde, wien de Hemel van boven verheerlykte. Nederigheid en hoogheid zyn dan hier, op eene treffende wyze, door een gemengeld. De eerste maakt my nederig, en dringt my de aardsche glorie niet te stellen tot myn deel; de andere vervult myne ziel met hoogagting voor zulk een Kind. Eeuwen gingen zwanger van allerlei voorspellingen aangaande het gewigtig heil, dat het aan de waereld geeven zou; maar Eeuwen vatten niet deszelfs grootheid en uitgebreidheid. Duizenden hebben dat geluk reeds lange genooten; duizenden genieten het tegenwoordig; en duizenden moeten het noch verkrygen. Is my de weg tot hetzelve niet toegemuurd? Zegt de Allerhoogste in zulk eene nadrukkelyke taal: wie tot my komt, zal ik geenzins uitwerpen? zal ik my dan niet heenen wenden, en zien met de Herders dat groot gezigt, den gebooren Heiland? Hy is niet van deeze waereld, hy is in den Hemel, derwaarts roept hy my; de aarde moet myn deel niet zyn. Kom dan ô Dag, luisterryke Dag van JESUS geboorte, laat ik andermaal uwe geheimen overdenken! ô eeuwig licht, dat van boven is, verlicht myn duister hart! laat ik gelooven, laat ik zien, laat ik deezer waereld niet zyn! Verniel voor altoos in my alle hoogmoedige gevoelens, en maakt my nederig van harte, op dat ik de heerlyke schatten van den algenoegzaamen. Zaligmaker geloovig moge aanneemen, en hem voortaan myne gehoorzaamheid betaalen: dan zal myn oog niet weenen, nog met treurigheid de waereld beschouwen, gelyk NOACH op den eersten dag, toen hy de verwoeste aarde betradt, gedaan kan hebben; maar dan wil ik met de Engelen, die den lofzang over hunne Schepping en formering van het groot Heelal aanhieven, op eenen altoosduurenden hoogen toon beginnen ter eere van Hem, die de grootste Verborgenheden ons geleerd, en de

waare verhooging uit de diepste elende ons aangeweezen heeft. O eeuwige Barmhartigheid ontferm u onzer, en help my in dit gewyde stuk!

O edele Deugd, sneeuwblanke Nedrigheid!
Leer ons de les des Heilprofeets(†) *betragten*,
De wuste waan als enkle dwaasheid agten;
Die d'armen Mensch van 't spoor der Reden leid.
Zagtmoedigheid door Jesus aangepreezen,
Och wilde gy steeds onze Leidsvrouw weezen!
Neem uit ons wat de Reden overmant,
Doe ons bedaard en wel te moede leeven,
En elk, die ons beledigd heeft vergeeven:
Och leg het heir der driften aan den band!

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

(†) Matth. XI. 29.

De Denker.

N°. 522. *Den* 28 December 1772.

[Verzameling van *Lessen*, getrokken uit alle Vertoogen van dit Tiende Deel.]

Bis repetita placent, decies repetita placebunt.

Gelyk al onze Weetenschap geen zier waardig is, wanneer wy ze niet aanleggen ten onzen nutte; zo kan al ons leezen niets dienen tot vermeerdering van ons verstand en verbeetering van ons hart, wanneer wy nalaaten zulks geduurig aan onzen geest te vertegenwoordigen. Dan wat heb ik al ten nutte myner Leezeren dit jaar geschreeven, en wat hebben zy geleezen en geleerd? Het eerste kunnen wy hun zeggen, van het laatste alleen iets hoopen. Lazen zy, gelyk wy schryven, om te leeren, wy waren 'er te zamen wél aan.

Laat ik beproeven, of men, ten hunnen gevalle, in eene korte schets niet kan zeggen, wat zy in zo veele blaaden, alle weeken deezes afloopenden jaars, geleezen hebben. Zie 'er hier eene Proef van.

In een zeer keurig Dichtstuk, gemaakt door den zeer waardigen beroemden BODDAERT, toonden

wy in den aanvang des jaars, de beste keur, die wy in de waereld konden doen. Voor God, naamelyk, te leeven, en niet te schroomen, welk lot ons dan in de waereld ontmoeten zal, was onze eerste aanpryzing. Wie keurde ze af? was onze eerste vermaaning de slegtste? moest zy de laatste geweest zyn? Vraag het antwoord myn Leezer! aan uw geweeten, gy hebt hierin het myne niet noodig. - De Kunst der huishoudinge voegt de schoone Sexe beter dan de verheven Weetenschappen, is het onderwerp eener redenvoering door een verstandig Jongman gedaan. De *Scavantes* hebben geen smaak in dit Vertoog gehad. - 't is zeer oneigen en onbetamelyk, dat Vrouwen zich bemoein met de Vacatuuren der Kerken; by welke gelegenheid eenige voorslagen gedaan worden van de wyze, hoe men een Predikant beroepen moest. De Kuipsters hebben dit stuk met afgryzen geleezen. - Maakt men de verschillende Karacters der menschen op, het strekke tot eigen verbeetering. Een hoogmoedige Dame kan ten titel van Juffrouw niet verdraagen; wil zy en anderen daarvoor niet begroet worden, zy behoorden een openbar teken aan haar hulsel te draagen, waaraan de waereld kan zien, dat ze Mevrouwen zyn. Tot noch toe heeft niemand dit ingevoerd. - De Oprichters van het nieuwe Grafteken voor JOOST VAN DEN VONDEL verdienen lof. De agting voor groote Mannen behoort nooit afgelegd te worden. Het spoore elk een aan zyn talent wél aan te leggen. - Onredelyk zyn de klagten over de onaangenaamheden van den Winter, in welken de Almagt en Goedheid des Scheppers op de treffendste wyze gezien worden. De Winter is voordeeliger dan doorgaans wordt gedagt. De Mensch leere met dit saaisoen te vreeden te zyn, en zynen Schepper voor deszelfs diensten te danken. - De voorbereidingen tot den plegtigen Dank Vast- en Bededag zyn talryk; de nabetragtingen, waarop vooral moest gelet worden, ter lee. vens verbetering, worden helaas! meest en vroeg vergeeten. Alle Inwooners van NEERLAND hadden

belang in dit Vertoog. - Dankbaarheid is altoos ten sterksten aan te pryzen, ons eigen belang dringt ons tot die loflyke deugd Wie ze Gode bewyst, zal ze ook omtrent den naasten niet vergeeten. - 't Stuk der Weelde door den Hoogleeraar TYDEMAN in eene sierlyke Redenvoering onder handen genoomen, wordt, in al wat men tot haare begunstiging mag zeggen, bezien, doch veel meer haare verderflykheid door kragt van redenen betoond. Wierden deeze drie Vertoogen over dat stuk drie- of meermaal geleezen, en de Weelde zonder drie overdenkingen aanstonds verlaaten! - Geen dingen zyn zo bespottelyk of men 'er kan iets tot verdeediging van zeggen. *Molquerum* is wegens de onregelmaatige bouworde lang beschimpt, doch hier treffelyk verdeedigd. Der kwaadspreekendheid, doorgaans in kleine Steden heerschende, wordt hier eenige vinnige steeken toegebragt: mogelyk is het geheele Vertoog tot dat einde alleen geschreeven. - De Mensch verdient dan, wanneer hy een Kind is, de meeste oppassing, wanneer hy krank is, het grootste medogen, Ouders zorgen voor 't eerste, maar wie voor 't laatste? Onbarmhartigen hebben dit Vertoog agter de bank gesmeeten; by liefderyken stondt deeze edele stof op hoogen prys. - Voor twee Eeuwen werdt op den *eersten April* de grondslag van NEDERLANDS Gemeenebest gelegd: voor eene Eeuw redde de Goddelyke Voorzienigheid onze waggelende Vryheid Geen regtgeaart Vaderlander kan Gods wys en genadig bestier, in deeze Gebeurtenissen aangeweezen, zonder dankbaare aandoeningen leezen - Een Student, verleegen tot welk beroep hy zich zal schikken, wyl men de voornaamsten in een kwaad licht hem vertoont, zoekt raad by zynen Ouders. Zich wel te beraaden, eer men de studie tot Predikant, Doctor, of Advocaat aanvangt, is verstandig. Ouders daarin te kennen, is het bedryf van braave kinderen. - Eene teêrhartige, maar niet min verstandige Moeder antwoordt haaren Zoon, en beschouwt de gebrandmerkte Beroepen aan een anderen voordeeligen kant, laatende hem de keuze vry,

tot welk hy wilde studeeren. Verstandige Ouders handelen in een stuk van dat belang voorzigtig, en dwingen hunne Zoonen niet met geweld tot het een of ander geleerd Beroep. - Men staat naar Ampten, Beroepen enz., dan wat zyn zy? Zy doen onophoudelyke verwyten aan de waereld van haare verdorvenheid en onvolmaaktheid. Zelden wordt den waereld in dat licht bezien: de waereld beziet zich zelve niet. - Een satyrike Dame, welke haare Gezellinnen, waar mede zy gezelschap houdt, geen smaak kan inboezemen voor de groote Werken van den Schepper, wanneer zy haar Mans Collectie van Natuurlyke Zeldzaamheden vertoont, om het droog discours wat te zouten, wil een Collectie van Keurslyven verzamelen, om daar over les aan haare Dames te geeven. De leedigheid van geest in Dames, en de dwaase mode van Keurslyven te draagen, worden hier gegispt. Ook tragt men het ongenoegen eener Matrone, tegen haare Nigt, wegens het verborgen houden van haar zwanger gaan, te stillen. Hoe ligt ryst het ongenoegen in een grilziek mensch, over eene beuzeling! Men moet haar in een spottenden toon antwoorden; anders vat zy mogelyk haare dwaasheid niet. - Wat kan den nyd ontgaan? Nu heeft het Grafteken voor *Joost van den Vondel* het gedaan. Het is eenvoudig, maar deftig. Het Gemeen heeft andere denkbeelden van het waare grootheid. Voornaame Mannen der Konst moeten en mogen na hunnen dood geëerd worden: dit moedigt de Kunstenaars aan. - Uitstel van een Testament te maaken, is dikwerf, by een onverwagten dood, ongelukkig voor de Familie. Veelen handelen onregtvaardig in het maaken van Testamenten, of in 't aanneemen van het *gelegateerde*. Fraaie Geschiedenis en ontmoeting van den braaven Predikant VAN DER VORM, die een onregtmaatige Erfenis weigerde aanteneemen. Roemwaardige Deugd! - De verbranding van den *Amsterdamschen Schouburg* wordt ernstig, doch voorzigtig overwoogen, om uit dit ysselyk geval waare wysheid te leeren, waaraan de minsten denken. - Schetzen van een regtvaardig Tes-

tament, waarin onregtvaardige bezeeten goederen aan de regte eigenaaren besprooken worden. 't Geweeten wordt somtyds in het laatste uur wakker, en tragt dan noch te herstellen, zo het niet te laat is, dat verkeerd was. Stervenden moeten regtvaardig handelen. De Richter staat voor de deur. - De Wonderen op het Pinksterfeest, aandagtig overwoogen, geeven aanleiding om 'er zich wel toe te bereiden. De menigvuldigheid der Taalen is ongemakkelyk; ze is een Vloek voor de waereld, die vloek wordt noch verzwaard door veele Geleerden, in plaats van weggenomen. - Zelfmoord is een uitwerksel van Krankzinnigheid, betoogd in eene fraaie Geschiedenis, die tegen deeze ysselyke ondeugd pleit. - Vertrekken moeten behangen worden met schilderyen, die 'er in voegen. Schilders en Dichters ontvangen hier lessen; zo ze ons niet raaken, gaan wy ze voorby. - Ongeregelde Eigenliefde is de Moeder der Ondankbaarheid. Dankbaarheid moet uit eene innerlyke overtuiging van 't hart voortkomen, 't Fraai geval van een Marskramer met Mevrouw *Ferval* heldert deeze nuttige les op. Gelukkig, zo ze deswege yveriger gehoord en gevolgd werdt! - Wisten verwaande lieden, hoe veele belaggelyke dwaasheden zy begaan, wanneer zy blyken van hunne ingebeelde kundigheid zoeken te geeven, 'er was kans tot hunne geneezing. By het een en ander hier beschreeven Karacter wordenze verzogt hun gedrag te vergelyken. - Verders laat nooit uw kind in alles de regterhand gebruiken, de linker is dikwils onontbeerlyk: Moeders, zuigt zelve uwe Kinders: Briefschryvers, schaam u niet uwen Doopnaam by uwen familienaam te schryven, als gy iets ondertekent: een Vrygeestig Loshoofd wordt geweezen naar het schoone Boek van LELAND over de Openbaring. - Een nieuw voorbeeld van ongelukkige gevolgen eener kwaade Opvoeding, moet malle Ouders doen beeven; de ondankbaarheid van een Zoon aan zyne Ouders, die alles tot zyne Studie opgezet, en niets meer tot onderhoud hebben in hunnen ouderdom, is eene afgryzelyke daad, anderen ten

spiegel. - Omroepers in Steden, geschikt om iets bekend te maaken aan 't Gemeen, maaken door een onverstaanbaar geschreeuw, zulks meest onbekend; veele dingen beantwoorden niet aan 't oogmerk: een Request van een Voorzanger aan den Keurvorst van Pruissen, is waaragtig, on verzonnen, zeldzaam, behelzende eene verborgen zedeles: het verzenden van onnutte of andere brieven, ongefrankeerd; aan zulken, die ons niet verpligt zyn, is onbillyk, en vordert verandering. - Wil men den Schepper eerbiedigen in de Wolken des Hemels; eene godvrugtige beschouwing over derzelver formeering, veranderingen, gedaante, kleur, en nuttigheden kan ons daar toe geleiden. Deeze Bespiegeling is fraai en stigtelyk. - Zingt Huwelykszangen, maar overlaadt ze niet met ydele vleyeryen, nog doorzult ze met de naamen van valsche Heidensche Goden; zulke trant is oud en duizendmaal gevolgd, maar des te sotter. Een beter schets, die men volgen kan, wordt hier den Dichteren aangebooden. - Oude verschillen over den Godsdienst, waar omtrent men het niet ligt zal eens worden, op nieuw voor den dag te haalen, en daarover te kyven, stoort de lieve rust, bevordert geen vereeniging, doet geen sier nut. Eene les voor de tegenwoordige tyden. - De Geleerde CRAMER in Duitschland heeft een Psalmboek opgesteld, waar in, door eene kleine verandering of verzetting van woorden, een Kristen Davids Liederen niet in de verwagting gelyk een Jood, maar in de vervulling als een Kristen zingt. Prullen zyn vertaald, dit schoone stuk is vergeeten. - De Geboorte van eenen ERFPRINS van ORANJE op den 24. van Oogstmaand geeft aanleiding tot de beschouwing van 's Lands zegeningen, en wordt beslooten met heilwenschen voor dit Vorstelyk Kind. - Ouders willen aan een braaven jongman, minder gelds hebbende dan hunne Dochter, en noch zonder Kostwinning, haar niet ten Vrouwe geeven. Wat zal de raadelooze jongman in dat geval doen? geduld hebben, en zich op de Voorzienigheid verlaaten. - Een *Satyre* op eenige Blaauwboekjes,

valsch, opgesierd, en uit dien hoofde met graagte van het onkundig Gemeen geleezen. - De Razerny tot drukken en schryven tegen te gaan, is een nuttig werk, was 'er maar kans om 'er iets mede te winnen. Zyn 'er geen andere middelen tegen uit te denken? - Waarom wordt onze Eeuw overlaaden met zo veele prullen, daar de voorige, werken van veel beter alloy uitleverde? De schuld ligt by ons. Verkeerde smaak vloeit over, daar aanmoediging, arbeid en belooning ontbreekt. - Een Dame wil tegen de mode en zin haares Mans Moeder haaren trouwsak verslyten; eene andere begeert haar zilver te gebruiken, dat niet in de gewoonte is ter stede, daar zy woont: 't eerste is niet onbillyk, schoon wy een anderen raad haar gaven; het tweede kan gerust geschieden. Een nieuw kleed voor 't eerst aan te trekken, als men te Kerk gaat, baart meest veel bekyks, daar het niet te pas komt. - Een ondeugende jongen is altoos te onvrede, al heeft hy de schoonste voorregten. - Een Geschrift naar den smaak der Hollandsche Vrouwen. Wat is dan de inhoud? kan die niet geraaden worden? de Hollandsche Zindelykheid wordt 'er treflyk in verdeedigd. - De beste dingen zyn echter misbruik onderworpen. De Zindelykheid heeft ook haare nadeelen. 't Is ons belang op dit Vertoog naauwkeurig te letten. - Spin- Rasp- en Dolhuizen te laaten zien, wordt voor een vermaak gehouden: is het dan vermaak, voorwerpen van schuld en elende te zien? - Een Vader wil zyne Dochters aan niemand dan aan Advocaaten uittrouwen, want dan zyn ze Mevrouwen. Verdient de Man daarover een ernstige brief? - De Onreinheid en vuiligheid aan Kerken, byzonder in de Steden, is allerschandelykst, en het verval der Tempelen ten platten lande eer te beklagen, dan te verbeteren. - De Deugd heeft haaren loon, de Ondeugd de Straffe ten gevolge. Laaten wy deeze les al vroeg den Kinderen inscherpen. Hadden wy niet noodig die nog te leeren! - In 't onderwys van Kinderen moet men deeze les niet blootelyk hun voorhouden, maar met voorbeelden ook staaven. De H. Schrift geeft ons

daartoe de treffendste stukken aan de hand. Eene Lyst van bewyzen, uit Gods woord uitgezogt, zyn ten voorbeelde hierby gedaan. - Satyre over de *Modes*. Hoe dwaas is de waereld, dat zy zich laate ringelooren door de invallende fratsen en 't eigen belang van een Modefrabrikeur? - 't Grafschrift van J. VAN DEN VONDEL op den grooten Zeeheld. JOAN VAN AMSTEL te voorschyn gebragt; zyn onbekende afkomst, lotgevallen, en heldendaaden kortlyk vermeld, wyl het eerste in geen Boeken wordt gevonden. Mogen onze Helden vergeeten worden? - Voorbereidende Overdenkingen voor het Kersfeest zyn nuttig voor een verstandig gemoed. Dit stuk andermaal, doch uit een ander oogpunt beschouwd, kan, behalven andere nuttigheden, de Nederigheid leeren. - Het doet geen nut veel te leezen, als men het gelezene niet bewaart, of 'er door verbeterd wordt. Eene Herzameling van nuttige lessen, in 't kort voorgesteld, helpt het geheugen; ze verdubbele den indruk op het harte; ze brenge verbetering voort. Een Schryver verdient gehoord te worden, die belang stelt in het geluk zyner Lezeren. Hy hoopt, dat men dit van hem vertrouwt. Hy kan niet eindigen, als 'er nog meer te verbeteren valt: men hoore hem verder met het zelfde geduld en graagte. De yver zyner Lezeren spoort zynen yver aan.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.